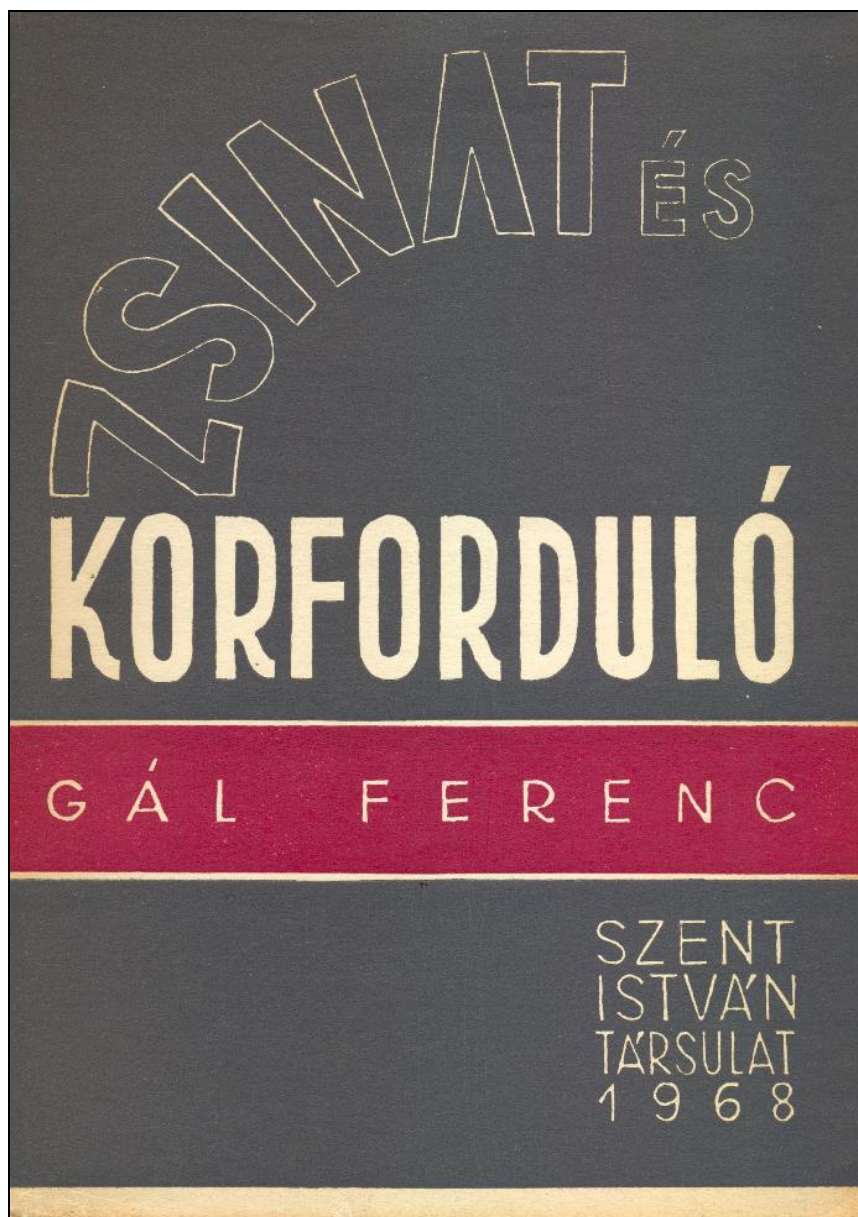

Gál Ferenc

Zsinat és korforduló

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Gál Ferenc
Zsinat és korforduló

Nihil obstat.
Dr. Julius Mátrai
censor deputatus archidioecesanus

Nr. 568/1968.
Imprimi potest.
Strigonii, die 1 Martii a. 1968.

Dr. Arthurius Schwarz-Eggenhofer
administrator apostolicus

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1968-ban jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus kiadás a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulat tulajdonában van.

A könyvet Péter Júlia OFS vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
A zsinat határozatainak jegyzéke és azok rövidített jelzése	5
A korszerűség kérdése	6
Az Egyház misztérium-jellege	11
Krisztus központisága	16
A világegyház	22
Az Egyház a világban	29
Hitvallás az emberről	35
Hit és közömbösség	41
Hit és emberség.....	48
A világ megszentelése.....	55
Az Egyház és a modern kultúra	61
Az Isten népe.....	68
Közösség Krisztusban.....	75
A világi hívő az Egyházban	81
A keresztény tökéletesség	88
A keresztény közvélemény	93
A házasság és a család	97
A nyilvános istentisztelet	105
Isten szava népéhez.....	112
A papság küldetése	120
A papság és a hit közvetítése	126
A vallásszabadság	133
A keresztények egysége.....	138
A katolikus misszió.....	144
A teológia a zsinat után.....	149

Előszó

A zsinat lefolyása, vitái, a haladó és konzervatív irány mérkőzése ma már csak történelmi emlék számunkra. De a hívő embert érdekelheti a maradandó eredmény és szeretne szempontokat kapni annak megítéléséhez, hogy milyen irányba terelte a zsinat az egyházi életet. Mi újat hozott, hogyan viszonylik az a régihez, mennyiben vette figyelembe a mai ember lelkületét és kultúráját? A könyv nem akarja a zsinat 13 határozatának részletes magyarázatát nyújtani. A vállalkozás meghaladná a mű kereteit és nem is tarthatna számot szélesebbkörű érdeklődésre. Ezért inkább azokat a fogalmakat és témákat ragadtam ki, amelyeknek különös mondanivalójuk van a mai hívő számára s amelyekből mégis teljes képet kaphatnak az egyházi reformról. A témák jelzik, hogy az Egyház komolyan veszi a Krisztustól kapott feladatokat és a mai világban is Isten országát akarja képviselni. Igyekeztem minden újat összehasonlítani a hagyományos teológiai örökséggel, hiszen azt is meg kell látnunk, hogy az Egyház nem tagadhatja meg a múltját és nem is akarja megtenni. Ellenben szabadulni akar olyan történelmi kötöttségektől, amelyek akadályozzák feladatának teljesítésében, és segítségül hívja mindazokat a technikai, kulturális és társadalmi vívmányokat, amelyek eszközül szolgálnak a hit megvallásához és a szeretet gyakorlásához. A hívők eddig inkább csak a liturgikus újításokkal találkoztak, s azt is aszerint ítélik meg, hogy van-e fogalmuk a zsinat szelleméről. Ebbe a szellemben akarom az olvasót bevezetni és megmutatni, hogy az Egyház számára a korforduló az üdvösség szolgálatának nagyobb lehetőségeit nyújtja.

A zsinat határozatainak jegyzéke és azok rövidített jelzése

1. Rendelkezés a szent liturgiáról (Liturgia).
2. Határozat a tömegkultúra terjesztésének eszközeiről (Hírközlő eszközök).
3. Hittani rendelkezés az Egyházzal (Egyház).
4. Határozat a keleti katolikus egyházakról (Kel. egyh).
5. Határozat a keresztény–egységre törekvésről (Ökumenizmus).
6. Határozat a püspökök pásztori tisztségéről az Egyházban (Püspökök).
7. Határozat a szerzetesi élet időszerű megújításáról (Szerzetesség).
8. Határozat a papság képzéséről (Papnevelés).
9. Nyilatkozat a keresztény nevelésről (Nevelés).
10. Nyilatkozat az Egyház viszonyáról a nemkeresztény vallásokhoz (Nemkeresztény vallások).
11. Hittani rendelkezés az isteni kinyilatkoztatásról (Kinyilatkoztatás).
12. Határozat a világiak apostolkodásáról (Világi apostolkodás).
13. Nyilatkozat a vallásszabadságról.
14. Határozat az Egyház missziós tevékenységéről.
15. Határozat a papság szolgálatáról és életéről.
16. Lelkipásztori rendelkezés az Egyházzal a mai világban (Egyház és világ).

A korszerűség kérdése

Korunkban néhány évtized alatt a föld arculata többet változott, mint azelőtt évszázadok folyamán. Szinte máról holnapra keletkeztek új városok, ipartelepek, fényűző üdülőhelyek. Az egyes vidékeket modern utak, csatornák, repülőjáratok, olaj, gáz és elektromos vezetékek kötik össze. Az embereket az ipar, kereskedelem, turisztika és a politika olyan mozgásban tartja, amihez mérten a régi népvándorlások szinte csak egyéni vállalkozások voltak. A gép mindenütt társa lett az embernek, az élet üteme meggyorsult, a régi formák nehézkessé váltak. A tudomány fejlődése, a műveltség szélesebb körű elterjedése új értékelési szempontokat hozott. Mindez magával hozta a társadalmi formák bizonyos mérvű átalakulását és az állami berendezkedés dinamizálását. *A fejlődés természetesen a vallásokkal szemben is igénytel lépett föl.* Az ember nem akar magával cipelni olyan kötöttségeket, amelyeknek nem látja értelmét, vagy amelyekről úgy vélekedik, hogy akadályt jelentenek számára.

Az Egyházban valljuk, hogy a kinyilatkoztatás örök igazságokat közölt az emberrel s a vallás az Istennel fennálló kapcsolatunknak a kifejezése. A vallás azonban a kinyilatkoztatást emberi megfogalmazásban és értelmezésben adja tovább, a gyakorlati vallási előírásokat pedig egy-egy kor lelkületéhez szabja, hiszen nem is tehet másként. Így előfordulhat, hogy kevésbé jelentős tételek a megérdemelnél nagyobb fontosságot kapnak, vagy hogy az Egyháznak a társadalomban való jelenléte túlságosan a jogi szervezethez tükrözi, nem a kegyelmi tartalmat. A reformáció óta a teológiában, az egyházjogban, sőt a liturgiában is eléggé kiemelték azokat a tételeket, előírásokat és formákat, amelyekről a protestánsok másként vélekedtek. A különbségek hangsúlyozása viszont nem kedvezett a nagylelkűségnek és az új idők követelményei iránt való fogékonyságnak. Vegyük még hozzá, hogy a vallás mindenütt erősen hagyományos jellegű intézmény s a „megszentelt” formák elhagyását, megváltoztatását sokan hajlandók profanizálásnak minősíteni.

Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy arra a reformra, amit a zsinat hozott, illetőleg elindított, nagyon is szükség volt. Felvilágosult püspökök és teológusok különösen a második világháború után kezdték hangoztatni, hogy bővíteni kell az egyházi élet kereteit. Tekintettel kell lenni a modern természettudomány és bölcsélet eredményeire, módszerére, a világtávlatban gondolkodó modern emberre, a feltörekvő színes népekre és azok ősi kultúrájára. Főleg pedig meg kell szüntetni azt az előítéletet, ami sokak lelkében élt a kiváltságok miatt, amelyeket az Egyház a középkori társadalomban megszerzett magának, vagy amelyek egyszerűen együtt jártak az akkor betöltött szerepével.

A cél egyetlen korban sem lehet más, mint igazolni, hogy az *Egyház az üdvösség intézménye*. A mai ember számára ezt a tételt szélesebb alapokon kell bemutatni, mint régen kellett, hiszen az élet keresztmetszete általában kiszélesedett. Krisztus nem azért alapított Egyházat, hogy Istenről és a másvilágról beszéljen, hanem azért, hogy már ebben az életben bemutassa a természetfölötti erőknek és Isten szeretetének a megnyilatkozásait. Az ellenreformáció korának hagyományaként azonban túl sokat hangoztattuk a kinyilatkoztatásnak és a kegyelmi berendezkedésnek a védelmét, ami azt a benyomást kelthette, hogy az Egyház túlságosan bizalmatlan minden újítás iránt és nem enged tagjainak elég nagy cselekvési szabadságot.

* * *

A megújulás, korszerűsödés, az „aggiornamento” tehát az idő követelménye volt s *azt hatékonyan csak az egyetemes zsinat indíthatta el*. Kétségtelen, hogy a zsinat nem

szükségszerű eszköze az Egyház kormányzásának, hiszen a pápa a püspökökkel összhangban hozhat intézkedéseket adminisztratív úton is. De egy olyan zsinat, amelyen valóban részt vettek az összes püspökök, befelé és kifelé az egész Egyház szellemét képviselte. A négy ülészak alatt az eszmék tisztázódása, kicserélődése gyors ütemben megtörtént. Ha a püspökök nem jönnek össze, ugyanezt az eredményt következetes irányítás mellett is csak évtizedek alatt lehetett volna elérni. Az intézkedések szükségességét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy az elmúlt 3-4 esztendő alatt az egyházi élet több tekintetben már túl is haladta a zsinat követelményeit.

Magától értetődik, hogy a hit egységén belül a zsinati atyák közt hamar megmutatkozott a haladó és a konzervatív irányzat. Az is igaz, hogy nagyon sok püspökben csak viták idején vált világossá, hogy miért van szükség egyáltalán zsinatra. XXIII. János pápa nagysága abban is megmutatkozott, hogy az első ülészakon semmiféle határozatot nem sürgetett. Időt engedett arra, hogy a jelenlevők kibeszéljék magukat és feltárják a problémákat. Csak ebből az életszerű kezdésből indulhatott el az élet megreformálása.

Egy reform-zsinatnál a *hangnemet* sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Hiszen, akik újítanak, könnyen kísértésbe esnek, hogy a múltat befeketítsék és ezzel saját fontosságukat aláhúzzák. Az Egyház nem tagadhatja meg múltját, hiszen az azt jelentené, hogy a történelemben továbbélő Krisztus szembefordul önmagával. Az Egyházban a korszerűség „azt az evangéliumi magatartást jelenti, amellyel egészen a történelem Ura felé fordulunk, ezért minden nap felé és a mai nap felé is, mert tudjuk, hogy mindegyikben benne van az üdvösség lehetősége” (*Häring: Mit dem Konzil in eine neue Zeit* 32). Bár a kinyilatkoztatás az apostoli időkkel lezárult, de a természetes haladás és a kegyelem segítségével egyre jobban megértjük. A betűhöz való ragaszkodás éppen ebben a megértésben akadályoz. Krisztus megígérte jelenlétét az Egyháznak, azért megvan a bizalmunk, hogy az üdvösség lehetőségét minden korban kihasználhatjuk a világ számára. A külső körülmények sem késztették a zsinatot arra, hogy polémikus hangot használjon. Az igazságot a maga vonzó szépségében akarta közvetíteni, nemcsak szóval, hanem étellel. A dogmák nem változnak az Egyházban, nem is változhatnak, de hiba lenne, ha érthetetlen nyelven mutatnánk be őket. A hagyomány a földön élő hívők közösségét küzdő Egyháznak nevezte, szemben az üdvözültek seregével. A zsinat is a küzdő Egyház képe: munkája azt célozza, hogy a kinyilatkoztatott igazságot jobban megértsük és jobban átéljük. Minden problémát nem oldhat meg, az élet gyakorlati kérdéseiben nem jelölheti ki az utat minden időkre. Számolnia kell azzal is, hogy egyes kérdésekben a fejlődés mai fokán még nem is láthatunk tisztán. Az „ablaknyitás” és a „friss levegő” hangoztatása tehát ilyen keretek között értendő.

A reform belülről és szabadon indult el. A zsinat létrejöttében nem volt szerepe semmiféle politikai hatalomnak vagy szempontnak. Ezért szabadon tűzhetette ki célját és választhatta meg témáit. Már XXIII. János előre figyelmeztetett mindenkit, hogy a zsinattól ne várjon szenzációs bejelentéseket és fordulatokat. A vezető gondolat mindvégig ez maradt: Hogyan lehet elmélyíteni a benső vallási életet a hitben és Krisztus követésében, és hogyan kell ennek megfelelően a külső formákat is megújítani?

* * *

Minden hatalmi tényezőt és törvényhozó testületet elfoghat a kísértés, hogy saját tekintélyét újabb kötöttségekkel biztosítsa. Ennek a vádnak az árnyéka sem eshet a zsinatra. A hangnemből és a rendelkezésekből kitűnt, hogy sem a pápa nem akar több hatalmat az Egyházban, sem a püspökök. Azt keresték, *hogy kinek mi a joga és kötelessége Krisztus evangéliuma szerint*. A hierarchia feladatát már Pál apostol így jelölte meg: „szolgálatuk betöltésére nevelni a szenteket (a hívőket) és fölépíteni Krisztus testét, amíg mindnyájan el nem jutunk a hitben és az Isten Fia megismerésében az egységre és meglett emberré nem

leszünk, elérve a krisztusi teljességet” (Ef 4,13). A zsinat meg volt győződve, hogy a törvénynek csak annyiban van értelme, amennyiben hozzásegíti a hívőt a főparancsnak, az Isten és embertárs szeretetének megvalósításához. Nem az a lényeg, hogy sok előírás legyen, vagy hogy a régieket újakkal pótoljuk, hanem az, hogy az ember az Isten gyermekének szabadságával és odaadásával vállalja kötelességét. Ebből a szellemből kiindulva könnyű volt enyhíteni azt a központosítást, amit Róma a trentói zsinat óta bevezetett, és bízni abban, hogy az Egyház életében a legszorosabb kapocs a bizalom a pápa és a püspökök, a püspökök és a papok, a papok és a hívők viszonyában. Az a bizalom, amely a hitre épül.

Ezt a bizalmat akarta az Egyház kifelé is előlegezni és kölcsönössé tenni. Tisztázta elvi magatartását az elszakadt keresztény egyházak irányában, kifejtette, hogyan gondolkodik a nemkeresztény vallásokról és a vallásnélküliekről. Leszögezte az ember kötelességét Isten és a megismert igazság előtt, de emellett éreztetni akarta azt is, hogy a vallásszabadság talaján áll. A vallásszabadság tételének kihirdetése nemcsak az evangéliumi tanítás deklarálása volt, hanem lemondás azokról a kiváltságokról, amelyeket az Egyház még sok helyen a magáénak vallhatott. A jogalkotás tehát nem a hatalom érdekében történt, hanem a szabadság érdekében. Az Egyházon belül a szabadság és az öntudatosulás szellemének kiépítése azóta is folyik. Az egyházi törvénykönyvet átdolgozzák, hogy ne egy jól szervezett közösség képét tükrözze, hanem az evangéliumi közösség életét. A világi hívőket jobban be kell vonni a vezetésbe, az anyagi és szellemi felelősségbe, jártasságukat, szaktudásukat érvényesíteni kell a lelkipásztori feladatok megoldásánál és nagyobb szabadságot kell nekik adni, mint világi apostoloknak. Már a zsinat meghívott világi megfigyelőket, köztük nőket is, s az egyházmegyei tanácsadó testületekben hivatva vannak a püspököknek is segítségére lenni. Az Egyház klerikális jellegének eltüntetése ezzel is előbbre jutott, a papság pedig állandó figyelmeztetést kap arra, hogy feladata a szolgálat, nem az uralkodás. Még azt is meg kell jegyeznünk, hogy a világiak bevonásának szószólói maguk a püspökök voltak, nem a hívők. A tanítóhivatal nem félti tekintélyét a hívők „nagykorúsításától”.

A jogok kiterjesztése és a bizalom megteremtése a szeretet műve. Ha az Egyház annak a Krisztusnak nevében beszél és cselekszik, akiben „Isten jósága és emberszeretete jelent meg” (Tit 3,4), akkor nem nélkülözheti a vonzó viselkedést. A zsinat ilyen értelemben is lelkipásztori szellemben dolgozott. Nem hadakozott, hanem testvéri hangot használt. Nyelvezetében a régi iskolai teológia kifejezés- és előadásmódja háttérbe szorult. A jól megszervezett közösségben – amilyenek főleg a jogászok tekintették az Egyházat, – a tekintélyi kijelentéseknek meg lehet a helyük. Ma azonban világnézetileg sokrétű társadalomban élünk s az eszméknek annyi a hitelük, amennyit hordozóik biztosítanak nekik. A zsinat határozatai inkább a Szentírás stílusát követik. Ott az Isten szava nemcsak elhangzott, hanem testté, emberré lett. Belülről átélte az emberi élet problémáit és együtt érző szívvel adott rájuk feleletet.

* * *

A kereszténységen belül senki sem várta, hogy a zsinat derékszögben elhajlíja az Egyházat eddigi útjától. Mégis, ha pl. valaki ma elmegy Rómába, a Vatikánban más életet talál, mint amit a lengyel diplomata, Breza: A bronzkapu c. könyvében tíz évvel ezelőtt megrajzolt. Eltűnt mindenekelőtt a magabiztos hivatali élet, a sajtóságos olasz-vatikáni szellem, s az a gondolkodás, hogy az „örök városban” vagyunk, tehát ráérünk. Erősen elfogytak az udvari szertartások, a hivatalok élére egymásután kerülnek olyan püspökök és bíborosok, akik a világegyház valamelyik egyházmegyéjét kormányozták, tehát aktív lelkipásztorok voltak, s számítanak is arra, hogy még újra visszamennek a lelkipásztorkodásba. A zsinat szellemének hatása volt az a rendelkezés is, hogy a püspökök és bíborosok mondjanak le hivatalukról, ha az öregség vagy betegség akadályozza őket annak

ellátásában. Ezzel még tovább haladtunk annak az elvnek a megvalósításában, hogy az egyházi tisztség a köznek a szolgálata, nem pedig egy meglévő javadalom betöltése. A zsinat elvben ki is mondta, hogy a régi javadalmi rendszert meg kell szüntetni (Papság 20).

Az Egyház püspökeinek jelenléte összesűrítette a problémákat a Vatikán területére, s már a zsinat idején érezni lehetett, hogy az élet realitása előtt háttérbe kell szorulni sok zengzetes szólamnak. Ilyenek voltak a római kúria hagyományos bölcsessége, évszázados tapasztalat, a szerzetesrendek kialakult lelkisége, nevelési rendszere, bizonyos teológiai iskolák kizárólagossága, a papság és a hívek túlságos megkülönböztetése. A nyíltság és őszinteség, amivel a zsinati atyák a feladatokat kezelték, díszére vált az Egyháznak. Ehhez a nyíltsághoz tartozott a keresztény egyházak képviselőinek meghívása és bevonása a munkába. Az Egyház nem magát akarta igazolni, hanem Krisztust. A zsinat nem akart csupán egyházkormányzati esemény lenni, hanem istentiszteleti cselekmény is. Az egész Egyház hitének, reményének, szeretetének, imádságának és bűnbánatának a kifejezése volt. A liturgia reformját azért sürgették, hogy az Isten imádása tökéletesebb legyen; a többi határozat közvetlenül vagy közvetve azt célozta, hogy a hit elevenebbé, a remény erősebbé, a szeretet tevékenyebbé váljék. A magábaszállásnak és a megújulásnak a jelei voltak azok a vallomások, amelyekben a pápa vagy a zsinat elismerte az Egyház tagjainak és vezetőinek történelmi hibáit és mulasztásait; különösen azokat, amelyek hozzájárultak a szakadások létrejöttéhez vagy azok állandósításához.

A problémák őszinte kitárása mögött tulajdonképpen az áll, hogy az Egyház senkivel nem akar rivalizálni. Nem az a célja, hogy az embereknek minél nagyobb tömegét bevonja szervezetébe, hanem az, hogy szolgálatával előmozdítsa Isten megdicsőítését és minden ember üdvösségét. Az Egyházhoz való tartozás a hiten fordul, az pedig minden emberi buzgólkodás ellenére is kegyelmi adomány marad. Az Egyház csak ültethet és öntözhet, a növekedést Isten adja.

Ha igazán jellemezni akarjuk a zsinat hatását, azt hiszem ez a megállapítás mond legtöbbit: elérte, hogy az Egyház korunkban is Isten országának kovásza lehet. Ezzel pedig megfelel Krisztus akaratának (Mt 13,33). Aki az Istent képviseli, nem is választhat nemesebb hivatást, mint hogy az igazságnak, a szeretetnek, békének és az örök élet reményének munkálója legyen az emberiség családjában.

* * *

A teljesség és tárgyilagosság kedvéért meg kell említenünk azokat a panaszokat is, amelyek a „zsinat szellemétől” veszélyeztetve látják az Egyház szilárdságát és békés fejlődését. Úgy gondolják, hogy a tekintély és az ellenőrzés lazítása a belső rend felborulásához vezet, vagy hogy amíg az Egyház nagyon megértőnek mutatkozik más vallások és a világ iránt, addig nem gondol eléggé saját alapvető hitelveinek az érvényesítésével. Ilyen panaszok miatt egyházi vezetők lelkében is megfogamzott a gondolat, hogy az újítások bevezetésénél óvatosnak kell lenni, s leinteni azokat, akik „egyszerre át akarják formálni az Egyházat”.

Biztos, hogy a körültekintés helyénvaló és megfontoltságra szükség van. De figyelembe kell vennünk, hogy az ellenreformáció századai miatt a fegyelem sok tekintetben túl merev volt, s kérdés, hogy annak fenntartása nem jelentene-e nagyobb veszélyt az Egyház életére, mint az a túlzás, amit itt-ott tapasztalhatunk, akár a teológiai tételek megfogalmazásában, akár a fegyelem követelményeiben. Az igazság az, hogy ma már nem tudjuk elképzelni, hol állanánk, ha nem lett volna zsinat. Az egyházkormányzat részéről az a kívánatos eljárás, hogy adjon munkát azoknak, akik valóban dolgozni akarnak a reform megvalósításán. Ahol megvan a céltudatos irányítás, ott kevesebb a kilengés veszélye. Másrészt tudomásul kell vennünk, hogy korunkban az eszmék és eszmények követése emberibb lett, mint még akár a

múlt században is volt. Az I. Vatikáni zsinat nyomán pl. a teológiai könyvekben az Egyház majdnem úgy szerepelt, mint maga a tévedhetetlenség és szentség. Ma nem félünk az Egyház emberi arcát sem emlegetni, sőt annak meglátása készlet a megújulás állandó hangoztatására. A tekintéllyel kapcsolatban pedig valljuk, hogy az akkor növekszik, ha megvalósítja a szolgálatot, amit Krisztus eléje tűzött, s amit a zsinat is annyira hangoztatott. Bajok ott keletkeznek, ahol a vezetőség nem hidalja át a történelmi űrt a papság és a hívek között, vagy ahol a hívekből hiányzik az érzék a lelki kapcsolat és a szeretetszolgálat értékeléséhez.

Sok szó esik arról is, hogy a hagyományos erkölcsi és aszkétikus felfogás veszendőbe megy, az Egyház elvilágiasodik, ha a régi kötöttségeket és formákat elhagyjuk. Kétségtelen, hogy ezen a téren is jelentkehetnek túlzások. De a józan követelmény csak az, hogy pl. a nemiség erkölcsi értékelését meg kell szabadítani a manicheista ízű félelemtől, a házassági szerelemben az egész emberi viselkedést és az utódok iránti felelősséget együtt kell a természettörvény követelményének tekinteni, nem csak a nemi megnyilvánulásokat. Ugyancsak az egészséges aszkézis követeli, hogy a szeretet parancsa elsőbbséget kapjon s a keresztény ember tekintse magát szolidárisnak minden jó kezdeményezéssel. A lelki nevelés első követelménye az, hogy mindenütt meglássa a feladatot és bízzék a gondviselésben, nem pedig az, hogy a bűn veszélyétől megrettenjen és lemondjon az üdvös kezdeményezésekről. Ha a Szentírás nem félt hangoztatni az Isten gyermekeinek szabadságát, a mi feladatunk sem lehet az, hogy a tudatos erkölcsi állásfoglalást ezerféle előírással helyettesítsük. Törvényre szükség van, de az segítse a hívő embert, hogy adott helyzetben fel tudja mérni az Isten- és emberszeretet követelményeit.

Végül attól sem kell félnünk, ha az aktív keresztény élet miatt megritkulnak a szertartások, illetőleg ha a vallásosságot nem a szertartások halmozásában fogják látni. A liturgikus megújulás mindent Krisztus misztériumaira összpontosít. Aki a szentmisén, a szentségeken és az egyházi éven keresztül ezekbe belekapcsolódik s erőt merít belőlük hitének, reményének, szeretetének gyakorlására, az felismerte a lényegét s tárgyilagos képet nyújt a vallásosságról kifelé is. Ezzel az apostolkodása is eredményesebbé válik.

Irodalom:

Otto Karrer: Das zweite Vatikanische Konzil, München 1966.

Th. Filtbaut: Umkehr und Erneuerung, Mainz, 1966.

H. R. Schlette: Kirche unterwegs. Walte Vlg. 1966.

Detresse et promesse du Vatican II. Paris, Seuil, 1967.

J. Ch. Haupe: Die Autorität der Freiheit, Konzilskommentar, Kösel 1967.

A. Müller: Die Frucht des Konzils, Diakonia, 3(1968)13 kk.

J. Kard. Döpfner: In dieser Stunde der Kirche, München 1967.

B. Häring: Mit dem Konzil in eine neue Zeit, Remscheid, 1966.

Az Egyház misztérium-jellege

A keresztény tanítás szempontjából a zsinatnak kétségtelenül legjelentősebb határozata az Egyházzal szülő dogmatikai konstitúció. A dogmatikai jelző azt mondja, hogy a zsinat a hit szemszögéből nézi az Egyházat, nem pedig hitvédelmi szempontból. Tehát nem azt keresi, hogyan ismerhető fel Krisztus igaz Egyháza, mi a különbség közte és más keresztény egyházak között stb. Ellenben képet akar adni az Egyházzal, ahogy azt Krisztus saját küldetésének folytatójaként a világba küldte. A zsinat mondanivalóját igazában ez a mondat foglalja össze: „Az Egyház Krisztusban mintegy *szentsége*, vagyis *jele és eszköze* az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének” (Egyház 1). Az értelmet a szentség szó adja meg. Szentségek alatt olyan külső dolgot vagy cselekményt értünk, amely jelképezi az isteni kegyelmet és létre is hozza. Ezért hatékony jelképeknek is mondhatjuk őket és hatékonyságuk Krisztus rendeléséből ered.

Ebben az értelemben a legtökéletesebb „szentség” Krisztus embersége volt. Ő is jelképezte az Istent, de benne egyben az Isten testet is öltött, vagyis személyileg jelen volt. Krisztus úgy intézkedett, hogy akik a hitben és a keresztségben hozzá kapcsolódnak, azok vele együtt egy eleven közösséget alkotnak, az ő „misztikus” testének számítanak, s az ő szentségének hordozóivá válnak a világban. Az Egyház tehát az a kegyelmi szervezet, amely Krisztus fősege alatt kapcsolódik egybe, s amelyre kiárasztotta a Szentlelket, az igazság és szeretet Lelkét. Ezért mondja a meghatározás, hogy az Egyház az Istennel való egyesülésnek a jele és eszköze. De ugyanakkor az emberiség kegyelmi egysége is benne valósul meg. Krisztus mint megváltó „mindent magához vonz” (Jn 12,32). A történelem vége az üdvözültek teljes egységének kialakulása lesz az ő fősege alatt.

A zsinat benső megújulást keresett és fel akarta mérni helyzetét és küldetését a világban. Ezért elsősorban saját magáról kellett nyíltan beszélnie. Ki kellett fejteni, mit vall magáról, mit nyújthat az embereknek és mit vár a világtól. Régi katekizmusainkon keresztül csak az Egyház jogi meghatározása terjedt el: a katolikus keresztények társasága, amelynek látható feje a pápa. Ez egyáltalán nem mutatott rá a kegyelmi tartalomra és a küldetésre. A zsinat az Egyház titkáról, misztériumáról beszél s ezzel jelzi, hogy a természetfölötti vonásokat akarja kiemelni. A Szentírás és a régi egyházatyák a „mysterion” szóval olyan dolgot jeleztek, amelyben megtalálható a láthatónak és láthatatlannak, a megismerhetőnek és elrejtettnek az egysége. A látható és megismerhető a külső jel, a láthatatlan a kegyelem. A szentségi jelleget minden további magyarázkodás nélkül abból vezeti le, hogy az Egyház Krisztusnak, a főnek a titokzatos teste, tehát osztozik kegyelmi hatékonyságában.

A misztérium-jelleg arra hívja fel a figyelmünket, hogy az Egyházat nem szabad csupán az intézmények módjára elgondolni. Az intézmény fizikailag és jogilag körülhatárolt képződmény. Ha emberi oldaláról nézem az Egyházat, akkor megvan az elhatároltsága, tehát nevezhetem intézménynek. A kegyelmi oldala azonban nem mérhető fel és nem fejezhető ki emberi formákkal. A kegyelmet csak jelképezni lehet, de az megmarad Krisztus és a Szentlélek eleven hatásának. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy az Egyház egyúttal karizmatikus valóság.

* * *

A természetfölötti rend nem más, mint Isten életének belevetítése a teremtett világba. Az egyes hittitkok ennek a gazdag isteni életnek egy-egy mozzanatát fejezik ki, de egymással belső összefüggésben vannak. Így az Egyház misztériuma is szorosan összefügg az első és alapvető titokkal, a *Szentháromszággal*. Pál apostol így mutat rá az összefüggésre: Nekünk, az

Egyház tagjainak „Krisztus által szabad utunk van egy Lélekben az Atyához” (Ef 2,18). Az Atya öröktől fogva Krisztusban választotta ki övét a fogadott fiúságra s azt akarta, hogy hasonlókká legyenek Fiához, aki az elsőszülött a sok testvér közül (Róm 8,29). Ő mint Megváltó a mi nevünkben vitte véghez a megváltást, hódolatával megdicsőítette az Atyát, nekünk pedig kiérdemelte a bűnök bocsánatát és az örök életet. Megdicsőülése után elküldte a Szentlelket, hogy elvezesse Egyházát a teljes igazságra (Jn 16,13) és ébrentartsa lelkünkben az istengyermeki öntudatot (Róm 8,16). Ezzel biztosítja, hogy az Atyához tartozónak érezzük magunkat s örök célunkat az ő házában reméljük megtalálni, ahol Krisztus szava szerint „sok lakóhely van” (Jn 14,2). Az Egyház élete tehát mintegy kibővítése és földi vetülete a Szentháromság belső életének.

Az ember a *hit* és a *keresztség* révén válik az Egyház tagjává. Hitével kitarul az Atya üdvözítő terve felé, elfogadja a Krisztusban végbement megváltást, a keresztségben pedig újjászületik vízből és Szentlélekből (Jn 3,5). A keresztség ezért újjászületés, mert beolt Krisztusba, az ő titokzatos testének tagjává tesz és megadja a hozzá való hasonlóságot: „Mi mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztség által” (1Kor 12,13). Ez a szent cselekmény ábrázolja és valósítja az egyesülést Krisztus halálával és feltámadásával. Amint az apostol írja: A keresztség által vele együtt a halálba temetkezünk. Ha pedig halálának hasonlósága által egybenöttünk vele, akkor feltámadásában is úgy leszünk (vö. Róm 6,4-5).

Azt a kapcsolatot, amit a hit és a keresztség létrehoz, Krisztus még tovább akarta fejleszteni és tudatosítani az oltáriszentség szerzésével. A szentségi jelkép alatt saját testével és vérével táplál, s gondoskodik titokzatos testének egységéről: „Mi sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk” (1Kor 10,17). Mivel ez a táplálék természetfölötti, hatása nem merül ki abban, hogy beépítjük testünkbe. Inkább az alakít bennünket, növeli a Krisztushoz való hasonlóságot és az egymásközi egységet.

Krisztus az egységben meghagyta a gazdagságot. Az élő szervezetnek sok tagra van szüksége s mindegyik az egésznek a javát szolgálja. A kegyelmi adományok osztogatója a Szentlélek, a titokzatos test lelke. Adományait saját akarata és a szolgálatok szükségletei szerint osztogatja. Ezek lehetnek hivatali megbízatások, mint az apostolok, püspökök, papok, diakónusok tiszte, vagy lehetnek kegyelmi ösztönzések és vállalkozások, mint pl. az evangéliumi tanácsok követése, a szeretet kitartó gyakorlása, a rendíthetetlen tanúságtétel a hit mellett, helytállás az élet nehéz feladataiban, példamutatás a kötelességteljesítésben, mások vigasztalásának, megnyerésének kegyelme és ehhez hasonlók. A titokzatos testnek ezt a szövvényes életét Krisztus mint fő irányítja: „Ő tartja össze és kapcsolja egybe az egész testet a különböző ízek segítségével és minden tag arányos együttműködésével. Így növekszik a test és építi magát a szeretetben” (Ef 4,16).

Az Egyházban a hit megtartása, a bűn kerülése, a kötelességteljesítés és az erények gyakorlása, mind *válasz Krisztus szeretetére*. Ő, mint próféta, király és főpap nem akart egyedül maradni. Az Egyház az ő „teljessége” (Ef 1,23). Benne valósítja meg a tanítás, a megszentelés és a kormányzás művét. Az Egyház egyben az ő jegyese (Ef 5,25), amelyért feláldozta magát, hogy megszentelje s amelyben megtalálja szeretetének tükröződését. Amikor kijelentette, hogy Egyházán a pokol kapui sem vesznek erőt (Mt 16,18), arra gondolt, hogy az nem lesz a tévedés, a hitetlenség áldozata és nem fog kihúlni benne a szeretet. Mindig kész lesz arra, hogy az egész emberiség nevében válaszoljon a kinyilatkoztató Istennek és hirdesse az egész világon, hogy mindnyájan összetartozunk, mint egy Atyának gyermekei és Krisztus testvérei. Ilyen értelemben marad az Egyház az emberi nem üdvösségének és egységének szentsége, azaz jelképe és hatékony eszköze.

* * *

Krisztus az Egyházat, a hit-remény-szeretet közösségét, kegyelmi felvértezése mellett is látható közösségnek szánta. Mint történelmi alakulatnak kell tanúságot tenni isteni alapítójáról és gondoskodnia Isten országának terjesztéséről. Az Egyháznak tehát megvan az *emberi és kegyelmi arca*, mint ahogy minden szentségnél megkülönböztetjük a külső jelet és a belső kegyelmet. „Azonban nem kell két dolognak tekintenünk a szervek rangsorával ellátott társaságot és Krisztus titokzatos testét, a látható gyülekezetet meg a lelki közösséget, a földi Egyházat és a mennyei javakkal megajándékozott Egyházat. Ezek egyetlen összetett valóságot alkotnak; olyat, amely emberi és isteni elemekből áll” (Egyház 8). Ahogy Krisztusban az emberi természet hordozta az istenit és szolgált neki, úgy az Egyházban is az emberi szervezet hordozza és szolgálja a kegyelmi rendet.

Krisztus Egyháza felismerhető közösség: egy, szent, egyetemes és apostoli. Egysége tükröződik a hitben, a kormányzásban és az összetartozás-tudatban. Szentsége megnyilvánul a tagok igyekezetében, hogy Krisztust akarják követni. Az egyetemesség azt jelenti, hogy Krisztus mindenkinek szánta, s maga az Egyház kezdettől fogva arra törekszik, hogy az egész emberiségé legyen. Az apostoliság abban áll, hogy az apostoloknak adott hatalom és megbízatás megszakítás nélkül folytatódik az előjárókban, a pápákban és püspökökben.

Az Egyház történelmi útja, minden kegyelmi kiváltsága ellenére is egészen emberi marad. Rendeltetése a szolgálat, nem az uralkodás. Nem az a feladata, hogy mint Krisztus helyettese a megtiszteltetés jeleit fogadja, hanem, hogy Krisztushoz hasonlóan szolgálja az emberiség üdvözítését. A Szentírás Krisztussal kapcsolatban arról beszél, hogy „kiüresítette önmagát” (Fil 2,6). Isteni hatalmát csak küldetésének igazolására használta fel. Csodáinak nagy része szeretetből és irgalmasságból fakadt, s mások javát szolgálta vele. Miközben magára vette életünk minden problémáját, a bűnt kivéve, teljes odaadással töltötte be küldetését; örömhírt vitt a szegényeknek, gyógyította a megtört szívűeket (Lk 4,18) s azt kereste, ami elveszett (Lk 19,10). „Hasonlóképpen az Egyház is szeretettel öleli át mindazokat, akiket emberi gyöngeség terhel. Sőt alapítójának képmását ismeri fel a szegényekben és szenvedőkben. Meg akarja szüntetni inségüket és Krisztusnak szeretne szolgálni bennük” (Egyház 8).

Tudjuk azt is, hogy a szenvedést, megpróbáltatást, nélkülözést véglegesen nem iktathatjuk ki a földi életből. Végző vigasztalás csak az örök élet marad. A megváltottság állapota azonban azt jelenti, hogy a szenvedésben gyakorolt türelem is érdemszerző cselekedet. Hiszen éppen az örök élet reményéről tanúskodik. Az Egyház tehát csak akkor tud hitelt szerezni tanításának és a benne működő kegyelmi erőknek, ha tagjai, főleg vezetői példát adnak az élet terheinek türelmes viselésében.

Krisztus és az Egyház között azonban nagy a különbség. Ő „szent, ártatlan és szeplőtlen főpapja volt az emberiségnek” (Zsid 7,26), akit semmiféle bűn nem terhel (2Kor 5,21), ezért saját bűneiért nem is kellett engesztelést bemutatni, hanem csak az emberiség bűneiért (vö. Zsid 2,17). Az Egyház viszont gyarló emberek közössége, „s így egyszerre szent is, és folyton megtisztulásra is szorul: a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja szüntelenül” (Egyház 8). Ezért a kegyelmi oldala el van rejtve emberi alakja mögé. Ami természetfölötti benne, azt csak a hitben fogjuk fel. A kegyelmi erők is csak annak számára bontakoznak ki, aki hitben megéli az Egyházhoz való tartozást. Krisztus megígérte, hogy kinyilatkoztatja magát annak, aki megtartja parancsolatait (Jn 14,21). Ez a bizonyosság elegendő ahhoz, hogy vállalkozzunk az ő követésére. Kifelé viszont a szeretetnek és a többi erénynek a gyakorlásával kell igazolni azt a többletet, amit a kegyelmi erők jelentenek az Egyházban. Tehát az egész emberiség szolgálata, amit a zsinat olyan gyakran emleget, nem külön vállalt feladat, hanem tanúskodás a belső láthatatlan lényegről.

A zsinat tanításában az Egyház misztérium-jellege mellett új és jelentős lépés az *egyházi főhatalom értelmezése*. Az Egyházban a körül nem volt kétség sohasem, hogy Krisztus Péterben és az apostolokban vezetőket rendelt népének, s hogy ezeknek utódai a pápa és a püspökök. De hogyan viszonylik egymáshoz a pápai és püspöki hatalom? Az I. Vatikáni Zsinat kinyilatkoztatott igazságként hirdette ki a pápa teljes joghatóságát az egész Egyház fölött és tévedhetetlen tanítóhivatalát. Akkor azonban a politikai helyzet miatt a zsinatot idő előtt be kellett fejezni és a püspöki hatalom tisztázására nem került sor. Általában két nézet állt szembe egymással. Az egyik azt vallotta, hogy a püspökök papi és kormányzói hatalma egyaránt közvetlenül Krisztustól ered, s a püspök mindkettőt a felszentelésben kapja meg. A pápa csak a kormányzó hatalom gyakorlásának módját korlátozhatja vagy terjesztheti ki. A másik nézet az volt, hogy a püspök a szentelésben csak a papi hatalom teljességét kapja közvetlenül, a kormányzói hatalmat a pápa adja neki az úgynevezett kánoni küldetésben.

A zsinat tanítása szerint a püspöki hatalom forrása a szentelés. Tehát a kormányzói hatalom is közvetlenül Krisztustól jön, magában az egyházi rend szentségében, nem pedig a pápától. A pápai és püspöki hatalom összetartozása mégis megvan, mert Krisztus nem külön Péternek és az apostoloknak adott hatalmat, hanem az apostoli kollégiumnak, mint szervezett testületnek. Pétert valóságos főnek tette meg, azért ő egyedül is birtokolja a teljes joghatóságot, de akkor is az apostoli kollégium fejének számít. Ennek a testületnek a helyébe lépett a pápa és a püspökök közössége. A zsinat így írja le a *kollegialitás elvét*: „A kollégiumnak, vagyis a püspökök testületének csak akkor van hatalma, ha együtt értődik a római pápával, Péter utódával, a testület fejével, akinek elsőségi hatalma csorbíthatatlanul megmarad az összes pásztorok és összes hívők fölött... A püspökök rendje viszont az apostolok testületének helyébe lépett a tanításban és a kormányzásban; bennük mintegy állandósult az apostoli testület. Ennek következtében a püspökök rendje fejével, a római pápával együtt – és sohasem e fő nélkül – szintén hordozója az egész Egyházra vonatkozó legfőbb és teljes hatalomnak, s ezt a hatalmat csak a római püspökkel egyetértésben gyakorolhatja... Ez a testület sokakból áll: ennyiben kifejezi Isten népének sokféleségét és egyetemes voltát; de egy fő alatt tömörül és ennyiben kifejezi Isten nyájának egységét” (Egyház 22). Minden új püspök azáltal lesz a testület tagja, hogy megkapja a szentelést és közösségbe lép a testület fejével meg tagjaival. A közösség szót itt ősi értelemben kell vennünk. Az ősegyház szóhasználatában a „koinonia” jogilag szervezett, kegyelmi és szeretet-közösség volt.

Az apostoli kollégiumnak e sajátos természete miatt az Egyházban igazában soha nem határolták el egymástól a pápai és püspöki hatalmat. Ezért a jogkör sokszor ingadozott. Nyugaton nagyobb volt a központosítás, keleten az egyes püspökök önállósága. Igazában nem is lehet elhatárolni, mert a pápa jogköre érvényes a püspökök fölött is, viszont a püspökség is krisztusi alapítás, tehát a pápa nem szüntetheti meg a püspöki testületet. Azonban, mint láttuk, itt nemcsak jogköri érintkezésről van szó, hanem kegyelmi és szeretet-kapcsolatról is, ami magával hozza az egymásért és az egész Egyházért vállalt felelősséget, s egymás szerepének tiszteletben tartását. Minden püspök úgy áll egyházmegyéje élén, hogy ez a rész-egyház az egész egyetemes Egyházat szimbolizálja. „Ezért minden püspök tartozik előmozdítani a hit egységét és az egész Egyház közös fegyelmét. Meg kell tanítani híveiket, hogy Krisztus egész titokzatos testét szeressék, különösen a szegény és szenvedő tagokat, meg azokat, akiket az igazságért üldöznek (vö. Mt 5,10). Támogatniuk kell minden olyan tevékenységet, amely az egész Egyház számára közös, főleg, hogy a hit növekedjék és a teljes igazság napja fölkeljen minden ember számára” (Egyház 23).

Valószínűleg a keleti egyházak kedvéért iktatták be ezeket a szavakat a határozatba: „A püspököket nem lehet a római püspök helytartóinak gondolni, hiszen saját hatalmuk van és a szó legigazibb értelmében előljárói azoknak, akiket kormányoznak. Hatalmukat a legfőbb és egyetemes hatalom nem oltja ki, hanem fenntartja, erősíti és oltalmazza” (uo. 27).

A kollegialitás elvéből született meg a püspöki szinódus gondolata, vagyis egy tanácsadó szerv a pápa mellett, amelynek tagjai a különböző nemzetek püspöki karaiból kerülnek ki. Ugyanez az elv hozta magával a pápai kúria nemzetközibbé tételét. Az intézkedés nem versenyfutás akart lenni a világgal, hanem elősegítése annak, hogy az Egyház a mai világban is az emberiség üdvének hatékony eszköze legyen.

Irodalom:

H. de Lubac: Paradox et mystère l'Église, Paris 1967.

Y. Congar–Ratzinger: L'Église aujourd'hui, Desclée 1967.

H. Dulles: The Dimensions of the Church, 1967.

Barauna: De Ecclesia, Herder 1966.

H. Küng: Die Kirche, Herder 1967.

K. Rahner: Kirche der Sünder, Schriften zur Theol. VI. 301 kk.

W. Bertrams: Die Einheit vom Papst und Bischofskollegium, Gregorianum 48(1967)5 kk.
Kollegialität der Bischöfe, Concilium 4(1968)69 kk.

Krisztus központisége

„Mindaz a jó, amit Isten népe földi vándorlása idején az emberiség családjának nyújthat, abból származik, hogy az Egyház az üdvösség egyetemes szentsége. Benne kinyilvánul és megvalósul Isten szeretetének titka az emberek iránt. Isten Igéje ugyanis, aki által minden lett, maga is testet öltött, hogy mint tökéletes ember mindnyájunkat üdvözítse és az egész mindenséget egybefogja. Az Úr a célja az emberi történelemnek, a történelem és a kultúra törekvései feléje irányulnak, ő az emberi nem középpontja, minden szív öröme és vágyának beteljesülése. Őt támasztotta fel az Atya a halálból, őt dicsőítette meg, amikor jobbára ültette s megtette élők és holtak bírójává. Az ő Lelke éltet és egyesít, miközben a történelem teljesebbé felé vándorlunk. Ez a teljesebbé egybeesik szeretetének tervével, hogy »Krisztusban, mint főben összefoglaljon mindent, ami a mennyben és a földön van« (Ef 1,10; Egyház és világ 45).

XXIII. János pápa már 1960-ban, pünkösdi ünnepén mondott beszédében előre úgy jellemezte a zsinatot, hogy annak az *első pünkösdi élményét* kell megismételnie. Az Egyház csak a Szentlélek kiáradásában ismeri fel és váltja életté Krisztus misztériumát: „A földön minden megváltott embernek, minden közösségnek, családnak, nemzetnek, az egész univerzumnak, de egészen különleges módon a katolikus és apostoli Egyháznak az eszménye Jézus Krisztus megdicsőítése. Az egyetemes zsinat erre törekszik. Ha Krisztus növekszik bennünk azáltal, hogy az igazságot megvalósítjuk szeretetben, akkor ráállunk az igazi és végérvényes haladásra”.

Az első ülés után János pápa meghalt. Mindenki feszült figyelemmel várta, hogy az új pápa milyen irányt szab a zsinatnak. A második ülés megnyitásán VI. Pál pápa sem tudott fontosabb programot nyújtani, mint ezt: *Krisztust jobban megismerni és a világgal jobban megismertetni*.

Ez a kijelentés nem jámbor szólam. A fentebb idézett zsinati szöveg legalább nagy vonalakban megmutatja, mit nevezünk krisztocentrikus felfogásnak. A kinyilatkoztatás szerint maga a lét krisztocentrikus, hiszen az Atya általa, érte és benne teremtett mindent (Kol 1,15). A világmindenség és benne az ember hozzá van szabva a megtestesült Igéhez, az ő uralmát hordozza, az ő kegyelme által nemesedik és benne éri el célját, amikor a feltámadásban és az ítéletben megkapja tőle végleges, megdicsőült állapotát.

A Krisztus-központiség tehát a Teremtő elgondolása, azt senki nem másíthatja meg. Pál apostol ezt tartja szem előtt, amikor kijelenti, hogy „Krisztus nevére minden térd meghajlik, az égieké, földieké és az alvilágiaké” (Fil 2,10). Az Egyháznak az a feladata, hogy meggyőzze a világot Krisztus kegyelmének megváltó erejéről, hogy hirdesse és megvalósítsa az általa megfogalmazott erkölcsi magatartást és reményt öntsön a halállal eljegyzett emberekbe.

Milyen értelemben nevezhetjük őt *a történelem céljának*? Hit nélkül a történelmi fejlődés nyitott ajtó marad. A jövőről csak úgy beszélhetünk, mint a természetes lehetőségek sorozatáról. Csak az eddigi fejlődés alapján mondhatunk valamit arról, hogy az idő további haladást és emelkedést hoz, legalábbis technikai és kulturális szempontból. De nem állíthatjuk, hogy a természetes erők szükségszerűen meglesznek mindig. Természeti katasztrófák, kozmikus hatások és az életben jelentkező irracionális hatások megállíthatják a fejlődést vagy akár pusztulásba vihetik az emberiséget. Másrészt pusztán evilági síkon azért sem érdekes a történelem célja, mert egy-egy nemzedék legföljebb csak haláláig van érdekelve benne. Az egyén számára csak az a valóság, amit saját életében megtapasztal a jóból és a rosszból. Hogy a következő nemzedékek élete milyen lesz, az csak annyiban érdekel mindenkit, amennyi benne a szeretet és felelősség az egész emberiség iránt. Ha

azonban erről a felelősségről nem adunk számot egy magasabb hatalom előtt, akkor az csak az ideális lelkek kiváltsága marad.

Krisztus természetfölötti értelemben célja a történelemnek. A földi küzdelem és fejlődés felszínre hozza azokat a természetes és kegyelmi erőket, amelyek a teremtésből és a megváltásból folynak. Ebben a küzdelemben az egész emberiség élete gazdagszik, keresztmetszete állandóan színesebb lesz. Egyre több lesz benne a követelmény az erkölcsi állásfoglalás után és egyre nagyobb lesz az egyén felelőssége a közösséggel szemben. Azért az igazságosságnak és a szeretetnek a tere is egyre bővül, de hasonló lehetőségek nyílnak meg a bűn számára is. A bűnök bocsánatát, a teljes igazságosságot és szeretetet csak Krisztus evangéliumából és kegyelméből kaphatjuk. Egyben az ő feltámadása nyújtja az örök élet reményét. Csak benne találjuk meg a biztosítékot, hogy a boldogság vágya nem csupán a tudat véletlen fellobbanása, hanem az istenképiség kifejeződése. A halálban és feltámadásban megnesemesül mindaz, amit az ember igazi felelősséggel alkotott. Erőfeszítésében benne volt a Megváltó kegyelme, aki mint fő és egyetlen közvetítő mindenkit magáénak vall és mindenkit az Atya felé irányít. Ő úgy vezeti a földi történetet, hogy a természet megmarad természetnek, a szabad akarat megmarad szabadnak s mégis minden be van állítva Isten országának valóságába. „A végső állapot, – amit Teilhard de Chardin Omega pontnak nevez – Krisztus főisége alatt megvalósult összhang lesz, ahol mindenki megtalálja helyét és az élet teljességét”.

* * *

Krisztus központisége a zsinat nyelvhasználata szerint a *húsvéti misztériumban* jut kifejezésre. Az Egyház a megváltott emberiségben képviseli Isten országát, tehát helyzete nem reménytelen. Az emberiség sorsa az üdvösség szempontjából már eldőlt. Isten meghirdette irgalmát, és tudja, hogy a választottak száma nagy lesz: olyan nagy, hogy érdemes volt ezt a világot megteremteni és megváltani. Mindenesetre tudnunk kell, hogy „nem azon fordul a dolog, aki erőlködik, vagy aki törtet, hanem a könyörülő Istenen” (Róm 9,16). Az emberi törtetés igen sokszor öncélú és helytelen irányba csap, a könyörülő Isten azonban helyre tud hozni mindent. Éppen ezt mutatta meg Krisztus elküldésével. Az élet akárhányszor a bűn és a halál színeit hordozza. Szinte túl sok benne az ösztön, a gyűlölet s mindaz, amit a Szentírás „a test cselekedetei” névvel illet (Gal 5,19). Mégis meg vagyunk győződve, hogy a könyörülő Isten ajándékként jelen van és működik a feltámadt Krisztus ereje is és győzedelmeskedik a halálon. Ezért a zsinat tanítását áthatja a keresztény optimizmus. Mivel bízunk Istenben, azért tud bízni az emberben is. Ez tükröződik abban a magatartásban is, hogy nem akart senkit elítélni vagy megbélyegezni. A jó szónak, megbocsátásnak, kérésnek mindig lesz hatása, mert mindenütt lesznek jóakarató emberek.

A Krisztus által hozott kegyelmi rendről lehet sokféleképpen beszélni. A Szentírásban megtalálható Ádám-Krisztus párhuzamból kiemelhetem azt a vonást, hogy az első ember engedetlensége miatt az egész emberiség zsákutcába futott. Isten irgalma azt jelenti, hogy elküldte Krisztust és benne válaszút elé állított bennünket: aki hittel tekint rá, az üdvözülni fog, aki elfordul tőle, elkárhozik. De a párhuzamot kifejezhetem a Szentírás igazi hangnemében is. A Római levél 5. fejezetében az apostol az eredeti bűnt csak mint háttérre emlegeti, hogy kiemelje Isten előzetes szeretetét, irgalmát és a kegyelmi rend túláradását. Az Ádám-Krisztus párhuzamnál fontosabb az ellentét, amit ezek a kifejezések jelölnek: a kegyelemmel nem úgy áll a dolog, mint a bűnbeeséssel... a kegyelem még bővebben kiárad sokakra... az ítélet egy miatt büntetést hozott, a kegyelem viszont sok vétekből megigazulásra vezet... ha egynek bűne miatt uralkodott a halál, mennyivel inkább uralkodnak Jézus Krisztus által azok, akik megkapták a kegyelem ajándékát... a bűn ugyan elhatalmasodott, de a kegyelem túláradt (Róm 5,15-21).

Az áteredő bűn azt jelenti, hogy az ember a maga szűk látókörű világában féltékenyen vigyáz függetlenségére, önállóságára; személyi méltóságát félti teremtőjétől is, azért maga akart szerencséjének kovácsa lenni. Az elhatározás az isteni szeretet visszautasítása volt, tehát bűn, de ezzel magát Istent nem lehetett megváltoztatni, illetőleg áthangolni. Őt az alkotó és segítő atyai szeretet vezette a teremtésben s ez vezeti az emberiség sorsának irányításában is. A kegyelmi rendet és a megváltást az ember megkérdése nélkül árasztja bele világunkba azzal a nagylelkűséggel, amellyel a szülő gondoskodik dacos gyermekéről. A keresztény optimizmus erre a gondviselésre épít. A bűn és a halál tapintható valóság, de Krisztus feltámadása felsőbbrendű és erőteljesebb életforrás lett, s azt többé nem lehet tudatlanra venni. Nem vagyunk kitéve annak, hogy Isten visszavonja adományát.

A kegyelmi rend széleskörű kiadását a zsinat így írja le: „A keresztény ember ki van téve annak, hogy sok gyötrődés közepette küzdjön a rossz ellen, sőt el kell szenvednie a halált is, de részesedik a húsvét titkában, mert a halálban Krisztushoz válik hasonlóvá és a reménytől erősítve jut el a feltámadásra. Mindez azonban nemcsak a keresztény hívőkre vonatkozik, hanem minden jószándékú emberre is, akinek szívében láthatatlanul működik a kegyelem. Mivel Krisztus mindenkiért meghalt... hinnünk kell, hogy a Szentlélek mindenkinek módot ad a húsvét titkában való részesedésre olyan módon, amit csak Isten ismer” (Egyház és világ 22). Ebben az utolsó mondatban éppen arról van szó, hogy a kegyelem erői titokzatosan és láthatatlanul is működnek. Ott is, ahová nem ér el az Egyház igehirdetése és szervezete, vagy azoknál is, akiket valamilyen szubjektív meggyőződés tart távol külsőleg az evangéliumtól.

* * *

Az Egyház istentisztelete, liturgiája az Isten és ember találkozásának a helye. *Kiváltságos találkozásról* van szó, hiszen a jelképek hatékonyak, azaz meg is valósítják, amit jelentenek. A legtökéletesebb hatékony jelkép Krisztus emberi alakja volt, mert hordozta és kinyilvánította Istent. Az általa alapított áldozat és szentségek a maguk módján ezt folytatják. A liturgia tehát azt tükrözi, hogyan vitte bele Isten saját természetfölötti misztériumát a világba, hogy elvezesse a tökéletességre. Amikor az ember tevékenységével előre viszi a történelmet, megteremti a kultúrát és a civilizációt, vagy amikor a tudomány és a művészet vívmányaival gazdagítja életét, önkénytelenül vagy tudatosan belső vágyának ad kifejezést, amely egy tökéletes állapotra irányul. A liturgia a kinyilatkoztatás alapján ezt jelképezi, mint az Istenben megdicsőült teremtményi állapotot. A feltámadt Krisztus életformája ez, amely természetfölöttisége miatt ott is jelen lehet, ahol az érzékek nem veszik észre. A hitben azonban felfogjuk hatását, hiszen az Egyház történelmi élete, imája, karizmatikus ereje, a szeretet lendülete, a remény állhatatossága mind ebből táplálkozik.

„Ezért az Egyház az apostoli idők óta soha nem mulasztotta el, hogy össze ne gyűljön a húsvéti misztérium megünneplésére és föl ne olvassa, ami róla a Szentírásban található, továbbá hogy be ne mutassa az eucharisztikus áldozatot, amelyben Krisztus halálának győzelme és diadala megismétlődik” (Liturgia 6). A húsvét igazolta, hogy Krisztus nemcsak út és igazság, hanem valóságos értelemben vett élet. Aki benne hisz, az a halállal szemben az étellel jegyezte el magát. Ebből táplálkozik az Egyház meggyőződése, hogy tagjainak emberi gyarlósága ellenére is a kovász szerepét töltheti be és Isten országát terjeszti. Az oltárszentséget maga Krisztus „élő kenyérnek”, „mennyből alászállott kenyérnek” nevezte s életet ígért azoknak, akik vele táplálkoznak: „Amint én az Atya által élek, úgy az is, aki engem eszik, általam él” (Jn 6,57).

Az Egyház a Szentírás alapján a keresztségről is azt tanítja, hogy általa „az emberek részesévé válnak Krisztus húsvéti misztériumának: Krisztussal meghalnak, eltemetik őket és feltámadnak, elnyerik Isten gyermekeinek Lelkét, azért Istent Atyjuknak szólíthatják”

(Liturgia 6). Az alámerítés jelképezi Krisztus halálát és feltámadását, s mint hatékony jelkép, kegyelmileg meg is valósítja, azért lehet újjászületésnek nevezni.

A vasárnap is Krisztus feltámadására emlékeztet bennünket. „Az Egyház Krisztus feltámadásának napjáiig visszanyúló apostoli hagyomány alapján minden hetedik napon megünnepli Krisztus húsvéti misztériumát. Ezt a napot, a vasárnapot tehát jogosan nevezzük az Úr napjának. Ezen a napon a keresztények jöjjenek össze az Úr szavának meghallgatására és vegyenek részt az eucharisztia megünneplésében. Így emlékezzenek meg Urunknak, Jézus Krisztusnak szenvedéséről, feltámadásáról és megdicsőüléséről, adjanak hálát Istennek, aki Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által élő reménységre újjáteremtette őket (1Pét 1,3).” (Liturgia 106).

A nagyböjt sem bűnbánati időszak csupán, hanem „előkészület a húsvét misztériumára” (uo. 109), sőt a gyászszertartást is úgy kell újjá alakítani, hogy a húsvéti jelleget fejezze ki (uo. 89). A halál miatti szomorkodás a természet szava. A kinyilatkoztatás ezt akarja enyhíteni a feltámadás valóságának hirdetésével. Az egyházi évben tulajdonképpen „a szentekről való megemlékezés is a húsvéti misztériumot hirdeti, hiszen ők is Krisztussal együtt szenvedtek és megdicsőültek” (uo. 104).

Ez a néhány utalás eléggé mutatja, hogy a zsinat melyik hittitkot tekintette a keresztény vallás középpontjának. Azért a nyilvános istentiszteletbe bekapcsolódó hívekhez nem is lehet más buzdítása, mint hogy „betelve a húsvéti misztériummal, legyenek egy szív, egy lélek a szeretetben... s amit a hitben kaptak, azt életükkel is váltsák valóra” (uo. 10). Ebből a szempontból a liturgia lelki energiaforrás: „Jézus Krisztus, az örök főpap a világi hívők által is folytatni akarja tanúságtételét és szolgálatát. Ezért megeleveníti őket Lelkével, s minden jó és tökéletes munkára serkenti őket szüntelen” (Egyház 34).

Eleven hit és vallásosság csak ott lehet, ahol a keresztény ember meg van győződve, hogy Jézus Krisztus él s benne az Isten közel jött hozzá. Rajta keresztül küldjük imáinkat az Atyához, az ő segítségével végezzük munkáinkat és küzdünk meg az élet feladataival. A zsinat azonban nem állt meg az egyéni vallásosságnál. Krisztus azért jött, hogy szolgáljon, nem pedig azért, hogy kiszolgáltassa magát. A zsinati atyák már első deklarációjukban kijelentették, hogy minden határozatukkal és intézkedésükkel szolgálni akarnak az emberiség családjának. Az egyéni vallásosságnak is ebbe az egyetemes szolgálatba kell beállnia. Krisztus uralma, az Isten országa éppen azáltal valósul, hogy a keresztények példáján keresztül az emberek elfogadják őt Megváltójuknak. Az Egyház nem magát hirdeti, hanem Krisztust. A keresztény ember azzal vallja meg hitét, hogy Krisztus útmutatása alapján imádja az Atyát és tevékeny szeretettel fordul embertársai felé.

* * *

A középkor óta Krisztus központisége külsőleg talán a *szentek tiszteletében* jutott legkevésbé kifejezésre. A tanítás terén mindig világos volt, hogy a szentek egyességének értelme a Krisztusban való egybetartozás; a katekizmus és az igehirdetés azt is vallotta, hogy a szentekben magát Istent tiszteljük, hiszen az ő kegyelméből érték el a mennyei dicsőséget. De nem tagadható, hogy a népies formákban sokszor úgy jelentek meg, mint önálló nagyságok, akikre az Isten külön kiváltsággként rábízta népének egyes ügyeit: a jó haláltól az elveszett tárgyak megkereséséig. Az egyházi évben is túl nagy szerepet kapott a szentek ünneplése, nem egyszer a megváltás misztériumának rovására. Emberileg érthető az a kegyelet, amivel szerzetesrendek adóznak alapítóiknak vagy egyes közösségek a védőszentjüknek, csak a bizalom nem épülhet olyan téves meggyőződésre, hogy a szentek közelebb állnak hozzánk és jobban megértene bennünket, mint Krisztus, az egyetlen közvetítő. A szentek is mint Krisztus titokzatos testének tagjai érték el a tökéletességet, ők is a főnek a kegyelméből táplálkoztak. Mi azért tartozunk hozzájuk és ők azért tartoznak

hozzánk, mivel Krisztus, a fő kapcsol egybe bennünket. Elsősorban a fő hordozza a tagok gondját, nem pedig azok egymását.

A zsinat a szenteket Krisztus „hűséges követőinek” nevezi, akikben „tökéletesebben kialakult az ő képmása. Isten az ő életükben eleven módon kinyilvánítja jelenlétét és arcát az embereknek. Bennük ő szól hozzánk és jelt ad országáról, amely felé erősebben vonzódunk, ha a tanúknak sűrű felhője (vö. Zsid 12,1) és az evangélium igazságainak ilyen hathatós igazolása vesz körül bennünket” (Egyház 50). A zsinat elrendeli, hogy ahol a szentek tiszteletébe becsúszott valami visszaélés, túlzás vagy fogyatékoság, azt meg kell szüntetni és mindent meg kell újítani Krisztus nagyobb dicsőségére. A szentek tisztelete nem annyira külső tettek sokaságában rejlik, hanem inkább tevékeny szeretetünk erősségében.

Hasonló figyelmeztetést találunk a *Mária-tisztelettel* kapcsolatban is: „A hittudósok és az isteni igé hirdetői az Isten Szülője páratlan méltóságának szemléletében tartózkodjanak minden hamis túlzástól és az indokolatlan szűkkeblűségtől. A tanítóhivatal vezetése alatt tanulmányozzák a Szentírást, az egyházatyákat, az egyháztanítókat, az Egyház liturgikus hagyományait és világítsák meg helyesen a Boldogságos Szűz feladatait és kiváltságait, amelyek mindig Krisztusra vonatkoznak, a teljes igazság, szentség és kegyelem forrására. Szorgalmasan kerüljenek mindent, ami akár szavaikban, akár tetteikben megtevesztheti az elkülönült testvéreket vagy bárki mást az Egyház igazi tanítását illetően” (Egyház 67).

Amikor a zsinat Máriáról szól, elsősorban maga tartja be ezt a szabályt. Nem akar dönteni olyan teológiai kérdésekben, amelyekről a teológusok vitatkoznak. Be kell vallanunk, hogy az utóbbi évtizedekben a teológusok kevéssé támaszkodtak a Szentírásra és a világos egyházi hagyományra, amikor pl. Máriának a megváltásban való részvételéről állítottak fel nézeteket. A zsinati határozatnak az az igazi erőssége, hogy valóban a Szentírás alapján áll. Onnan igazolja Mária istenanyaságát, szüzességét és kegyelemmel való teljességét, amit a hagyomány úgy értelmezett, hogy fogantatásától kezdve mentes volt minden bűntől, tehát az áteredő bűntől is. A megváltásban való együttműködésről csak azt mondja, hogy „a mindenható Isten kegyelméből, Fiának alárendelve és vele együtt szolgálta a megváltás titkát” (Egyház 56). „Hűségesen vállalta a Fiával való egybetartozást egészen a keresztfáig. Itt is Isten akaratából állott. Szíve mélyéig együtt szenvedett Egyszülöttével és anyai lelkülettel csatlakozott áldozatához” (uo. 58). A zsinat tehát kerüli azokat a megnevezéseket, amelyeket az újabb teológia vagy pápai megnyilatkozások használtak, pl. Társmegváltó, Megváltó társa. Arra sem tér ki, hogy mit érdemelt ki számunkra. Azelőtt egyes teológusok azt erősítették, hogy ő a megváltásban Krisztus oldalán – természetesen azért, mert Krisztus maga mellé vette – s vele együtt fordul az emberiség felé. Az ilyen kijelentéseket azonban nem tudták bizonyítani. Sokkal világosabban látjuk azt, hogy ő mint Isten szolgáló leánya az emberiség oldalán áll. Ő is Krisztus kegyelméből kapta a megváltást és minden kiváltságot. Őt úgy köszöntjük, mint „az Egyház egészen kiemelkedő és különleges tagját”, a hit és a szeretet dolgában pedig mint „az Egyház előképét és ragyogó mintáját” (Egyház 53).

Kétségtelen, hogy még az ökumenikus szellemtől áthatott protestáns teológusok is, mint Max Thurian, H. Asmussen, a hagyományos Mária-tiszteletben a keresztény hitegység olyan akadályát látják, mint a pápaságban. A zsinat előtti nyilatkozatok természetesen még merevebbek. Biztos, hogy az Egyház nem adhatja fel az egyszer kihirdetett dogmákat, még a mennybevitel dogmáját sem, amit elsősorban a hagyományra támaszkodva hirdetett ki. Azonban amint Napiórkowski egyik tanulmányában kimutatja (Concilium, 5(1967)743 kk) – a zsinat szövege alapján remélhetünk bizonyos közeledést. Egyik fő nehézség Mária kegyelem-közvetítése. Ez ugyan nem dogma, de eléggé hagyományos tanítás. A közvetítés terjedelmét illetően azonban a zsinat úgy leszűkíti, hogy az semmiképpen sem magyarázható Krisztus egyetemes közvetítésének rovására. Ez pedig már nagy lépés a megértés felé. Mária üdvös hatását az emberekre nem valami benső tárgyi szükségszerűségből kell magyaráznunk, mintha Krisztus érdemei nem lettek volna elegendők, hanem éppen Krisztus érdemeinek

bőségéből. Mária közvetítése erre támaszkodik és belőle táplálkozik. A zsinat ezt a hasonlatot használja: „Amint Krisztus papságában különbözőképpen részesednek mind a fölszentelt szolgák, mind a hívő nép, és amint Isten egyetlen jósága különböző módon valóságosan szétárad a teremtményekben, úgy a Megváltó egyetlen közvetítő volta sem rekeszti ki, hogy a teremtmények az egy forrásból eredő közvetítésben más és más módon részt vegyenek; sőt inkább serkenti részvételüket” (Egyház 62).

Mária közbenjárásnak kérése többféle lehet. A legősibb forma a megemlékezés, mint azt pl. a mise kánonjában találjuk. A Máriáról való megemlékezésben az üdvtörténet eseményei jutnak eszünkbe, azért bizalommal fordulunk Istenhez, hogy kéréseinket meghallgassa. A negyedik század első felétől kezdve a liturgiában megtaláljuk Mária köszöntését és dicséretét. Az alkalmat és a szavakat ehhez is a Szentírás szövegei adják (Üdvözlégy, kegyelemmel teljes). A harmadik forma Mária segítségül hívása. Érdekes, hogy a Mária-ünnepekre szóló miseszövegben általában nem közvetlenül őhozzá fordulunk, hanem Istenhez, Jézus Krisztushoz, hogy Mária közbenjárására hallgasson meg bennünket. Az újabb liturgikus szövegekben azonban már a közvetlen segítségül hívás is elég gyakori. A népies ájtatosságok azonban nem sokat gondolnak a krisztocentrikus jellegre. Nem csak azt kérik, hogy imádkozzon értük, hanem azt is, hogy „adja meg nekünk”. Az ilyen formák keltik azt a látszatot, mintha Mária a katolikus vallási érzület előtt valami önálló nagyság volna, nem pedig egy a megváltott emberek közül. Mindez érthető a gyermeki kegyeletből, amellyel a vallásos nép Krisztus anyjának adózik, azonban a tárgyi igazság és a keresztyének egységének vágya azt követeli, hogy a kifejezésmódokban is okos mérsékletet tartsunk.

Irodalom:

Concilium 2(1966)1. szám. Congar, Bourke, Schoonenberg, Gonzalez, Gutwenger, Riedlinger, Rousseau, Vorgrimler tanulmányai.

Martinelli: Maria nella Bibbia, Roma 1966.

Brandenburg: Maria in der evang. Theologie der Gegenwart, Paderborn 1965.

H. Riedlinger: Geschichlichkeit und Vollendung des Wissens Christ Herder 1967.

Grillnayer: Christologia, Sacramentum mundi I. 781–794.

A világegyház

Történelmi fordulók idején a régi intézmények hajlamosak a pesszimizmusra, mint az öreg ember, amikor azt veszi észre, hogy minden és mindenki kicserélődött körülötte. Az embernek legtöbbször könnyebb egy új eszmét kidolgozni, mint a régit az új követelményekhez hozzászabni. A rugalmas politika elveként szokták emlegetni, hogy ott nincsenek örök barátok és örök ellenségek, hanem csak időszerű érdekek. Az Egyház nem tehet magáévá ilyen módszert, mert változatlan isteni kinyilatkoztatásnak a hordozója és az erkölcsi rendben az örök törvényt veszi alapul. Az embertárs szeretete, akár a baráté, akár az ellenségé, mindig kötelezi, Krisztus evangéliuma mindig az üdvösség útja marad számára. Alkotmányát, hierarchikus berendezkedését sem változtathatja meg. Másrészt viszont mindig a konkrét emberi társadalomban él, mindig a kor nyelvén, szokásain, kulturális értékein keresztül jeleníti meg az isteni kinyilatkoztatást, tehát bőven van benne változó elem is. Így a történelem apály-dagály jelenségei mozgásban tartják.

A bölcselők hajlandók állítani, hogy *az igazi emberi történelem csak most kezdődik*. Eddig az őstörténet korát éltük. Az ember kötve volt a természet adottságaihoz, mindenki a saját vidékének, klímájának, kultúrájának gyermeke volt. Az egyes népek története összefutó patakok módjára most egyesül az egyetemes történelem folyamában. Az ember most kezd a magaalkotta környezetben élni. A technika átalakítja a föld felszínét, megváltoztatja az élet ritmusát és átalakította a hagyományos értékelést. Egyre jobban kialakulnak a nagy gazdasági- és nyelvtérületek. A kölcsönható erők egyetemesen érvényesülnek, akár csak az élő szervezetben. Végérvényesen egyik népcsoport sem zárkozhat el a többiek örömétől és bánatától. Akár akarjuk, akár nem, viselnünk kell egymás terhét.

A kereszténység úgy indult útjára, mint a *természetfölötti élet és öröm hirdetője*. Az apostoli ígéretésnek ez a rövid foglalatja: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit saját szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és kezünk tapintott: az élet Igéjét hirdetjük nektek. Az élet megjelent, mi láttuk, tanúságot teszünk róla és hirdetjük nektek az örök életet, amely az Atyánál volt és megjelent nekünk” (1Jn 1,1-2). Krisztus maga földi működésének befejezésekor így nyilatkozik: „Mindezt elmondtam nektek, hogy örömetök teljes legyen” (Jn 16,24). A keresztény ígéretés feladata tehát az is, hogy táplálja az isteni ígéreten nyugvó örömet. Ahhoz, hogy az Egyház az emberiséghez szóljon, kellő hang, kellő hozzáértés szükséges. Krisztus így nyilatkozott erről a hangról: „Én vagyok a jó pásztor, az enyéim ismerik hangomat, utánam jönnek és követnek” (Jn 10,4). Az is igaz, hogy Krisztus mennybemenetele óta az Egyházon keresztül hallatja szavát s meg is ígérte: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16). Az Egyház szavának olyannak kell lennie, hogy Krisztust ismerjék fel mögötte. Ne legyen benne idegen csengés és hasson az élet lendületével.

Az Egyház eddig is katolikusnak, egyetemesnek vallotta magát, mint aki a kinyilatkoztatást az egész emberiségnek közvetíti. Azonban nem állapítják–e majd meg a későbbi korokban, hogy az első két évezredben az Egyház is csak őskorát élte, csak bontogatta szárnyait és kísérletezett, hogyan kell az egész emberiséghez fordulnia? Ma már hajlandók vagyunk megállapítani, hogy életünk is csak átmenet az egyetemes Egyház történetébe. A kereszténység a Földközi-tenger mellékén terjedt el, ott alakult ki szervezete a görög-római kultúra és civilizáció színezetében. Állandóan alakította ugyan ezt az örökséget, de az alapvető vonások mind a mai napig felismerhetők rajta. A hit hirdetői az evangélium mellett ennek a kultúrának a formáit is vitték magukkal. Szükségesnek tartották, hogy a hit és a megváltás kegyelmei mellett az európai műveltséget, iskolázást, életformát és a latin nyelvet is beágyazzák a megtért népek szellemi világába.

Ma azonban egyre jobban ráébredünk, hogy az európai kultúra csak egyik a sok lehetséges közül. A színes népek hagyományai is valódi emberi értékeket hordoznak. A kegyelmi rend magát a természetet tételezi fel, nem a természetnek ilyen vagy olyan megnyilvánulását. Az ember az Isten gyermekévé válhat faji, nyelvi és kulturális megkülönböztetés nélkül. Az Egyház azzal is a megváltás egyetemességét hirdeti, ha elég gazdagnak és találékonyan érzi magát, hogy minden emberi értéket megszenteljen és Istennel kapcsolatba hozzon.

* * *

Egy történelmi intézmény szükségszerűen magán hordozza a *múlt színező vonásait*. Sőt a múltban ezeken keresztül fejezte ki magát. Új viszonyok és új népek között ezt a kifejezőmódot bővíteni kell, sőt újakkal felcserélni. A kinyilatkoztatás pl. Jézus áldozatát e szavakkal jelzi előre: Íme az Isten báránya... A grönlandi eszkimónál természetesen más képekre van szükség, hogy ugyanazt a vallási jelenséget és tartalmat megértse. Viszont igaz, hogy ma a fehér ember kultúrájának elemei az egész emberiséget áthatják s a szemléltető technika segítségével minden vidékre el lehet juttatni a hiányzó képeket. Mégis felmerül a kérdés, hogyan kell különbséget tennünk a kinyilatkoztatott igazság és az emberi kifejezőmód között.

Szent Pál élt az Isten gyermekeinek szabadságával és *mindenkinek mindene* akart lenni. A zsidók között megtartotta a régi hagyományt, a pogányok között azonban nem kötötte magát az ószövetségi előírásokhoz. Miután azonban a középkorban kodifikálták az Egyház törvényeit és liturgikus szabályait, az evangélium hirdetői nem tudtak mindig ilyen nagylelkűek lenni. A 17. században a virágzó kínai misszió nagyrészt azon bukott meg, mert nem tudtak eléggé alkalmazkodni a nép ősi hagyományaihoz. Jézus Krisztus csodálatos isteni tapintattal olyan egyszerűvé tette a szertartásokat, olyan egyszerű képeket használ, hogy azok minden korban és minden népnél a lényegét fejezzék ki. Az áldozathoz csak kenyeret és bort írt elő, a keresztséghez vizet, más szentségekhez olajat, vagy éppen kézrátételt. Az istentisztelet alapelve az, hogy „lélekben és igazságban” imádkozunk, nem pedig helyhez kötötte és számunkra szokatlan múltbeli vagy idegen formák betartásával. Amikor a zsinat kimondta az elvet, hogy a liturgiát egyszerűvé, áttekinthetővé és érthetővé kell tenni, akkor ehhez az ősi rendelkezéshez tért vissza. A tudomány számára értékes lehet a múlt liturgikus emlékeinek összegyűjtése és magyarázása, de az imádkozó embertől nem szabad megkövetelni, hogy lelkületének idegen formákon keresztül adjon kifejezést. Az ilyen módszer az őszinteség és bensőség rovására menne.

Ha Krisztusban az Isten jelent meg közöttünk, ő tudott olyan vallást alapítani, amely egyetlen népnek sem idegen, s a műveltség semmilyen fokán nem szűk, amiben az ember nem lesz saját nagyságának karikatúrája. Az ő vallásába bele kell férni mindennek, ami természet, vagyis ami következik Isten teremtő tevékenységéből. Bele kell férni a tudománynak, a művészetnek, a technikának, a bölcséleti vívódásnak, a társadalmi formáknak, a gazdasági nekilendülésnek, szóval mindennek, ami az embert emberré teszi. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy a jó mellett a rosszra is hajlamosak vagyunk. Az ember kiforgathat minden eszményt, sárba taposhat minden értéket, azért a mértéket és a módozatot csak olyan tekintély határozhatja meg, amelyért Isten felelősséget vállalt. Az Egyházban az átalakulást és a fejlődést a Krisztustól rendelt tanítóhivatalnak kell irányítania, mert csak ez kapta meg az isteni jótállást.

* * *

Az Egyház küldetése *az egész emberiségnek szól* és világvallás akar lenni. Ez korunkban azt jelenti, hogy ki kell tárulnia az egész világ felé és fogékonyak kell mutatkoznia az emberiség minden problémája iránt. Természetesen csak abból a szempontból, amely hivatásán belül van. A tudomány gyors fejlődése és népszerűsítése megkívánja az igehirdetéstől, hogy alaposan igazolja és átgondolja a kinyilatkoztatás tételeit, a belőle levont igazságokat, a szellemi világot és a természetfölötti erők jelenlétét. A hit és az erkölcsi felelősség nem alapulhat legendákon, mítoszokon, vagy egy kor sajátos felfogásán, hanem csak tárgyilag igazolt kinyilatkoztatáson. Ez a tudat vezeti a biblikus tudományt, amikor annak megállapítására törekszik, hogy a Szentírás könyvei a sajátos műfajukon keresztül milyen kinyilatkoztatott igazságot akarnak közölni.

Ma már a bölcséleti rendszerek nem egy ember agyának, nem is egy iskolának az alkotásai, hanem az egész kor vívódásának leszűrődései. A művészetben és irodalomban a problémák gazdagsága és a formák változatossága mutatja, hogy az ember az egész valóságot szeretné megragadni és érzékeltetni. Igaz, mindezekben a területeken lehetséges az eltévelyedés, a hamis út, a zűrzavar, az értelmetlenség. De azt is megállapíthatjuk, hogy az emberiséget még semmiféle eltévelyedés nem térítette le történelmi útjáról és nem vitte gyökeres pusztulásba. Ma mindenestre új jelenség az, hogy a technika felhasználásával a jó és a rossz egyformán megkapta a gyors terjedés lehetőségét. Az egyes ember a könyv, a sajtó, a rádió, a televízió hatása alatt állandóan szellemi áramlatok záporában él. Tanúi vagyunk, hogy a közös élet új területei olyan tömegeket mozgatnak meg, amelyenekre eddig csak a vallás volt képes. Gondoljunk a sport vonzóerejére, a tömegszórakozásokra, az üdülőhelyek látogatottságára.

Ebbe a világba van beágyazva az Egyház, Krisztus művének folytatója. Mibenlétét meg lehet ítélni a külsőségekből, főleg azokból, amelyek a történelem folyamán rátapadtak, és meg lehet ítélni az evangéliumból, ahol Krisztus szándéka tükröződik. Mint emberekből álló intézmény magára ölti az egyes korok ruháját, kifejezési formáját. Meglátszik rajta az emberek egyoldalúsága, fogyatékosága, tökéletlensége. Azért állandóan megújulásra szorul. A zsinat nem szenzációs fordulatokat, bejelentéseket akart, hanem visszatekinteni az eszményre és megindítani azt a benső megújulást, amit a mai feladatok megkövetelnek. Az Egyház történeti, közösségi intézmény, amelyben Krisztus, az emberiség megváltója tovább akart élni és működni. Szervezetet adott neki, apostolokra építette, ellátta tanítással, szertartásokkal, törvényekkel, felvértezve lelki hatalommal a bűnök megbocsátására és a kegyelem közlésére.

Az Egyház lényegét tehát nem fejezem ki azzal, ha csupán úgy tekintem, mint a történelem egyik kulturális tényezőjét. Azzal sem sokat mondtam, ha az erkölcsök nemesítésének intézményét keresem benne. Krisztus akarta, hogy evangéliuma megmaradjon és elterjedjen. Azt is akarta, hogy a szeretet törvénye ne essék áldozatul az önzésnek, hanem legyenek emberek, akik tudatosan buzdítják egymást annak gyakorlására. Jóleső érzéssel gondolunk arra, hogy a pogány Plinius a 2. század elején csak arról vádolhatta a bitiniai keresztényeket, hogy összejöveteleiken az imádság mellett így buzdítják egymást: ne kövessenek el igazságtalanságot, lopást, rablást, házasságtörést. Krisztus meg akarta vonni az éles határt jó és rossz között, hogy erkölcsi törekvésünk ne mozogjon légüres térben. Ezért alapított látható Egyházat. *Nem akart belőle öncélú közösséget*, amely alapítójáért vagy tagjaiért van csupán. Nem is arra gondolt, hogy a kiváltságosok gyülekezete legyen, akik elzárkóznak a kevésbé szerencsés kívülállóktól. Az Egyház nem versenytársa az emberi közösségeknek, hanem az üdvösség rendjében az emberiség szolgája. Az a feladata, hogy az evangéliumot létté váltsa, a kegyelmi erőket kiáraszsa, a szeretetet és a többi erényt gyakorolja, de az is feladata, hogy a történelem útján hordozza a keresztet és folytassa alapítójának áldozatát a bűnök bocsánatáért. Állandóan ismétlődik, amit az apostol így fejez

ki: Fiaim, a szülés fájdalmait szenvedem értetek újra, amíg Krisztus ki nem alakul bennetek (Gal 4,19).

* * *

Az Egyház egyetemes rendeltetése elvileg mindig világos volt. A feladat tartalmát azonban az általános emberi fejlődésnek megfelelően minden korban gazdagabban lehet kifejtetni. Ma körülbelül a következő megállapításokat tehetjük:

Folytatnia kell a Krisztus által megkezdett közvetítést *Isten és az ember között*. A kinyilatkoztatás új és örök szövetségnek nevezi ezt a kapcsolatot. Isten partnerként kezeli az embert, tudatos együttműködést követel tőle Isten országának megvalósításában. Az Egyház köteles belevonni az emberiséget ebbe a szövetségbe, kiterjeszteni rá áldásait és megtartását szorgalmazni. Csak úgy teheti meg, ha az emberek előtt képviseli Istent, az Isten előtt az emberiséget. Ebben a szerepben folytatódik Krisztus főpapi küldetése. Ő az Atya elé vitt minden dicsőítést, hálaadást, engesztelést és kérést, ami az emberi szívekben megfogamzott. Az apostol ilyen liturgikus utasítást ad: „Arra kérlek, végeztess könyörgést, imádságot, hálaadást, esedezést minden emberért, a királyokért és minden feljebbvalóért, hogy istenfélelemmel és tisztességgel teljes, békés, nyugodt életet élhessünk. Ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és az igazság ismeretére eljusson” (1Tim 2,3-4). Amikor az Egyház áldozatát bemutatja, a világ Megváltójának testét és vérének teszi az oltárra. Az a kötelessége, hogy mentse mindenkit Isten előtt, illetőleg kisdje irgalmát minden emberre. Ismételten az apostol példájára hivatkozunk, aki így nyilatkozik az evangéliummal szembenálló honfitársairól: Ha szabad lenne, azt kívánnám, hogy magam legyek távol átkozottként Krisztustól, csak hogy ők megismerjék a kinyilatkoztatás igazságát (Róm 9,3). Az Isten országa szempontjából tehát az emberiségben nincs elhanyagolható mennyiség. Egyforma szeretettel és gondnal kell fordulni minden nép felé akár barát, akár ellenség.

Krisztus kovásznak mondta Isten országát, amely erjeszt és ízt kölcsönöz a tésztának. Az Egyház a természetfölötti rendet képviseli és terjeszti. Közvetítése nem merülhet ki a statisztikai adatok gyarapításában. De nem is veszítheti el a kedvét, ha úgy látszik, hogy sokakban kihűl a hit és a szeretet. Az Egyház azért van, hogy az egész emberiség nevében adjon választ a kinyilatkoztató Isten szavára, tehát a keresztény közösség mindenki helyett hisz, remél és szeret. Csak ez a tudat vértéz fel arra, hogy ne idegenkedjünk senkitől, hanem bízunk abban, hogy „az Isten szava élesebb a kétélű kardnál, behatol s szétválaszt lelket meg szellemet, ízet és velőt” (Zsid 4,12). Az Egyház egyetemességének és az általános emberi testvériségnek a kifejezése volt a pápa indiai, szentföldi és törökországi látogatása, ahol elismeréssel adózott a nemkeresztény népek kulturális és erkölcsi vívmányainak. A jó bárhol is valósul meg, az már az Isten országának győzelme.

Az Egyháznak be kell töltenie Krisztus *prófétai szerepét* az emberiségben. A próféta Isten nevében beszél és megkapja hozzá a kegyelmi megvilágosítást. Krisztus ezzel kezdte nyilvános működését: „Az Úr lelke van rajtam” (Lk 4,18). A vallásszabadság tételének hivatalos kimondása után az Egyház végérvényesen lemondott arról, hogy a politikai hatalom védelme alatt hirdesse az evangéliumot. Nem az az első szerep, hogy az egyházi szervezetet kiépítsük, hanem az, hogy Isten gondolatát és kegyelmét terjesszük. Az egyházi szervezetnek csak az ad létjogosultságot, hogy nem önmagáért van, hanem az evangélium megvalósításáért. Ahol reménytelenséget talál, oda vigye az üdvösség reményét, ahol ridegek a szívek, oda vigye a szeretet melegét. Valamikor a próféta ezt a parancsot kapta: Ne szűnj meg kiáltani, az én nevemben beszélsz (Iz 58,1). Az Egyháznak közvetítő szerepéből kifolyóan kiáltania kell Isten felé és az emberek felé. Istentől az egész emberiség nevében kérni kell a mindennapi kenyeret, a bűnök bocsánatát, az erőt a munkára és a megvilágosítás

kegyelmét a hitre. De ugyanakkor az emberek felé is kiáltania kell, hogy lássák meg azok nyomorát, akik inkább tengődnek, mint élnek. Hallják meg azok panaszát, akiket fertőző betegség, tudatlanság, hontalanság dönt romlásba. Az Egyháznak hirdetnie kell az Isten előtti felelősséget azért, hogy az ember személyi méltóságát mindenütt tartsák tiszteletben, és hirdetnie kell a békességet azoknak is, akik a gyűlöletet szítják, még ha fáradozását ezerszer félremagyarázzák. A jóakaró hangnak el kell jutnia oda is, ahol az emberek a múlt kötöttségei miatt nem tudnak vagy nem akarnak magukon segíteni. Gondolok olyan jelenségekre, hogy az indusoknál a tehenet vallási tiszteletből nem eszik meg, tejét sem hasznosítják, s így élelmezése csupa teher, haszon nélkül. A modern idők forradalmi változásai mellett a szeretet szavának is érvényesülnie kell. Mindezekon felül azonban hirdetnie kell a megváltásba és az örök életbe vetett hitet és el kell juttatnia az üdvösség eszközeit mindenkire.

A Szentírás egy helyen szembeállítja a krisztusi kinyilatkoztatást az ószövetséggel, s azt mondja: Ha azok nem menekültek meg, akik elutasították a földről szólót, még kevésbé menekülünk meg mi, ha elutasítjuk az égből szólót (Zsid 12,25). Krisztus evangéliumán végigvonul az a vonás, hogy az égből szóló Isten beszél hozzánk, földi és ideigvaló érdekeltség nélkül. Nem akar hatalmat, gazdagságot, célja az Atya megdicsőítése és az ember üdvözítése. Az Egyháznak úgy kell tudni viselkednie, hogy hangja az égből szóló Istenre emlékeztessen. Csak azok tudnak így viselkedni, akik a hitből élnek és akik merik mondani az apostollal: Nem önmagunkat hirdetjük, hanem Jézus Krisztust, magunkat csak a ti szolgáitoknak nevezzük Jézus Krisztusért (2Kor 4,5).

Ma az Egyház érzi, hogy csak *teljes pártatlansággal és türelemmel* viheti bele a vallási gondolatot a közszellembe. Az egyes népek sokkal érzékenyebbek hagyományaikra és függetlenségükre, mint máskor. Ezen a téren is a Szentírás iskolájába kell járnunk. Krisztus a csodálatos halfogással jelezte az apostoloknak, hogy emberek halászaivá teszi őket. De a csodálatos eredményt meg kellett előznie egy egész éjszakán át tartó sikertelen munkának. A történelem sokszor óriási arányokban felnagyítva ismételte meg ezt a látszólag hiábavaló próbálkozást. Egyes népek és vallások évszázadokon át szinte kőfalként álltak szemben az evangélium terjedésével, s az Egyház soha nem akarja azt állítani, hogy munkája hiábavaló. A kegyelem titokban is működik, s a maga idejében minden nép számára eljön az alkalom, hogy külső szerepet is vállaljon Isten országában.

* * *

A zsinat gyakorlati eredménye az volt, hogy az Egyház az elvek tisztázásán felül az elszigeteltségnek a látszatát is meg akarja szüntetni. Az első gyakorlati lépés az volt, hogy a pápa a többi keresztény egyház képviselőit is meghívta a zsinatra, s könnyű észrevenni, mennyire befolyásolta az egyes határozatokat a kibékülés és közeledés gondolata. Hasonló tapogatózást láthatunk a nemkeresztény vallási közösségek felé, sőt megnyilvánul a kapcsolat felvételének vágya a nemhívókkal is. Ha az Egyház Isten küldöttének érzi magát, akkor nem *zárkózhat el sem az emberektől, sem a problémáiktól*. „Az Egyháznak jelen kell lennie a népek közösségében, hogy támogassa és ösztönözze az együttműködést az emberek között; mégpedig mind hivatalos intézményei útján, mind pedig valamennyi kereszténynek teljes, őszinte és a szolgálat vágyától sugallt együttműködése által” (Egyház és világ 89).

A püspöki kollegialitás elve magával hozta a kormányzat nemzetközivé tételét és a pápai kúria reformját. Senki sem gondolt a pápai hatalom csökkentésére vagy korlátozására. Péter elsőbbsége és a pápa jogi fősege Krisztus intézkedéséből fakad. A zsinat csak azt világította meg, hogy éppen úgy Krisztus rendelkezéséből folyik a püspökök részvétele a főhatalomban és az egyetemes Egyház gondjában. Az apostoli testület úgy kapta a hatalmat, hogy azt Péter maga is birtokolja, de mindig úgy, mint a testület feje. Azonban ebben a testületben mindenki mindenkiért felelős. A püspökök hatékony részvételét az Egyház kormányzásában a püspöki

szinódus intézménye teszi lehetővé. Az egyes országok vagy nyelvterületek püspöki karának kiküldöttei jönnek össze évenként és a pápával megtárgyalják a legfontosabb kérdéseket. Amikor a püspöki szinódus 1967 szeptemberében először ült össze, jogászok és teológusok szóvá tették, hogy tulajdonképpen ennek a testületnek a jogát és kötelességeit senki sem szabályozta. Biztos, hogy nem törvényhozó testület, tehát csak pusztán tanácsadás a szerepe, amit a pápa esetleg meghallgat, de nem köteles követni? Gondolom, az ilyen beállítás még mindig annak a hagyománynak a maradványa, ami az elmúlt néhány században az Egyház arculatának olyan jogász színezetet adott. Az Egyház a Szentírás szerint is „koinonia”, közösség Krisztusban, ezért a jogrend csak egyik oldala életének. Az Egyház emellett kegyelmi és szeretetközösség, s az ilyen közösségekben nemcsak a jog alapján lehet a közös ügyekbe beleszólni, hanem még inkább az egybetartozás és a szeretet alapján. Ennek általában döntőbb szerepe is van, mint a hatalmi tényezőknek.

Az egyes vidékek püspöki kara nagyobb joghatóságot kapott s ezzel megszűnt a fölösleges centralizálási törekvés, amely nagyrészt még az ellenreformáció maradványa volt és az Egyház egységét akarta biztosítani. Így nem kell attól tartani, hogy pl. a színes népek egyházi problémáit is kizárólag európai szemmel nézik vagy éppen a pápai kúria hivatalnokainak látóköre szerint ítélnék róluk. Különben az Egyház az utóbbi évtizedekben nem kegyeletes szavakkal, hanem az élet realitásával bontotta le a falat a fehér és színes népek között. A bennszülött papság nagyrészt átvette a kormányzást s a színes bőrű püspökök ezen a zsinaton jelentek meg először úgy, mint az egyetemes egyház tanítóhivatalának tagjai s úgy tárgyaltak, mint akik valóban felelősnek érzik magukat az egész kereszténységért.

Az Egyház egyetemességét inkább keresztmetszetben szolgálta a világi hívők bevonása és öntudatának fejlesztése. Amennyiben ők hallatják szavukat, nem fenyeget a veszély, hogy a papság csak a teológia vagy egyházi hagyomány szemszögéből nézi a mai kor feladatait. A világi hívők a modern filozófia, technika, szociológia, világkép és kultúra kérdéseit úgy vetítik bele az Egyház közszellemébe, mint saját problémájukat és mint a vallási szintézis elengedhetetlen feladatát. Alkalmat adnak a teológiának és igehirdetésnek, sőt kényszerítik azt, hogy szélesebb világképet használjon, érthetőbb nyelven beszéljen és valóban a természetre építse a kegyelem országát.

A tudományos együttműködés mintájára kialakulóban van a teológusok széleskörű együttműködése is. Erre azért is szükség van, mert a specializálódás és a szédületes irodalmi termelés miatt egy ember a teológiát megközelítőleg sem tudja áttekinteni. Viszont a nemzetközi együttműködés kiszélesíti és hajlékonyabbá teszi a régi skolasztikus terminológiát. A latin nyelv helyett a teológia is átvette a nemzeti nyelveket és így a fogalmak új színeződést kapnak, ami hozzájárul az értelem teljességéhez. Feltételezhetjük, hogy a színes népek gondolkodásmódja és nyelvének kifejező ereje még új szempontok meglátásához vezethet a kinyilatkoztatás értelmezésében és esetleg a dogmafejlődésben is.

A közlekedés fejlődése az utóbbi néhány évtizedben szokatlan módon mozgalmassá tette az emberek életét. A turisztika is szinte általános igénnyé vált. Ennek következménye az, hogy az embereknek alkalmuk van más népeket megismerni, velük barátságot kötni. Az Egyház arra törekszik, hogy a keresztény népek között ez az érintkezés a szeretetközösségnek, a koinoniának kiépítése legyen. A műveltebb, gazdagabb és tehetősebb egyházak szellemi és anyagi javaikból is nyújtsanak azoknak, akik a kultúra és civilizáció alacsonyabb fokán állnak. A zsinat azonban nem okvetlenül akart külön egyházi akciót, hanem azt hangoztatta, hogy az elmaradott népeket intézményesen kell felkarolni. Az egyes egyházmegyékben vagy országokban megszervezett segítséget össze lehet hangolni a többi keresztény vagy polgári közösség hasonló vállalkozásaival. Az egyetemes kitárulás szükségszerű következménye annak a tanúságtételnek, amellyel Krisztus megbízta Egyházát.

Irodalom:

O. Schreuder: Gestaltwandel der Kirche, Walter Vlg. 1967.

W. Weymann–Weyne: Revolution im christlichen Denken, Walter Vlg. 1.

W. Kaspers: Absolutheitsanspruch des Christentums, Sacramentum mundi. I. 39–43.

Ratzinger: Der christliche Glaube und die Weltreligionen, Herder: Gott in Welt, 2 k. 287 kk.

W. Nastainczyk: Spiritualität morgen, Diakonia 3(1968) 23 kk.

Az Egyház a világban

Az ember személyiségéből ered a szabad döntés lehetősége és az erkölcsi felelősség. A szabad akarat több, mint a közömbös válogatás képessége. Inkább azt érezzük, hogy lelki világunk nyitva áll a lét teljessége, az értékek rendje felé, ezért válogatunk a véges értékek között. Mondhatnám, hogy az élet valódi erkölcsi feladata a helyes eligazodás, az értékek rendjének megbecsülése. A felismerésben és az állásfoglalásban azonban erősen befolyásolnak a belső és külső hatások. Az ember állandóan alakul, fejlődik. Kibontakozása annál tökéletesebb, minél tudatosabban veszi fontolóra környezetét. A kibontakozás azt jelenti, hogy az embernek van története, s ez a történet a társas közösségben pereg le. Az embert tehát csak *történetéből és társas kapcsolataiból* értjük meg.

A megállapítás érvényes az Egyházra is, mint egységes szervezetre. Minduntalan feldolgozza a régi örökséget és átéli kifelé való kapcsolatait. A történelem értelmezésében lehetnek különbségek. Néha túlteng a sztatikus magatartás, az értékelés szempontjaiban nincs fejlődés. Hasonlóképpen elveszhet az érzék a társadalmi élet, a kultúra egyes ágai és a társadalmi berendezés iránt. Ilyenkor az élet dimenziói elszegényednek, gyengül a felelősségtudat, alábbhagy a küzdelem az igazságért, a szabadságért és a személy többi jogáért. Mivel az Egyház emberekből áll, ezek a veszélyek állandóan kísérik életét. Vegyük még hozzá, hogy egy világvallásnak világtávlatban kell gondolkoznia, tehát a szűk látókör és a megmerevedés különleges veszélyt rejteget számára.

A kereszténység nem eszmékből táplálkozik, hanem Isten történeti tetteiből. A kinyilatkoztatás valódi történés az Isten és ember között. A hívő benne áll a történelemben és kénytelen azt komolyan venni, kénytelen gondolkodni az értelméről és céljáról. Meg kell ismernie a múlt és jelen összes erőit, tényezőit. A konkrét történelem alakítása tehát Istentől ránk mért feladat.

Hasonlóképpen komolyan kell venni a társadalmat is. A hívő ember tagja a társadalmi intézményeknek és egyben tagja a kegyelmi közösségnek is. Helyzetéből adódóan két veszély fenyegetheti: vagy az, hogy az üdvösség intézményét, az Egyházat leszállítja a világi közösség vonalára és annak megfelelően kezeli, vagy pedig minden földi valóságtól idegennek tartja, s ezzel elveszti az egyensúlyt a természet és természetfölötti között. Az egyensúly ott van, ha meglátjuk, hogy az ember külsőleg a természet, társadalom és történelem terméke, mégis felülmúl mindent, amit róla a természettudomány, a szociológia és lélektan mondhat. Sőt felülmúlja azt is, ahogyan a technikában, kultúrában és szociálpolitikai formákban kifejezi magát. Az Egyházban ehhez a szellemi többlethez jön még az a kegyelmi többlet, ami Jézus Krisztusban megjelent, mint evangéliumi tanítás, mint hit, bűnbocsánat, szeretet és örök élet. Az Egyháznak és a világnak a kapcsolatát tehát elméletileg a természetnek és a kegyelemnek ezek a szempontjai határozzák meg.

* * *

„Az Egyháznak feladata teljesítéséhez szüntelenül vizsgálnia és az evangélium fényénél értelmeznie kell az idők jeleit. Köteles megtenni azért, hogy minden nemzedéknek korszerű választ adhasson azokra az örök emberi kérdésekre, amelyek az evilági és másvilági élet értelmére és a kettőnek egymással való összefüggésére vonatkoznak. Tehát ismernünk kell azt a világot, amelyben élünk: reményeit, törekvéseit és gyakori tragikumát” (Egyház és világ 4). A kereszténység nem filozófiai rendszer, amely csak felértékeli a földi valóságot, hanem az isteni kinyilatkoztatásból táplálkozó élet. Tudjuk, hogy útban vagyunk az örök haza felé, de utunk ennek a világnak a feladatai között vezet. Tudjuk azt is, hogy mindig lesznek

emberek, akik az élet végső kérdéseiről másként gondolkodnak, akik segítenek vagy akadályoznak célunk elérésében, azért velük szemben is ki kell alakítani magatartásunkat. Vagyis az Egyház számára az evangélium hirdetésén kívül megmaradnak a konkrét földi élet problémái is. Ezt fejezi ki a világgal folytatandó párbeszéd gondolata.

Miről és hogyan kell *párbeszédet* folytatni? „A keresztényeknek az égi haza felé vezető vándorútjukon azt kell keresniük és arra kell figyelniük, ami odafönt van. Ezáltal azonban nem csökken, hanem inkább növekszik a feladatok súlya, hogy együtt dolgozzanak minden emberrel egy megvalósítandó emberibb világ felépítésén. A keresztény hit titka felbecsülhetetlen ösztönzést és segítséget ad nekik, hogy ezt a feladatot minél odaadóbban teljesítsék” (uo. 57). Ugyanezt fejtegeti VI. Pál pápa *Ecclesiam suam* c. enciklikája is. Az Egyház mindenek előtt úgy akar bemutatkozni, mint az üdvösség intézménye. A partnert a világnézeti párbeszédben is komolyan vesszük. Ha megismerjük a hit ellen felhozott nehézségeiket, abból is tanulunk. Új módszert keresünk az igazság kifejtésére vagy jobban igyekszünk életünkkel is igazolni az evangéliumot.

De a hit kérdésein kívül vannak más érintkezési pontok is. A közös feladat azokkal, akik a kereszténység gondolatkörén kívül állnak: az emberibb világ felépítése. A zsinat részletesen meg is jelöli az egyes területeket: a család, a kultúra, a gazdasági élet, a politikai közösség és a nemzetközi együttműködés a béke megvalósításáért.

Megállapíthatjuk, hogy az Egyház ilyen világosan még soha nem foglalt állást ezekben a kérdésekben. Az állam és az Egyház viszonyával kapcsolatban a középkor óta sokszor felmerült az illetékesség kérdése, de ezek inkább elméleti kérdések maradtak. A kor kulturális és technikai nívójának megfelelően az Egyház akkor is kivette részét a földi boldogulás munkálásából. Gondolhatunk itt az iskolaügyre, betegápolásra, szeretet-szolgálatra, a kultúra egyes ágainak fejlesztésére, a háborúskodó felek békítésére. De nem állíthatjuk, hogy az Egyház átfogó programmal lépett a világ elé. Akárhányszor megelégedtek azzal, hogy ítéletet mondtak egyes vállalkozások helyes vagy helytelen voltáról s aszerint ajánlották vagy tiltották a keresztényeknek a belekapcsolódást.

Most még bonyolultabbá teszi a helyzetet az, hogy vallásilag közömbös, vagy a vallást kifejezetten mellőző intézmények és államok veszik kezükbe az emberek földi életének irányítását, a kultúra és a gazdasági élet fejlesztését. A zsinat szakított azzal a hagyománnyal, hogy nyilvánosan elítél olyan mozgalmakat, amelyek ellenkeznek a katolikus hittel. Különbséget tesz az elvek és az emberek között. A nézetekről kötelessége véleményt mondani, az embereket azonban a meghirdetett vallásszabadság jegyében akarja kezelni. Természetesen azt is megkívánja, hogy őt is úgy kezeljék azok, akik egyébként a vallást elutasítják.

A párbeszéd igénye és felajánlása nem egyszerűen belebeszélés a világba, hogy aki akarja, hallja meg. A zsinat elsősorban az Egyház tagjaihoz szól. A tanítóhivatal útmutatást ad saját híveinek a szóbanforgó kérdéstről, de egyben feltételezi, hogy mindenütt vannak elfogulatlan és jóakarató emberek, akik átérzik saját népüknek és az egész emberiségnek aggasztó problémáit. A jóakarató emberek egymásra találását elősegíti az egész emberiséget átható benső feszültség: „A történelem folyamán most először érezhető minden népben a meggyőződés, hogy a civilizáció áldásában mindenki részesülhet és kell is részesülnie” (Egyház és világ 9).

* * *

Nem szükséges magyarázni, hogy az Egyházon, illetőleg a kereszténységen kívül álló széles rétegeket kevésbé érdekelte a belső megújulás programja. Nem sokat mondhatott nekik, hogy egy szerintük túlságosan idealizált tanítóhivatal milyen új igazságokat emel ki az evangéliumból és milyen fegyelmi intézkedéseket hoz. Ellenben XXIII. János pápa *Mater et*

Magistra és Pacem in terris enciklikái új hangot ütöttek meg. Ezekben már az emberiség közös ügye is visszhangzott, s ennek alapján sokan kíváncsiak voltak, hogy a zsinat milyen mértékben nyilvánítja magát *szolidárisnak az egész emberiséggel* és mennyire veszi tudomásul a konkrét problémákat. Az ilyen beállítottságú embereknek az őszinteségnek, szerénységnek és a helyzet reális megítélésének kinyilvánítása többet mondott, mint az egyes megoldások. Hozzá kell tennünk azt is, hogy amikor a zsinat a hit teréről látszólag leszállt az általános emberi problémák mezejére, az egyetemes szeretet kötelezettségén kívül a hitet is szolgálta. Hiszen kevés embernek a lelkében keltene visszhangot az olyan vallási tanítás, amely csődöt mond az élet nehéz fordulójánál és amely nem tud lendületet adni az igazi értékek megvalósításához.

Az emberibb viláért folytatott párbeszéd meghirdetésében a tanítóhivatal éppen úgy a jó pástor szerepét tölti be, mint a kimondottan vallási vezetésben. Csak azzal a különbséggel, hogy itt utána megy a problémák között kutató embereknek és velük együtt igyekszik a helyes utat megtalálni. Természetesen a kinyilatkoztatás világánál. Ehhez a vállalkozáshoz kellett alázat, bizalom és bátorság. Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a zsinat szelleme már tükrözte a tisztulási folyamatot, amely megszabadította a pápaságot és a püspököket a középkori egyházfejedelmi hagyományoktól. A súlyos kérdésekkel küzdő világgal csak úgy lehetett meghirdetni a párbeszédet, ha az Egyház valóban késznek mutatkozik a cselekvésre, az egyszerűségre és a szolgálatra.

A család és a kultúra védelmével külön fejezetben foglalkoztunk. Itt csak arról akarok megemlékezni, hogy amikor a zsinat a gazdasági életről, politikai közösségről és a béke megővéséről hirdet párbeszédet, tulajdonképpen a szociális igazságosság szószólója akar lenni. Ez a hang a zsinat után még határozottabb és elszántabb lett. Elég egy-két idézet a *Populorum progressio* enciklikából: „Nemcsak arról van szó, hogy le kell győzni az éhséget, nem is csupán arról, hogy meghátrálásra kell kényszeríteni a szegénységet. A nyomor ellen vívott égetően szükséges harc elégtelen. Arról van szó, hogy fel kell építeni azt a világot, amelyben – tekintet nélkül fajra, vallásra, nemzetiségre – mindenki teljes emberi életet élhet: amelyben mentesül attól a szolgaságtól, amit a többiek, vagy csak a félig-meddig megfékezett természeti erők raknak az ember vállára; azt a világot, amelyben a szabadság nem lesz üres szó, és amelyben a szegény Lázár egy asztalhoz ülhet a gazdagokkal. Ez azonban nagylelkűséget, számtalan áldozatot és ernyedetlen erőfeszítést kíván tőlünk. Hallgassa meg mindenki lelkiismerete szavát, mert az korunk számára új ígéret sugall. Hajlandó vagy-e pénzzel támogatni azoknak a szervezeteknek a munkáját, amelyek a legszegényebb emberek érdekeit karolják fel? Hajlandó vagy arra, hogy több adót fizess, amiből az állam megsokszorozhatja a fejlődés érdekében tett erőfeszítéseit? Vagy arra, hogy drágább árat fizess az importált áruért s ezzel az igazságnak megfelelően elégtételt adj a termelőt? Ha pedig még fiatal vagy, el tudod-e hagyni otthonodat, hogy segítséget vigyél a növekedésben levő ifjú népeknek?” (47)...

„Ha a jelenleg virágzó kultúrák önzően magukba zárkoznak, magasabb értékeiket rombolják le azzal, hogy a többé-válás akaratát feláldozzák a többet-birtoklás vágyának. Rájuk illik majd a gazdag emberről szóló példabeszéd, akinek földje olyan bő termést hozott, hogy nem tudta, hová gyűjtse. De Isten így szól hozzá: Esztelen, még az éjjel számon kéri lelkedet” (49).

„A párbeszédhez hozzátartozik az is, hogy felhívjuk egymás figyelmét az égető feladatokra. Hiszen vannak helyzetek, amelyeknek igazságtalan volta az égbe kiált. Ha teljes népek élnek mindenükből kiforgatva olyan alárendelt helyzetben, amelyben tilos minden egyéni kezdeményezés és felelős cselekvés, amelyben lehetetlen a kulturális haladás, a társadalmi és politikai életben való részvétel, erős a kísértés arra, hogy erőszakkal vessenek véget az emberi méltóságukon esett sérelemnek” (30).

„Világosan kell látni a célt is, amit meg akarunk közelíteni. A mind hatékonyabbá váló

világméretű szolidaritásnak lehetővé kell tennie, hogy a népek saját kezükbe vegyék sorsukat. A múltra sokszor a nemzetek erőviszonyai nyomták rá a bélyegüket. Jöjjön el végre az a nap, amikor a nemzetközi kapcsolatokat nem egyéb fogja fémjelezni, mint a kölcsönös nagyrabecsülés és barátság, egymásra utalt együttműködés és a közös felelősséggel előidézett emelkedés” (65). „Nem az a baj, hogy talán kiapadtak az erőforrások, vagy hogy egyesek kaparintják meg azokat. A baj az, hogy nincs testvériség az emberek és népek között” (66).

Az Egyház ezeken a területeken kívánja segítségét felajánlani és befolyását latba vetni. Tagjainak tevékenységét abba az irányba akarja terelni, hogy szaktudással és szolgálatkészséggel vegyék ki részüket a feladatokból. Azonkívül az Egyház jelen akar lenni minden olyan nemzetközi szervezetben, amelyek az egész emberiség bajait kívánják orvosolni.

* * *

Az Egyház tudatában van annak is, hogy a legnagyobb veszély, amit ma elképzelhetünk és ami az emberiségnek helyrehozhatatlan kárt okozhat, a modern technikai eszközökkel vívott háború. Ezért *a béke fenntartása és megszilárdítása* a legsürgősebb kötelesség. „A zsinat tehát megvilágítja a béke igazi és legnemesebb fogalmát, s elítéli a háború kegyetlenségét. Egyúttal azzal a sürgető felszólítással fordul a keresztényekhez, hogy Krisztusnak, a béke szerzőjének segítségével működjenek együtt minden emberrel. Szilárdítsák meg köztük a békét igazságosságban és szeretetben” (Egyház és világ 77).

A béke nem abból áll, hogy nincs háború, vagy hogy az ellentétes erők egyensúlyban vannak. Azt sem lehet békének nevezni, ha a zsarnokság kényszer-nyugalmat parancsol az emberekre. A béke „az igazságosság műve” (Iz 32,7), akkor jön létre, ha az emberek érzik, hogy az igazságosságra való jogos igényüket kielégítették. Az igazságosság alapvető elvei állandóak, de az élet fejlődik, a körülmények változnak s így változik a közjó összetétele is. A békét tehát nem lehet egyszer s mindenkorra biztosítani, azt állandóan építeni kell. Tudomásul kell venni azt is, hogy az emberi természet ingatag, sok benne a szenvedély és bűnös vágy. A béke fenntartása megköveteli, hogy tanuljunk meg uralkodni szenvedélyeinken, fékezzük a kapzsiságot és hatalomvágyat.

A keresztény hit világánál a béke az örök élet nyugalmának elővételezése. Ott már Isten gazdagsága és szeretete tölti be a lelkeket, tehát az érdekek nem ütköznek egymással. A Fiú és a Szentlélek elküldésével azonban az Atya elővételezte számunkra ezt a lelki békét, s ha magunkban hordozzuk, könnyebb a külső rendért és igazságosságért dolgozni. Mivel a földi életben véges javakon kell osztozni, az érdekek összeütközése elkerülhetetlen. Mindig marad hely a lemondás és megbocsátás számára. Ettől a szellemtől indítatva dicséri a zsinat azokat, „akik a jogaikért folytatott küzdelemben lemondanak az erőszakos cselekményekről és a védelemnek azokhoz az eszközeihez folyamodnak, amelyek különben a gyengébbnek is rendelkezésre állnak; természetesen akkor, ha ez mások vagy a közösség jogainak és kötelezettségeinek sérelme nélkül történhet” (Egyház és világ 78).

Az elmúlt két világháború mutatja, hogy a modern fegyverek alkalmazása ellenére az ellenségeskedés évekig elhúzódik, ami aztán együtt jár az erkölcsök eldurvulásával s olyan barbársággal, ami semmiképpen nem különbözik a régi idők jelenségeitől, sőt olykor felülmúlja azokat. „A mai helyzet bonyolult volta és a nemzetközi kapcsolatok kuszasága arra is lehetőséget nyújt, hogy új, alattomos és felforgató módszerekkel folyjanak a hosszantartó álcázott háborúk. Sok esetben pedig azt látjuk, hogy a rémületkeltés módszereit alkalmazzák új hadviselési eljárásként” (uo. 79). Ezekkel szemben a zsinat emlékeztet arra, hogy a népek természetjoga és a jog egyetemes alapelvei minden időben érvényesek. Az olyan tettek, amelyek ezeknek ellentmondanak és az olyan parancsok, amelyek ilyen tetteket kívánnak, elítélendő büntettek. Ide tartozik mindenekelőtt a népek vagy kisebbségek kiirtása.

A tettesek azzal sem menthetik magukat, hogy parancsot hajtottak végre. A legnagyobb dicséret illeti azok bátorságát, akik nem félnek az ilyen parancsnak ellenszegülni.

A zsinat nem tér ki arra, hogy egyáltalán mi az értelme és célja a modern hadseregnek, amikor annak fegyverben-tartása a nemzeti jövedelem óriási hányadát felemészti, hanem csak a fegyverkezési versenyt, a totális háborút és az atomfegyverek felhasználását ítéli el. Az elijesztésen alapuló egyensúlyt semmiképpen nem lehet békének nevezni. A fegyverkezési verseny manapság „az emberiség legrettenetesebb csapása és túrheteretlenül sérti a szegényeket”. A modern fegyverek egyenesen a végpusztulással fenyegetik az emberi nemet, ezért „fel kell használniuk az Isten-adta haladékokat, amelynek még örvendünk és a felelősség teljes tudatában emberhez méltó módon kell az ellentéteket megoldani” (uo. 81). Senki sem ringathatja magát csalfa reményekben. Ha nem jönnek létre becsületes egyezmények, „akkor a máris súlyos válságban élő emberiség csodálatos tudománya ellenére megérheti azt a gyászos órát, amikor már egyéb béke híján csak a halál szörnyű békéjét tapasztalja meg” (uo. 82).

A nemzetközi együttműködés konkrét megszervezése az állami és társadalmi szervek feladata. Az Egyház a lelkiületet akarja biztosítani hozzá. Felébreszteni az emberekben az egymásért hordozott felelősséget, az igazságosságnak, türelemnek, megbocsátásnak a szellemét. Rá akar ébreszteni mindenkit, hogy „nemcsak kenyérrel él az ember, hanem az Isten ajkáról jövő igékkel is” (Mt 4,4). Éppen ezek figyelmeztetnek a megfontoltságra és jóakaratra.

Mivel a feladat nagy és sürgős, meg kell találni a helyes módszert hozzá. Arról van szó, hogy a *lelkiületet alakítsuk* olyan világban, amely tele van feszültséggel, bizalmatlansággal, irigységgel. Meg kell tanulni emberi módon közeledni egymáshoz és az ellentéteket megszüntetni. A zsinat nem azzal kezd, hogy másoknak tanácsot osztogat, hanem a belső munkával. A jogos különbségek elismerése mellett fokozzuk a kölcsönös megbecsülést, tiszteletet és egyetértést. Azután forduljunk azok felé, akik kívül állnak ugyan az Egyház látható közösségén, de elismerik a háromszemélyű Istent és hisznek a Megváltóban, Jézus Krisztusban. A keresztyének összefogása adjon példát a világnak, hogy a szeretet ma is tud hatékony tényező lenni. A zsinat üzenete szól továbbá azokhoz is, akik nem vallják magukat keresztyéneknek, de elismerik Istent és hagyományaikban értékes vallási és emberi elemeket őriznek. Kapcsolatot akar teremteni továbbá azokkal is, akik a teremtő Istent nem ismerik el ugyan, de megbecsülik az emberi lélek csodálatos értékeit. Sőt azok elöl sem akar elzárkózni, akik „ellenfelei az Egyháznak és különféle módon támadják” (Egyház és világ 92). Mi valljuk, hogy ugyanaz az emberi és isteni hivatás szólít mindnyájunkat, tehát lehetséges a megértés és a nemes célok közös követése.

Az emberi erőfeszítésen kívül az Egyháznak van még egy reménye: Isten mindenhatósága és Krisztus kegyelme. Az emberiség minden gyarlósága és tévelygése ellenére is megváltott emberiség, amelynek történelme az üdvtörténetet hordozza. Ezzel pedig Isten nem vallhat szégyent. Számunkra az ima is erőforrás és a természetfeletti segítség biztosítéka. Az Egyház az apostoli idők óta bevezette a könyörgést minden emberért, hogy „békés, nyugodt életet élhessünk szentségben és tisztességben” (1Tim 2,2).

Irodalom:

G. Philips: Die Kirche in der Welt, Concilium 1(1965) 458 kk.

Ch. Duquoc: Kirche und Fortschritt, München, 1967.

W. Rest: Erziehung zum Frieden, Diakonia 2(1967) 25 kk.

J. de Castro: Weltgeissel Hunger, Göttingen, 1967.

F. Böckle: Friede und moderner Krieg, Concilium 2(1966) 381 kk.

W. Dirks: Friede im Atomzeitalter, Mainz, 1967.

Merch: Le Christ, l'homme et l'univets, Paris, 1966.

G. Girardi: Marxismo e Cristianesimo, Roma 1966.
J. Comblin: Theologie des Friedens, Styria 1966.

Hitvallás az emberről

A szellemtörténetnek ismert állítása az, hogy a humanizmus kora a középkori filozófiai és teológiai gondolkodással szemben nem Istent, hanem az embert állítja az élet középpontjába. Ez a folyamat később az élet profán és szakrális terének teljes elkülönítéséhez vezetett. A múlt század természettudományos és mechanikus szelleme határtalanul fokozta az ember erejét a külső világgal szemben, ugyanakkor aggasztó módon csökkentette a környezettel szemben való önállóságát, érzelmi bensőségét és finomságát, s az életnek nem tudott biztos értelmet, tudatosságot kölcsönözni. Ezért századunkban a bölcséletben és az irodalomban a *lét és az élet értelmének keresése* nyomul előtérbe. Az ész racionalizmusa helyett az élet irracionális mivoltát és intuitív látásmódját emlegetik. Társadalom-filozófusok századunk nagy politikai és társadalmi katasztrófáit ezzel az eltolódással hozzák kapcsolatba (vö: *Lukács György: Az ész trónfosztása, 1965*).

A különböző bölcséleti rendszereknek, a szociológiának, a lélektannak, a kultúrfilozófiának megvan a maga meghatározása az emberről. Az ember alakítja a tudományt, a kultúra ágait, a civilizációt, ő a szereplője a politikai, gazdasági és vallási életnek. Tehát nem közömbös, hogy ki mit hangsúlyoz ki az ember meghatározásában, miben látja igazi emberségét, erejét, hiszen a különféle szellemi irányzatok igazán csak az ember sajátos problémáinak vizsgálatánál találkozhatnak.

XXIII. János pápa már a zsinat előtti nyilatkozataiban foglalkozott az általános emberi problémákkal, azért érthető, ha a kívülállók is várakozással figyelték, az Egyház mennyire mondja magát szolidárisnak az egész emberiséggel és mennyire veszi tudomásul égető problémáit. Elmondhatjuk, hogy amikor a zsinat az Egyház és a modern világ viszonyáról szóló tanításban az embert jelölte meg az összes problémák kiinduló pontjául és hordozójául, és kifejezte, hogy a maga részéről kinek tartja az embert, ezzel hivatalosan bejelentette, hogy hajlandó párbeszédet kezdeni mindenkivel, aki az emberek egy-egy csoportját képviseli, különösen, ha megvan bennük a humanisztikus beállítottság.

A párbeszéd szempontja előre meghatározza a módszert. Az emberről nem elméletileg akar tárgyalni, hanem azt kérdezi, mi az ember a maga testi-lelki valóságában, hogyan mutatkozik meg a társadalom építésénél, mi az emberi tevékenység végső értelme a világmindenségben?

Az ember a földi lét csúcsán áll, nem ő van a többi teremtményért, hanem azok vannak érte. Ebben nagyjából minden világnézet megegyezik, mégis egyesek abszolút függetlennek tartják, mások értelmetlennek mondják egész létét. Az Egyház a Teremtővel fennálló kapcsolatából vezeti le méltóságát: az ember az Isten képe. Ezért képes arra, hogy megismerje teremtőjét és arra is, hogy uralkodjék a természet fölött. Isten nem irigyli az ember képességét és hatalmát, hiszen dicsőséggel és nagysággal koronázta s a lába alá vetett mindent (Zsolt 8,7).

A férfi és a nő kettőssége és a társas természet szintén a Teremtő elgondolása. A szaporodással és a közösségi élet folyamatával valósul meg mindaz, amit Isten az emberről elgondolt. Azonban az élet tele van félbemaradt tervekkel, valóra nem vált reményekkel, szenvedéssel, halálfélelemmel, azért létünkkel együtt jár a kérdés, hogy mi az értelme és célja az egész világnak? Az emberi okoskodás nem tud olyan eligazítást adni, ami a halál homályát felderítené. A kereszténység azt hozza, ami mint sejtés ott volt minden vallási meggyőződésben: az ember előtt természetfölötti cél lebeg, Isten életében való részesedés. A földi élet a tudatos kibontakozás és a végérvényes erkölcsi döntés ideje.

Azonban sem a természetes kibontakozás, sem az örök cél megközelítése nem megy zökkenő nélkül. A szabad akarat a jó mellett a rosszat is választhatja, szembekerülhet az

Istentől kapott hivatással. Az ember már történelme bölcsőjénél úgy döntött, hogy maga lesz szerencséjének a kovácsa, a maga erejéből oldja meg problémáit. Itt nemcsak a felajánlott segítség visszautasításáról volt szó, hanem az Isten uralmának a semmibe vételéről, s az ember azzal sem számolt, hogy saját erejéből nem képes kielégíteni szellemi igényét, amely csak a végtelen igazságnál és szeretetnél, illetőleg a lét teljes biztonságánál köthet ki. Így a bűn állapota az élet végső céljának elvesztését jelentette. Az Istennel fennálló kegyelmi kapcsolat volt az élet benső rendező elve és ereje, amikor ez veszendőbe ment, az ember magával is meghasonlott. Az ösztönök függetlenítik magukat a szellemi akarat uralmától, illetőleg a lelkiismeret szavától. „Ezért az egész egyéni és közösségi élet a küzdelem képét mutatja, mégpedig a tragikus küzdelemét a jó és a rossz, a világosság és sötétség között. Sőt az ember rájön, hogy a maga erejéből nem verheti vissza eredményesen a rossznak támadásait” (Egyház és világ 13). Isten azonban újra segítségére jött a megváltással. Lehetőséget ad, hogy kiemelkedjék a bűnből és haladjon célja felé. Így ad a kinyilatkoztatás magyarázatot arra a kettősségre, amely végigvonul az ember életén: egyszerre éli át magasztos hivatását és mélységes nyomorúságát.

* * *

Az ember a *test és lélek egysége*. Az anyagvilág benne jut öntudatra és visszatekint teremőjére. Az Egyház a testet is úgy értékeli, mint az Isten művét, ami arra van hivatva, hogy a feltámadásban elnyerje az örök életet. Amennyiben azonban a testi ösztönök a bűn felé hajlanak, annyiban fékezni kell őket és az egész testet alkalmassá tenni arra, hogy a lélek szellemi törekvéseinek eszköze legyen. A szellemi lélek az embert megkülönbözteti minden egyéb létezőtől a látható világban. Ezért nem önámítás, ha többnek tartjuk magunkat, mint a társadalom névtelen elemének vagy a természet részecskéjének. A hallhatatlan lélek felismerésével együtt jár az Isten előtti felelősség és a személyes szabadság átélése, s éppen ennek tudatában különböztetjük meg magunkat az anyagvilág minden más egyedétől.

Az értelem nemcsak az öntudat világosságának a hordozója, hanem arra van hivatva, hogy a felszíni jelenségeken túl megtalálja a tárgyi igazságot. Éppen ez az alapvető különbség az ember és az állat között. A lélek szellemisége abban is megnyilvánul, hogy nem elégszünk meg a tényállás tudomásulvételével, keressük az okokat, s igyekszünk a dolgok mélyére hatolni. Ez a törekvés biztosítja a tudomány állandó haladását.

Az értelemnek megvan az a képessége is, hogy a tudás felhasználásában eljusson a bölcsességre, vagyis hogy törekvései mögött az igaznak és a jónak a szeretete álljon. Ma a tudomány eljutott odáig, hogy az ember valóban alakítani tudja a világot, sőt jóvátehetetlen kárt is tud okozni. Ezért a természetes bölcsességen kívül szüksége van arra is, amit a bölcsesség Lelke, a Szentlélek ad. Az Egyház ebből a szempontból is vallja a vallás jelentőségét a világ számára (Egyház és világ 15).

Az embert a *lelkiismerete* hozza kapcsolatba az erkölcsi renddel. „A lelkiismeret az emberi egyéniség legbelső magja: templom, ahol egyedül van Istennel; az ő szava visszhangzik lelke legmélyén” (16). Ha a kinyilatkoztatás arról értesít, hogy Isten az üdvösség és kárhozat viszonylatában ítéletet tart az ember fölött, akkor valóban kellett adnia ilyen belső eligazító képességet. Más helyen az Isten népével hozza kapcsolatba azokat is, akik nem ismerik ugyan az Istent, de törekszenek rá, hogy tetteikkel teljesítsék akaratát, amelyet fölismertek lelkiismeretük szavában (Egyház 16). „A lelkiismeret csodálatra méltó módon azt a törvényt ismerteti meg velünk, amelyet Isten és az embertársak szeretetével teljesíthetünk” (Egyház és világ 16). Mivel a jó és a rossz megkülönböztetésére van ilyen benső képességünk, s ez vallási és világnézeti megkülönböztetés nélkül mindenki-ben működik, azért az Egyház mindenütt feltételez jóakarátú embereket, akikkel az emberiség közös javáról és problémáiról őszinte párbeszédet lehet folytatni.

Természetesen a lelkiismeret emberi képesség, tehát lehetnek tévedései, sőt el is lehet hallgattatni. Azért van szükség olyan intézményekre, amelyek a természettörvényt és az Isten akaratát világosan hirdetik és ezzel a lelkiismeretnek is támaszt nyújtanak.

Az erkölcsi rend követése feltételezi az önálló szabad döntést. A személy autonómiája a szabadságon alapszik; a zsinat a szabad választás lehetőségét „az Istenhez való hasonlóság szembeszökő jelének” mondja. Az ember akkor cselekszik személy módjára, ha belső meggyőződésből, nem pedig vak ösztönt követve és nem is külső kényszer hatása alatt hozza meg döntését. Akárhány bölceleti rendszer kétségbevonja az akarat szabadságát, ennek ellenére az emberek az egymás közti kapcsolatban és a társadalmi berendezkedésben mindig feltételezik. Azért értékelik a szeretetet és jóakaratot, azért adnak parancsot, törvényt, azért jutalmaznak és büntetnek, mert az embert felelősnek tartják tetteiért. A tapasztalat azonban igazolja, hogy a bűn a személy szabadságát is kikezdte; az ösztön és szenvedély túlsúlyba jutott, azért szükségünk van a kegyelem segítségére, hogy kitarthassunk a jó követésében.

Az élet minden pozitív értéke mellett magunkkal cipeljük a *halálraszántás* tudatát. A mindennapi tapasztalat meggyőz az elmúlásról, ugyanakkor lelkünk mélyén tiltakozunk a teljes megsemmisülés, személyiségünk széthullása ellen. Honnan várhat az ember megoldást erre a belső vívódásra? A tudomány csak annyit ér el, hogy itt–ott néhány évvel meghosszabbítja az életet. A bölceleti okfejtés hivatkozhat a szellemi lélek halhatatlanságára. Az Egyház át is veszi ezt az érvelést, de igazi felelete mindig a test feltámadásába vetett hite marad. Csak ez jelent megváltást és teljes megoldást. Krisztus feltámadásában bizonyítékot kaptunk a feltámadásról, ezért reményünk nem üres vágy.

A hit eloszlatja aggodalmunkat, és meggyőz arról, hogy nem volt hiábavaló az a sok szeretet és gondoskodás, amit ebben az életben másokra pazarolunk. Az élet megmarad és a szeretet is megmarad (1Kor 13,8), a hívő ember ezzel a reménnyel végezheti minden kötelességét. A feltámadás nem a földi élet visszaszerzése lesz, hanem beöltözés a romolhatatlanságba. A teremtmény osztozik Isten életében, azért többé nem aggasztja a lét bizonytalansága, s mivel a végtelen igazságban és szeretetben osztozik, nem érzi, hogy bármi is korlátozná boldogságát.

* * *

A halál gondolatával kapcsolatban merül fel az emberi élet eredetének és *céljának* kérdése. A zsinat a bölceleti vitát ezen a téren is átengedi a teológusoknak. Csak a vigasztaló keresztény hitet közli: „Az ember az Istennel való közösségre van hivatva. Ő az embert már születésétől kezdve arra hívja, hogy párbeszédet folytasson vele” (Egyház és világ 19). A kinyilatkoztatás éppen azon a ponton jön segítségünkre, ami a személy központi törekvése. A személy, az én másik személyt keres, akivel megosztja gondolatait, akihez igazodik, vagy akinek ellentmond, hiszen a magányt börtönnnek érzi.

De vannak olyan kérdések, amiket nem tud megoldani emberi én-te közösségben, hiszen a másik ember éppen olyan tudatlan és tehetetlen, mint ő maga. Az öröm és szenvedés, az élet és halál, az igazság és igazságtalanság drámáit csak olyan valakinek panaszolhatja el, akit lelkiismerete mélyén megérez, vagy akit a világ erőin és törvényein túl megsejt.

A zsinat a modern teológia és antropológia alapján tudomásul veszi, hogy az ember sokkal *bonyolultabb lény*, mint a hagyományos teológia feltételezte. Ez a bonyolultság éppúgy megmutatkozik az Istennel fennálló kapcsolatában, mint bármilyen más emberi viszonylatban. Két ember között, akár még házastársak között is, hányféle árnyalata és oka lehet a szeretetnek, bizalomnak, meg-nem-értésnek, elhidegülésnek, kibékülésnek. Az okok nem is mindig ésszerűek, hanem legtöbbször irracionálisak. Pedig két ember személyesen is találkozhat, kimagyarázhatja magát, s mégis sokszor évekig magukban hordozzák az előítéletet, az idegenkedést. Nehéz volna azt kívánni, hogy az ember az Istenhez való

viszonyában ne emberileg viselkedjék. Itt még bonyolultabbá teszi a helyzetet az, hogy Istent nem látjuk, nem tapasztaljuk, őt úgy kell a világ létéből és a természet rendjéből kiolvasni. De ugyanakkor felelőssé tesszük a szenvedésért, az igazságtalanságért és minden bajért, ami előfordul ebben a világban. Két ember még csak bele tudja élni magát egymás helyzetébe, de hogyan élje bele magát az ember az Isten gondolataiba, amelyek a kinyilatkoztatás szerint is „úgy felülmúlják a mi gondolatainkat, mint az ég a földet” (Iz 55,9). Tehát az Isten léte és elismerése körül az állásfoglalásnak sokkal szélesebb skálája alakulhat ki, mint a pusztán emberi viszonylatban. Az egyik végtel azoké, akiket látszólag egyáltalán nem foglalkoztatnak az Istennel kapcsolatos kérdések, a másik azoké, akik teljes igyekezettel bizonyítják az ilyen kérdések hamis voltát.

Közömbösség és ateizmus mindig és mindenütt kísérte a vallásokat. A mai világban annyiban új, hogy széleskörű társadalmi jelenség lett belőle, sőt éppen a hagyományosan keresztény nemzetek között tapasztalható. Amennyiben Krisztus az Egyházra bízta az istenhit hirdetését, a Krisztusról szóló tanúságtételt, az Egyház saját érdekében köteles megkérdezni, hogy az emberi fejlődés jelenlegi fokán van-e értelme küldetésének? A vallástól való elfordulás szükségszerű következménye-e a műveltség terjedésének és a jólét fokozódásának? Viszont, ha az Egyház meg van győződve a maga igazáról és azt a szerepet kapta, hogy Isten irgalmas szeretetét vetítse bele a világba, akkor nem nézheti közömbösen sem azokat, akik tapogatóznak az Isten után, sem azokat, akik értelmetlennek tartják létének feltételezését.

A zsinat lelkipásztori megállapításai összhangban vannak az emberről általában vallott elveivel. Amennyiben az ember képes a *tárgyi igazságot megismerni* és amennyiben az istenhitet valakinek elégséges módon felajánlották, annyiban „nem lehet mentesnek mondani a büntől azokat, akik nem követik lelkiismeretük szavát, akik szándékosan kirekesztik Istent a szívéből és szándékosan igyekeznek elkerülni a vallási kérdéseket” (Egyház és világ 19). Azonban a zsinat éppen ilyen nyíltan kimondja a mentő okokat is, amelyek szintén az ember bonyolult természetében gyökereznek. Akárhány embert a tévedés befolyásol, nem a rosszakarát, mások egyszerűen a környezet hatásától nem tudják függetleníteni magukat, ismét mások csak olyan istenség létét vonják kétségbe, amit ők a rossz keresztények életéből tévesen kigondoltak, de ami nem azonos az evangélium Istenevel.

Az emberről szóló hitvalláshoz tartozik annak a hangoztatása, hogy az Istennel fennálló kapcsolat az örök célhoz, az élet teljességéhez vezet, s már a földi életben is segít minden jónak a kibontakoztatásában. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy „vannak pillanatok, főleg az élet nagy fordulóin, amikor e kérdés elől nem térhet ki senki. Egészen és teljes bizonyossággal csak Isten adja meg rá a feleletet. Ő szólítja fel az embert mélyebb gondolkodásra és alázatos kutatásra”. Az Egyháznak nem az a feladata, hogy a felelősség kérdésében ítéletet mondjon, hanem az, hogy a tanítást megfelelően előadja és azt tagjainak életével is szemléltesse. „Az Egyháznak az a kötelessége, hogy a Szentlélek vezetésével szüntelenül megújulva és megtisztulva, jelenlevővé és szinte láthatóvá tegye az Atyaistent és emberré lett Fiát”. Ebbe beletartozik az a törekvés is, hogy ennek a világnak a helyes felépítésében együtt akar működni a nemhívókkal is. A vallásszabadság tételének kihirdetésével megmutatta, hogy tiszteletben tartja mindenkinek a meggyőződését és hajlandó őszinte párbeszédet folytatni. Ehhez azonban „a hívőknek is hatékony szabadságra van szükségük, hogy Isten templomát építhessék ebben a világban” (Egyház és világ 21).

Az Egyház lényegéből érthető, miért elemzi a zsinat bővebben az embernek a hithez vagy az ateizmushoz való viszonyát. Mindenesetre fájjalja és komolyan veszi a keresztény közszellemnek nagy eltolódását. Azonban nem látja reménytelennek a helyzetet, sem Isten oldaláról, aki a hit kegyelmével bárkit megajándékozhat, sem az ember oldaláról, akinél kellő időben jelentkezik Szent Ágoston meggyőződése: Isten magának teremtett bennünket és szívünk mindaddig nyugtalan marad, amíg őbenne meg nem pihen. A remény annál

jogosultabb, mivel Krisztus feltámadása elővételezte az emberi problémák megoldását. Benne megjelent az új ember, a test gyengeségét, a szenvedést és a halált felváltotta az erő és dicsőség állapota.

* * *

Mindaz az érték, ami az ember személyiségéből folyik, *a közösségi életben* érvényesül. Az ember társas természete és a társadalom fejlődése kölcsönhatásban van egymással. „Ugyanis valamennyi társas intézménynek az emberi személy az alapja, az alanya és célja” (Egyház és világ 25). Ma annál inkább meg kell teremteni az egyensúlyt az egyén és közösség között, mert a technikai eszközök egyre több szállal kötik össze az egyéneket és népeket, egyre több hatalmi eszközt adnak a vezetők kezébe, tehát megvan a veszély, hogy az egyén igazi hivatása és célja a tévesen meghatalmazott közjó áldozata lesz. A zsinat nem akarja ismételni azokat az elveket, amelyeket XXIII. János pápa a *Mater et Magistra* és a *Pacem in terris* enciklikáiban kifejtett, valamint VI. Pál az *Ecclesiam suam* enciklikában mondott, hanem csak a legfontosabb alapelveket rögzíti le.

A keresztény tanításban az Isten és az emberek szeretetét nem lehet egymástól elválasztani. Sőt Krisztus arra utal, hogy az emberek testvéri egysége a szeretetben képe annak az egységnek, amely őt az Atyával egybefűzi (Jn 17,22). A szoros egymásrautaltságból következik, hogy lehet, sőt kell olyan javakat és eszközöket köztulajdonba venni, amelyek az egész közösség érdekét szolgálják. A közjót ellenben úgy kell alakítani, hogy a dolgok legyenek az emberért, ne pedig megfordítva. Téves képe volna az Egyházzól annak, aki csak a régi berendezkedés és a régi kiváltságok örét látná benne. Segíteni akar minden olyan fejlődést, amely az ember javát szolgálja.

A társadalom szellemének kialakulásához „mindenki köteles valamennyi embertársát kivétel nélkül úgy tekinteni, mint másik önmagát, számbavéve embertársának életét és mindazt, ami szükséges számára az emberhez méltó élethez” (Egyház és világ 27). A szöveg példának ilyen embertársakat sorol fel: a mindenkitől elhagyott öreg, az idegen nemzetbeli, az igazságtalanul lenézett egyén, a hontalan menekült, a házasságon kívül született gyermek, aki ártatlanul viseli mások bűnének következményét. Az emberi méltóság elleni bűnnek kell tekinteni a gyilkosság bármilyen formáját, a népiirtást, magzatelhajtást, a halálba-segítést, továbbá mindazt, ami csorbítja a személy épségét, mint a csonkítás, testi vagy lelki kínzás, lélektani kényszer alkalmazása, vagy ami megalázza az embert, mint a nyomorgó életkörülmények, önkényes bebörtönzés, elhurcolás, rabszolgaság, nőekkel és fiatalokkal való kereskedés, lealacsonyító munkafeltételek stb.

A keresztény erkölcstannak jobban figyelembe kell venni az élet közösségi kapcsolataiból fakadó felelősséget, mint eddig. A szociális törvények, a közterhek viselése, a közegészségügyi előírások, a közlekedés szabályai a modern társadalomban többé nem csupán külső rendező elvek, hanem az igazságosságnak és az embertársi szeretetnek is lényeges alkotó elemei lettek. Erre a felelősségre gyermekkortól kezdve rá kell nevelni az embereket. Gondoskodni kell arról is, hogy az egyén a sajátjának tekintse a társadalmat. Találjon benne szabadságot, védelmet és állandó segítséget. A közösségi alakulatokban pedig, amelyekből a társadalom összetevődik, találjon igazi értékeket, amelyek vonzzák és mások szolgálatára készítetik. A jelen berendezkedés mindig a jövő alapja és záloga: „Az emberiség jövő sorsa azoknak kezében van, akik meg tudják győzni az utánuk következő nemzedékeket, hogy érdemes élni és remélni” (Egyház és világ 31).

A keresztény ember a hitéből is ösztönzést meríthet a közösség szolgálatára. A megváltás és az üdvösség ugyanis nem egyéni adomány, hanem az egész emberiség közös java. Az itt használt fogalmak: a szövetség, testvériség, szeretet, Isten népe, Egyház mind azt jelzik, hogy

Isten egyesíteni akarja gyermekeit egy családban s az örök élet annak a Krisztusban való közösségnek a kiteljesedése lesz, ami már itt megkezdődött.

* * *

Az ember a *tevékenységében* fejezi ki magát s meg is kísérel minden lehetőséget, hogy kifejezze. Mi az értéke ennek az igyekezetnek? „A hívők biztosak abban, hogy mindaz a hatalmas erőfeszítés, amelyet az emberek századok folyamán életkörülményeik javítására tesznek, magában véve megegyezik Isten szándékával” (Egyház és világ 34). Az alkotó embernek növekedik az önbizalma és fel tudja mérni a természet feletti uralmát. Amit régen magasabb hatalmaktól várt, ma azt nagyrészt maga valósítja meg. Ez a meglátás átmenetileg a kevélységet is növelheti benne, de ebben nem maga a tevékenység felelős, hanem a rosszra való hajlam. Azért nem fölöslegesek az ilyen megállapítások: „Az ember értékesebb az által, ami ő maga, mint az által, amije van. Hasonlóképpen többet ér a műszaki haladásnál mindaz, amit az emberek a nagyobb igazságosság, a szélesebb körű testvériség és a társadalmi viszonyok emberibb rendezése érdekében tesznek. A technikai haladás ugyanis csak alapot nyújthat a további emelkedéshez” (Egyház és világ 35).

A természetes világrendnek megvan a saját értéke és kibontakozásának törvénye, s a tudományos és technikai haladásnak ezt kell figyelembe venni. A filozófia pl. nem helyettesíthető a teológiával és a gazdasági élet a jótékonyossággal. Az Egyház a maga részéről elismeri, hogy akik a földi értékrend kibontakozását szolgálják, Isten akaratát teljesítik. A maga részéről csak azt hangoztatja, hogy az ember minden képességét jóra és rosszra egyaránt használhatja. Az életen végigvonul a bűn titka, s ezért a haladás és kibontakozás nem megy zökkenő nélkül. A keresztény embernek minden tudományos és kulturális lelkesedése mellett is tudomásul kell vennie Krisztus keresztjének valóságát. Ebben a világban a sok őszinte igyekezet mellett nemcsak tévedés, hanem rosszakarat és bűn is van, ezért mindig időszerű, hogy hibáinkat beismerjük és igazi eszményekért, egy megvalósítható „jobb világért” küzdünk. Krisztus keresztútja és feltámadása mutatja, hogy az igyekezetnek akkor is van értelme, ha áldozatba kerül. A kinyilatkoztatás arról biztosít, hogy a szeretet megmarad és megmarad minden hatása. A természet a mulandóság szolgáló állapotából fölszabadul Isten gyermekeinek szabadságára (Róm 8,20, Egyház és világ 39). A földi ember tehát útban van a kiteljesülés felé s ez az út a földi kötelességeken keresztül vezet.

Irodalom:

- J. Möller:* Zum Thema Menschsein, Mainz 1966.
P. Schoonenberg: Theologie der Sünde, Benzinger 1967.
K. Rahner: Theol. Anthropologie, Sacramentum mundi I. 175 kk.
B. Welte: Auf der Spur des Ewigen, 1965.
E. Durkheim: Sociologie et Philosophie, Paris, 1967.
 Propos sur le loisir, Centre Catholique. Desclée, 1967.

Hit és közömbösség

Egy-egy szellemi irányzat úgy rányomhatja bélyegét a társadalomra, hogy később az egész kort annak jegyében ítélik meg. Így beszélünk a humanizmus, a felvilágosodás, a liberalizmus koráról. Ma sokan megkérdézik, vajon a jövő századok történetírója nem fogja-e korunkat a hitetlenség vagy a vallási közömbösség korának nevezni? Hiszen mondhatjuk, hogy a hittől való visszahúzódnás *társadalmi jelenség lett*. Nemcsak Isten létét vonják kétségbe, hanem egyáltalán a vallás értelmét és lehetőségét. A probléma már azért sem jelentéktelen, mert főleg az ifjúság körében világszerte jelentkezik az a magatartás, amely egyenesen az emberi élet értelmét vonja kétségbe, s ennek következtében hiányzik belőle minden lendület és idealizmus.

Az Egyház nem huny szemet a hitnek ilyen irányú elhalványulása előtt. A zsinat egyik nyilatkozatában ezt olvassuk: „A régi időkkel ellentétben Istennek és a vallásnak a tagadása vagy teljes mellőzése nem kivétel és elszórt eset. Ma ezt a magatartást nem ritkán úgy igazolják, mint a tudományos haladásnak, vagy az úgynevezett humanizmusnak a követelményét. A tagadás vagy közömbösség sok helyen nemcsak a filozófiai tanításban fejeződik ki, hanem mélyen behatol az irodalomba, művészetbe, tudományba, történetiszemléletbe, a polgári törvényekbe” (Egyház és modern világ 7). Természetesen a közömbösségnek megvannak a fokozatai, a lagymatagságtól a vallási igény teljes hiányáig.

Ugyanaz a zsinati nyilatkozat más helyen ezt mondja: „Egyesek fel sem vetik Isten létének kérdését, mivel úgy látszik, mintha semmiféle vallási nyugtalanságot nem éreznének és nem értik, miért kellene a vallással törődniük... Vannak, akik az embert úgy felmagasztalják, hogy az Istenbe vetett hit fölöslegesnek látszik. Úgy tűnik, hogy ezek csak az embert hangsúlyozzák, s nem is az Istent tagadják... Látszólag az ember autonómiája összeegyeztethetetlen az Úrnak, a Teremtőnek és az összes dolgok céljának elismerésével” (uo. 19,20)

A közömbös ember számára az Isten halott abban az értelemben, hogy nem érték és nem hatalom. Léte legfőbb elméleti kérdés, amivel nincs ideje foglalkozni. Éppen ez a gyakorlati közömbösség lett társadalmi jelenség.

Hogyan viselkedjék az Egyház a közömbös világgal szemben? Mit mondjon azoknak, akik nem akarnak semmit hallani tőle? Hogyan feleljen meg a világ várakozásának, amikor úgy tűnik, hogy a világ semmit sem vár tőle? Legjobb esetben még azt mondják, hogy a múltban volt kulturális és emberbaráti szerepe, de ezt ma már átvette a szervezett társadalom. Azonban a közömbösségben nemcsak a negatív szempontot kell meglátnunk. Az ember azért közömbös a vallási értékek iránt, mert valamilyen emberi és földi értékek benépesítik lelki világát. Ezek lehetnek anyagiak és szellemiek, egyéni vagy közösségi javak. A modern technika és kultúra nagy tételben hozta az ilyen javakat és ígéreteket, s az ember kipróbálhatja rajtuk minden testi és lelki képességét. Az Egyház, amelyet Krisztus saját művének folytatására alapított, nem elégedhet meg *a tények puszta megállapításával*. Az evangéliumnak, illetve a beléje vetett hitnek a terjesztése elsősorú kötelesség, tehát fel kell mérni a helyzetet és aszerint cselekedni.

A zsinat nem kezeli fölényesen ezt a jelenséget, hiszen az Isten és az ember kapcsolatáról, illetőleg az üdvösség kérdéséről van szó. De másrészt nem is úgy viselkedik, mintha a vallás végveszélyben forogna. Az Egyház alapvető meggyőződése szerint kijelenti, hogy a hit tudatos visszautasítása „megfosztja az embert igazi nagyságától” (Egyház és világ 21), hiszen nem engedi érvényesülni a kegyelmi erőket és az örök élet bátorító reményét. Azt is tudja, hogy a tudatos elfordulás engedetlenség az Istennel szemben, tehát bűn. De amikor a konkrét emberre gondol, megállapítja, hogy a *visszautasításnak sokféle oka és árnyalata* lehet. Ezeket

az okokat tanulmányozni kell, különben nem értjük meg magát az embert, és nem kapunk szempontokat az evangélium korszerű hirdetéséhez. Még azt is hozzátehetjük, hogy a zsinat fő feladatának tekintette Krisztus művének folytatását, aminek lényeges része a hit terjesztése, de ezt nem azonosította pl. az ateizmus elleni küzdelemmel. Az ateizmust és a közömbösséget inkább csak érinti, amennyiben a reá való hivatkozás szükséges volt a lelkipásztori feladatok kifejtésében. Az idevágó részek terjedelemben sem tesznek ki többet 3-4 oldalnál (vö. Egyház és világ 19,20, 21, 22; Egyház 16; Missziók 7; Püspökök 11; Papság 7).

Az Egyház a kinyilatkoztatás alapján meg van győződve, hogy a hit elfogadása soha nem lesz egyetemes állapot a földön. A kétely, a közömbösség és elfordulás mindvégig megmarad, tehát a tanúságtétel állandó feladat lesz. Egyes koroknak olyan lehet a színezete, mintha az evilági gondolkodás vagy a kételkedés elhomályosítaná a természetfölötti világ képét, de mivel a hit mögött a kinyilatkoztató Isten áll, aki bármikor maga felé tudja fordítani az érdeklődést, azért a kételkedő korokat eleve hajlandók vagyunk úgy tekinteni, mint átmenetet a hit szélesebb megalapozása felé. Valahogy úgy, mint Graham Green egyik elbeszélésében olvashatjuk. A főhős, a hitbeli kétségekkel küszködő író tünődve állapítja meg: Amíg zökkenő nélkül hitt és írásai is ezt tükrözték, addig senki nem hálálkodott neki. Mióta azonban a hit és kétely között vergődik, kapja a köszönő leveleket, hogy az embereknek visszaadta a hitet.

* * *

Karl Rahner egyik tanulmányában (Concilium 3,1967. 171 kk) felteszi a kérdést: *Mi az új* a zsinati szövegekben a régi teológiai és lelkipásztori gyakorlathoz viszonyítva? Az, hogy az Egyház ma ezt a kérdést mélyebben és emberibben kezeli. Új szempontból nézi az erkölcsi felelősséget és a bűn kérdését ott, ahol látszólag a hit visszautasításával találkozunk. A lélektani vizsgálódás egyre jobban feltárja előttünk az ember belső sokrétűségét, döntéseinek ösztönös és tudatalatti okait, azért az erkölcsi megítélésben egyre óvatosabbak vagyunk. A teológiai könyvek egyszerűen ismételtették a régi tételt, hogy az értelmes, gondolkodó embernél a hitnek hosszú időn át való visszautasítása nem lehet jóhiszemű magatartás, hanem csak a felismert igazság tudatos visszautasítása, tehát bűn. A tételt megokolták azzal, hogy Isten léte természetesen ésszel is felismerhető, továbbá a mi világunkban a hitet, illetőleg a kinyilatkoztatott tanítást elégségesen felajánlják mindenkinek. Szinte logikusnak látszott a következtetés, hogy aki hosszú időn át elzárkózik az istenhit elől, az vagy nem képes a logikus gondolkodásra vagy erkölcsi beállítottsága miatt nem akarja elfogadni Isten létét. Hiszen könnyebb úgy élni, hogy nem gondolunk cselekedeteink bírójára.

A helyzet azonban nem ilyen egyszerű. Kétségtelen, hogy lehet vétkezni a hitetlenség bűnével is. Akinek *kellőképpen felajánlották, igazolták a hitet*, s aki megkapta hozzá a belső kegyelmi világosságot is, az valóban vétkezik, ha visszautasítja. Maga Krisztus mondja egy helyen, hogy az ítéleten Szodoma és Gomora lakóinak könnyebb sorsuk lesz, mint azoknak, akik az ő igehirdetésére bedugták a fülüket. De ki meri állítani, hogy minden igehirdetés annyira teljes és meggyőző, mint Krisztusé volt? Ő tanúságot tett isteni küldetése mellett bölcsességével, szent életével, csodáival, a szeretet gyakorlásával. Ki merné ezzel egy sorba állítani azt a bár jóakarátú, de sokszor kezdetleges és következtelen magatartást, amivel a szülők gyermekeiket kereszténnyé akarják tenni, vagy ahogyan akár papok is szavukkal és életükkel bemutatják az evangéliumot? Nem lehet tagadni, hogy a modern tudomány és világkép nem kis mértékben próbára tette a hitet olyanoknál, akik azt gyermeki csomagolásban és szűk, hagyományos fogalmazásban kapták. Ezért érthető, amit a zsinat mond, hogy sokfelé a hitetlenség társadalmi jelenség lett, az emberek nyíltan vallják, sokszor

úgy, mint magasabb rendű állapotot, s az általános keresztény elvek alapján nem ítélezhetünk felelősségükről.

* * *

Ha meg akarjuk állapítani, hogy kiben van hit és kiben nincs, nem szabad felületesen ítélnünk. Az emberi tudás és akarati állásfoglalás egy-egy területen szinte megszámlálhatatlan fokozatot mutat. Ha pl. egy városban kétmillió ember élvezzi az elektromos áram különböző hatásait, hányan akadnak, akik elméletileg is tudnak valamit az elektromosságról? A legtöbb megelégszik azzal, hogy van valami a vezetékben s neki elég a kapcsolón fordítani egyet.

Mi valljuk, hogy a hit a kegyelem műve, de egyúttal valóságos emberi állásfoglalás is, azért érvényes rá *minden fokozat*, ami az emberi viselkedésben megtalálható. Ezért találunk a zsinati határozatokban ilyen kitételeket: A hitelenség szó egymástól különböző jelenségeket takar, okai és indítékai is különböznek. Meg kell látni mögöttük a társadalmi viszonyok hatását is. Valaki az Isten léteire vonatkozó kérdést mondhatja értelmetlennek azért, mert az egész életet értelmetlennek tartja. Mások a szenvedést és a rosszat nem tudják összeegyeztetni Isten léteivel. Sőt a zsinat megállapítja, hogy sok esetben a hitelenség csak olyan istenség tagadása, amely egyáltalán nem létezik és nem azonos a kinyilatkoztatás Istenével, vagyis inkább egy elképzelt istenképet tagadnak, amit maguk formáltak ki, vagy a következtelen keresztények életéből vélték kiolvasni (vö: Egyház és világ 21). Igaz, akárhányszor mi keresztények sem vagyunk ártatlanok abban, hogy a hitnek kifelé nincs elég átütő ereje. Vagy úgy mutatjuk be Istent, mint bosszúálló hatalmasságot, akinek egyetlen gondja, hogy cselekedeteinket számolgassa, vagy pedig magunk sem vesszük komolyan ígéreteit, sem a bűnbánatban, sem az erények gyakorlásában. Akárhányszor az úgynevezett hívők élete csupán bizonyos ájtatossági gyakorlatok végzésében különbözik a nemhívőektől; viszont ha ezek nem találják meg mögötte a föltétlen igazságosságot, egyenességet, erős lelkületet, önfeláldozó szeretetet, a testvéri megbocsátást, akkor nem értik meg, mire való az az Isten, aki a hívőktől csupán ájtatossági gyakorlatokat követel.

Bevallhatjuk azt is, hogy a teológiában és az igehirdetésben vagy a filozófiai „abszolút szellem” maradt, vagy túlságosan emberi vonásokba öltöztettük, s így nem is tükrözhetette azt az Istent, aki Jézus Krisztusban megjelent, mint élet, igazság és szeretet. Márpedig a lét értelme után tapogatózó ember ilyen Istent keres. Mindez azt mutatja, hogy amikor a zsinat a hit hiányának kérdését enyhébben kezelte, akkor nem a közömbösségnek tett engedményt, hanem a konkrét ember lehetőségeiből indult ki. Az elmondottakból viszont az is következik, hogy nem könnyű eldönteni, kit nevezünk hívőnek és kit nemhívőnek. Istent ugyanis nem szabad *egy eszme módjára* elgondolni. Egy ember kijelentéseiből könnyen megállapíthatom, hogy híve-e egy filozófiai vagy társadalmi eszmének. Isten azonban a lét ura és alkotója. Ő, mint örök igazság benne van az ember gondolkodásának logikai törvényeiben, mint végtelen jó benne van az ember boldogságvágyában s mint abszolút hatalom és szentség benne van minden felelősségtudatban még akkor is, ha az ember kifejezetten nem gondol rá. Ő azonosítja magát minden igazsággal, szeretettel, erkölcsi értékkel, azért, amikor valaki ezeket akarja, burkoltan őt is akarja, mint végső igazságot, szeretetet és erkölcsi értéket. A zsinat valóban ki is mondja a megállapítást: „Az isteni gondviselés nem tagadja meg az üdvösséghez szükséges segítséget azoktól sem, akik saját hibájukon kívül még nem jutottak el az Isten megismerésére, feltéve természetesen, hogy – bizonyára nem kegyelem nélkül – igaz életre törekszenek” (Egyház, 16). Más helyen azt olvashatjuk, hogy Krisztus megváltói műve minden embernek szól: „A boldog feltámadás ígérete nemcsak a Krisztusban hívőkre vonatkozik, hanem minden jóakarátú emberre, akinek a szívében a kegyelem láthatatlanul működik. Hiszen Krisztus mindenkiért meghalt, s mivel a valóságban az ember számára csak

egy hitvallás létezik, az isteni, el kell fogadnunk, hogy a Szentlélek módot ad arra, hogy a húsvéti misztériummal kapcsolatba kerüljenek a nemhívók is, olyan módon, amit csak Isten ismer” (Egyház és világ 22). A missziókról szóló dekrétum is kijelenti, hogy „azokat, akik még nem hallottak az evangéliumról, Isten elvezetheti a hitre olyan úton, amelyet csak ő ismer” (7). Olyan emberek pedig, akik kellő módon nem hallottak az evangéliumról, nemcsak a missziók területén, nemcsak a primitív kultúrájú népek között vannak, hanem a modern technikai társadalomban is. Természetesen itt mindig azokról van szó, akik nem hibásak abban, hogy nem tudnak többet Istenről, de egyébként a maguk módján az igazságra, a becsületes életre törekszenek. Az Egyház és a teológia eddig is beszélt az úgynevezett vágykeresztségről, ami megigazulttá teszi az embert; a zsinat most határozottabb formában fejezi ki Isten egyetemes üdvözítő akaratát és irgalmasságát. Sok mai ember, akinél a kifejezett hit vagy a látható Egyház visszautasítása sokszor csak társadalmi hatás eredménye, az üdvösség szempontjából nem lehet rosszabb helyzetben, mint azok a pogányok voltak, akikről Pál apostol megállapította, hogy sok tévelygésük ellenére az ismeretlen Istent keresik és imádják.

* * *

A Szentírás a kifejezett *hit minimumát* ebben állapítja meg: Hinni kell, hogy Isten van és megjutalmazza azokat, akik őt keresik (Zsid 11,6). Ez vonatkozik azokra, akiket megtanítottak az istenhitre. De mit kívánjunk azoktól, akiket senki sem tanított, vagy akik csak emberi tévedést hallottak Isten létéről és üdvözítő akaratáról? Amikor a zsinati dekrétum az Isten népéről beszél, állítja, hogy Isten azoktól sincs távol, „akik csak homályban és jelképekben keresik őt” (Egyház 16). Ha pedig homályban és jelképekben keresik, az annyit jelent, hogy igazában nincsenek tisztában az Isten nevének jelentésével, azért az Egyház nem azt kérdezi, hogy megvallják-e vagy tagadják, hanem azt, hogy „saját lelkiismeretük szerint cselekszenek-e, keresik-e az igazságot, teljesítik-e erkölcsi tudatuk követelményeit?”

A fejezet elején a vallási közömbösséget vázoltam fel, mint korunk feltűnő jelenségét. Most a tárgyilagosság kedvéért szeretném hozzáfűzni, hogy a hagyományos formák iránti közömbösség talán nem is jelenti az Isten iránti közömbösséget. Nemcsak azok voltak vallásos emberek, akiket az angyali szózat és a mennyei fény vezetett a betlehemi Kisdédhez, hanem azok is, akik hosszú kerülökkel, csak egy időnként felragyogó csillag után tapogatózva jutottak el hozzá. Az ilyen úton lehet sok csalódás, újra meg újra jelentkezhet a reménytelenség, mégis egészen emberi út, az igazság keresése marad. Krisztus pedig boldognak mondta azokat, akik éheznek és szomjaznak az igazság után.

Amikor azt kutatjuk, hogy végeredményben kiben van hit és kiben nincs, a döntő szempont az, hogy Isten, mint az erkölcsi rend ura és szankciója, *mennyire ad tartalmat az életnek*. Itt nem a név emlegetése a fontos, hanem a belső magatartás. Elképzelhetjük pl. hogy valaki az elméleti logikáról semmit sem tud vagy tévesen fogalmazza meg törvényeit, de azért egy belső érzéstől vezetett gondolatai logikusak. Mondhatjuk, hogy életszerűen magában hordozza azt, amit nem tud tisztult fogalmakkal kifejezni. Az erkölcsi felelősség, a jó és rossz megkülönböztetése éppen olyan belső adottsága természetünknek, mint a logikai törvény. Elismerjük általa, hogy függünk egy felsőbbrendű hatalomtól, hogy vannak értékek, amelyek szentek és sérthetetlenek. Ezért mondhatta a zsinat, hogy „akik igaz életre törekszenek”, „akik lelkiismeretük szavát követik”, „akik erkölcsi tudatuk követelményeit teljesítik”, azoktól nincs messze az Isten.

Az ember és Isten viszonyának tudatos felismerésében fokozatok lehetnek. Egészen tisztult fogalom azoknál található, akik elfogadják a kinyilatkoztatást és annak fénye mellett a filozófiai következtetéseket is levonják. Ezt az elméleti felismerést az ember mint az életre kötelező igazságot vagy elfogadja vagy visszautasítja. A hitetlenség az ilyen tisztult

istenfogalom visszautasítása. Akárhány embernek azonban az Isten szó csak egy név, ami mögött olyan valóság rejlik, amit ő maga szerkesztett meg, nem utolsó sorban a környezetében adódó hiányos vallási felfogás alapján. Nem csoda, ha ezt az istenfogalmat nem tudják tudományos tapasztalatukkal vagy logikus elgondolásukkal összeegyeztetni.

A kereszténység vallja, hogy Isten a létnek az ura, az embert erkölcsi lénynek alkotta, és a *lelkiismeret szavában* mindig jelentkezik, mint felsőbbrendű hatalom. Fogalmilag talán sok ember ki sem tudja fejezni, vagy esetleg kétségbevonja, hogy azonos azzal, amit mások Istennek neveznek, de saját lelkiismeretében tiszteletben tartja, mint Értéket, mint Törvényt, mint az emberiesség végső megalapozását. Ezt a sejtelmes és burkolt istenfogalmat az ember viselkedésével vagy elfogadja, vagy tudatosan visszautasítja. Ismételten odajutunk, hogy a szóbeli nyilatkozat nem elegendő, a belső állásfoglalás feltárására. Az Isten olyan mélyen áthatja a létet, hogy tulajdonképpen az erkölcsi cselekedetek egész skáláját reá vonatkoztatjuk. Mi a kinyilatkoztatás alapján valljuk, hogy az ember Isten képe. A szellem állandóan tapogatózik a teljes világosság felé. De ez a tapogatózás az emberi élet homályában megy végbe. Csalódás, elkeseredés, elbizakodottság, szenvedély és a környezet hatása hosszú időre is leállíthatják a belső indíttatások tudatos követését. De mivel éppen az ember az Isten képe, azt is valljuk, hogy aki őszintén javát akarja embertársának, tiszteletben tartja személyi méltóságát, szabadságát, szóval aki magára veszi az egész emberi felelősséget, az a magatartásával áttöri a pusztán evilági horizontot és az élet megoldását egy másik világban keresi. Természetesen csak akkor, ha a humanizmus tetteiben nyilvánul, nem szavakban csupán.

Ezért nem lenne okos dolog, ha a hívő a látszólag nemhívő embertársával a párbeszédet Isten létezésének *elméleti érveivel* kezdené. Az Egyház hittételként kimondja ugyan, hogy az emberi értelem a teremtett dolgokból megismerheti Isten létét. De amíg eljut az ilyen bölcséleti következtetéshez, addig sok személyes kérdést kell magában tisztáznia. Könnyebb arra rámutatni, hogy az igazságosság, az egymásért vállalt felelősség, a szeretetből fakadó áldozat, a megbocsátás, a hála mind olyan érték, ami túlmutat a földi kereteken. Ha mi ezeket kötelezőknek érezzük meghalt embertársainkkal szemben is, akkor könnyű arra következtetni, hogy a bennünket körülvevő erkölcsi rend annak a személyes függésnek az eredménye, amely összeköti létünket a Teremtővel.

A kinyilatkoztatás szerint a teremtés végső célja az, hogy hirdesse a Teremtő nagyságát és dicsőségét. Minden dolog azáltal válik díszére alkotójának, ha megvalósul benne az eredeti elgondolás. Az ember azzal hirdeti Isten dicsőségét, ha megvalósíthatja emberi életét, kibontakozását. Mivel az ember értelmes és közösségi lény, azért minden emberi kapcsolatnak, munkának, felelősségnek a vállalása azt hirdeti, hogy a Teremtő nem vallott szégyent művével. Azért merjük ismételten hangsúlyozni, hogy Isten nincs távol azoktól, akik lelkiismeretük szavában tapogatóznak utána.

A pozitív kinyilatkoztatás előtt már hosszú évezredekig éltek emberek a Földön, s a kinyilatkoztatott tanítás ma sem ért el mindenkit. Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy ez a tapogatózó istenkeresés teszi ki a történelem nagyobbik részét. Sokkal több ember jár ezen az úton, mint a kinyilatkoztatás fényében, mert ez a fény még éppen nem érkezett el hozzá.

* * *

Ha azoknak nagy tömegére gondolunk, akik homályban és jelképekben keresik az Istent, vagyis akikről azt mondhatnám, hogy komoly lelkiismereti meggyőződés szerint embertársaikban szolgálják az Istent, akkor hajlandók vagyunk leszögezni, hogy talán a vallási *közömbösség nem is olyan nagy a világban*. Legfőljebb bizonyos külső formák vesztették el vonzóerejüket. Az ilyen részlet-optimizmussal azonban nem elégedhetünk meg.

Egyrészt azért, mert kötelesek vagyunk utánajárni, hogy a hagyományos keresztény formák miért nem vonzanak úgy, mint régen, másrészt azt is meg kell állapítanunk, hogy Krisztus meghozta a kinyilatkoztatás fényét, tehát az Istent annak hatása alatt kell megtalálnia, nem pedig homályosan tapogatózni utána. Ha egyszer Isten Jézus Krisztus alakjában mutatkozott meg az emberi történelemben s Egyházat alapított, hogy továbbítsa minden emberhez az üdvösség örömhírét és a megváltás kegyelmeit, akkor ennek az Egyháznak a feladata nem merülhet ki az aggasztó vagy vigasztaló jelenségek tudomásulvételében. A zsinat valóban azért foglalkozott a közömbösség problémájával, hogy megtalálja az ellenszerét. Azóta a teológiai tudományok művelői, bizottságok és kongresszusok foglalkoznak a kérdéssel, s mivel Krisztus megígérte az Egyháznak az isteni segítséget, bizalommal kijelenthetjük, hogy az istenhit a mai korban sem került zsákutcába. Ami pedig a jövő magatartást illeti, a teológusok és szakemberek véleményéből általában a következő megállapítások olvashatók ki:

Bármennyire is új jelenség a közömbösség nagyarányú elterjedése, azt *nem lehet egyszerűen* a modern kulturális, technikai vagy társadalmi haladás számlájára írni. A fejlődés és haladás a teremtő Isten gondolata, lehetőségét beleoltotta a természetbe és az ember szellemébe, azért az nem állhat ellentétben a szintén Istentől származó kinyilatkoztatással.

Ellenben amennyiben az Egyház emberi közösség is, a kifejező formáit, világképét mindig saját korából veszi. Ezek elöregedhetnek benne, s ha mégis ragaszkodunk hozzájuk, gátolják az örök igazságok hirdetését és megértését. Azért az Egyház minden korban reformra szorul és kötelezve van arra, hogy a tudomány, a művészet és technika vívmányait felhasználja saját szellemi javainak terjesztésében.

Elismerjük azt is, hogy az elmúlt korok társadalmi berendezkedése erős hatással volt az Egyház belső szervezetére, különösen a papság életmódjára, a hívekkel fennálló kapcsolatára, s a mai kor dinamikus életirányát ezek sem tudták követni. Reformra szorul a papnevelés, a tudományos kiképzés és főleg a hívők helyzetének értékelése. Át kell vinni a vallási köztudatba, hogy a világi hívők teljes jogú tagjai az Egyháznak, Krisztus titokzatos testének, kegyelmi kiváltságuk őket is tanúságtételre szólítja fel az emberi társadalomban. Éppen ők vihetik bele a krisztusi gondolatot és szeretetet az emberiség széles rétegeibe.

Meg kell látnunk azt is, hogy az Egyház az elmúlt századokban kifelé túlságosan a jogi oldalát mutatta, így akarta védelmezni híveit és értékeit a külső hatások ellen. Ez a módszer leszűkítette a szeretetnek azt a nagylelkű és általános gyakorlását, amire egyébként küldetése kötelezte. A jövő feladata tehát az, hogy több megértést tanúsítson minden jó és szép iránt, ami bárhol és bárkinél mutatkozik, továbbá, hogy a végsőkig elmenjen a megbocsátásban, a türelemben és mindig kész legyen szolgálni az egész emberiségnek.

Természetesen tudatában vagyunk annak is, hogy az embert nem csupán jó képességek díszítik. Magával hordozza azt az ösztönösséget, öncélúságot, függetlenségi vágyat, amit vallási nyelven az eredeti bűn örökségének mondunk. Ezért a történelemben állandóan működik a „bűn titka” (2Tessz 2,7) s az ember a tudomány, a kultúra és technika eszközeit minden korban fel fogja arra is használni, hogy lehetőleg függetlenítse magát az Isten tekintélyétől. Nagy történelmi fordulóknál erre is több a lehetőség, mint máskor. Azért az egyházi élet megújítása nemcsak emberi erőfeszítésen múlik. Imádkozunk is azért, hogy „jöjjön el az Isten országa”. Ezzel kifejezzük hitünket, hogy csak az juthat Krisztushoz, akit az Atya vonz (Jn 6,44). Az Egyháznak a szeretet gyakorlásával fel kell ébresztenie a fogékonyságot a hitre és a tanítás mellett imával és vezekléssel ki kell esdenie a hit kegyelmét.

Irodalom:

Concilium 2(1966)6. szám. Tanulmányok a közömbösségről és ateizmusról.

U. Gerber: Der. kath. Glaubensbegriff, 1966.

P. Jung: Variationen über den Glauben, Frankfurt am Main 1967.

K. Rahner: Atheismus, Sacramentum mundi I. 372 kk.

G. Schnurr: Skeptizismus als theol. Problem, Göttingen 1967.

N. Kutschki: Gott heute, Mainz 1967.

Jolif: Der Atheismus und eine Verbindung unter den Menschen, Concilium 13(1967)690.

G. Hasenhüttl: Der unbekannt Gott? Benziger 1965.

Hit és emberség

A keresztény tanítás szerint *a természet és a kegyelmi világ összhangja* Jézus Krisztusban, az emberré lett isteni személyben kézzelfogható valóság lett. Megvan a bizonyítékunk, hogy az ember a természetfölötti rendben éri el azt a tökéletességet, amire természetes erői nem lennének elégségesek: megnyugszik a határtalan igazság szemléletében, a mindenséget fenntartó szeretet melegében s az elmúlás sajnó érzését felváltja az örök élet bizonyossága. A hit ennek az állapotnak az elővételezése. Ezért tanítja az Egyház, „*hogy Isten elismerése egyáltalán nem ellenkezik az emberi méltósággal, minthogy ennek a méltóságnak éppen Istenben van alapja és benne válik tökéletessé. Isten ugyanis értelmesnek és szabadnak teremtette az embert és így rendelte társas életre. Sőt arra hívja, hogy mint gyermeke vele is közösségben éljen s részesedjék boldogságában. Az Egyház azt is tanítja, hogy a végső dolgokba vetett remény nem csökkenti a földi feladatok jelentőségét, hanem inkább új indítékokkal mozdítja elő teljesítésüket*” (Egyház és világ 21).

A hit tehát a lét síkján bekapcsolja az embert Isten természetfölötti világába és sajátos életközösséget hoz létre, amit Pál apostol így jellemez: „*Már nem én élek, hanem Krisztus él bennem*” (Gal 2,20). Vagy más helyen: „*A Szentlélek tesz tanúságot lelkünkben arról, hogy Isten gyermekei vagyunk*” (Róm 8,16). Aki azonban csak kívülről nézi a hitet, az hajlandó jámbor érzelmek, képzelődésnek mondani. Valahogy úgy, mint Kirkegaard hasonlata mondja: *éhínség idején az asszony faágból akar levést főzni s azzal vigasztalja magát, hogy madár íze van, mert egy varjú ült rajta...*

Érezzük, hogy a mai tudománnyal telített világban tudatosítani kell a zsinat tanítását. Meg kell világítanunk ezt a két állítást: hogy a hit segít az igazság megtalálásában és keretet ad a személy teljes kibontakozásához.

* * *

Sokszor emlegetjük azt a tételt, hogy a *szellemi kibontakozás nem veszélyezteti a hitet*, hiszen a természetes igazságok mélyebb és szélesebb megismerése nagyobb lehetőséget ad az Isten megismeréséhez is. Ma valahogy mégis tapasztaljuk, hogy az emberek bizonytalanok a hitben, sőt a teológiában is olyan sokszor beszélünk a régi nézetek tarthatatlanságáról, új szempontok szerinti megítéléséről. Gondolok itt elsősorban arra, hogy a Szentírás magyarázatánál mennyi problémát okoz a kinyilatkoztatott tartalom és az előadási forma szétválasztása. Azelőtt mindent történeti valóságnak vettek, ami első pillanatra is annak látszott, s megnyugodtak abban, hogy az Isten szava kikezddhetetlen igazság. Ma figyelembe vesszük a Szentírás szerzőjének emberi adottságait és ezért keressük, hogy kulturális, irodalmi és faji adottságainak megfelelően mit akart ő közölni, mint isteni kinyilatkoztatást.

A filozófiában a kételkedés Szókratész óta módszertani eszköz volt ahhoz, hogy nagyobb biztonsághoz jussunk. Most a kritika állandósítja a kételyt. A régi világképben a természet törvényeit úgy tekintettük, mint ami közvetlenül a Teremtő akaratát fejezi ki. Ami zavar látszott a világban, azt az eredeti bűn következményének tulajdonítottuk. Most rájöttünk, hogy pl. a newtoni fizika törvényei korántsem alapvető törvények az anyag belső szerkezetében. Ennek mintájára felvetik a kérdést, hogy vajon amit az erkölcsi életben természettörvénynek nevezünk, az alapvető törvény-e? Ha pedig az alapvető tételek kérdésessé válnak, akkor a kételkedés áldozata lehet az is, ami eddig magától értetődő volt.

A tudomány fellendülése megváltoztatta az ember viszonyát a jövőjéhez. Az isteni gondviselésbe vetett hit helyébe lépett az emberi önbizalom és kezdeményezés. Bajban és betegségben az emberek nem vigasztalódní akarnak, hanem szakemberhez folyamodnak és le

akarják küzdeni a nyomort, betegséget. A középkorban csak egy-két kivételes egyéniség mert jövedölni a tudományos és technikai haladásról. Amikor az oxfordi teológus, Roger Bacon arról írt, hogy az ember a gőz erejét felhasználja járművek hajtására vagy különböző eszközök segítségével a távolba lát és hall, senki sem hitt neki. Ma igyekszünk a Holdba, a Marsra vagy a Vénuszra eljutni és véleményeket mondunk arról, hogyan használjuk ki az óceánok nyújtotta lehetőséget az emberiség élmezésére.

A teológia ma különösen érzi azt, hogy megváltozott körülötte a tudományos világkép, másképpen beszélnek a térről, időről, az anyagban rejlő képességekről, az abszolút és relatív törvényekről, azért vigyáznunk kell, hogyan fejezzük ki az örök igazságokat, vagy akár az anyag és szellem viszonyát. A régi ember időtlen igazságokról és időtlen tévedésekről beszélt. Szerette kijelenteni, hogy ez igaz, az nem. Ma a módszer óvatosabb: eddigi tapasztalataink alapján úgy látjuk, hogy ez igaz s az téves, de még mindig merülhetnek fel új szempontok, amelyek megváltoztatják véleményünket. Nem vagyunk tehát kitéve annak, hogy amit eddig változatlan igazságként hirdettünk, amire rá kellett tenni az életet, az egy szép napon csupán egy letűnt kor véleményének számít?

A bizonytalanság bénítólag hat, azért az ember *biztos talajt akar érezni* a lába alatt. De lehetséges-e ez egyáltalán? Pl. látjuk, hogy egy-egy bizonyított kísérlet alapján a fizikusok milyen hamar félreteszik előbbi elméleteiket és újat szerkesztenek. Vagy egy-egy újonnan felfedezett történelmi emlék mennyire befolyásolja a régi korokról alkotott és biztosnak látszó nézeteket. Nem vagyunk kitéve annak, hogy újabb kísérletek és újabb leletek a mostani tételeinket halomra döntik? A természettudomány valóban többre értékeli a bizonyított tényeket mindenféle elméletnél. De valamilyen bizonyossága neki is van: bízik abban a szellemi magatartásban, amely minden kutatás mögött áll. Ez a szellemi magatartás abból táplálkozik, hogy az ember az igazság megismerésére van teremtve s képességeinek felhasználásával mindig közelebb juthat hozzá. Ezért nem hagyja abba a kutatást és igyekezetét nem tartja céltalannak. Vallja, hogy útban van az igazság felé.

Hasonló jelenségeket megláthatunk a hit terén is. Korábban az ember közvetlen isteni beavatkozásnak tulajdonított a természetben minden olyan eredményt, amit nem értett, pl. a természet erőinek hirtelen kirobbanása földrengéssel, viharral, stb. Úgy látszott, mintha a természet állandóan Istenről beszélne, sőt Isten közvetlen üzenete lenne az emberhez. Ma jobban kitisztult előttünk Isten világfelettsége és a természet valódi léte és rendeltetése. Ma a természet sok titkát értjük, s reméljük, hogy a jövőben még többet érthetünk majd. Kétségtelen, hogy emiatt egy időre a vallási fogékonyság alábbhagyott, az ember nehezebben találja meg kapcsolatát Istennel. Sokan talán szégyenkezve is vallják be, hogy csak azért kerestük az Istent, mert tudatlanok voltunk. A valóság azonban az, hogy pl. a fejlődélmélet segítségével sokkal mélyebben hatolunk bele a teremtés titkába, mert látjuk, hogy valahol és valaminek el kellett kezdődni, s abba a valamibe a teremtő már csodálatos törvényt és célszerűséget vitt bele. A történelem tanulmányozása pedig egyre jobban feltárja előttünk az ember szabad akaratát és a gondviselés titkát, azt ami által Isten az embert az örök cél felé tereli és tökéletességre serkenti.

Gondoljunk továbbá arra, hogy régebben a szeretet vonalán tulajdonképpen csak az élet rendkívüli jelenségeit tartották értéknek: a jótékonyságot, a nyomorba jutottak kisegítését, a mindennapi munka mellett még önként vállalt betegápolást stb. Ma a szervezett élet megtanított arra, hogy minden élethivatásban benne van a felelősség másokért. Szeretet az is, ha a bajba jutottat segítem, de emberibb szeretet az a gondoskodás, amely igyekszik másokat megőrizni attól, hogy bajba jussanak. Ezért valójában minden alkotó és szervező munka, ami előbbre viszi az emberiséget, ami kenyérhez, ruhához, hajlékhoz és szellemi előhaladáshoz vezet másokat, az már a szeretet gyakorlása. Tehát nem megfelelő szóhasználat az, ha beszélünk közömbös és vallásos cselekedetéről. Inkább meg kell látnom, hogy az igazi fejlődés a sokoldalú emberi felelősségen keresztül az egész életnek valamilyen szakrális és

vallásos jelleget kölcsönöz. Aki ezt megérzi, meg van győződve róla, hogy kötelességben eltöltött élete párbeszéd a Teremtővel és embertársaival. Az állandó tevékenység nemcsak azt bizonyítja, hogy *útban vagyunk az igazság felé*, hanem azt is, hogy *útban vagyunk a szeretet felé*. Ez pedig az emberi tökéletesedés útja.

* * *

A természetfölötti világ létezése tehát lehet a hit tárgya, s ebben nem nélkülözzük azt a bizonyosságot és célszerűséget, amit az emberi cselekvés megkíván. De rá kell térnem arra is, hogy a keresztény hit lényegéhez nem elég a tárgy megjelölése. Lényegéhez tartozik az is, hogy Istennek hiszek, vele kerülök személyes kapcsolatba s az elfogadott tételeken keresztül őrá támaszkodom.

A tudatos emberi személynek az életéhez és kibontakozásához tartozik, hogy *más személyek felé fordul*, én-te közösséget keres. Az ilyen közösségben jelentkezik a szellemi kapcsolat, a gondolat és akarás kicserélődése s észrevesszük, hogy ebben a kapcsolatban rögtön jelentkezik az egymásban bizás, a hitelt érdemlenség igénye. A hatás kölcsönös. Amennyiben rájövök, hogy engem komolyan vesznek, erősödik önbizalmam, sokkal inkább egyénnel érzem magam s igyekszem mások felé is ezt a megértést sugározni.

A tudatot és a hinni tudást először az anya szeretete ébreszti fel a gyermekben. A bontakozó élet egészen a környezetére támaszkodik. Az élet tartalma a ragaszkodás, önátadás és kitárulás az anya felé. A gyermek hite az anyáról áterjed más személyekre: az apára, családtagokra, később a nevelőkre. Itt a személyek még igazi nagyságok: a gyermek teljes tudást és hatalmat tulajdonít nekik. A későbbi csalódások arra készítik, hogy ezt a föltétlen hitet visszavonja, a serdülőkorban jelentkezik is a krízis: úgy érzi, senkinek sem hihet, őt senki sem érti meg. A pszichológus Jung, aki a modern korban legtöbbet foglalkozott a vallásos jelenségek lélektanával, a gyermeknek ebben az abszolút hitében ősi tendenciát lát, egy benső érzéket vagy képességet, amely az emberi pszichét belülről határozza meg. Valóban egész életünkön át követ az a fájdalmas tapasztalás, hogy nem hihetünk annyira az emberekben, amennyire szeretnénk. Minden hazugság, félrevezetés, ravaszság úgy hat ránk, mintha megsebeztek volna. Keresünk valakit, akinek egészen hihetünk.

Nem túlzás tehát, ha azt állítjuk, hogy a hívés képességében a szellem nyilatkozik meg. Kutatásában, igényeiben áttöri az emberi élet kereteit és egy abszolút személyre tör, aki mindent tud és aki föltétlen igazmondó. Ennek a vágnak a létezését nem tagadhatjuk. Minden vallásnak, a legritimébbnek is megvan a hitrendszer, s ahol nincs tisztult vallás, ott jelentkeznek a sámánok, varázslók, a teozófusok, okkultisták és üzeneteket akarnak közölni olyan személyektől, vagy személytől, akik többet tudnak, mint mi. Sokan visszaélnak az embernek ezzel a képességével, kihasználják, kigúnyolják, de nem tagadható, hogy az emberi élet legnagyobb értékei is ezen nyugszanak: főleg a személyek közötti bizalom és szeretet. Az anyába vetett hittől kezdve minden személyes hitnek az a feladata, hogy fogékonyá tegyen az Istenbe vetett hitre, az örök személyes kapcsolatra.

Keresztény hit alatt azt a *szellemi kitárulást* értjük, amellyel a magát kinyilatkoztató Isten felé fordulunk. Abszolút hatalmával megteheti, hogy üzenjen teremtményeinek, de ezzel nem elégedett meg. Jézus Krisztusban személyesen élénk állt és hitet követelt. Megígérte, hogy aki benne hisz, annak örök élete van (Jn 6,47). Működése végén ezt a komoly figyelmeztetést hagyja hátra azoknak, akik bizonyítékai előtt becsukták szemüket: „Ha nem jöttem volna és nem tanítottam volna őket, nem volna bűnük, így azonban nincs mentség bűneikre” (Jn 15,22). Isten tehát éppúgy saját személyének megbecsülését látja a hitben, mint mi magunk. De látja azt is, hogy személyének közelsége nevel, erősít, önbizalmat ad, mint ahogy a gyermek egyénisége kezd kibontakozni az anyába vetett bizalmas hit hatása alatt. Amikor a gyermek szülei bíz, megéli bennük a tudást, a jóakaratot, erőt, akkor felébred lelkében a

bizalom, hogy érdemes élni, érdemes embernek lenni. Az istenhitben ennek a megfelelője történik, csak nagyobb távlatokban. Krisztus az Isten irgalmát és jóakarátát jelenti be: „A vakok látnak, a sánták járnak, a leprások megtisztulnak, a süketek hallanak, a halottak feltámadnak és a szegények hallgatják az üdvösség örömhírét” (Mt 11,5). Amikor az Isten elénk lép és kinyilatkoztatja tudását, szeretetét, mindenhatóságát, igazságosságát, örökkévalóságát, akkor nemcsak az a gondolat ébred fel bennem, hogy embernek lenni nagy dolog, hanem az is, hogy az ember hivatást kapott az örök életre, azért érdemes lelkiismeretesnek lenni, érdemes gyakorolni a szeretetet, igazságosságot, türelmet és minden erényt. A hit azt mondja, hogy az ember a földi kötöttségekből belenő az örök élet végtelen lehetőségeibe, értékeibe és magára ölti azt a tökéletességet, amely hasonlóná teszi Istenhez. Aki bennem hisz, annak örök élete van, és én feltámasztom az utolsó napon.

* * *

Még egy utalással szeretném megvilágítani, hogy a hitben megvalósult kapcsolat mennyire *visszahat saját egyéniségünk kialakulására*. Krisztus az Istennel fennálló kapcsolat legmagasabb fokát így jellemezte: Szeresd Uradat, Istenedet egész szívvel, egész lélekkel és minden erőddel. Számunkra az egész szív, az egész lélek emlegetése a fontos. Így csak az tud mások elé állni, aki tisztában van önmagával. Aki tudja, mit jelent benne a lélek, a szív és az erő. Isten végtelensége ellenére sem szívja fel teremtményét, nem is engedi, hogy eltörpüljön, semmivé váljon előtte. Isten egyéniségeket akar látni, akikben van önállóság, elhatározás, szabad döntés és kezdeményezés. Ahogy köztünk, emberek között megtisztelő az egymásba vetett bizalom, úgy Isten sem akar erről lemondani. A kinyilatkoztatásban leereszkedik az emberhez, emberré lesz, azután kegyelmével emeli magához, hogy a személyes kölcsönösség tiszteletet gerjesztő légkörében érintkezessünk vele. Igaz, ő követeli a magunkról való lemondást, a teljes odaadást, szolgálatot, de csak az tud lemondani magáról, aki előzetesen már birtokolja magát. Érdekes, hogy az Isten embertársi viszonylatban is ugyanazt kívánja tőlünk. Szeresd felebarátodat, mint magadat. Ahhoz, hogy az ember tudja, hogyan kell mások felé fordulni szeretettel, először önmagát kell helyesen értékelni és szeretni. Vagy azt is mondhatnám, az igazi szeretetnek nevezhető emberi kapcsolat nemcsak arra készítet, hogy másnak örömet szerezzünk, hanem arra is, hogy magunkat helyesen szeressük és értékeljük.

Az Istenbe vetett hit tehát azon a vonalon emel fel bennünket az isteni élet magasabb régiójába, ami már emberi viszonylatban is megtalálható, vagyis a személyes élet megosztásának vonalán. A vallásos hitnek nem az az első követelménye, hogy bizonyos imákat és szertartásokat végzünk vagy jelszavakat hangoztatunk, hanem az a tudat, hogy egész bizalmunkkal a felénk forduló Istenre támaszkodunk, s ennek következtében az életet úgy fogjuk fel, mint a teremtő adományát és mint megbízatást az emberi értékek megvalósítására. Krisztus nemcsak az apostoli küldetésre gondolt, amikor ezt a kijelentést tette: „Kiválasztottalak titeket és arra rendelvelek, hogy munkátokkal gyümölcsöt hozzatok: maradandó gyümölcsöt” (Jn 15,16). Az egyházi élet megújítása ebbe a gondolatkörbe van beállítva. A zsinat először az istentisztelet megújításához fogott. Azt akarta, hogy a hívek aktív részt vegyenek benne, vagyis hogy a közös istentisztelet valóban a hitnek, az Istennel fennálló személyes kapcsolatnak a képe legyen. Azután azt követeli, hogy a hívő érezze magát egész földi hivatásában Krisztus képviselőjének. Az ő gondolatát, magatartását, szeretetét, igazságosságát, türelmét és jóakarátát vetíti bele a világba mindenütt, ahol dolgozik és megfordul. A küldetés fontosságunkat emeli ki.

A hitnek ez a felfogása *nem jelenti az élet beszűkülését, sem az egyéniség elszíntelenedését*. Igaz, a Szentírásban találunk utalást arra, hogy aki hitének pecsétjeként felveszi a keresztséget, az „Krisztust ölti magára” (Gal 3,27). Az apostol más helyen is azt mondja, hogy „a hit által Krisztus lakik bennünk” (Ef 3,17). A hit mégsem olyan egyenruha,

amelynek első szerepe a közösség bemutatása, hanem az egyéniségé. A hit kegyelmi következménye a szeretet, a szeretet pedig az egyénnek szól. Mi ilyen krisztusi szóra hivatkozhatunk: „Aki ismeri és megtartja parancsaimat, az szeret engem. Aki pedig szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. Szeretni fogom őt én is és kinyilatkoztatom magam neki” (Jn 14,21). Krisztust nem úgy öltjük magunkra, hogy kivetkőzünk mindabból, ami emberileg szép és magunkra erőltetünk valami új, természetellenes értékelési módot. Az Istentől felénk hangzó hívás a bennünk levő értékeket akarja kiváltani, hiszen a teremtő és kinyilatkoztató Isten nem kerülhet önmagával ellentétbe. Azért teremt egyedeket, különböző képességekkel, hogy a sok millió ember adottságain keresztül csodálatos összhangban kapjon feleletet hívására.

Sok híres emberről tudjuk, hogy sikerüket egy-egy döntő találkozásnak köszönhetik. Valaki felismerte tehetségüket és elindította őket a megfelelő úton a kibontakozás felé. Az istenhitet ilyen találkozásnak kell tekintenünk, ahol az embert maga az Isten igazítja el az élet értelme és örök célja felé. Ő maga képesít rá, hogy a bennünk szunnyadó képesség virágba boruljon. Nem földi értékskála szerint, hanem az örökkévalóság mértékével mérve. Már máskor szó volt arról, hogy a kegyelem segíti azokat is, akik csak tapogatóznak az Isten után, azért ahol nemes emberiséget találunk, ott már feltételezhetjük, hogy közel van az Isten, aki kinyilvánította, hogy megad minden lehetőséget az üdvösségre és az igazság megismerésére (1Tim 2,5). A találkozás lehet olyan, mint Saulé a damaszkuszi úton, vagy lehet olyan, mint Magdolnáé. De általában nem ilyen drámai. Mi legtöbbször egymáson keresztül és a lélek csendjében találkozunk Istennel.

* * *

A modern filozófiában és szociológiában a vallást legtöbbször nem tartalma szerint határozzák meg, hanem lélektani formája szerint: az ember átadja magát egy nagy eszmének, vagy legalábbis olyannak, amit ő nagynak tart. Ilyen vallásos magatartással lehet ragaszkodni Istenhez, hazához, a tudományhoz vagy más boldogító eszméhez. Az ilyen eszmék őszinte lelkesedést szülhetnek. Kérdés azonban, hogy ez a motívum meg tud-e menteni az egyoldalúságtól és a szenvedély túltengésétől. Kétségtelen, hogy a kinyilatkoztatott vallást is el lehet torzítani, egy-egy tételét lehet bálványozni a többi rovására, de az ilyen „kereszténység” éppen nem lesz Krisztus követése. A kereszténységnek az az igazi tárgyi értéke, hogy tételei nem egy könyvben vannak összefoglalva, amit mindenki saját felfogása szerint magyarázhat, hanem Krisztus személyében és viselkedésében. A mindenkor ember Krisztussal, a megtestesült isteni személlyel áll szemben, s benne megláthatja, hogy ki az Isten és milyen az örök ember. Tanításában és erkölcstanában az tükröződik, ami minden kor és nemzet gyermekének problémája: van-e bűnbocsánat, igazságszolgáltatás, feltámadás, örök élet és érdemes-e azon fáradozni, hogy türelemmel, szeretettel és önfeláldozással melegebbé tegyük az élet légkörét. Ő a saját fáradozásával, példájával, szenvedésével és keresztáldozatával akarta véghezvinni a megváltást, nem pedig mások feláldozásával. A pogány vallások ismerték az emberáldozatot a haragvó istenség kiengesztelésére, s még az ószövetségi vallásban is a föld termését vagy állatait teszik oltárra engesztelésül. Krisztus új utat mutat: az áldozatot magunknál kell kezdeni. Ha bennünk több a hit és a szeretet, ha önzetlenebbek, igazságosabbak, szolgálatkészebbek vagyunk, akkor belevisszük a világba is ezeket az erényeket, sőt kiérdemeljük velük a mennyei Atya áldását és irgalmát.

Krisztus tanításában és tetteiben saját személye mellett mindig szerepel az Atya és a megváltandó ember. Ezzel megadta a keresztény vallásnak a *hármass polaritást*. Csak ott van egyensúly, ott van igazi vallásosság, ahol az egyén hite és szeretete egyszerre átfogja Istent és embertársait. Az ima a „mi” Atyánkhoz szól, a mindennapi „kenyerünkért” és „bűneink” bocsánatáért könyörgünk. A keresztény vallásossághoz nem elég Isten és én. Ha csak az

Istennel tisztázom kapcsolatomat, akkor belesüllyedek a törvény aprólékos előírásaiba, vagy a szertartások sorozatába s bűnösnek tekintek mindenkit, akik nem az én utamon járnak. Krisztus ezt a lelkiületet ostorozza a farizeusokban. Új meg új törvénnyel keresték Isten dicsőségét, de egy ujjal sem akartak könnyíteni embertársaikon. Ha pedig csak az embertársaimmal való kapcsolat az egyetlen lelki problémám, akkor semmi sem ment meg attól, hogy a rokonszenv és ellenszenv, vagy az elfogultság áldozata legyek. Csak az isteni ígéret és szeretet tud kötelezni arra, hogy úgy szeressem embertársamat, mint magamat. Az emberek jelenléte attól is megment, hogy a vallás szép gondolatok és érzelmek raktára legyen. Néha olyan jó lenne magasztos gondolatok között megtalálni a lélek békéjét, de egyikünket kiábrándítja a síró gyermek, a másikat a beteg házastárs, a harmadikat a nyugtalan szomszéd, a negyediket az idegesítő munkahely. S rá kell jönnünk, nincs más megoldás, mint Isten segítségével *embernek maradni*. Az emberi élet a kereszténységben is feladat marad, mégpedig nem kis feladat. Ha csak az embereket nézem, akik általában nem szeretetreméltóak, akkor kitérhetnék sok feladat elől. Bezárkózhatnám a magam elefántcsont várába és nem zavartatnám magamat. De éppen, mivel az embertárson kívül harmadik tényező az Isten, ő kötelez, hogy ne térjek ki a feladatok elől. A nyelvészek panaszkodnak, hogy a technika ridegsége kezdi áthatni a nyelvet, az emberi kapcsolat igazi kifejezőjét. Egyre gyakoribbak az ilyen szólások: intézkedés történt, a kérés elutasítva, a nyilvánosság kizárva. Ezek sem a beszélőt, sem a címzettet nem nevezik meg. Úgy hatnak, mintha egy gép belekiabálna a zajló életbe. A másik panasz az, hogy egyre ritkábbak lesznek a hangulatot, érzelmet, benső melegséget kifejező szavak. A szív szerepét átveszi a technikai zöreje. Az ilyen kiüresedés ellen jó orvoslást keresni az imádság nyelvében, az igazi személyes beszédben, ahol csorbítatlanul egyéniségnek érezhetjük magunkat.

* * *

Szeretném egy szentírási jeleneten bemutatni mindazt, amit eddig elméletileg elmondtam. Mt 18,1-ben a tanítványok megkérdezik Jézust: Mit gondolsz, ki a legnagyobb a mennyek országában? Máté nyelvhasználata szerint a mennyek országa az Isten országát jelenti, ami itt a földön kezdődik a Messiás uralmával és a másvilágon folytatódik. Jézus választát csak akkor értjük meg, ha a kérdés értelmét tisztázzuk. A tanítványok az ószövetségi Szentírásról nevelődtek. Az ő szemükben azok a nagyok, akiket Isten nagyszerű történelmi tettekre választott ki: Ábrahám, Mózes, Dávid, Illés és a többi próféta. Ha most megalakul a Messiás országa, vajon nekik, apostoloknak is jut-e ilyen szerep és ki kapja vajon a legnagyobb megbízatást? Azt, amit az újságok nagybetűvel hoznának? Jézus közéjük állít egy gyermeket és így szól: „Ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába. Aki kicsinnyé lesz, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában. Aki pedig befogad egy gyermeket, az én nevemben, engem fogad be.” A szemita stílus szereti a hasonlatokat és a feltűnő ellentéteket. A gyermekekre való hivatkozás legalább is azt mondja, hogy Krisztus a régivel szemben új értékelést hozott. A keresztény élet tökéletessége nem a nagy tettekről való ábrándozást követeli, hanem az élet feladatainak elfogadását. A gyermek még nem ábrándult ki az életből, ő még sokat vár tőle, azért mer a jövőbe nézni. *Az igazi emberi nagyság* a mindennapi élet terhének vállalása és embertársaink elviselése. Erre vall a kijelentés: aki befogad egy gyermeket, engem fogad be. Elviselni és segíteni a gyámolításra szoruló embertársat, eltűrni gyarlóságait és igyekezni testi és szellemi kibontakozáshoz juttatni.

A Szentírás képét lefordíthatjuk mai nyelvre, s akkor a hasonlat tartalma ez: a gyermek támaszt keres, ezért bízunk másokban, de egyben érzi, hogy jövő feladatok előtt áll. Neki is felnőttné kell válnia és bizalommal néz a jövő elébe.

A hívő keresztény magatartása ilyen: Amennyiben átéli létének elégtelenségét és veszélyeit, annyiban keresi Istent, mint legnagyobb hatalmat és értéket. Itt Isten a végső menedék. Az ember elégtelensége jelentkezik a tudás korlátjaiban, a cselekvés sikertelenségében, a betegségben, halálban, bűnben, természeti katasztrófákban. Hiába vizsgáljuk magunkat, nem találjuk a biztosítékot mindezek legyőzéséhez. Istenre tehát úgy van szükségünk, mint a teljesség és a biztosság forrására.

A lét hiánya és az élet bizonytalansága azonban nemcsak arra készíti a keresztény embert, hogy támaszt keressen Istenben, hanem arra is, hogy elfogadja tőle a hivatást. Az ember minden csalódás ellenére élni akar. Szembenéz a semmivel, a sikertelenséggel, az elmúlással. Különös elégtételt érez, ha leküzdte a nehézségeket. Nemcsak elfogadjuk a létet, hanem felelősnek is érezzük magunkat érte. Aki így vállalja az élet feladatait, az földi kötelességeiben az örök jövőt is építi.

Irodalom:

G. Siegmund: Psychologie des Gottesglaubens, Münster 1965.

P. Chauchard: Christentum und Menschenhirn, Münster 1967.

L. Boros: In Menschen Gott begegnen, Mainz 1967.

Metz: Die Zukunft des Glaubens in einer hominisierten Welt, Hochland 56(1964)377 kk.

G. Bartolaso: L'uomo nell'orizzonte del tempo e dell'eternità, Civiltà Catt. 117(1965)232 kk.

K. Rahner: Est-il possible aujourd'hui de croire? Paris 1966.

Van Melsen: Glaubensunsicherheit als Dauerzustand, Der Seelsorger 1967, 175 kk.

F. Kerstiens: Glauben als Hoffen, Diakonia, 1967, 81.

A világ megszentelése

A keresztény reményt az táplálja, hogy Krisztus megváltói tevékenysége nem a nagypéntek eseményeivel végződött, hanem a *húsvéti feltámadásban*. Saját magán, emberi természetének megdicsőülésén mutatta be azt a jövőt, amit az ember végső állapotának és céljának nevezünk. Az ember azonban ennek a tapasztalható világnak a tartozéka, hozzá van kötve földi élete és benne kell munkálnia üdvösségét. Az üdvösség ennek a világnak az átalakulását és megdicsőülését is jelenti. Csak annyit tudunk, hogy a „világnak ez az állapota, amire a bűn rávetette árnyékát, elmúlik. De azt is tudjuk, hogy Isten új lakóhelyet, új földet készít, amelyen igazságosság honol, s az kielégíti, sőt túlszárnyalja az emberi szívnek a békesség utáni vágyát” (Egyház és világ 39). Elhangzott ugyan a figyelmeztetés, hogy nem használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, magát azonban kárhozatba dönti. De „az új föld várása nem gyengítheti bennünk a földi élet munkálásának felelősségét... Bár a földi haladást az Isten országának növekedésétől határozottan meg lehet különböztetni, annak mégis nagy a jelentősége az Isten országa számára, hiszen hozzájárul az emberi társadalom jobb elrendezéséhez... A természetnek és saját fáradozásunknak jó gyümölcsseit, mint az emberi méltóságnak, a testvéri közösségnek és szabadságnak a javait az Úr szellemében és parancsának megfelelően a földön gyarapítani kell. Egykor majd minden szennytől megtisztítva, megnemesedve és megdicsőülve újra megtaláljuk őket” (uo.).

Saját magunk megszentelésétől és tökéletesítésétől tehát nem választhatjuk el a *világ megszentelését*. A kinyilatkoztatás alapján a földi életet nem foghatjuk fel úgy, mint száműzetést, aminek majd emlékét is igyekszünk eltörölni. Krisztussal az Isten szentsége lépett be világunkba s az Egyháznak folytatnia kell ezt a megszentelést.

Méltán állapítják meg, hogy az Egyház történelme folyamán eddig ez volt a legvallásosabb zsinat. Nem mások hibáit és tévedéseit akarta megbélyegezni, hanem azt kereste, milyen fogyatékoságot számolhat fel, mi jót valósíthat meg, mire ösztönözheti tagjait és a kívülállókat (vö. *Haring*: Mit dem Konzil in eine neue Zeit 64). A világ megszentelésének emlegetésénél azonban először tisztázzuk, hogy mit értünk világ alatt.

Könyvekben és beszédekben a világ általában az embereknek azt a csoportját jelenti, amely belefér a szerző látókörébe. A vallási hagyományban a szónak megbélyegző jelentése is van. Jelenti azt a természetet, amely szemben áll Isten akaratával. Ilyen értelemben figyelmeztet a Szentírás: „Ne szeressétek a világot, sem azt, ami a világban van. Aki szereti a világot, abban nincs az Atya szeretete. Mindaz, ami a világban van, vagyis a test kívánsága, a szem kívánsága és az élet kevélysége nem az Atyától származik, hanem a világtól. De elmúlik a világ és bűnös kívánsága” (1Jn 2,15-17). Azonban itt csak arról van szó, ami ösztöneinknek tápot ad és ami kísértésül szolgálhat.

Teljes értelemben a világ jelenti a teremtett mindenséget. Magába foglalja az embert, a nagy természetet, a kulturális és technikai alkotásokat, a társadalmi berendezkedést. Krisztus erről a világról mondja: „Az Atya úgy szerette, hogy egyszülött Fiát adta érte” (Jn 3,16). A világ a nagy játszótér, ahol kibontakozik az emberi szellem és megvalósul a történelem. Sőt bele van ágyazva a kinyilatkoztatás és a kegyelmi rend. A mélységek és magasságok meghódításában nem látunk istenkísértést. A szellem uralomra van hivatva az anyag, az idő és a tér fölött. Az élet kibontakozása egyre több lehetőséget nyújt ahhoz, hogy Isten országának kegyelmi és erkölcsi gazdagsága megnyilatkozzék a történelemben.

A világ megszentelése mint feladat következik a Szentháromság második személyének megtestesüléséből. Eljövetele megmutatta, hogy a megszentelés kettős: a teremtett dolgok a lét síkján felemelhetők a természetfölötti rendbe s az ember erkölcsi cselekedetei kialakítják a világban az Istentől akart rendet. A primitív ember nem választja szét egymástól az istenséget és a természetet. A kereszténység a Teremtő és a teremtmény megkülönböztetésével egyedül Istenben látja a misztériumot, a világot pedig úgy tekinti, mint „természetet”. Az ember hivatva van a természet feletti uralomra, s ezt gyakorolhatja a Teremtőtől való függésben vagy öncélú elgondolással. Keresztény szempontból a világ megszentelése azt jelenti, hogy a Krisztusban adott kinyilatkoztatás szerint alakítjuk *emberi kapcsolatainkat* és aszerint használjuk fel *a földi javakat*. „A hívőknek el kell ismerniük a teremtett világ benső törvényeit, értékét és az Isten dicsőségére való rendeltetését. Világi foglalatosságukkal is segíteni kell egymást szentebb életre, hogy Krisztus szelleme járja át a világot, a világ pedig sikeresebben érje el célját igazságosságban, szeretetben és békében” (Egyház 36).

Más helyen a zsinat így nyilatkozik: „A hívők mintegy belülről, kovászként járuljanak hozzá a világ megszenteléséhez, s elsősorban életük tanúságával, hitük, reményük és szeretetük ragyogásával hirdessék Krisztust másoknak. Őrájuk vár a velük szoros kapcsolatban levő összes ideigtartó dolgok olyan megvilágítása és rendezése, hogy a dolgok Krisztus szerint menjenek végbe, őszintén fejlődjenek és váljanak a Teremtő és Megváltó dicsőségére” (Egyház 31).

A világ megszentelése nem azt jelenti, hogy mindent közvetlenül a vallás szolgálatába kell állítani, vagy hogy a vallás ad mindennek értelmet. Az Egyház mindig megkülönböztette az evilági rendet, amely az ember földi boldogságát szolgálja és a kimondottan vallási feladatot, a kegyelmi erők felhasználását. A megszentelésnek vannak fokozatai. Szentté válik egy dolog vagy személy, ha kiveszik a profán használat alól és Isten szolgálatára rendelik. A világ megszentelésén nem ezt értjük, hanem az Istentől akart tárgyi rend kialakítását. Ez a tárgyi rend feltételezi az ember halhatatlan lelkét, a kinyilatkoztatást és az örök életet. „A világ intézményeit és az élet körülményeit úgy kell megjavítani, hogy azok az igazságosság szabályaihoz idomuljanak s kedvezzenek az erények gyakorlásának, ne pedig akadályozzák azt” (Egyház 36).

Ezekben a nyilatkozatokban benne van *az evilági értékek elismerése és kibontakoztatásuknak a kötelezettsége*. A virág nemcsak arra való, hogy a templomot díszítse, hanem arra is, hogy egymást megtiszteljünk és egymásnak örömet szerezzünk vele. A zsinat hitvallást tesz a földi értékek nagyrabecsülése mellett: „Mindaz, ami az evilági renchez tartozik, vagyis az élet és a család javai, a kultúra, a gazdasági élet, a művészet, a foglalkozási ágak, az állami intézmények, a nemzetközi kapcsolatok és más effélék, továbbá ezeknek a fejlődése, – nem csupán segédeszközök az ember végső céljához, hanem Istentől elgondolt saját értékkel rendelkeznek, akár önmagukban tekintjük őket, akár úgy, mint az evilági berendezkedés részeit... Úgy tetszett ugyan Istennek, hogy mindent – a természetes és természetfölötti dolgokat egyaránt – Krisztusban foglaljon össze... ez a rendeltetés azonban nem fosztja meg az evilági dolgokat autonómiájuktól, saját céljuktól, törvényeiktől, módszereiktől és az ember számára való fontosságuktól. Sőt inkább tökéletessé teszi jelentőségüket, önértéküket és egyszersmind hozzá szabja őket az ember teljes földi hivatásához” (Világi ap. 1).

* * *

Nem lehet azonban tagadni, hogy a modern ember jobban felismerte és szívesebben hangoztatja a dolgok önértékét, mint azt a lényegi ráutaltságot, amellyel a Teremtőre és a Krisztus által hozott üdvösségre irányulnak. Azért mondjuk, hogy felfogása a szakrális jelleggel szemben „profán” lett. Meg kell látni azt is, hogy a természet erői felett való uralom

gondja jobban foglalkoztatja, mint az emberiség jövőjéért való aggodás. Az uralmat valóban sokkal előbbre vitte, mint a régi korokban megálmodták. De már nem egy helyen beleütközünk az uralom határaiba. Egyre nehezebbé válik a felszínre hozott erők irányítása és fékezése. Előbb-utóbb el kell fogadnunk, hogy a dolgok autonómiája és az ember joga csak relatív. A kinyilatkoztatás teljes bizonyossággal meggyőz erről a relativitásról, amikor arról beszél, hogy az új ég és új föld dicsőségében minden átmegegy abba a természetfölötti állapotba, amely Krisztus feltámadásában már megvalósult. Az elv megtalálható az apostol kijelentésében: Minden a tiétek, ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené (1Kor 3,23; vö: *Auer*: Christliche Weltverständnis, Gott in Welt 1, k. 333 kk.). Ahogy régen vallásos embereknek a világhoz való viszonyát erősen befolyásolták a természeti katasztrófák, éhség, járványok, háborúk s azért hajlandó volt benne a számkivetés völgyét látni, ma úgy befolyásolják az embert a technika és a tudomány eredményei. Az a meggyőződés, hogy a természetből mindent kihozhatunk és mindent rákényszeríthetünk, nem veszélytelen. Az ilyen magatartás könnyen átcsap önzésbe és lehetővé teszi a szív megkeményítését. Ezért szükséges, hogy legyenek emberek, akik „erkölcsi értékkel itatják át a művelődést és az emberi alkotásokat. Ezzel a módszerrel a világ szántóföldje jobban felkészül az isteni ige magjának befogadására és tágabbra nyílnak az Egyház kapui, hogy rajtuk keresztül a világba jusson a béke szózata” (Egyház 36).

„Aki szerényen és kitartóan kutatja a létező világ titkait, azt tudtán kívül Isten vezeti kezénél fogva, aki az egész világot a létbe szólította és fenntartja” (Egyház 36). Ezért az Egyház nem fél a tudomány haladásától. Ameddig az saját módszerével dolgozik és nem lép túl hatáskörét, addig nem kerülhet ellentmondásba a hittel, hiszen a természetes és természetfölötti rendnek Isten az alkotója. Ezért a zsinat fájlalja, hogy néha hívők sem látták eléggé tisztán a természettudományok jogos önállóságát s ebből a hit és a tudomány bonyodalma keletkezett, mint pl. Galilei körül (vö. Egyház és világ 36). Az Egyháznak ez az önvallomása hasonló ahhoz a kijelentéshez, amely megállapítja, hogy a hitetlenség elterjedésében és már előbb egyes felekezetek elszakadásában az Egyház tagjait is felelősség terheli.

A történelem megmutatja, hogy milyen *visszaélések* csúsztak be az evilági értékek használatába. „Az eredeti bűnnel megterhelt emberek ugyanis súlyosan tévedtek az igaz Isten, az emberi természet és az erkölcsi alapelvek felismerésében. Ezért az erkölcsök és szokások megromlottak, s nem ritkán magát az emberi személy méltóságát is kikezdték” (Világi ap. 7). Gondolhatunk itt a nő mostoha sorsára, a rabszolgaságra és a kihívó gazdasági ellentétre, a hatalomvágy túlkapásaira és a belőle folyó pusztításra.

A papság igehirdető tevékenységébe beletartozik ez a feladat is. Ki kell fejteniük a teremtés célját és az evilági dolgok felhasználásának alapelveit, továbbá erkölcsi és szellemi segítséget kell nyújtaniuk az emberhez méltó társadalmi berendezkedés kiépítéséhez. Maga a megvalósítás elsősorban a világiak feladata, hiszen náluk van a szakértelem és tapasztalat. Azonban az Egyház igehirdetéséből és kegyelmi kincstárából merítik hozzá a lelki erőt, a hitbeli felelősséget és a türelmes szeretetet.

A papság csak akkor tud elvi útmutatást adni ebben a fontos kérdésben, ha megérti a mai világ szellemét. A papság neveléséről kiadott dekrétum ezért hangsúlyozza a filozófiai kiképzés elmélyítését. A keresztény bölcsélet adjon alapos és összefüggő ismeretet az emberről, a világról és Istenről. A filozófiai oktatásnak fel kell dolgoznia a modern bölcséleti irányzatokat, különösen azokat, amelyek a saját népüket foglalkoztatják, és nem szabad figyelmen kívül hagynia a természettudomány eredményeit. A papság csak így igazodhat el a mai világban és így folytathat vele világnézeti párbeszédet (Papnevelés 15).

* * *

Minthogy a megkeresztelt ember Krisztust képviseli, *jelenléte és személyes befolyása* is hozzájárul a világ megszenteléséhez. Befolyását elsősorban munkájával érvényesíti. A hívő ember a munkát a szociológiai értelemben felül tekintheti az üdvösség rendjében. Számára az a személyes tökéletesedés eszköze. Kifejezi benne Isten iránti engedelmisségét, embertársai iránti szeretetét, vállalkozási kedvét, személyes tehetségét. Az egyén a munkáján keresztül mutatja meg a közösséghez való tartozást, a felelősséget és egyben igényt tart az igazságos elbírálásra. Az alkotó embernek növekszik az önbizalma, saját személyiségének, emberi mivoltának megbecsülése, mások tehetségének elismerése, s közvetve ezek a szellemi szempontok is a közösség javát szolgálják. A hit világánál a munkában természetfölötti szempontokat is megláthatunk. Általa bontakozik ki a teremtés műve, az ember tanúságot tesz arról, hogy Isten képére van teremtve. Amennyiben a munka kötelességteljesítés, annyiban Krisztus követése, sőt külső formájában is az, hiszen Krisztus, a megtestesült Ige, a testi és szellemi munkát egyaránt megszentelte. Amennyiben a munkában benne van az ember arcának veritéke, annyiban lehet áldozat és osztozás Krisztus megváltói érdemszerzésében (Egyház 41). Nem kétséges, hogy a személyes teljesítménynek ez a természetfölötti értékelése visszahat a közösség életére is. A szerződő felek közé láthatatlan harmadiknak beviszi az erkölcsi rendet, sőt a személyes Istent, aki az igazság és a szeretet követelményeit számon kéri mindenkitől.

Ma a *munkának különleges közösségi hatása* van. Az iskolától a gyáráig mindenütt valami együttműködést, munkamegosztást találunk. A munkahely határozza meg az ember életstílusát, anyagi helyzetét, szórakozási lehetőségét, szabadidejét és akárhányszor műveltségét is. A gépek mellett kutatókra és szakemberekre van szükség, sőt a haladás olyan mérvű, hogy azoknak is állandóan képezniük kell magukat. Az emberek értékelésében a vagyont, a tőkét felváltotta a szakképzés, ezt mindenki magával viszi és alapja lehet boldogulásának. Ilyen körülmények között még a testi munka is adhat szellemi tartalmat az életnek. De a gépek mellett a munka egyhangúvá is válhat, mert mindig ugyanazok a részletek ismétlődnek az ember előtt. Viszont a technikai berendezkedés mindezt magával hozta és másképpen az emberiség szükségletei nem elégíthetők ki. Egyáltalán nem feladatomban, hogy gazdasági és szociálpolitikai kérdéseket érintsek. Elöttem csak az a kérdés lebeg, mi mondanivalója lehet az Egyháznak a mai társadalom emberéhez.

A középkor hosszú századai alatt az egyház összenőtt a mezőgazdasági társadalommal. Arra törekedett, hogy a dolgozó ember a szántóföldjében is valami szent dolgot lásson, ahol együttműködik a termést adó Istennel. Az ember vet és öntöz, a növekedést Istentől várja. Az Egyház megáldotta a földműves eszközeit, az új termést és hálát adott az aratásért. A szabad természetben élő ember mindig jobban kapcsolatban érzi magát az istenséggel. A természet szépsége, erői, az élet csodálatos fakadása, az időjárás változásaiban tapasztalható erők és törvényszerűségek mind eszébe juttatták a mindenség alkotóját és gondviselőjét. A technika világában ez a gondolat nem adódik magától. Itt az ember a termelési eszközökben, gépekben, a gyári berendezkedésben elsősorban saját nagyságát pillantja meg, s az eredményt a leleményességnek és szorgalomnak tulajdonítja. Ahhoz már külön reflexió kell, hogy eszünkbe jusson: a szellemi képesség, a munkára alkalmas test és a nyersanyagoknak nevezett természeti kincs közvetlenül vagy közvetve mégis a Teremtő műve. Az ember tehát itt is benne marad az isteni okság láncolatában. Esékeny teremtménynek kell éreznie magát az algebra világában, az elektronikus számológépek és az atomerő szédítő adatai között. Soha nem szabad elfelejtenünk, hogy csak abból alkotunk, és azt hozzuk felszínre, ami csodálatos módon már bele volt építve a természetbe. Egy atom, egy kristály, vagy egy sejt még mindig milliószor csodálatosabb berendezés, mint a legbonyolultabb gép vagy termelő üzem.

Mi, akik elfogadjuk a teremtés és a megváltás tanát, nekünk el kell fogadnunk azt is, hogy ami az ember életét *legjobban kitölti*, abban kell különleges értéknek is lenni. Ha az élet az Istentől van, akkor annak fenntartása és kibontakozása csak munkával valósítható meg. Az ő

parancsa és elgondolása az a technikai és kulturális haladás, ami megvalósul a történelemben. Számunkra tehát a munka nem a bűn büntetése, hanem Isten megdicsőítése és az ő iránta való engedelmesség. Jézus Krisztusban pedig megkaptuk az istengyermekséget, ezért földi fáradozásunk többé nem a szolga verítékeztése, hanem a gyermek hivatása, amiben a mennyei Atya kedvét leli. Az apostoli igehirdetésnek nem esett nehezére ilyen buzdítást adni: Bármit mondotok vagy tesztek, tegyetek mindent Jézus Krisztus nevében, hálát adván az Atyának őáltala. (Kol 3,17). Az evangéliumnak tehát van szava a mai gépesített világ felé is. A nagyüzem, a gyár, a maga tömegjelenségeivel, monoton zúgásával nemcsak verítéknek és aggodalmas munkának a színtere, hanem valamiképpen szentély is, ahol az emberi jellem érik, ahol célok valósulnak, ahol az embertársak a legemberibb törekvésekben találkoznak. Igaz, mindent ki lehet üresíteni, mindennel vissza lehet élni. De a keresztyén lelkiség éppen azt akarja, hogy ne üresítsük ki és ne éljünk vissza vele. Minden munka, ami az emberi közösség testi-lelki javát szolgálja, a maga nemében a szeretet erényének testet-öltése. Erre is vonatkozik Krisztus szava, nemcsak az alamizsnára, hogy amit felebarátjaitoknak cselekedtetek, nekem cselekedtetek. – Ma, amikor az Egyház karitatív munkája világviszonylatban megnyilvánul az elmaradott és éhségtől veszélyeztetett népek érdekében, a missziók területén nem díszes templomokat akar építeni, hanem először szakiskolákat és megélhetést nyújtó üzemeket.

* * *

Az Egyház tanítása hiányos maradna, ha nem volna vigasztaló és felemelő szava azokhoz, akiktől az élet nagy áldozatot követelt: *a szenvedőkhöz és betegekhez*. Ha az alkotás öröme nem is boldogítja őket, mégis meg lehetnek győződve, hogy hozzájárulhatnak a világ megszenteléséhez. A zsinat a befejező ülésen az emberek hét csoportjához küldött üzenetet, s azok közül egyik a szegényekhez, betegekhez és szenvedőkhöz szól. A földi haladás és a szeretetből fakadó gondoskodás egyes esetekben csodálatos segítséget nyújthat, de a szenvedést nem iktatja ki az életből. Amíg lesz szenvedő ember, addig rá fog szorulni a hit vigasztalására. Természetünk borzad a szenvedéstől, de ha Krisztus magára vette, mint áldozatot, azzal feltárta előttünk nagy értékét. A teremtés tökéletesítése és a szeretet kötelez bennünket, hogy keressünk megoldást minden baj ellen, de ahol nincs megoldás, ott tudnunk kell, hogy a hittel elfogadott és türelemmel viselt szenvedés „kiegészíti Krisztus szenvedését” (Kol 1,23) s hozzájárul a megváltás kegyelmeinek folytonos kiáradásához.

Az Egyház tagjainak tevékenységén kívül *kegyelmi jelenlétével* is hozzájárul a világ megszenteléséhez. Krisztust, az emberiség Megváltóját képviseli, őt jeleníti meg. A kultúra és a gazdasági élet terén megindult az egységesítés az emberiségben. Viszont az egység munkálása az Egyház küldetésének egyik lényeges vonása. Hiszen a feje Krisztus, az egyetlen közvetítő Isten és ember között. Ezért az Egyház jele és eszköze az Istennel fennálló egységnek és az emberek közötti egységnek. Arra van hivatva, hogy a külső társadalmi egybetartozást megtöltse testvéri együttérzéssel. Hirdeti, hogy egy Atyának vagyunk gyermekei, egy a hivatásunk és reményünk. Mivel az Egyház nincs kötve fajhoz, nyelvhez és kultúrához sem, azért egyetlen küldetéséből és természetéből kifolyólag összekötő kapocs lehet a különféle közösségek és nemzetek között. Az Isten gyermekeinek családi szelleme legyőzheti a fajok és nemzetek ellentétét. Mivel pedig az Egyház nem akar uralkodni, hanem szolgálni, azért eme igyekezete közben bizalommal lehetnek iránta. A hívők azt is tudják, hogy Krisztus kiárasztotta Egyházára a Szentlelket, a szeretet és igazság Lelkét, s ő ébreszti fel a lelkekben a hitet, ő ad hatékonyságot a szentségeknek s ő osztogatja a kegyelmeket az egész közösség javára.

A Szentlélek jelenléte miatt az Egyháznak megvannak a karizmatikus erői. Őt a feltámadt Krisztus ajándékozta nekünk, mint az élet és feltámadás zálogát: „Ha bennetek van annak

lelke, aki feltámasztotta Jézust a halálból, ő aki Krisztust feltámasztotta, életre kelti a ti halandó testeteket is a bennetek lakó Lelke által” (Róm 8,11). A keresztények tehát tudják, hogy a küzdelmen, szenvedésen és halálon keresztül is a feltámadás felé menetelnek, mert az Atya hasonlóvá akarja őket tenni Fiához (Róm 8,29). „A remény tehát megmarad minden jóakarátú ember számára, akinek szívében a kegyelem láthatatlanul működik. Mivel ugyanis Krisztus mindenkiért meghalt és mivel az ember számára csak egy hivatás van, az isteni, azért el kell fogadnunk, hogy a Szentlélek mindenkinek megadja a lehetőséget a húsvéti misztériumba való bekapcsolódásra olyan módon, amit csak az Isten ismer” (Egyház és világ 22).

Már Pál apostol így fogta fel hivatását: „Krisztus Jézus szolgájának kell lennem a pogányok között és Isten evangéliumának szent szolgálatát kell végeznem, hogy a pogány népek a Szentlélektől megszentelt kedves áldozati ajándékká legyenek” (Róm 15,16). Az Egyház ezzel a tudattal fordul a világ felé, amikor szolgálni akarja egységét és üdvösségét, vagy amikor a szeretet és béke evangéliumát hirdeti. A Szentlélek jelenléte miatt megvan a reménye, hogy vállalkozása megtermi gyümölcsét.

Irodalom:

Die Theologie der irdischen Wirklichten Concilium, 2(1966) 674 kk.

Chenu: Les signes des Temps, Nouvelle Revue Théol. 87(1965) 29 kk.

U. Rapp: Konzil, Kunst und Künstler, Frankfurt a. M. 1966.

P. Cren: Christ und Welt nach Teilhard de Chardin, Concilium 2(1966) 689 kk.

M. Dhavamony: Christian experience und Hindu spirituality, Gregorianum 48(1967) 776 kk.

Az Egyház és a modern kultúra

Az Egyház történelmi hatásai között azt is meg szoktuk említeni, hogy nagy része volt az európai civilizáció és kultúra kiépítésében. Az európai kultúra viszont az egész emberi művelődésre rányomta bélyegét és meghatározta fejlődését. A zsinat azonban nem foglalkozik a múlt kérdéseivel. Amikor kimondta a földi valóságok önálló értékelésének elvét, akkor elismerte, hogy a kultúra elvileg és valóságban is lehet a természetes emberi intézmények feladata. Az Egyház csak a világgal való viszonylatában érinti a kultúrát, mint az ember életének szükségszerű következményét. „Az ember természetének ugyanis az a sajátága, hogy csak a kultúra, azaz a természet javainak és értékeinek kiművelése révén valósíthatja meg igazi és teljes emberségét. Ahol tehát emberi élet van, ott a természet és a kultúra szorosan összefonódik” (Egyház és világ 53).

A kultúrának vannak külső termékei, mint pl. a tudomány, művészet, erkölcsi cselekedetek, de igazában a benső természet megmunkálását, kiművelését jelenti. Mindazt, aminek segítségével az ember kicsiszolja és kibontakoztatja teste és lelke változatos képességeit. Ezek révén arra törekszik, hogy a földkerekséget megismerés és tervszerű munka által uralma alá hajtja. Ha pedig az általános haladást követi az erkölcsök nemesedése, a kultúra hatására emberibb lesz az élet a családban és a társadalomban. Végül az ember a kultúra vívmányaival kifejezi, megőrzi és továbbadja szellemi tapasztalatait és vágyait s ezzel másoknak, sőt az egész emberiségnek a haladását szolgálja.

Korunkban a népesség gyors szaporodása, a technika szédületes fejlődése az ember szociális és kulturális életkörülményeit alaposan megváltoztatták. Nyugodtan beszélhetünk *az emberiség történetének új korszakáról*. Új utak nyíltak meg a kultúra tökéletesítése és széleskörű elterjedése előtt. Mindezt előkészítette a tudomány óriási méretű gyarapodása, a technika fejlődése és az egymással való érintkezés eszközeinek tökéletesítése. „Ezért a mai kultúrát különleges vonások jellemzik. A szellemi tudományok a legfelső fokig kifejlesztették a kritikai érzéket, a lélektani kutatás feltárta az emberi tevékenység gyökereit, a történelmi kutatás pedig lehetővé tette, hogy a dolgokat változékonyságukban és fejlődésükben szemléljük” (Egyház és világ 54).

Az életmód és a szokások egyre egyöntetűbbé válnak. Az iparosodás, városiasodás és a technika elemei létrehozták a tömegkultúrát, s ezekből új gondolkodás- és cselekvésmód származik. Az ember nemcsak pihenés szempontjából tart igényt a szabadidőre, hanem azért is, hogy alkalma legyen személyiségét többirányú érdeklődéssel tökéletesíteni.

Kétségtelen, hogy ahol a szellemi környezet ilyen átalakuláson megy keresztül, ott az Egyház lelkipásztori módszerei sem maradhatnak a régiiek. Hiszen az Egyház feladata az, hogy igazi értelemben vett lelki kultúrát adjon. Olyant, ami kifejezője lesz az emberi méltóságnak és az istengyermeki hivatásnak. Az ember azonban a vallásban is ember marad s magával hozza egész kulturális örökségét. Ezért tisztában kell lennünk gondolkodásmódjával, ismernünk kell világképét és törekvéseit.

* * *

Ha most az úgynevezett *modern szellemiség jellemző vonásait* felsorolom, a sorok között arra a kapcsolatra gondolok, amely fennáll, vagy éppen hiányzik a kultúra és a vallás között, hiszen az Egyházat elsősorban ez érdekli.

1. A tudomány gyökeresen megváltoztatta az ember felfogását a *természetről*. A film, iskola, rádió, televízió, mezőgazdasági és közlekedési gépek ezeket is kiforgatták természetes környezetükből és a következő nemzedékek évezredek fogtak átugrani a művelődés terén.

Az Andok lejtőin a kecsua-indián pásztor és a Szaharában a tevehajcsár egyaránt tranzistoros rádió mellett űzi el unalmát. A kőkorszakból egyik napról a másikra átlépnek a 20. század nyugtalan világába. A régi ember számára a természet – mint környezet és mint az élet táplálója – magában hordozott valamit az istenség titkából. A természet erőin keresztül az ő hatalma, jósága, áldása vagy haragja nyilatkozott meg. A termékenységben ő jutalmazott, a csapásokban ő ostromozott. Az életben már eleve el volt rejtve valami az üdvösség vagy az ítélet valóságából. Az ember még a mezőgazdasági kultúrában is az Istent és a természetet valamilyen egységben élte meg.

Amikor azonban felméri a természet erőit, törvényeit és mindent szolgálatába akar állítani, eltűnik a misztikum. A természet a mi tulajdonunk, nekünk kell megismerni, kiaknázni, s erőinek felhasználásával nekünk kell nagyvá válnunk. A városban és ipartelepeken az ember környezete már nem a közvetlen természet, hanem a maga készítetté külvilág. A gépek, az energia felhasználása, a matematikai tervszerűség mind az ember nagyságát hirdetik. Úgy rányomta bélyegét a természetre, hogy joggal beszélünk a világ hominizációjáról. Ezt a jelenséget azután az egyes személyek saját világnézetük és bátorságuk szerint veszik tudomásul. Annyi azonban biztos, hogy az Isten-élmény közvetlenségét megnehezítette. Ebből azonban még nem következik, hogy tárgyilagosságát is veszélyezteti.

A világnézet tudományos jellege magával hozza az úgynevezett mítosztalanítási folyamatot. Ez a primitív vallásokban a tabuk eltűnéséhez vezet, a kereszténységben pedig a természetfölötti elemeket teszik kritika tárgyává. A társadalmi formák és hagyományos szokások is elvesztik varázsukat, különösen azok, amelyekben a kegyelet a fő tényező. Bultmann és iskolája a mítosztalanítással egyenesen a kereszténység gyökerét, a Szentírást, illetőleg Krisztus alakját színteleníti el. Mások az Isten világfelettségét és a kinyilatkoztatásban mutatkozó személyességet vonják kétségbe (*Robinson: Honest to God, Radical Theology*).

A misztikum tudatos kiiktatása az intézményes egyházi berendezkedést is megtámadta. A papság elvesztette kiváltságos helyzetét a társadalomban. Továbbá amikor a természettudomány és filozófia sokfelé azzal az igénnyel lép fel, hogy világnézet alapja legyen, akkor a vallási tanítás hirdetése sem jelent olyan szellemi újdonságot és táplálékot, mint azelőtt. A papság szellemi téren erőteljes versenytársakat kapott a tudósokban, sőt bizonyos mértékben a technika embereiben is. A szembeállítást úgy is meg lehet fogalmazni, hogy a papság Isten nagysága előtt az ember kicsinységét hirdette, aki ki van szolgáltatva a bűnnek és halálnak. A modern tudomány ellenben az ember nagyságát dicsőíti s lehetőségeket tár fel előtte, hogy még nagyobbá váljék, még jobban uralkodjék a természet erői felett. A gazdasági eszmék és a szociológia egyenesen a metafizika helyére lépnek: az ember itt a földön keresse boldogságát. Ez az egyetlen valóságos feladat, ami mentes minden idealizmustól. Ezzel kapcsolatban mi is őszintén megkérdezhetjük magunktól, hogy a teológia és az igehirdetés nem túlságosan tolt-e előtérbe az áteredő bűn tanát s emiatt nem aknázza ki eléggé a megváltás örömhírét. A zsinat ezen az eltolódáson akar segíteni azzal is, hogy a legkülönbözőbb vonatkozásban hivatkozik a feltámadt Krisztusra, mint az élet végleges megoldására.

2. A modern szellemiség másik jegye az, hogy a technika hatására ki van téve az *uniformizálás veszélyének*, s ezzel elsekélyesedik. A hírközlés eszközei, szóban és képből, annyira tökéletesedtek, hogy napok alatt elviszik a híreket és eszméket a legtávolabbi néptörzsekhez is. Nincs idő és lehetőség arra, hogy egy-egy eszmét valamely nép a maga szellemiségén átszűrve fogadjon be, hiszen a filmen, rádióban, gépekben és műszerekben egyszerre készen kap mindent. A kultúra termékei árucikké váltak, termelésüket a piac irányítja, nem a szellem mélyebb igénye és a művészi ihletettség. Elsősorban ott, ahol a hírközlés és szórakoztatás egyének vagy a közhatalomtól csak lazán függő vállalatok kezében

vannak, s ezek inkább saját nyereségüket nézik, nem a közjót. Változatosságra úgy törekszenek, hogy a különféle népek hagyományos kultúrájának elemeit ragadják ki és csinálnak belőlük új kombinációkat. Így válik a primitív népek zenéje, tánca, mondavilága, festészete és forma–meglátása a művelt társadalomban is közkinccsé. Arra ritkán gondolnak, hogy a különféle elemeket összhangba hozzák. Megvan a veszély, hogy a nagy népek kultúrája elfojtja vagy felszívja a kisebbekét egyszerűen azért, mert a kis népeknek nincs meg a gazdasági ereje ahhoz, hogy saját szellemi értékeinek árusításában felvegye a versenyt a nagyobbakkal. Mindennapi szóval azt mondhatnám, hogy kiszorítják a piacról. Amit a kis népekről megállapítunk, körülbelül azt mondhatjuk a vallásos szellemi értékekről is. Úgy látszik, mintha kiszorulnának a közéletből, mert nem áll mögöttük erőteljes gazdasági kínálat. A vallás elemeiből, szellemi és művészi termékeiből nem lehet nagyüzemi termelést csinálni, ezért kénytelen meghúzódni a lelkek mélyén és a templomok csendjében. A tartalmából kiforgatott vallási hagyomány egyes esetekben csak alkalom az üzleti vállalkozáshoz; pl. a karácsony előtti üzleti forgalom nem keresztény országokban is.

3. Ez hozza magával a modern szellemiség harmadik sajátosságát, amit ezzel a szóval fejezhetek ki, hogy *evilági és profán lett*. Szinte általános elv, hogy mindent az emberhez kell szabni, az ő igényeit kell kielégíteni. A profán jelleg abban mutatkozik, hogy a kultúra ágai önállósultak, csak saját eszmekörükben maradnak. A filozófia nem akar a teológia szolgája lenni, a művészet nem akar valami földöntúli eszményt ábrázolni, a tudomány csak azért kutatja a természet törvényeit, hogy az ember kíváncsiságát és hatalomvágyát kielégítse. Kétségtelen az is, hogy a kultúra és technika a földi életet sok vívmányával kiszélesítette, érdekessé tette s így tágasabb körben és hosszú időre le tudja kötni az ember érdeklődését. Aki egy hatalmas ipari üzemben, egy tudományos kutatóintézetben, vagy a szórakoztató iparban dolgozik, vagy akár egy öntöző berendezést kezel, annak valahogy nem jut eszébe, hogy esőért vagy jó időért kellene imádkozni, vagy csak akár a mindennapi kenyérért is. A modern társadalomban a gyermek iskoláztatása és szakképesítése annyi gonddal jár, annyira leköti a szülő és a gyermek idejét, hogy az evilági boldogulás mellett alig jut idő és erő a kimondottan lelki problémákra. Ahol a betegek ápolása is üzemmé válik, ott az emberek megszokják, hogy bajaik ellen rögtön az orvost hívják vagy orvosságot szednek s nem nagyon jut eszükbe, hogy lelküket is Istennek kellene ajánlani. Nem könnyű tehát szabadulni attól az érzéstől, hogy a modern haladás következtében az Isten távolabb került az emberek gondolkodásától, mint régen.

Ha a kultúra egyáltalán az ember szellemiségének tárgyi kivetítése, a modern kultúráról azt mondhatjuk, hogy ezt a szellemet csak evilági kapcsolataival tükrözi, nem egyúttal transzcendens vonatkozásaival is. Számíthatunk arra, hogy ez a gyakorlati magatartás az Egyház külső képén is változásokat hoz létre. Esetleg sok helyen számszerűleg összeszűkül, befolyása csökken, kialakult liturgiája és pasztorális módszere veszít vonzóerejéből.

* * *

A zsinat azonban programba vette, hogy az Egyház a mai modern ember számára is a megváltás kegyelmeit közvetítse, tehát nem elégedhetünk meg a jelenségek felmérésével, hanem keresni kell a megoldást, hiszen az Isten országa a mindenkori emberiség számára az üdvösség hordozója.

Előbb szeretnék néhány elméleti megállapítást leszögezni, amelyek eligazítanak a megoldás keresésében.

Az első megállapítás az, hogy a modern kultúrában és általában a modern fejlődésben *nem szabad a kereszténység ellenségét látnunk*. Hiszen minden fejlődés a természetből és az ember természetéből fakad, az pedig az Isten teremtménye. Sőt még azt is hozzá kell tennünk, nem szabad úgy gondolkodnunk, hogy az emberiség a modern fejlődésben a

kereszténységgel szemben teljesen idegen útra tévedt. A fejlődés elkerülhetetlen volt és megfelel a kereszténység lényegének. Az érintetlen természet szépsége romantika. Az ember érinteni akarja a természetet, mindenbe bele akarja vinni saját elgondolását, mindenre rá akarja kényszeríteni akaratát. Belső ösztönzést érez, hogy ura legyen a természetnek és új világot építsen. A fejlődés nem a kereszténység ellenére vagy mellette keletkezett, hanem belőle nőtt ki. Ezen nem változtat semmit az a tény, hogy ezt az összefüggést olyan nehezen ismertük fel, vagy hogy a fejlődés szembekerült bizonyos keresztény hagyományokkal. Sőt az sem változtat, ha a fejlődést hagyományaink nevében sokszor aggodalommal és fájdalommal szemléljük. Bűn ugyanis mindig volt és lesz, annak lehetősége adva van az ember személyes szabadságával. Már Szent Ágoston meglátta, hogy Isten a jelen világot az ellentétek szembeállításával akarta előbbre vinni. Az Isten országa is az erény és a bűn, a szeretet és a gyűlölet kettősségében érik.

Amikor azt mondjuk, hogy a modern haladás a kereszténységből nőtt ki, nem szabad azt értenünk alatta, hogy teológiai iskolák gondolták ki és papok voltak az igazi úttörői. Voltak ilyen esetek is, de azt sem szabad tagadnunk, hogy a papság és a teológiai iskolák mindig inkább a hagyomány őrzői voltak, mint az evilági haladás tudatos munkálói. Ellenben azt állítjuk, hogy a kereszténység alaptanítása adta meg az embernek a lehetőséget arra, hogy a természet kötöttségéből világnézetileg kiemelkedjék és ezzel igyekezzék magát valóban a természet urává tenni.

A kinyilatkoztatásban ugyanis az emberiség megkapta az éles megkülönböztetést a természet és az Isten között. Az Isten az abszolút világfeletti létező, aki a természetet és az embert teremtés útján hozta létre, s a teremtményeinek valódi és önálló létet adott. A természetnek megvannak a saját törvényei, saját benső értékei, az embernek pedig megvan az igazi emberi öntudata és szabad akarat. Autonóm személynek érzi magát, aki célokat tűzhet maga elé és rendelkezik erővel e célok megvalósításához. A kereszténységben az ember az Isten szabad akaratú partnere, nemcsak a természet alakításában, hanem az üdvösség munkálásában is. Mi tudjuk, hogy ami körülvesz bennünket az teremtmény, nem Isten, tehát nem is félünk hozzányúlni és alakítani. Tulajdonképpen az a helyzet, hogy a tudatos, alkotó ember a teremtő Isten oldalán áll, szemben a természettel. Ahogy Isten a természetet megteremtette, az ember úgy igyekszik azt tovább fejleszteni. Biztos, hogy a bűn lehetősége miatt az ember tevékenységébe beleviszi az önzést, szenvedélyt, kevélységet és így szembekerülhet az Istennel. Ha azonban feltételezzük a teremtés, a megtestesülés és a megváltás dogmáját, azt kell mondanunk, hogy az emberi tévedés és bűn soha nem lehet olyan mérvű, hogy a haladást a maga egészében Isten ellenes útra vagy akár mellékvágányra terelje. A haladás egészéről mondtam ezt, nem a kultúra egyes ágairól vagy időleges megnyilvánulásairól. A keresztény ember tehát semmiféle rossz láttán sem mondhat le az alapvető optimizmusról.

Ha egyszer azonban a keresztény tanítástól felvilágosított ember valóban személynek érzi magát és erejének tudatában fordul a természet felé, akkor azt pozitív és negatív irányban egyaránt kísérleti tárgyként használhatja fel. Ma sokan a hagyományos keresztény kultúrával szemben úgy érzik, hogy a kísérletezés nagyon is negatív irányba indult el. A tömeges aposztazia is ezt látszik igazolni. Nem feszegetem, hogy itt mi a valóság, de azt ki merem mondani, hogy semmiféle laicizálódásban nem szabad a rossznak végleges győzelmét látni. A megváltással, az Isten országának megalapításával és az utolsó ítélettel az emberiség történelme véglegesen el van döntve, és pedig pozitív irányba. Az Egyház dogmaként tanítja azt is, hogy Isten a világot saját dicsőségének hirdetésére teremtette. Akkor pedig ez a világ nem juthat olyan stádiumba, hogy a Teremtőnek és a Megváltónak szégyenkeznie kellene miatta. Biztos, hogy a bűn mindig bűn marad, s magában hordozza a lázadás és rombolás szellemét, de nem üthet olyan rést a természetben és az üdvrendben, ami a végső cél megvalósulását akadályozná.

Azt sem szabad felednünk, hogy az Isten országa a *földi történelemben valósul*, egyoldalú, gyenge, rövidlátó emberek építik, akik akárhányszor csak a bűn következményeiben ébrednek tudatára annak, hogy tévedésben vannak. Fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon a modern kultúra profán jellegének kialakulásában nem volt-e része az egyháziak evilági beállítottságának? A középkortól kezdve a papság privilegizált helyzete, a püspökök világi hatalma, az egyházi állam, az istentisztelet fényűző kellékei kísértésül szolgáltak arra, hogy a klérus földi javakkal is körülvegye magát. Sőt egészen a mai időkig előfordul, hogy a papság egész erejét igénybe veszi az anyagiak előteremtése a meglévő hagyományos intézmények fenntartásához és nem marad ereje és ideje a tevékeny szeretet gyakorlására. Viszont a természetfeletti dolgok éppen akkor vesznek el a hitelüket, ha ürügyül használják fel őket profán célok elérésére. Az intézményesítés magával hozza a jogszabályok merevségét, a hatalom érvényesítését, a hivatalos órákat és a velejáró hideg légkört. Ezek segítségével az egyházi élet külsőségeit fent lehet tartani igazi belső hit és szeretet nélkül is. Vagyis a vallásos külsőségek nem jelentik okvetlenül az emberi kultúra keresztény színezetét. Erről csak akkor beszélhetünk, ha megvan az összhang a benső szellem és a külső formák között. De a „megszentelt” külsőségek elvesztése sem jelenti okvetlenül a szellem teljes aposztáziáját.

* * *

Ezek után vessük fel a kérdést, hogy amit mi modern kultúrának nevezünk, az valóban szöges ellentétben áll-e a kereszténységgel, és mondhatjuk-e, hogy a modern kultúrának, illetőleg szellemiségnek elkerülhetetlen velejárója-e a teljes evilágiság? A kérdés nem pusztán elméleti, hiszen ettől függ, hogy lemondó pesszimizmussal vagy bizakodó reménnyel nézzük-e az Egyház jövőjét.

Könnyű meglátni, hogy a mai ember nem kontemplatív, hanem inkább *alkotó ember*, nem filozófus, hanem inkább *természettudós*, nem művész, hanem inkább *homo faber*. Ezért nem marad sok ideje és kedve a vallási elmélyedéshez. Nem tud mit kezdeni a szimbólumokkal sem. Nincs ideje kidolgozni alkotásait. Előre gyártott elemekből épít, sebességi rekordokat keres, gépekkel számol és fordít, s az elnagyoltság mutatkozik az irodalomban és művészetben is: tulajdonképpen impresszionista marad. Kevés a türelme, hogy kidolgozza képeit, verseit vagy könyveit. Mindenben rajta van a benyomások szaggatottsága és felületessége. Azonban nem tagadhatjuk, hogy megvan az ideje és türelme a technikai eszközökhöz: készítéséhez és használatához egyaránt. A technikai felkészültség kétségkívül pozitív oldala az életnek, hiszen értékeket termel. Az embert több ismerethez, hatalomhoz, kényelemhez juttatja. Külsőleg valóban úgy látszik, hogy a technika elvon a mélyebb lelki igényektől, s mivel csak az emberre irányul, akadályt jelent az Isten felé való fordulásban. Mégis szeretném kijelenteni, hogy bár a földön minden adottság kísértésül is szolgálhat, de amennyiben érték, mégis elsősorban az örök értékekre irányul. A modern technikának igazi értéke az, hogy közkinccsé tudja tenni a szellemi és anyagi javakat. Kimondottan alkalmas arra, hogy a felebaráti szeretet szolgálatában álljon. A modern gépesített mezőgazdaság és ipar valóban tud jólétet teremteni. Kellő szervezéssel meg tudja oldani a lakáskérdést, közlekedést, a javak zökkenőmentes elosztását. A gépesített társadalomban az emberek egyre több szállal kapcsolódnak egymáshoz és egyre több felelősséget hordoznak egymásért. Ma már nemcsak a hatalom képviselői felelősek alattvalóikért, hanem felelős a pék, aki egész tömegnek süt kenyeret, felelős a mozdonyvezető, a közlekedési rendőr és minden munkás, aki a gyárban a futószalag valamelyik pontján áll. A mai társadalomban tulajdonképpen minden lépés felhívás a felebaráti szeretetre, egymás emberi méltóságának megbecsülésére, egymás testi épségének megőrzésére. A felhívással együtt jár a felelősség érzése, amit lépten-nyomon tapasztalunk, minden emberi gyarlóság ellenére is. A régi korokban képeket,

feszületeket állítottak fel az utak mentén, hogy figyelmeztessék az embereket keresztényi kötelességeikre. Ma maga az ember az állandó felhívás, hiszen minduntalan egymás szeme előtt vagyunk összes szükségleteinkkel. Az ilyen helyzet kétségtelenül alkalmat adhat sok rosszra, durvaságra, kihasználásra, de ugyanúgy alkalmat ad sok jóra is. Érezzük, hogy az elmechanizálódott társadalom nem ad mindig közvetlen tápot a hitnek, nem emeli fel az ember lelkét közvetlenül Istenhez, de mégsem merném zsákutcának nevezni.

Kétségtelen, hogy Szent Pál leveleiben az üdvösség kulcsszava *a hit*, erre törekedni kell, mert hit nélkül nincs üdvösség. Szent János apostolnál azonban ez a kulcsszó *a szeretet*, mégpedig a felebaráti szeretet, mert hiszen egyedül annak az őszintesége igazolja az Isten iránti szeretetet is. Mivel a megtestesülés és Isten üdvözítő akarata következtében a kegyelem állandóan kiárad az emberiségre, azért nyugodtan mondhatjuk, hogy ahol az emberek életrelációiban elfogadják egymást, egymásért felelősséget éreznek és egymás javát emberi módon munkálják, ott már van kegyelemtől élesztgetett szeretet, ami aztán vagy tartalmazza vagy előbb-utóbb magával hozza a hitnek is azt a fokát, ami elégséges az üdvösségre.

Az önzetlen szeretet mindig talál viszonzást és fogékonnyá teszi az embereket a képviselt eszme befogadására. Ha ma az Egyház hitelt akar szerezni magának az emberek előtt, elsősorban ez a feladata: a modern szellemiségbe újra belevinni az önzetlen és tevékeny szeretet gondolatát. A kultúrát lehet úgy is szolgálni, hogy kimondottan csak egyházi intézményeinket gazdagítjuk, szépítjük, pl. templomainkat festetjük, a teológiai irodalmat vagy az egyházi gyűjteményeket fejlesztjük, de ebbe belevegyülhet egy csomó önzés. A mai élet arra készítt, hogy kifelé nézzünk, az emberekre s őket emeljük magasabbra.

Sokszor elhangzik a megállapítás, hogy a modern kulturális érdeklődés kimondottan *az anyag felé* fordul, nem a szellem felé. Ezért pl. a tudományos és technikai haladással nem tart lépést az ember erkölcsi tökéletesedése, sőt megvan a veszély, hogy az ember személyisége szétfolyik, mert nincs ideje, hogy megtanulja az önálló gondolkodást és ítéletet. A képzőművészetben a festészet és szobrászat nem is nagyon veszi magának a fáradságot, hogy az eszmét tükrözze, legtöbbször csak az anyag bizarr formáival vagy pusztán anyagi színeivel találkozunk. – Kétségtelen az is, hogy az anyag-felé fordulás kifejlesztette a testkultuszt és felszínre hozta a nemiség reklámozását.

De – gondolom – itt sem beszélhetünk egyetemes eltévelyedésről és reménytelen helyzetről. Először is az anyaggal való beható foglalkozás az atomfizikában és kémiában hatalmas tudományos eredményekre vezetett. Továbbá közel hozta azt a gondolatot, hogy az anyag nem valami ősi alakatlan massa, hanem legvégső összetevőig strukturált. Tele van energiával és egyenletekkel kifejezhető törvényekkel. Az anyag belseje csupa erőtér, alakulás és mozgás, tehát magán viseli az elgondolás jegyét. Ma már egyre gyakrabban kimondják a tudósok is, hogy az anyagot szellem nélkül nem lehet megérteni. A szellem megsejtése pedig magasabb régiókba emeli az embert. Nem mondunk lehetetlent, ha azt állítjuk, hogy az anyagnak ez a szenvedélyes feltárása egy új nagy szintézisnek a kiinduló pontja, s ez a szintézis átfogóbb és teljesebb lesz, mint a régi keresztény világkép.

Azt is el kell ismernünk, hogy az anyagiasság nem vezette tespedéshez a modern embert. Benne van a tanulási és alkotási vágy. A technika világa összekapcsolta az embereket, minden újítás mindenkit érdekel. Nyelveket tanulnak, utaznak, kicserélik a tapasztalatokat s amellet az ember a gép zakatolásából maga is átvette az élet gyorsabb ütemét. S ezt nevezhetjük valami újfajta aszkézisnek is. A gépek és a mozgalmas élet nem engedik elkényelmesedni az embereket. A nemzetközi kapcsolat pedig, amit a technika és a gazdasági élet szükségszerűen megteremtett, valami olyan helyzetet készít elő a mai világban, mint az ókorban a hellenizmus, amely akaratán kívül is előkészítette a talajt a kereszténységnek. Hiszen a kereszténység lényege szerint arra épül, ami közös minden emberben, anélkül azonban, hogy a természetes faji és kulturális különbségeket elnyomná.

* * *

Mi tehát végeredményben az *Egyház feladata* a kultúra területén? Kétségtelenül nem a kultúra egyes ágainak a közvetlen fejlesztése. Ezt ma átvették a világi intézmények. Az Egyháznak arra kell ügyelnie, hogy az alkotó ember maradjon egész ember és igyekezzék összes képességeit, tehát a lelkieket is kivetíteni a kulturális élet elemeibe. Amikor most az Egyház lehetővé teszi, hogy a liturgiában megszólaljon az egyes népek nyelve, zenéje, formaérzéke, már nagy lépést tett a felé, hogy megmentse az emberiséget az uniformizálódástól, vagy hogy a kis népek elvesszenek a nagyok tengerében.

A zsinat magáévá tette a természetes rend értékelését: egymástól különböző megismerési rend létezik: a hité és az értelemé. Az Egyház nem foglal állást az ellen, hogy az emberi művészet és tudomány a maga területén a saját elveit és módszereit használja, sőt vallja, hogy mindkettő törvényes autonómiával rendelkezik. Ebben a nagylelkűségben benne van a tudósok és művészek megbecsülése is. Nem az a célunk, hogy a tudomány és a kultúra vallásos külső sallangokkal ékeskedjék, hanem az, hogy az emberek vallásosak legyenek. Ennek pedig lényege: szeretni Istent és az embertársat.

Az Egyház ma a kultúra nevében hangoztatja, hogy minden embernek joga van szellemi kibontakozásához, szabadságához, mindenütt meg kell szüntetni az analfabétizmust, fel kell világosítani az embereket, hogy ne gyötörjék magukat babonás szokásokkal. Fel kell emelni mindenütt az embereket és az egyes társadalmi osztályokat olyan magaslatra, hogy a mindennapi kenyér megszerzése ne kösse le minden idejüket, azaz ne sínylődjének állati sorban, hanem módjuk legyen kulturális igényeik felébresztésére és kielégítésére. Az emberi és a lelki kultúra kérdése az is, hogy ne éljenek vissza a női emancipációval és ne lépjenek olyan útra, ami elidegeníti a nőt sajátos helyzetétől a családban. Sem a nő foglalkoztatása, sem úgynevezett kulturális felszabadulása nem jelenthet egyet a hitvesi és az anyai hivatás elfelejtésével és az emberi szaporodás meggátlásával.

Néhány problémát soroltam fel az Egyház és a kultúra kapcsolatáról. A végleges következtetésünk ez: ma az Egyház feladata az egyetemes emberi kultúra szolgálata. Segíteni abban, hogy kialakuljon az összhang az erő és az emberiség, a technikai vállalkozás és a lelki finomság között. Ezt nem a hagyományos vallási külsőségek hangoztatásával érjük el, hanem Krisztus szellemének utánzásával. Az új kulturális szintézis csak ezen az eredeti isteni alapon építhető fel.

Irodalom:

G. Barauna: Die Kirche in der Welt von heute, Salzburg, 1967.

A. Rich: Christliche Existenz in der industriellen Welt, Zürich 1967.

G. Garonne: Morale chrétienne et valeurs humanins, Paris, 1966.

H. Budde: Handbuch der christl. sozialen Bewegung, Recklinhausen, 1967.

J. David: Theol. Sinndeutung der Arbeit, Der Seelsorger 1967, 396.

K. Rahner: Der Mensch von heute und die Religion, Schriften zur Theologie, VI, 13 kk.

Az Isten népe

A kereszténység központi tétele a Szentháromság második személyének, a Fiúnak a megtestesülése. Az Isten emberré lett és leélte életünket. Magára vette az egyéni és társadalmi élet problémáit. Mondhatnám úgy is: kipróbálta, amit teremtett. Sőt ennél tovább ment. A Szentírás azt állítja, hogy „a bűn testében” jelent meg (Róm 8,3), vagyis azt az emberi természetet vette magára, amit a történelem folyamán a bűn meghurcolt. Megmutatta, mi az elgondolása az életről, halálról, egészségről, betegségről, szegénységről, gazdagságról, barátokról és ellenfelekről. Vigasztal, reményt ad, a kedvünkért csodákat tesz, megbocsátja a bűnöket, sőt életét is odaadja engesztelésül. Ezek láttán hajlandók vagyunk Solovjevvel megállapítani, hogy Istennek központi problémája az ember. Ez a hol kedves, hol kiállhatatlan, hol kemény, hol ellágyuló ember.

A teológiában valljuk, hogy Isten a lét teljessége, tökéletesen elegendő önmagának, végtelenségéhez a teremtés semmit nem adhat hozzá, de mindez csak a mi elméleti megállapításunk. Isten felfoghatatlanságához tartozik az is, hogy bár semmije sem hiányzik, teljesen független, mégis *személyes kapcsolatot keres teremtményeivel*. A kinyilatkoztatásban ilyen kijelentésekkel találkozunk: Kedvem telik abban, hogy az emberekkel vagyok (Péld 8,31), vagy: Kimondhatatlan örömet okoz az égben egy bűnös megtérése (Lk 15,7). Úgy látszik tehát, hogy Isten rajtunk tartja a szemét és nem tudta kiábrándítani belőlünk az a sok tévelygés, kegyetlenség, lázadás és hazugság sem, amivel tele van a történelem.

A Szentírásnak visszatérő kifejezése az, hogy Isten népet készít magának. Az ember mint egyed, egy nép keretében éli életét. Ahhoz tartozik, magáévá teszi nyelvét, anyagi és szellemi javait, s osztozik sorsában. Isten úgy akarta, hogy a kinyilatkoztatásnak és a természetfölötti világ javainak hordozója is egy nép, az ő népe legyen. Eleve világos, hogy itt csak olyan népről lehet szó, amelyet kegyelmi kapcsolatok tartanak egybe és fűznek Istenhez, s itt a cél nem a földi javakban keresendő, hanem olyan értékekben, amelyek túlnőnek a földi kereten.

Nem véletlen, hogy a teológiában, az ígéhirdetésben és a zsinati határozatokban egyre több szó esik az Isten népéről. Igyekszünk a fogalmat kifejtteni, kegyelmi összetevőit meghatározni. A jelenség azért is időszerű, mert a modern társadalom struktúrája miatt az eszmék képviselete sokkal inkább szervezett közösségekhez van kötve, mint bármikor. Az ember a tudományos és technikai haladás következtében ráébred saját nagyságára és akárhányszor meg is szédül ettől a nagyságtól. Az emberiség még soha nem volt ennyire gazdag, nem tudta ennyire kihasználni a természetet, mégis óriási tömegek nyomorognak. Amilyen mértékben meghódítja a természetet, olyan mértékben nő a kapzsisága is. A technika eszközei félelmetesek lettek, a pusztító fegyverek hatása felülmúlja a képzeletet. A probléma a politikusokon kívül a szociológusokat, filozófusokat és írókat is érdekli. Dürrenmatt a Fizikusokban úgy nyilatkozik, hogy a mai fizikus számára nincs más megoldás, mint bevonulni a bolondok házába, kitérni a felelősség elől. De sajnós, ha a józan emberek örülteknek tettetik magukat, attól a valódi örültek még nem gyógyulnak meg, sem a tétovázók nem kapnak eligazítást. Az Egyháznak kötelessége hangoztatni, hogy megoldást csak az Isten előtt vállalt felelősség hozhat.

A művelt és gazdaságilag fejlett nemzetek haladása aránylag is sokkal gyorsabb, mint az elmaradottaké. Ezeknek reményük sem lehet arra, hogy saját eszközeikkel utolérjék amazokat. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a technikai fejlődés nem tart lépést a népesség szaporodásával, ennek következtében a Föld egyes helyein az éhező és hajléktalan emberek száma napról napra növekszik. Ma tehát az igazságosság, a szeretet és emberiség követelményeit csak *szervezett formában*, egy-egy szervezett közösség energiájával lehet az egyes népekhez eljuttatni. Mindez időszerűvé teszi, hogy az Isten népéről beszéljünk.

Ma a keresztény világban nem elég az a jelszó, hogy „mentsd meg a lelkedet”. Máskor sem volt elég, hiszen a lélek megmentése csak a főparancs teljesítésével történhetett: szeretni Istent és embertársainkat. Ebben pedig benne volt az egész emberi felelősség egyéni és közösségi értelemben. Ma megvannak az eszközeink arra, hogy meglássuk, mi megy végbe a világban, hol minek örülnek, vagy mitől szenvednek embertársaink. Hol van jólét, hol nyomor, milyen világnézeti küzdelmek tarkítják az életet. Mindez azt jelenti, hogy egyre jobban hasonlítunk Krisztushoz, aki mint emberré lett Isten és egyetemes közvetítő, különleges tudással fogta át az egész emberiséget. Nem egy vidék vagy ország horizontjában élt és gondolkodott, hanem átélte a mindenkori ember földi és örök problémáit. Ezért tudott egyetemes vallást alapítani, olyan hitrendszert és erkölcsant hirdetni, amely örömben, bánatban, életben, halálban vigasztalást ad, és amelynek lényege nem a befelé-nézés, hanem az Isten előtti felelősség és az embertársakra irányított megértés, türelem, szeretet és igazságosság. Ma a Krisztus melletti tanúságtételt az Isten népének mint történelmi tényezőnek kell megtennie, különben erőtlen marad.

* * *

Mielőtt azt keresnénk, hol van ez a nép, kik a tagjai, néhány szót előre bocsátunk *az előkészületről*. Isten az emberiség történelmét, mint egyetlen lehetséges keretet választotta ki a kinyilatkoztatás közlésére. Nem felülről jövő szóval tanított, hanem személyesen közeledett. A Fiú megtestesülésével belépett a történelembe és emberré levésének külső keretet adott egy népben, s ott előképekben mindazt jelezte, amit szellemi és kegyelmi téren megvalósít. Az előkészítő időszakot nevezzük Ószövetségnek. Itt Isten lefoglal magának egy családot, rábízta ígéreteit, új kultuszt és erkölcsant ír elő számára, s ahogy törzssé, majd néppé fejlődik, bemutatja rajta gondviselését, erejét, szentségét. Kinyilvánítja, hogy ő a történelem irányítója, aki jutalmaz és büntet, akarátának érvényt szerez és mindent egy kijelölt célra irányít. Tervét az emberi gyarlóság és bűn nem tudja megakadályozni. Egy nép lefoglalása azonban nem kivételezés. Ábrahám kiválasztásával jelzi, hogy az egész emberiségre gondol. Ezt az ígéretet adja: Ivadékodban áldást nyer a föld minden népe (1Móz 12,3). Isten kegyelmeit senki sem csupán a maga javára kapja. Akivel ő szóba áll, azt megteszi közvetítőnek a többi felé. Az Ószövetségben még minden jelképekbe volt beágyazva, de amikor a pusztában vándorló nép a szent sátorra tekintett, vagy később a jeruzsálemi templomba ment, vagy a próféták szavát hallotta, megnyugvással vette tudomásul, hogy Isten közel van. Amikor imádkoztak, vagy áldozatot mutattak be, lelkükben feléledt a remény, hogy meghallgatást nyernek, mert Isten szövetséget kötött velük. Ez a szövetség ugyan még kezdetleges, ideiglenes és feltételes. Csak Ábrahám leszármazottaira vonatkozik és a nép hűtlensége felboríthatja. Isten még nem mondta ki a végső szót, még visszavonhatta ígéreteit. A próféták előre látták a nemzeti tragédiát, s megjövendölték, hogy Isten új népet készít magának, ahol az emberek a szívükben hordozzák törvényeit, nem kőtáblákon (Jer 31,31), és akkor majd nem akarják pusztán anyagiakkal letudni az iránta való köteleességeket (Iz 58-59). Már nem egy helyen mutatnak be áldozatot, hanem napkelettől napnyugatig minden helyen, s ez az áldozat mentes lesz a képmutatástól (Mal 1,11).

Az idők teljessége elközelgett Jézus Krisztus megjelenésével. Isten tartotta magát ahhoz az igazsághoz, hogy mindenkit lakva lehet megismerni. Közénk jött és köztünk lakott. Bemutatta, hogyan lehet emberi életet isteni lelkülettel leélni. Megtanultuk tőle, mit jelent Isten atyasága, irgalma, szeretete, hatalma, gondviselése. Kifejtette azt is, hogy az ószövetségi nép kiváltsága megszűnt. Egyik példabeszédében arra utal, hogy a tulajdonos elveszi a szőlőt azoktól a bérlőktől, akik nem fizetnek és a gazda követeit, sőt a fiát is megölik, olyanoknak adja, akik az igazság szellemében járnak. Egy másik példabeszédében azt világítja meg, hogy Isten új népében nem a testi leszármazás lesz a döntő tényező. Ha a

lakomára meghívott vendégek visszautasítják a barátságot, a király az utcákról és terekről hívja össze népét, köztük az élet számkivetettjeit is: koldusokat, jövevényeket, nyomorgókat. Nála nem a kiváltság és előjog számít, hanem a jóakarát. Legfelelelőbb tanítása van ebben a mondatban: Aki megteszi Atyám akaratát, az nekem testvérem, nővérem és anyám (Mt 12,50). Az új nép tehát családot alkot, s ennek Jézus lesz a feje és középpontja, és a kegyelmi kapcsolat erősebb lesz, mint a vérségi kötelék.

Amikor Krisztus 12 apostolra építette Egyházát, jelezni akarta, hogy azt a kegyelmi valóságot hozza létre, amit a 12 pátriárkától leszármazott nép jelképezett. Az apostoli igehirdetésben ez az örömhír: „Már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és Isten házanépe” (Ef 2,19). Péter így fogalmazza meg ezt a gondolatot a kisázsiai pogányokból alakult egyházközségek számára: „Ti választott nemzetiség, királyi papság, szent nép, tulajdonul lefoglalt nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből csodálatos világosságra hívott titeket” (1Pét 2,9).

Az Isten népéhez való tartozás tehát feltételezi a hitet és Isten megdicsőítését, akaratának teljesítésével. Szent Péter az első pünkösdi napján, az Egyház születésekor ebben foglalja össze az új közösség alapszabályát: „Mindenki üdvözlül, aki segítségül hívja az Úr nevét” (ApCsel 2,21). Az emberben megvan a hajlandóság, hogy szeretet külsőségekre támaszkodni, jelképekben bizakodni, szertartásokat végezni. De az Isten népéhez való tartozásnál nem az anyakönyvi bejegyzés, még csak nem is az egyházi keret a döntő, hanem az őszinte hitre támaszkodó lelkiület: ugyanazt azt érzületet táplálni magunkban, ami megvolt Jézus Krisztusban (Fil 2,5).

* * *

A felsorolt szellemi jegyekből következik, hogy az Isten népének létét körülveszi a *misztérium-jelleg*. Nem biztos, hogy azok tartoznak hozzá, akik oda számítják magukat, s az sem biztos, hogy nincs jelen ott, ahol senki sem gondolja. Csak egy-két utalást ragadok ki a Szentírásból: Illés próféta idejében elhatalmasodik a bálványimádás. A próféta érzi, hogy szava, figyelmeztetése falra hányt borsó. Keserű imában panaszkodik Istennek: Uram, mire való az én erőlködésem, mindenki a bálványok után fut. Legjobb volna nekem is a halálba menekülnöm a zaklatás elől. Erre megkapja a bátorító szót: Ne félj, én meghagytam magamnak hétezer férfit, akik nem hajtanak térket a bálvány előtt. A régi embernél a hetes tökéletes szám, ennek ezerszerese a teljességet jelenti. Isten tehát gondoskodik imádókról.

Hasonló eset játszódik le Pál apostol életében. Második térítő útján megérkezik Korintusba, a nagy kereskedővárosba, ahol szemben áll egymással a gazdagok fényűzése és a szegények nyomora. Az apostol úgy látja, hogy az egyik oldalon az anyagiasság, a másik oldalon a korgó gyomor fojtja el a hit szavát. Amikor azon töpreng, hogy a kevés ígérettel kecsegtető munkateret elhagyja, megkapja Krisztus parancsát: Ne félj és ne hallgass... Nagyszámú népem lakik ebben a városban (ApCsel 18,10). Az apostol már előbb tapasztalta a pogány Athénben, hogy az emberek egy része nem elégszik meg a divatos bálványokkal, hanem az „ismeretlen Istent” keresi és imádja. Isten mindig azzal a hatalommal jár a népek között, amellyel a Jeruzsálembé bevonuló Krisztus válaszolt támadóinak: Ha ma az ifjúság nem tenne tanúságot mellettem, a kövek szólalnának meg. Viszont más alkalommal a vallásilag elbizakodott szellemi vezetőkre ráolvasta: a vámosok és bűnösök megelőznek benneteket az Isten országában.

Az Isten népéhez való tartozás sokkal *szellemibb kötelék*, mint egy nemzet tagjának lenni. A nemzetet összefűzi a közös terület, az állami keret és a jogrend. A földhöz, a történelmi hagyományhoz való ragaszkodás kizárólagos, hogy a költő ezt meri mondani: A nagy világon e kívül, nincsen számodra hely... Az Isten népe nincs területhez, nyelvhez, fajhoz kötve. Az a hit tartja egybe, amit az egyénnek kell magában ébren tartania. Benne van az állandó keresés

és vívódás. A szabad döntésnek minden nap új tere nyílik. Ha valaki ki akar válni, nem kell elhagyni a területet, nem kell útlevelet kérnie, elég a szív elfordulása. Azt pedig rengeteg tényező előmozdíthatja, amit kísértésnek vagy botránkozásnak nevezünk. Valaki elégedetlen lehet amiatt, hogy Isten nem védelmezi eléggé a népet, nem ad feltűnő jeleket a hit megerősítésére. Az ösztön és szenvedély pedig tiltakozik az önfegyelmelés ellen, amit Isten törvényei megkívánnak. Ennek ellenére ő nem fél, hogy nép nélkül marad. Úgy nyilatkoztatta ki magát, mint mindenható Úr, és mint irgalmas Atya. Erőt önt abba, akibe akar, s irgalmat ahhoz, akihez akar. Elfogadja azt a megtérést is, ami talán csak az utolsó sóhajtásban nyilatkozik meg. Akiket csak a betegség, az öregkor vagy a halálveszély vitt közel hozzá, azokkal sem érezteti, hogy csak az élet rongyait tartogatták számára. Az a hit is kegyelmi adomány, amely az egész életen át világít, és az is, amely csak az utolsó órában jelentkezik. Az emberi természet túl bonyolult ahhoz, hogy megértsük, ki mikor és miért hallotta meg a hívó szót és ki miért utasította vissza.

* * *

A látszat és a valóság közötti ellentét itt is próbára teszi a hitet. Láttuk, hogy Péter apostol az Isten népének feladatát így fogalmazza meg: Hirdetni annak irgalmasságát, aki a sötétségből a világosságba hívott minket. Ugyanazt tanítja Szent Pál is: Az Atya Jézus Krisztusban fogadott fiaivá tett minket, hogy magasztaljuk fölséges kegyelmét, amellyel felkarolt bennünket (Ef 1,5). Isten tehát akarja, hogy a népe körülvegye őt hittel, imádással, szeretettel és az egymás közötti béke hangulatával. Mi ezt az Istent mindenhatónak mondjuk, aki „ronthat, teremthet száz világot és a nagy idők folyamát kiméri”. Krisztus bejelentette, hogy megváltói kegyelmével mindent magához vonz (Jn 12,16). Isten a teremtésben pazarolta erejét; ezt mutatja a színek, formák változatossága és a csillagvilág mérhetetlensége. Mégis, amikor az üdvösség történetében szétnézünk, nem tudunk szabadulni a gondolattól, hogy csak egy kisdud nyáj hallja meg a szavát. Az ószövetségi kinyilatkoztatást egy maroknyi nép hordozta, s abból is hányan várták őszinte hittel és bűnbánattal a Megváltót? És amióta Krisztus eljött, nem az a helyzet, hogy aránylag mindig csak elszánt kis csoport veszi körül keresztjét és oltárát? Magunk előtt látjuk Krisztus megállapítását: a keskeny utat kevesen választják, a szűk kaput kevesen találják meg.

Azon nem csodálkozunk, ha az emberek így viselkednek. A hívó kereszténynek az lehet a nehézsége, hogy Isten *megelégszik* maga körül *egy maroknyi nyájjal*. Nem tud gondoskodni arról, hogy többen meghallják szavát? Nem tudja megacélozni az akaratot, hogy többen kitartsanak mellette a megpróbáltatásban? Hol az eredménye annak a gondoskodásnak és nagylelkűségnek, amely utána megy az elveszett báránynak és a vállán viszi haza? Nem inkább az a látszat, hogy Isten engedi forogni a földet keserű levében, s elnézi, hogy az emberek milliói botladozzanak a lelki félhomályban? Ha emberi módon szólnánk Istenről, hajlandók volnánk kijelenteni, hogy nincs benne elég ambíció, nem törődik vele, hogy övé legyen a legnagyobb nép s ez a nép fölényesen be is bizonyítsa, hogy jó dolog az Istenhez tartozni: nála védelmet, segítséget találunk.

Mindez jogos lenne, ha a földi élet volna az utolsó állomás. Azonban a keresztény világnézet szerint az Isten népe ebben a történelemben jelen van ugyan, de valójában csak alakul. Isten az örökkévalóságban körülveszi magát népével, azoknak beláthatatlan tömegével, akik felhasználták kegyelmét, s ott már nincsenek megoldhatatlan problémák. Itt ellenben még minden forrásban van. Nekünk minden nap személyes elhatározással kell döntenünk afelől, hogy milyen úton haladunk. A földi élet a vívódás képét mutatja, s az elhatározást valóságos okok és látszat-motívumok, szellemi és ösztönös tényezők befolyásolják. Odaát majd látni fogjuk, hogy Isten valóban utána ment az eltévedt báránynak, ott volt azok mellett, akik zúgolódtak, elégedetlenkedtek és egy-egy adott pillanatban

megvilágosította őket, hogy mindaz mulandó, aminek olyan nagy jelentőséget tulajdonítanak.

Mivel pedig *a Földön az Isten népe csak alakul*, nem is várhatjuk, hogy megtörténik a két táborra való elkülönülés. A döntést egész életünkkel hozzuk, hiszen egyéniségünknek kell kialakulni és méltóvá válni Isten közelségére. Aki ma még távol jár tőle, holnap visszatérhet hozzá. Viszont az sem bízhatja el magát, aki ma úgy gondolja, hogy hűségesen szolgál. Állhatatlanságunk miatt mindig időszerű a figyelmeztetés, hogy „ne emberi szenvedélyeknek, hanem Isten akaratának megfelelően éljünk” (1Pét 4,2).

Hogy az Isten népe itt a Földön kicsi nyáj-e, azt abból kellene meghatározni, hogy hányan hívják segítségül az Úr nevét. A segítségül hívást emberi módon kell értelmezni. Nemcsak azokról lehet szó, akik Isten jelenlétének tudatában járnak és teljesítik a vallás előírásait. Az ember olyan lény, hogy barátai és jótevői csak akkor jutnak eszébe, amikor szüksége van rájuk. Ha baj vesz körül, kérjük Isten segítségét vagy eléje állunk panasszal, szemrehányással. Hányan vannak továbbá olyanok, akik az ismeretlen Isten után kiáltoznak, akik azt sem tudják, hogyan kell őt megszólítani, mit kell neki mondani, de a maguk módján megsejtik a világ Teremtőjét és elsírják előtte fájdalmukat. Hányan vannak, akik kiábrándultak minden földi örömből és a lélek békéjét egy másik világban keresik? Ki merné állítani, hogy az irgalmas Isten ezeket visszautasítja vagy nem számlálja hozzá népéhez? Ő nem pillanatok és napok szerint ítél, hanem maga előtt látja az ember egész életét. Látja a kanyargós utat, amelyen haladunk, hallja a bizonytalan hittel elsuttogott fohászokat is és soha nem utasítja el a feléje nyújtott kezét. Úgy vezet, hogy a kísértésben, csalódásban, lemondásban megacélosodjunk és kialakuljon bennünk az emberi egyéniség. Ha mindezt figyelembe vesszük, nem tudunk nyilatkozni, hogy sokan vannak-e vagy kevesen, akik Isten népéhez tartoznak. A zsinat mindenesetre nem szűkíti le a határokat: „Isten népének egyetemes egységébe – amely előre jelzi és előmozdítja az általános békét – minden ember meg van hívva. Különböző módokon bár, de ehhez az egységhez tartoznak vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívek, mind Krisztus más hívei, mind pedig általában az összes emberek, akiket Isten kegyelme meghívott az üdvösségre” (Egyház 13).

* * *

Ha Isten ilyen titokzatos módon össze tudja gyűjteni a feléje törekvőket, *mi a szerepe a szervezett Egyháznak?* Miért volt szükség evangéliumra, apostolokra, szentségekre, egyházi intézményekre? Nem elég, ha Isten maga számon tartja övéit? A széleskörű vallási közömbösséggel kapcsolatban nem nehéz megállapítani, hogy az emberek könnyebben elfogadják Istent, mint az Egyházat. Egyesek előtt az is probléma, hogy az Egyház, mint történeti intézmény, nem nehezedik-e súlyos teherként az istenhitre? Hiszen magával hozza a jogrendet, az emberi fontoskodást, a hivatalos ügymenetet és mindenféle gyarlóságot. Nem volna egyszerűbb, ha az egyén és az Isten közé nem ékelné magát semmiféle szervezet?

Felelet helyett újabb kérdéssel válaszolunk. Miért nem elégedett meg Isten azzal, hogy az emberek a maguk módján segítségül hívják nevét, miért adott kinyilatkoztatást és miért jelent meg köztünk a megtestesülés misztériumában? Valószínűleg más ez a világrénd, amelyben eleven tényezővé vált az emberré lett Isten, az ő tanítása és kegyelme, mint lenne az a világ, ahol az emberek csak saját képességük szerint keresnének megoldást az erkölcs, a lélek és az örök élet problémájára. Krisztus azért jelent meg, hogy az Isten szentsége, irgalma, szeretete, törvénye látható alakban benne legyen történelmünkben. Megjelenése óta ő a bizonyítéka annak, hogy van bűnbocsánat, gondviselés, kegyelmi segítség és feltámadás. Krisztus Egyházat alapított s nem azt tette feladatává, hogy az egyén és Isten közé ékelje magát, hanem, hogy az ő művét folytassa. Győzze meg a világot, hogy az Atya Krisztusban az emberiség felé fordult, kitérte előtte irgalmát, szeretetét. Krisztus az egész emberiség nevében megdicsőítette az Atyát és ennek a dicsőítésnek folytatódnia kell az Egyházban a világ

végéig. Az Egyház imája, engesztelése, engedelmissége arra való, hogy Isten az egész emberiségre kiárassza kegyelmét. Az evangélium arra való, hogy tudatosítsuk magunkban az Isten gyermekeihez méltó életet. Az Egyház tagjainak kell bevetíteni Krisztust a világba. Kell, hogy természetfölötti szempontból a föld sója legyenek, akik a testiség és ösztönösség helyett a lélek értékeit szolgálják. Rájuk hárul a feladat, hogy a világosság legyenek a világban, akik a hit fényében gyakorolják az igazságosságot, szeretetet, türelmet, bizalmat, akiknek van reményük a lehetetlennek látszó helyzetben is és akik mernek az igazságért áldozatot hozni. Az Egyház tagjai Krisztus fősége alatt igyekeznek megvalósítani a főparancsolatot: az istenszeretetet és az emberek szeretetét. Ők tehát – ha valóban keresztények – abban a teljes értelemben az Isten népe, hogy belevetítik a világba Krisztus szentségét, tettekétségét, önfeláldozását. Azért hallgatják az evangéliumot és azért járulnak a szentségekhez, hogy életükkel megdicsőítsék az Istent és javára lehessenek embertársaiknak. Krisztus nem azért alapított Egyházat, hogy ők az Isten népének kiváltságos csoportja legyenek, hanem azért, hogy az egész emberiségnek szolgáljanak az üdvösség rendjében. Az Egyház mint szervezet tanúskodik Isten mellett, nem kihívóan, nem az igazság birtoklásának fölényével, hanem a szeretet és türelem meggyőző erejével. „Az Egyház mint Isten népe, nem egyszer kisdud nyájnak tűnik fel, mégis az egész emberi nem számára erős magja az egységnek, a reménynek és az üdvösségnek. Krisztus úgy alapította, mint az élet, szeretet és igazság közösségét. Ő tette meg a megváltás eszközének mindenki számára, s ő küldi az egész földkerekségre, mint a világ világosságát és a föld sóját” (Egyház 9).

Az Egyház közösségébe azok tartoznak bele teljesen, akik a keresztségben Krisztus tagjai lettek és az Ő Lelkét hordozzák magukban, elfogadják az Egyház alkotmányát, benne az üdvösség eszközeit, a külső szervezetet, és elismerik, hogy Krisztus apostolain, a pápán és püspökökön keresztül kormányozza Egyházát. Itt tehát megvan a hitvallásnak, a szentségeknek, a kormányzatnak és a közösségnek a köteleke. Az viszont nem jár az üdvösség útján, aki beiktatást nyert ugyan az Egyházba, de nem tart ki a szeretetben, így „teste szerint” tagnak számít, de „szíve szerint” nem.

Sokan élnek a világban olyanok, akik saját hibájukon kívül nem jutottak el a teljes egyházi tagsáig. Az Isten népénél azonban számon kell tartani őket. A zsinat ide sorolja a hitújoncokat, akiknél a belépés szándéka már kegyelmi kapcsolatot teremt az Egyházzal. Többszörös szállal hozzá vannak kötve azok is, akik hisznek Krisztusban, a keresztség is megszentelte őket, de vagy nem vallják a teljes keresztény hitet, vagy nem maradtak közösségben Péter utódával. Ilyenek a keleti és a protestáns egyházak hívei. A kereszténység kegyelmi kincseinek nagy része feltalálható náluk. Sokan vannak, akik tiszteletben tartják a Szentírást, mint a hit és élet szabályát, s őszinte buzgóságot is tanúsítanak, hisznek az Atyában és Jézus Krisztusban megkeresztelkednek, sőt más szentségeket is elfogadnak. A keletieknél megmaradt az apostoli utódlás a püspöki hivatalban, ünneplik az eucharisziát, megtartották a Mária-tiszteletet. Ezekben a keresztény közösségekben is működik a Szentlélek, s akárhányszor a legmagasabb erényekre képesíti őket, egészen a vértanúsáig. Méltó dolog tehát, hogy egyre jobban felébredjen a vágy mindenütt a teljes egység után.

Vannak olyanok is, akik még nem fogadták el az evangéliumot, de hisznek az egy Istenben, s ezek is az Isten népéhez rendelődnek. Ilyenek a hívő zsidók és mohamedánok. „Mindazok elnyerhetik az örök üdvösséget, akik önhibájukon kívül nem ismerik Krisztus evangéliumát és Egyházát, de őszinte szívvel keresik az Istent és a kegyelem hatása alatt törekednek rá, hogy tetteikben teljesítsék akarátát, amelyet fölismertek lelkiismeretük szavában” (Egyház 16).

Még nagyobb jelentősége van a következő megállapításnak: „Azoktól sem tagadja meg az Isten az üdvösséghez szükséges támogatást, akik önhibájukon kívül nem jutottak még el az Isten kifejezett ismeretére, de – bizonyára nem a kegyelem segítségével – igaz életre

törekednek. Ami jó és igaz van náluk, azt az Egyház úgy értékeli, mint előkészületet az evangéliumra és mint Isten adományát” (uo.).

E meggyőződés mögött az a kinyilatkoztatott igazság áll, hogy Isten komolyan akarja minden ember üdvét (1Tim 2,5), tehát meg is adja hozzá a kegyelmet. Különböleg eleve elfogadhatjuk, hogy ha az ember az Isten teremtménye, akkor a lélek kutat az igazság és szeretet forrása után. A szellem sajátja a várás, a keresés és kitárulás. Nemcsak arra képes, hogy meghallja az új lehetséges szót, hanem várja is, hogy megszólítsák. Nem tud belenyugodni abba, hogy örök vágyainak területén végleges hallgatásra legyen ítélve.

Viszont Isten ezt a megszólítást, ami elhangzott Krisztusban, intézményesen az Egyházon keresztül akarja eljuttatni az emberekhez. Nekünk tehát nemcsak az a feladatunk, hogy meghalljuk az Isten szavát, hanem eljuttassuk oda is, ahol még csak a lelkiismeret szavában visszhangzik. A kiválasztás kegyelme így válik Istent dicsőítő tette.

Irodalom:

O. Semmelroth: Das priesterliche Gottesvolk, Concilium 4(1968)41 kk.

M. Carrouges: Volk Gottes – Mythos und Wirklichkeit, Limburg 1966.

W. Sandfuchs: Das neue Volk Gottes, Würzburg 1966.

Barauna: De Ecclesia, Herder, 1966.

M. D. Chenu: Poeples de Dieu dans le monde, Paris 1966.

Közösség Krisztusban

A zsinaton több mint két és félezer püspök tanácskozott, és hozott határozatokat. Ezek a világ minden tájáról, a legkülönbözőbb faji, nyelvi, kulturális és társadalmi viszonyok közül jöttek össze. Sok kérdés fölött heves viták folytak; akárhányszor az előre megszerkesztett tervezeteket visszautasították, tehát teljes volt a szabadság, mégsem került sor szakadásra, hanem igyekeztek elfogadható megoldásokat keresni, s a végén mindenki alávetette magát a többség szavazatának. Ez egyáltalán nem magától értetődő jelenség. A legellentétesebb véleményeknél is meg lehetett figyelni, hogy végeredményben mindenki a hit érintetlenségét és az Egyház egységét akarta védelmezni.

Kétségtelen az is, hogy a zsinat az elmúlt századok központosító törekvésével szemben növelte az egyes püspökök és az egyes nyelvterületek püspöki karának apostoli tekintélyét és hatalmát, de senki nem akarta ezt a pápai tekintély és hatalom rovására tenni. A tételt azon az alapon mondták ki, hogy a pápa és püspökök egy szervezett testületet alkotnak, a hatalmi megosztás azt is magával hozza, hogy mindenki mindenkiért felelős. A liturgiában a latin nyelvet felváltotta a nemzeti nyelvek sokasága és a zsinat nem félt attól, hogy ezzel megbontják az Egyház egységét, hanem csak a belső gazdagság kifejezését látta benne.

Ez a néhány utalás mutatja, hogy az *Egyház egysége* nem a külső formák azonosságában áll, nem is a központi hatalom aprólékos alkalmazásában, hanem az egy és oszthatatlan hitnek a megvallásában és a Krisztushoz fűződő szeretetben. Az újkori fejlődés az Egyházban is kiépítette a szövevényes jogrendet s a szabályok alkalmazása annyira előtérbe hozta az Egyház emberi arculatát, hogy mögötte könnyen elhalványult a kegyelmi berendezkedés. Azért volt szükség erre a belső reformra. A zsinat bele akarta vinni a keresztény köztudatba, hogy Krisztusban tartozunk össze, őbenne alkotunk közösséget. Az apostoli kor úgy jelezte egy-egy új tag befogadását ebbe a közösségbe, hogy „megkeresztelték azt Jézus Krisztus nevében” (ApCsel 2,38). Amikor Szent Lukács leírja az első keresztény egyházközség életét, ezzel jellemzi tagjait: „Állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában, a közösségben, a kenyértörésben és az imádságban” (ApCsel 2,42). Ha az evangélista külön megemlíti, hogy a közösségben való kitartás feltűnő jellemzője az apostoli egyháznak, azzal valami olyat akar mondani, ami egészen új. Kétségtelen, hogy eddig is volt az emberek között családi, törzsi, nemzeti és vallási közösség. Az emberek egy-egy csoportját összetartotta a vérségi kötelék, egy eszme vagy érdek. A keresztény közösség azért új, mert új a motívuma és az összetartó ereje. Itt az emberek nem azért alkotnak közösséget, mert egymáshoz szegődtek, hanem azért, mert mindegyik Krisztushoz szegődött, sőt kegyelmi módon az ő tagjává vált. Szent Pál ezt írja a galatáknak: „Ti, akik megkeresztelkedtetek Krisztusban, Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert mindnyájan egy vagytok Krisztus Jézusban” (Gal 3,28). A hangsúly ezen van: „egy” vagytok, nem egyek vagytok. Nemcsak arról van szó, hogy egy véleményen, egy nézeten vagyunk, hanem egy természetfölötti valóságot alkotunk Krisztus főisége alatt. Ez a közösségi tudat is követelménye a keresztény vallásosságnak.

* * *

A matematikai és mechanikai szemléleten felnőtt ember számára jó megjegyezni, hogy az egységet alkotó *közösség mindig több, mint az egyedek összege*. Az élő sejt több mint a benne levő molekulák halmaza, a szervezet több, mint a biológiai szervek csoportosulása. A többlet éppen az egyes részeknek az egészre-irányulása és a funkciók kölcsönhatása. A személyek közösségében pedig már szellemi tényezők is szerepet játszanak.

A család több, mint vérségi kötelék, több, mint egy fedél alatt lakó emberek csoportja. Az igazi család szellemi otthon jelent, van lelke, szelleme és szíve. Ez nem adódik magától: valakinek meg kell határoznia a szellemet, a hangnemet, ki kell egyenlítenie a különbségeket, el kell simítania a félreértéseket. Ha a családban hiányzik a személyes szeretet, a meleg hang, a megértés, akkor az otthon nem lesz több közös szállásnál. Minél inkább érződik, hogy a családnak megvan az egyéni világa, minél inkább kulturális és erkölcsi egység, annál több szál kapcsolja egymáshoz a tagokat. Kell olyan légkör, amelyben bizalommal megnyilatkozhatnak, ahol kárpótlást kapnak külső csalódásokért, s éppen ezt adják meg a szellemi tényezők. A szellemi légkör külön keretet és biztosítékot kaphat a vallásos meggyőződésben. Így gondolta Dürer Albert is, amikor a Baumgartner-család tagjait a betlehemi Kisdéd köré csoportosulva festette le.

A nemzet sem csupán egy területen élő emberek sokasága. A haza fogalmához a szellemi tényezők is döntő módon hozzájárulnak. A honvágy nem illúzió, hanem a sajátos szellemi környezet hiányának átélése. Benne van a szeretetnek, megbecsülésnek, békének, és érdeklődésnek keveréke. A nemzet a közös történelem gyümölcse, ahol valódi szellemi értékek raktározódnak fel. Talán lírai módon hangzik, pedig valóság, hogy a magyar szellemi örökségben, ahogy azt a nyelv kifejezi, benne van a régi sámánok ráolvasása, a kalandozó ősök csatakiáltása, az igricek és regösök játékos éneke. Visszhangzanak benne Szent István intelmei és a Halotti Beszéd komor figyelmeztetései. Megtaláljuk benne Pázmány igazságra vezérlő ízes népi logikáját, Vörösmarty, Széchenyi és a reformkor nemzedékének lelkesültségét, Deák Ferenc paraszti bölcsességét vagy Ady forradalmiságát. Fellelhető benne a búcsújáró magyarok Mária-éneke és Kölcsey lágy melankóliája, amely először jó kedvet kér az Istentől s csak utána bőséget. Minél gazdagabb egy nép szelleme, annál tudatosabb tartalmat ad a hazafiságnak és annál erősebben egymáshoz kapcsolja a nemzet tagjait.

A vallás mindig közösségi tényező volt. A történelem folyamán a legrégebb kulturális élet Mezopotámia városaiban alakult ki. Az ásatások (Eridu, Uruk, Teli Asmar) azt mutatják, hogy a templom a legfeltűnőbb és legszebb épület. Az emberi település azt veszi körül. A templom az istenség lakóhelye, a vallási és politikai tekintély az istenség képviselője. Ennek jele az is, hogy az uralkodók nevében annyiszor fordul elő a törzsi vagy nemzeti istenség neve. Az egész társadalmi berendezkedésnek vallási színezete van. Ennek nyoma megtalálható ott is, ahol a vallás már elkülönül a politikai hatalomtól, mint a görögöknél és rómaiaknál. Ezért érthető pl., hogy a római állam úgy üldözte a keresztényeket, mint istenteleneket és hazafiatlanokat.

A pogány vallásokban az istenekkel való kapcsolat végeredményben a természetes emberi kapcsolatok színeződése, addig az ószövetségi Izrael már tételes isteni kinyilatkoztatásra hivatkozhat. A világfeletti egy Isten kiválasztott embereken, prófétákon keresztül beleszól a nép életébe. Ezeket az embereket csodákkal és szent étellel igazolja s rajtuk keresztül alakítja ki a vallást. A nép Isten népének tekinti magát s ezt a kiváltságot a velük kötött szövetségből vezeti le. Éppen ez az új elem a többi valláshoz viszonyítva. Szövetséget nem szoktak kötni családi és törzsi kereten belül. Idegenek szerződtek egymással, akik között előbb ellenségeskedés volt. Ábrahám ősei is bálványimádók voltak, tehát távol jártak az Istentől, utódai azonban hűséget ígérnek neki. A nép elismeri Jahvet urának, védőjének, királyának. Isten a maga részéről törvénnyel védi a szövetséget s erre szükség is volt, mert az embernek közvetlen erkölcsi norma kell a viselkedéséhez. De a törvény vezetett a vallás kiürítéséhez is, mert az Istenhez való hűséget a törvény betűjének megtartásában kezdték látni, nem a benső hitben és hódolatban.

Az ószövetségben a vallás még kezdetleges. Az egy Isten imádását s a pogány népekkel való emberi kapcsolatot nem tudják harmóniába hozni. A vallás tisztaságának megőrzését az elzárkózásban látják. Befelé a közösségi szellemet táplálja az egy őstől való származás, az Isten népéhez való tartozás tudata és a törvényben megszabott életmód. Istent annyiban érzik

jelenlevőnek, amennyiben hatalmával mindent kezében tart és amennyiben a jelképek őt hordozzák. Ilyen jelkép a templom, az áldozat és a Szentírás.

* * *

A kereszténység *új közösségként* mutatkozik be. Kifelé olyan, mint egy eszme közössége, befelé azonban érzik, hogy az eszme mögött a személyes Isten áll, aki „emberré lett és köztünk lakott”. A benne hívőket kegyelmi szálakkal magához fűzi s így alakul ki a „közösség Krisztusban”. Ha a tartalmát ki akarjuk fejteni, meg kell világítani mind a hitbeli, mind a kegyelmi oldalát.

„Isten a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban a Fián keresztül beszélt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett” (Zsid 1,1). A keresztény hitben tehát úgy tükröződnek az üdvtörténet eseményei, mint egy nemzet szellemében a hagyomány értékei. Visszhangzik benne Isten teremtő szava, amely az üres semmiben létet fakasztott s felvillan benn az égő csipkebokor lángja és jelzi, hogy a kinyilatkoztatással új világosság és erő, új hang és melegség jelent meg köztünk. Benne van Izajás víziója az örök béke hónáról, ahol majd együtt legel a bárány és az oroszlán, de benne van Jeremiás siralma is, amely a történelem tragédiáit igyekszik összeegyeztetni Isten atyai gondviselésével. A hitben megszólal Keresztelő János bűnbánati felhívása és Nikodémus töprengése, benne van a betlehemi pásztorok egyszerűsége és a napkeleti bölcsek fáradhatatlan kutatása. Benne van az a lendület, amellyel Péter és János húsvét reggelén kiszaladnak az üres sírhoz és benne van Tamás racionalista követelése a bizonyítékok után. Mindezek mögött azonban az első pünkösdi szellemi telítettsége áll, amely meghozta a világos látást és a szívekbe kiárasztotta a szeretetet (Róm 5,5).

A hit misztériumain keresztül kialakul az Istenről az a kép, hogy *ő kapcsolatot és barátságot* keres teremtményével, az emberrel. Ábrahámától kezdve a prófétákon keresztül ismétlődik a megszólítás: Ne félj, veled vagyok. Nem akarom sorra venni a próféták kiválasztását és meghívását, csak egy jelenetre utalok, amellyel lezárult az előkészületi idő s az Isten és ember kapcsolata átmeneti lelki élmény helyett vérségi kapcsolattá vált. A kereszténység központi tétele a Szentháromság második személyének megtestesülése Mária anyaságán keresztül. Itt Isten kilép világfölötti fenségéből és a legmélyebb értelemben emberi módon viselkedik: anyát választ földi teremtményei közül és teljes odaadással vállalja a gyermeki függést. Krisztus csodáival és feltámadásával is igazolta, hogy „Istennél semmi sem lehetetlen” (Lk 1,36). Ebben a misztériumban kap támpontot az a vívódás, hogy érdemes-e néhány esztendőre hordozni az öntudat terhét, ha az nem köthet ki az örök lét világosságánál és szereteténél.

Isten Krisztus alakjában bemutatja, hogy *nem idegenkedik az emberiségtől*. Kijelenti: azt jött keresni, ami elveszett; nem az egészségeseknek szükséges az orvos, hanem a betegeknek. Meglátja az igazságra éhes és tévelygő tömegben a pásztor nélküli nyájat, amely várja az Isten szavát. Együtt érez a betegekkel, szenvedőkkel, s amikor a fölényeskedő emberi tanítókkal és vezetőkkel összehasonlítja magát, így szól: Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradtak vagytok és az élet terhét hordozzátok, én megenyhítlek titeket.

Ő akar lenni az egymás közti megértés és kiengesztelődés biztosítója, ígéri, hogy annak is jutalmat ad, aki embertársát egy pohár vízzel felüdíti. Maga köré gyűjti az élet számkivetettjeit, akiknek nincs földi reményük, s rátereli figyelmüket az örök életre. Erőt önt azokba is, akiket üldöznek az igazságért vagy a beléje vetett hitük miatt, s vigasztalja őket a mennyi boldogsággal.

A velünk való egybetartozást azzal is kimutatja, hogy vállalja értünk a felelősséget a mennyi Atya előtt: életét adja juhaiért, hogy áldozatával kiengesztelje bűneinket. Ígéri, hogy mindazokat megvallja az Atya előtt, akik őt megvallották az emberek előtt. Végül megígéri,

hogyha majd eljön, mint ítélő bíró, maga elé gyűjti a választottakat a világ minden tájáról. Akkor teljeseedik be, amiért az utolsó vacsorán könyörgött: Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek, ahol én vagyok és lássák dicsőségemet (Jn 17,24). Ezek alapján állíthatjuk tehát, hogy a Krisztusba vetett hit valódi közösséget hoz létre.

* * *

Ezt a közösséget kegyelmi kapcsolat fogja össze. Krisztus tanításában egy egészen új és átfogó gondolat villan fel: Isten kitárja benső életét az ember felé. A vele való találkozás annyira valóságos, hogy *bevon a saját életkörébe*. Ő maga válik az élet tartalmává, egyelőre a hitben, reményben és szeretetben, a másvilágon pedig a színe-látásban. Krisztus viselkedésében az a meglepő, hogy a feltűnő és szokatlan újdonságokat is egyszerű természetességgel adja elő. Nincs benne semmi út- és iránykeresés, tapogatózás. Kijelenti, hogy követésével olyan kincset lehet gyűjteni, amit a moly és a rozsdá nem emészt meg. Ő az élet és a feltámadás ura és ő tart ítéletet az egész világ fölött. Ezek a megállapítások közvetlenül folynak abból a tételből, hogy benne az Isten emberré lett. Sokkal meglepőbbek azok a bejelentések, amelyekben magát a megváltott emberiség élő központjának és összetartó erejének mondja, hiszen éppen ezekből ismerjük meg, hogy az Atya a Fiú és a Szentlélek elküldésével be akart vonni bennünket saját isteni életébe.

Krisztustól megtudjuk, hogy a hit és a szeretet erősebb kapcsolatot teremt vele, mint a vérrokonság: „Aki teljesíti mennyei Atyám akarátát, az nekem mind testvérem, nővérem és anyám” (Mt 12,50). Az oltáriszentség megígéréseivel bejelenti: „Aki eszi testemet és issza véretem, az bennem marad és én őbenne” (Jn 6,56). Az utolsó vacsorán pedig azt kéri: „Maradjatok bennem, akkor én is bennetek maradok” (Jn 15,4). Főpapi imájában így kéri az Atyát: „Amint te, Atyám bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek egyek ők is mibennünk” (Jn 17,21).

Ha figyelembe vesszük, hogy ezekben az Isten tesz nyilatkozatokat teremtménye felé, jogunk van a szavak értelmét kutatni és azt magunkra alkalmazni. Krisztus szavaiban elsősorban meg kell látnunk a személyes igényt a barátságra, a bizalomra és a hűségre. Az isteni kinyilatkoztatás nem olyan, mint egy ország törvényhozása, ahol csak a tömeg életének a rendezése, keretek között való tartása a fontos. Krisztus is rendet akar, sőt örök elrendezést, de nem személytelen rendeletekkel, hanem a benső kapcsolat kiépítésével. Akinek hite van, az eljutott Tamás apostol kijelentéséig: „Én Uram, én Istenem” (Jn 20,28). Megérzi, hogy a sejtelmes isteni nagyság közel jött hozzá, van számára mondanivalója, vigasztalása, bátorítása, azért ragaszkodik hozzá.

Személyek között a barátság mindig *közös élménnyel* kezdődik: ártatlan gyermeki kalandban, vagy komoly vállalkozásban ébred fel az érdeklődés és a tisztelet a másik iránt. Az Istennel fennálló hit és barátság is így indul el. Az ember egy hirtelen jött segítségben, vigasztalásban, vagy esetleg figyelmeztetésben ébred tudatára annak, hogy valaki mindent átfogó hatalmával kíséri életét. Az élmény lehet viharos, amely felemel vagy lesújt, máskor olyan lassú és szinte észrevehetetlen, mint ahogy a falevél szívja magába a nap sugarát s mégis gyümölcsöt érlel. Az Isten jöhet bensőleg, szellemileg, de legtöbbször embertársainkon keresztül közeledik. Valakinek a segítséget kérő pillantásában, vagy emésztő szomorúságában. Mióta azonban Krisztusban megjelent és Egyházat alapított, azóta akarja, hogy az Istenhez vezető élmény azokon a keresztényeken keresztül sokszorozódjék, akik őt képviselik a földön.

Egy-két szentírási helyből világos lesz, hogy mire gondolok. Szent Pál utasítást ad a korintusi egyházközségnek, hogyan használják fel az Istentől kapott kegyelmeket és hogyan rendezzék meg az istentiszteleti összejevetelt. A végén hozzáteszi: Ha belép közétek egy be nem avatott, azt fogja mondani: „Valóban köztetek az Isten!” (1Kor 14,25). Más alkalommal,

amikor az apostol gyűjtést rendez a palesztinai szegény keresztények részére, azt írja: Ha kitartotok a jótékonyságban, Istent magasztalják majd érte azok, akik a javakban részesülnek. Hiszen megtudják, hogy tanúságot tettetek Krisztus evangéliumáról és kifejeztétek a velük való közösséget (vö. 2Kor 9,13). Pál apostol, aki a krisztusi hit fáradhatatlan hirdetője volt, maga is úgy érezte, hogy a közösség hite őt is megerősíti. A római keresztényeknek írja: Szeretnék elmenni hozzátok, hogy egymás hitének láttára kölcsönösen megvigasztalódjunk (Róm 1, 12).

Ma, amikor az egyházi élet megújítására törekszünk, elsősorban azt kutatjuk, hogyan válik az Egyház élő közösséggé. Hiszen ne feledjük, hogy az Egyház feje a feltámadt Krisztus, aki „többé nem hal meg, hanem él Istennek” (Róm 6,10). Ha Krisztus azt a parancsot hagyta hátra Egyházának, hogy tanúságot tegyen mellette, akkor az Egyháznak valóban őt kell hordozni és tükrözni szóban és tettben. Nem lennénk hűségesek az evangélium szövegéhez, ha csak azt hirdetnénk, hogy Krisztus jelen van a szentségek erejében, főleg az oltáriszentségben és jelen van az Egyház tanításában. Ahol jelen van egy keresztény család, egy baráti kör vagy egy egyházközség, Krisztus ott akar lenni köztük. Szó szerint ezt mondta: „Ha ketten közületek egyetértve kérnek valamit a földön, meg fogják kapni mennyei Atyámtól. Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok köztük” (Mt 18,19). Mindez érthető abból, hogy a kereszténységben Krisztus misztikus testének tagjai lettünk: „Mindnyájan, akik megkeresztelkedtetek Krisztusban, Krisztust öltöttétek magatokra” (Gal 3,28). A tagok a fön keresztül tartoznak egymáshoz, azért közösségük a főnek a jelenlétét is biztosítja.

* * *

A szentírási értelemben vett közösség, a „koinonia”, tehát a *természetfölötti élet közössége*. Krisztus a hit tárgya, tehát összetartja az Egyházat úgy is mint eszme, azonkívül ő a kegyelmi élethatás forrása, aki a Szentlelket kiárasztotta misztikus testére, tehát biztosítja az Egyház egységét úgy is, mint a szeretetnek, egybetartozásnak, felelősségnek benső forrása. A jogrend ebbe az élet-közösségbe van beágyazva, Krisztus magát akarta érzékelhetővé tenni a pápaságban, a hierarchiában, általában az egész egyházi tekintélyben és szolgálatban. Ezért a jogrend nem különülhet el a szeretettől, a tekintély a szolgálattól. Ha elkülönül, az már emberi visszaélés, amit meg kell szüntetni.

Pál apostol az áldozást Krisztussal és Krisztusban való közösségnek nevezi (koinonia, 1Kor 10,16-17). Az Egyház a latin liturgiában is ezt a szót tartotta meg az áldozás jelölésére (communio). A zsinat az apostoli kollégium sajátos természetét abban látja, hogy az jogilag strukturált kegyelmi közösség, azért pl. a pápa és a püspökök jogkörét nem lehet maradéktalanul szétválasztani, sőt jogi nyelven nem is lehet a testület mibenlétét kifejezni. Az élet több, mint jogrend, s ezt még inkább elmondhatjuk a kegyelmi életről. A pápa és a püspökök testületéhez hasonló természetű a püspök és a papság közössége, akik mindnyájan Krisztus főpapi küldetésének hordozói. Mindez természetesen benne van az Egyház egyetemes közösségében Krisztus fősége alatt.

Az élet közössége magával hozza az *egymásért vállalt felelősséget*. Annál inkább, mivel az egyes tagokban mindig a főt, Krisztust is meg kell látnunk. Biztos, hogy az Isten üdvözítő kegyelme az egész emberiségben működik, tehát egymás iránti jóakarát, felelősség mindenütt található. Mégis a kereszténység az az intézmény, amelynek a szeretetet befelé és kifelé tudatosan hirdetnie és gyakorolnia kell. Ezzel bizonyítja, hogy sajátos természetű közösségként indult el történelmi útjára. Mivel pedig Krisztus egyetemes Megváltó és minden ember üdvözítésére jött, az egyházi közösség nem lehet kizárólagos, nem zárkozhat el azoktól, akik részben vagy egészben kívülállónak tekintik magukat. Az ószövetségi vallás még az elkülönülésben látta fennmaradásának biztosítékát. Az Egyház fennmaradását csak az

biztosíthatja, ha igyekszik mindenkié lenni. A Krisztushoz és az egész emberiséghez való tartozásnak egyensúlyban kell lenni.

Az Egyház felelős azokért a keresztényekért, akik nem élnek vele teljes közösségben vagy azért, mert a látható főt nem ismerik el, vagy pedig azért, mert a hit egyik-másik tételét másként magyarázzak, nem a tanítóhivatal értelmezése szerint. Az *ökumenikus szellem* tehát következménye a közösségről szóló tanításnak. De az Egyház – az apostol szavával élve – adósa azoknak is, akikhez az evangélium nem jutott el, hiszen ők is meg vannak hívva Krisztus közösségébe. Ennek a felelősségnek kifejezője a szolgálat. Az Egyháznak úgy kell megújulnia, hogy felismerjék benne a továbbélő Krisztust. A hasonlóság szempontjai ezek: „Krisztus szegénységben és ellenfelei ártalmának közepette vitte véghez a megváltás művét. Az Egyháznak is ezt az utat kell megtennie, hogy az embereket az üdvösség gyümölcseiben részesítse. Jézus Krisztus isteni mivoltában a szolga alakját öltötte magára, kiüresítette magát (Fil 2,5) és ő, a gazdag, szegénnyé lett (2Kor 8,9) érettünk. Hasonlóképpen az Egyház is – bár küldetésének elvégzéséhez emberi eszközökre szorul – nem arra van hivatva, hogy földi dicsőséget keressen, hanem arra, hogy az alázatosságot és önmegtagadást terjessze saját példájával. Krisztust azért küldte az Atya, hogy örömhírt vigyen a szegényeknek, gyógyítsa a megtört szívűeket (Lk 4,18), keresse és üdvözítse, ami elveszett (Lk 19,10). Ezért az Egyház is szeretettel öleli át mindazokat, akikre emberi gyöngeség nehezedik, sőt szegény és szenvedő Alapítójának képmását ismeri fel a szegényekben és szenvedőkben. Meg akarja szüntetni inségüket és Krisztusnak szeretne szolgálni bennük” (Egyház 8).

Az egyházi „koinonia” természetéből még egy lényeges vonást ki kell emelnünk: csak *a másvilágon* éri el tökéletes alakját. Addig útban van, mint küzdő, vándorló Egyház, s mindig az alakulás, fejlődés, próbálkozás képét mutatja. Bár a kinyilatkoztatásban megkapta az egész tanítást, de annak megértése belső fejlődést kíván. Krisztusban hordozza a kegyelem teljességét, de tagjainak emberi gyarlósága miatt szentsége a földön soha nem lesz teljes. Ugyanezen okból a feladatát sem fogja soha maradék nélkül megoldani. Mindig lesz mit kiengesztelni, javítani, helyrehozni, s ezért állandóan belső reformra is szorul. Azonban mivel Krisztusban fennálló közösségről van szó, ő pedig már átment a feltámadás dicsőségébe, azért ebben a közösségben mindig nyilvánvaló lesz a természetfölötti erők jelenléte. Az a hivatása, hogy mindenki előtt nyitva álljon, de soha fel nem oldódhat a földi problémákban, nem veszítheti el kegyelmi kovásjelleget. Megvan a benső biztosítéka, hogy a szolgálatban minél inkább az emberiségé válik, annál inkább krisztusi és természetfölötti marad. Ezért érthető, ha a zsinat a „diadalmas” Egyházzal szemben a kiüresítést és a szolgálatot hangoztatja, mint a jövő biztosítékát.

Irodalom:

H. Erharter: Opposition und Freiheit in der Kirche, Der Seelsorger 1967, 3.

H. Schürmann: Die geistlichen Gnadengaben, Mainz 1966.

K. Rahner: Das kollektive Finden der Wahrheit, Schriften zur Theol. VI. 104. kk.

F. Bourassa: Communion du Père et du Fils, Gregorianum 48(1967) 657 kk.

H. Aufderbeck: Das gemeinsame Werk, Der Seelsorger, 1967 107.

J. Beyer: Les sociétés de vie commune, Gregorianum 48(1967) 766 kk.

J. Schmauch: Grosse Masse und kleine Herde, Der Seelsorger 1967 219.

A világi hívő az Egyházban

Amikor ezt az elnevezést emlegetjük, hogy „világi hívő” vagy még inkább „laikusok”, úgy érzem, ha nem is mentegetőzni, de legalább magyarázkodni kell. Elsősorban azért, mert pl. az apostoli Egyházat tükröző szentírási iratokban hiába keressük a papság és a világi hívők ilyen megkülönböztetését. Lukács pl. az ApCsel 1,15-ben így ír: Péter egy alkalommal a testvérek között szólásra emelkedett. Pál apostol a leveleiben az Egyház tagjait így nevezi meg: akiket Isten meghívott, kiválasztott, akik Jézus Krisztusban megszentelést nyertek. Ebben a megszólításban benne vannak a papok és hívők egyaránt. A megkülönböztetés már a későbbi korok vívmánya, amikor az Egyház a családias kis közösségből átalakult szervezett társasággá. A papság gyűjtő fogalma a klérus lett, míg a hívők gyülekezetét laos-nak, népnek mondták; innen ered a laikus szó. Ahogy alakult a jogrend, az egyházi tudományosság és a szervezethez, a papság mind nagyobb szerephez jutott, s a hívők gyülekezetéből inkább a vezetettek, a hallgatók közössége lett. Valószínűleg ószövetségi hatásra kezdték a templomot is két részre osztani, a szentélyre és a hajóra. A papság a szentélyben szolgált, a hívők pedig inkább csak nézői, hallgatói lettek az istentiszteleti cselekménynek. A latin nyelv megtartása révén a papság szinte kizárólagos művelője maradt a teológiának, s a hívőt a liturgia végzése közben is valami egyébvel kellett foglalkoztatni: népénnel vagy más imával. A szerzetesrendek is közelebb álltak a papsághoz, mint a világi hívőkhöz, a papsággal együtt külön ruházatuk volt, előjogokat élveztek és a férfirendek nagy része fel is vette az egyházi rend szentségét. Mindez a kívülálló szemlélőre azt a hatást kelthette, hogy az Egyház túlságosan klerikalissá vált.

Az ilyen irányú fejlődésnek azonban *megvoltak a történeti okai*. A kereszténység először a Római Birodalom határain belül építette ki szilárd szervezetét. A népvándorlás háborús hullámai azonban feldúlták az életet, a kultúra gócpontjai és a műveltség hordozói kizárólag a püspökségek és a kolostorok maradtak. Később pedig a 16. századi hitújítás kétségbe vonta az egyházi rend szentségi jellegét és a hierarchia külön felhatalmazását, azért az újkor századaiban ennek hangsúlyozása került előtérbe. Az egyszer kialakult életformát és jogrendet azonban nehéz megváltoztatni főleg azért, mert a legtöbb ember nehezen mond le az előnyökről, amit a hagyományos jogrend biztosít számára. A papságból nem hiányzott az a fölületes vélemény, hogy a hívő csak tárgya a papi lelkipásztorkodásnak, arról azonban kevés szó esett, hogy tulajdonképpen milyen felszentelést ad a kereszttség és a bérmálás az Egyház tagjainak.

A zsinat egyik nagy vívmánya az, hogy *a világi hívők általános papságának* értékelését újra belevitte az Egyház közvéleményébe. Meg volt győződve, hogy ezzel a Szentírás szövegeinek tesz eleget, s egyúttal biztosítja az Egyház életének lehetőségét a modern korban. A teológusok már jóval a zsinat előtt hirdették, hogy az Egyház a művelt és vallásilag is felkészült világban nem teljesítheti hivatását (*K. Rahner: Über das Laienapostolat, Schriften zur Theol. II. 339*).

Világi hívőknek azokat mondjuk az Egyházban, akik nem papok és nem tagjai valamelyik jóváhagyott szerzetesrendnek. Ez azonban még csak negatív jellemzés. Éppen azt kell kiemelni náluk, hogy ők valódi tagjai az Egyháznak és úgy kell tekinteni őket, mint eleven hajtásokat az igazi szőlőtőn. A pozitív jellemzést a zsinati szöveg így adja meg: „A világi hívőket a kereszttség beoltotta Krisztusba, Isten népévé rendelte, Krisztus papi, prófétai és királyi szerepének részesévé tette, mindegyiküket a maga módján. Így ők a maguk részéről az egész keresztény nép küldetését gyakorolják az Egyházban és a világban” (Egyház 31).

A meghatározásnak minden szaván hangsúly van. Éppen azt állítja elénk, ami természetfölötti a keresztény hivatásban, azért szeretném kifejezéseit sorra venni. Tehát

azokról van szó, akiket a hit és a keresztség beolt Krisztusba. A megjelölés a Szentírástól származik, tehát kötelességünk, hogy a tartalmát magunkra alkalmazzuk. A keresztséget Krisztus is az újjászületés eszközének mondta, mert a Szentlélek ereje hatja át (Jn 3,5). Pál apostol azt tanítja, hogy a keresztség azért részesít a megváltás kegyelmeiben, mert misztikus módon magunkra öltjük Krisztus halálát és feltámadását. Ezért úgy kell tekinteni magunkat, mint akik meghaltak a bűnnek és élnek Istennek Krisztus Jézusban” (Róm 6,11). A keresztség kimondotta a hit szentsége: Krisztus összekapcsolta a kettőt: Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni... (Mk 16,16). A hit azt jelenti, hogy az ember elfogadja Krisztust megváltójának, hozzá akarja kapcsolni örök sorsát és az ő kegyelméből akar élni. Felnőttet csak akkor lehet megkeresztelni, ha őszintén leteszi a hitvallást. A gyermekek megkeresztelése tulajdonképpen kivétel: ők az Egyház hitével hisznek, azért lehet nekik is kiszolgáltatni a keresztséget. De igazában csak akkor lesznek keresztények, ha tudatosítják magukban a hitet és vállalják a Krisztushoz való tartozást. Az új liturgia ezért írja elő a nagyszombati szertartásban a keresztségi fogadás megújítását.

Meg kell tehát látnunk, hogy a keresztény hit az általános emberi feladaton kívül *új hivatást jelent*: Krisztus tagjaként *beleállni a világba*, a tőle kapott hittel, reménnyel, szeretettel vállalni az életet és Isten megdicsőítését. Vigasztalhat a tudat, hogy nem vagyok egyedül: Krisztusnak, a főnek gondja van rám, vele együtt végzem munkámat, imámat, vele együtt hordozom az élet keresztségét s őbenne bízva várom testem feltámadását. Szeretném hangsúlyozni, hogy a hit és a keresztség tesz bennünket igazán keresztényekké, Krisztus tagjaivá, s mint Isten gyermekei egyenlők vagyunk. A papság és a szerzetesség nem valami többlet-kereszténység, hanem szolgálat az Isten népén belül. Az Egyházban nem szabad elveszni a szent egyenlőségnek és szeretetnek. Szent Pál használja az Egyházra a legáltalánosabb hasonlatot, amikor az élő test képét alkalmazza rá. A tagok egymásért vannak, s bármelyik hiányoznék, az az egész test csonkaságát jelentené (1Kor 12,12-26).

Az egyházi tanítás a Krisztussal fennálló kegyelmi kapcsolatból így vonja le a következtetést: „Krisztus az isteni kegyelem folytán testvére a hívőknek. Bár ő mindennek az ura, nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem azért, hogy ő szolgáljon (Mt 20,28). Ugyanígy testvéreik a világi hívőknek azok is, akik a szent szolgálatba helyezve Krisztus tekintélyével tanítanak, szentelnek, igazgatnak, s úgy legeltetik Isten családját, hogy mindegyikük betöltse a szeretet új parancsát” (Egyház 32). A keresztény hívőnek szüksége van erre a természetfeletti forrásból táplálkozó öntudatra. Ha tudja, hogy milyen többletet kapott a vallással, tudatosan vállalja a belőle folyó kötelességeket.

* * *

A hívők tehát a pappal együtt teljes jogú tagjai Krisztus kegyelmi testének. Mégis az ő jellemzőjük az, hogy *világi hivatásban élnek*. A papok és szerzetesek is akárhányszor benne állnak olyan mindennapi munkakörben, ami kenyérkeresetet és a világi társadalom haladását szolgálja. Mégis az ő vallási feladatuk elsősorban az Egyház belső növekedése és gyarapítása. A hívők ellenben mint az Egyház tagjai fordulnak a világ felé. Azáltal keresik Isten országát, hogy a földi rendet építik Isten akarata szerint. Mi ez a földi rend? Minden, ami az ember anyagi és szellemi kibontakozását szolgálja. Beletartozik a civilizáció fejlesztése, a tudomány művelése, a kultúra egyéb ágainak elmélyítése, a politikai és gazdasági élet javainak munkálása. „Isten itt hívja a világiakat, hogy az evangélium szellemétől vezetve dolgozzanak saját feladatukon. Mintegy belülről, kovászként járulnak hozzá a világ megszenteléséhez. Elsősorban életük tanúságával, hitük, reményük és szeretetük ragyogásával hirdetik Krisztust másoknak. Órájuk vár a velük szoros kapcsolatban levő összes ideigtartó dolgok olyan megvilágítása és rendezése, hogy azok a Teremtő és a Megváltó dicséretére váljanak” (Egyház 31).

A hívők biztosítékai annak, hogy az Egyház *nem idegenedik el a világtól*. Soraikban felvetődik az emberi életnek minden problémája, s a tanítóhivatal és a teológia kötelezve van, hogy a kinyilatkoztatásból a megfelelő feleletet nyújtsa. A világi hívők sokkal jobban ki vannak téve mindenféle szellemi áramlatnak és társadalmi hatásnak, mint a papok és szerzetesek, azért olyan igények keletkeznek náluk, amit a papság köteles figyelembe venni az igehirdetésben és lelki vezetésben. A technika eszközeit, a kulturális kifejezőmódot az Egyház a világi társadalomtól kölcsönzi. Másrészt viszont a világi hívők tömegében jelentkező betegség, szegénység, csapás és bűnös eltévelyedés készíti az Egyház vezetőit arra, hogy a tevékeny szeretetet gyakorolják és annak szellemét a széles rétegekbe is átvigyék. Sem az erkölcstannak, sem az aszkétikának nem lehet az a szelleme, hogy az embert a világtól való menekülésre kényszerítse, hanem inkább az, hogy felvértezze a híveket a kísértések ellen s erőt adjon nekik a világ megszentelésére.

A zsinat így fejt ki a papság és a világi hívők kölcsönös feladatát: „A lelkipásztoroknak kötelességük, hogy a teremtés céljának és a teremtett dolgok felhasználásának alapigazságait kifejtsék, s hogy erkölcsi és szellemi segítséget nyújtsanak az evilági rendnek Krisztusban való megújításához. Azonban a világi élet helyes kibontakoztatását a hívőknek kell magukra vállalniuk, mint sajátos feladatot. Tevékenykedjenek ezen a téren nyíltan és határozottan az evangélium fénye, az Egyház szelleme és a keresztény szeretet ösztönzése szerint. Mint polgárok működjenek együtt polgártársaikkal, latba vetve szaktudásukat és sajátos felelősségtudatukat. De mindig és mindenben keressék Isten országának igazságát. Az evilági életet úgy kell berendezni, hogy saját törvényeinek épségben hagyása mellett egybehangzóvá váljék a keresztény élet alapelveivel, s amellet igazodjék az egyes korok és helyek különböző követelményeihez” (VII. apost. 7).

* * *

A világi hívő is részesedik Krisztus papi, prófétai és királyi küldetésében. Ez következik abból, hogy tagja Krisztus titokzatos testének, tehát osztozik a fő hivatalában. Röviden felvázolom ennek a hármasság küldetésnek a tartalmát.

A *papi feladat* magába foglalja az Isten megdicsőítését imával és főleg áldozatbemutatással, továbbá az ember megszentelését, az Istentől kapott kegyelem elfogadásával, továbbadásával és felhasználásával. A keresztség és a bérmálás valóban felszentel minden keresztényt erre a papi feladatra. Imája igazában sohasem magán-ájtatosság, hiszen ő tagja Krisztusnak, tehát a fővel közösségben ad hálát, dicsőít, engesztel vagy könyörög. Krisztus külön fel is hatalmazott bennünket, hogy az ő nevében kérjünk. Pál apostol így buzdítja híveit: „Bármit szóltok és tesztek, mindent az Úr Jézus nevében tegyetek, s adjatok hálát általa Istennek, az Atyának” (Kol 3,17). Nekünk keresztényeknek megvan a jogunk, hogy minden imánkat e szavakkal zárjuk: „a mi Urunk Jézus Krisztus nevében...” Megvan a bizalmunk, hogy nem pusztán a mi személyünk adja meg az értékét, hanem az, hogy az Atya szemében Krisztust képviseljük. A megkeresztelt hívő nem idegenként és jövevényként áll az Isten elé, hanem mint olyan, aki megbízatást kapott, hogy folytassa Krisztus művét, az Atya megdicsőítését. Krisztus az élet megszentelésére alapította a szentségeket. Ezeken keresztül Isten kegyelme áramlik bele az ember életébe. A szentségek kiszolgáltatói a papok, de a hívők készítik elő a talajt számukra. Ők kérik gyermekeik számára a keresztséget, a bérmálást, ők ösztönzik áldozásra és bűnbánatra. Ők gondoskodnak arról, hogy beteg hozzátartozóik megerősödjenek a betegek szentségében. A házasság felvételével is arról tanúskodnak, hogy családi életüket Isten segítségével és az ő dicsőségére akarják berendezni.

Az Egyház tanítja, hogy a hívek a mindennapi életben folytatják Krisztus áldozatát, amivel kiengesztelte a bűnöket és kifejezte engedelmisségét az Atya előtt. Ne feledjük el,

hogyan a keresztség Krisztus tagjává tesz, a bérálásban pedig a Szentlélek adja meg a természetfölötti fölkenést. „Ezért minden hívő arra van hivatva, hogy a Lélek egyre gazdagabb gyümölcsei érlelődjének benne. Minden munkájuk, imádságuk, apostoli kezdeményezésük, hitvestársi és családi életük, mindennapi munkájuk és testük pihentetése, ha Lélekben viszik végbe, de egyben az élet türelemmel viselt nehézségei is Jézus Krisztus által Istennek kedves lelki áldozattá válnak” (Egyház 34). Sajnos a keresztségben sokkal gyakrabban gondolunk az eredeti bűn következményeire, mint a megváltás kegyelmeire. Ebben a világrendben érvényes a megállapítás, hogy arcunk veritékével szerezzük meg kenyerünket, ki vagyunk téve fájdalomnak, gyötoremnek, halálnak, de Krisztus mindezt magára vette, mint áldozatot s azóta a keresztes lelkülettel végzett munkában, az elviselt szenvedésben ott feszülnek a megváltás erői: kiérdemeljük általa bűneink bocsánatát, Isten segítségét, a lélek erejét, imáink meghallgatását. A világi hívő papi küldetése ezt jelenti. De még mást is. Az Egyház hivatalos istentiszteletében, a szentmisében a pappal együtt mutatja be az Újszövetség áldozatát, amelyben Krisztus testét és véréát ajánljuk fel az Atyának. A hívő nem hallgatója a misének, hanem tevékeny résztvevője. Az istentisztelet újjászervezéséről kiadott rendelkezés megkívánja, hogy az áldozópapság és a hívek általános papságának egybekapcsolódása kell, hogy megnyilvánuljon a liturgiában (Instructio az Eucharistiáról 1967. máj.). Felejtjük el azt a múltat, amikor a pap hátat fordított a hívők közösségének és számukra érthetetlen nyelven mondta el az Egyház ősi imáit. A földi vándorlás idején az Egyház szervezetére is rárakódhat a történelem országútjának minden pora. Az új formákban lássuk meg a visszatérést az apostoli szellemhez s gondoljunk arra, hogy a modern kor ezt a tudatosabb keresztes életet követeli tőlünk.

* * *

Az Egyház minden tagja részesedik Krisztus *prófétai küldetésében*. Próféta az, aki Isten nevében beszél, az ő üzenetét hozza. Jézus Krisztusban megtestesült az örök Ige, ő volt az Atya teljes mondanivalója az emberiség számára. Benne világos lett előttünk mindaz a szeretet, irgalom, figyelmeztetés, felvilágosítás, ami szükséges a gyermeki bizalom kialakításához és örök célunk eléréséhez. Amikor a keresztes emberről állítjuk, hogy részesedik Krisztus profétai szerepében, azt akarjuk mondani, hogy Istennek általa is van mondanivalója a világ számára. Nem valami új, hanem annak a mindenkor megjelenítése és realizálása, amit Krisztusban üzent. Krisztus úgy adta tovább a megbízatást, hogy megkívánta követőitől: tegyenek tanúságot mellette. „Felruházta őket a hit érzékével és a szó kegyelmével” (vö.: ApCsel 2,17–18, Jel 19,20), hogy az evangélium ereje ott ragyogjon a mindennapi családi és társadalmi életben. Akkor bizonyulnak az ígért fiainak, ha hitben és reményben felhasználják a mostani időt és türelmesen várják az eljövendő dicsőséget” (Egyház 35). Krisztus minden hívőben meggyújtotta a hit világosságát, s azt nem akarta véka alá rejtteni. „A világiak úgy lesznek a reménybeli valóságnak hirdetői, ha a hit megvallását összekötik a hitből való élettel”. A hitet lehet a templom ünnepélyességében is hirdetni. A közösségi élménynek kétségtelenül megvan a maga maradandó hatása. De éppen úgy megvan a hatása annak az igehirdetésnek is, amelyet a keresztes ember az élete példájával a mindennapi élet egyszerű körülményei közt ad.

Krisztus a világ világosságát és az élet sóját emlegette, amikor erről a tanúságtételről beszélt, más helyen pedig kovásznak nevezte az Isten országát, amit a hívő ember képvisel. A zsinat tanítása minduntalan visszatér ahhoz a gondolathoz, hogy a tanúságtételnek, a hitben való elmélyülésnek az első iskolája a keresztes család. Ott közös az öröm, a bánat, a munka, és az élet gondja. Egy-egy tag lelki ereje, reménye és hite az egész közösségbe erőt önthet. S az a szeretet, amely egyik tagból kiárad, átölel minden tagot és beléjük önti a meggyőződést, hogy érdemes élni. Higgyük el, hogy a látszólagos vallási közömbösségnek a forrása sokkal

inkább a fáradtság, fásultság, a kiábrándulás, mint valamilyen szembefordulás Istennel. Az emberek úgy érzik, Isten nagyon messze van, néha túl sokat követel, az élet pedig tele van gonddal, csalódással, gyűlölettel és félreismeréssel. Aki ebben a mindennapi nehézlevegőjű életben meg tudja mutatni, hogyan lehet türelemmel elviselni az embereket és a bajokat, hogy érdemes követni az Isten parancsait, hogy minden látszólagos elhagyatottságban is érdemes bízni az Isten gondviselésében, az már sok embernek lett támasza, s adott nekik valamit az evangélium fényéből.

Viszont gondoljunk arra, hogy a világnézetileg sokrétű társadalomban sokkal gyakrabban felvetődik egy-egy komoly vallási tétel, mint régen. A gyakorlott szem meglátja, hogy a mai világban sem hiányzik az igazság keresése, sőt sokszor egészen drámai formát ölt. A keresztény ember prófétai tisztéből következik az is, hogy legyen mondanivalója kérdező embertársa számára. A hit igazságainak megismerése, a kor tudományához és filozófiájához való hozzájárása olyan feladat, amit Krisztus elvár tőlünk, mint keresztényektől. A mai francia írók közül sokan egész könyvben nyilatkoztak a hitükről. A regényíró Luc Estang azzal kezdi könyvét: „Elsősorban meg vagyok győződve, hogy hinni szükséges, különben nincs alapja az életnek”. Keresztény tanúságtétel alatt ezt értjük: szóval és tettel igazolni, hogy életünk a mindenható Istenre és a megváltás misztériumára támaszkodik, azért emberi hivatásunkat szentnek tartjuk, s tudjuk, hogy beletorkollik az örök életbe.

* * *

Azt hiszem, az igehirdetés és a hitoktatás nagyon kevés alkalommal emlegeti, hogy a keresztény hívő részesedik *Krisztus uralmában* is. Pedig a tétel benne van abban az állításban, hogy Krisztus Isten országát alapozta meg. De amikor kijelentette, hogy országa „nem e világból való”, sejtetni engedte, hogy uralmát nem lehet ennek a világnak a kifejezéseivel mérni. Uralma kifejezésre jut ugyan abban a hódolatban és szeretetben, amit a hívőktől kap, de nem ez a lényeg. Ő „az igazság és élet, a szentség és kegyelem, az igazságosság, szeretet és béke országát” hozza létre (Krisztus király prefáció). Földi országában ezek az értékek valósulnak, de a teljes győzelem fel van tartva a másvilágra. A hívő szem felismeri Krisztus uralmát azokban, akik fáradoznak az igazságosság és szeretet megvalósításán, akik legyőzik magukban a bűnös szenvedélyt, akik bűnbánatot tartanak, vagy akik az örök élet reményével viselik a test szenvedését. Uralma működik azokban is, akik meghódítják a vad természetet és a szellem hordozójává teszik, vagy arra készítik, hogy élelmet és ruhát adjon embertársaiknak. Ott van azokban is, akik a békéért fáradoznak, akik elsimítják az ellentéteket és akik maguk is tudnak szívből megbocsátani az ellenük vétőknek.

Mi a kinyilatkoztatásra támaszkodva valljuk, hogy Krisztusnak szolgálni uralmat jelent, hiszen ebben a szolgálatban emberségünk az Isten gondolatának és kegyelmének hordozója lesz. De azt is valljuk, hogy a jutalom nemcsak odaát vár szolgálatunkért. Valamit már itt megélünk Krisztus győzelmes öntudatából. Az utolsó vacsorán ezzel búcsúzott tanítványaitól: „Sok szorongatásban lesz részetek, de bízzatok, én legyőztem a világot” (Jn 16,33). Aki tudja, hogy a világ mulandóságával szemben Isten örökkévalóságára és mindenhatóságára támaszkodik, aki saját emberi gyarlóságával szemben maga fölött érzi Isten irgalmát, aki a halálban is reméli testének feltámadását, az bízik a végső győzelemben. Krisztus uralmának nagy tette az volt, hogy a mennybemenetele után kiárasztotta Egyházára a Szentlelket, hogy biztosítsa benne a szellem fölényét és erejét. Erről a Szentlélekről állítja az apostoli tanítás, hogy „meggyőz bennünket istengyermeki méltóságunkról” (Róm 8,16). Van egy örök hazánk, örök otthonunk, amit senki sem vehet el tőlünk, és ahonnan állandóan reményt és bátorítást kapunk.

A világi hívők még egy másik vonatkozásban is bekapcsolódhatnak Krisztus egyetemes uralmába, s ez a mód csak az övék. Az ember szellemi képességei folytán hivatva van arra,

hogy *uralkodjék a természetén*. De a benne levő szertelenség, kapzsiság, féltékenység igen sokszor arra ösztönzi, hogy azt a hatalmat, amit a természet gazdagságából kiereszkolt, embertársainak a leigázására, megfélemlítésére és kisémmizésére használja fel. Az emberiséget mindig kíséri a veszély, hogy egyiknek az uralma a másik számára szolgátságot jelent. Gondoljuk csak meg, hogy még a férfi és a nő viszonylatában is milyen eltolódások voltak ezen a téren, ahol a személy megbecsülését teljesen háttérbe szorította az érzékiség. Ott, ahol az ember az isteni igazságosság és szeretet mértékével használja fel képességeit, jobban megvalósul az élet egyensúlya, szilárdabb lesz a béke és a bizalom. „A hívők a világi szakmákban való jártasságuk által és Krisztus kegyelmével bensőleg magasabb rendbe emelt tevékenységük által hatékonyan járuljanak hozzá, hogy a teremtett javakat az emberi munka, technika, kultúra és civilizáció a Teremtő akarata szerint és Igéjének megfelelően bontakoztassa ki, valóban minden ember hasznára. E javak szétosztása legyen megfelelő és a maguk természete szerint segítsék az egyetemes haladást, emberi és keresztényi szabadságban. Krisztus így világosítja meg az egész emberi társadalmat az Egyház tagjain át saját világosságával” (Egyház 36).

Krisztus a maga uralmát szolgálatnak nevezte, és ebben a szent szolgálatban veszi maga mellé társul a benne hívőket. Kifelé ez az igyekezet mindig szolgálat lesz, de kísérenni fogja az az ígéret, hogy boldogok a szelídek, mert ők birtokolják a földet.

* * *

A zsinat utalásaiból eddig is kitűnt, hogy a világi hívőket éppúgy Krisztus műve folytatónak tekintti, mint a papságot. Egy szervezett közösségben azonban kell lenni vezetésnek és egységnek, azért föl kell vetni a *papság és a hívek viszonyának kérdését* is. Mielőtt azonban ezt ismertetném, egy-két mondattal megvilágítom Krisztus intézkedését. Ő azt akarta, hogy Egyháza szervezett közösség legyen, de a jogrend mellett a kegyelmi rendet is belevitte. Más szóval azt mondhatom, hogy az Egyházban vannak intézmények és megvan a kegyelmi indíttatás, ami közvetlenül Krisztustól, illetőleg az általa kiárasztott Szentlélektől ered. A Szentlélek a maga kegyelmeit, karizmáit adhatja azoknak, akik az intézményt, a hivatalt képviselik, de adhatja olyanoknak is, akik csak hívőkként tagjai az Egyháznak. Ez a meggyőződés vezette a zsinatot, amikor a papságnak ilyen utasítást ad: Ismerjék el és növeljék a világi hívőknek azt a méltóságát, ami kijár nekik az Egyházban. Tiszteljék azt a szabadságot is, amit a polgári vonatkozásban mindenki birtokol. Hallgassák meg szívesen a hívőket, testvérileg hallgassák meg kívánságaikat, ismerjék el tapasztalataikat és illetékeségüket az emberi élet különböző területein, hogy így velük együtt megérthessék az idők jeleit. Vizsgálják meg a lelki adományokat, hogy valóban Istentől erednek-e, a valódi karizmákat, akár egyszerűek, akár jelentősebbek, örömmel ismerjék el és fejlesszék. A hívek között meglevő gazdag adományok között különösen azokra figyeljenek, amelyek hozzájárulnak a lelki élet emeléséhez. Azonkívül adjanak szívesen megbízatást a világiaknak az Egyházban, engedjenek nekik megfelelő cselekvési szabadságot, sőt okosan bátorítsák őket, hogy maguktól is vállaljanak ilyen feladatot” (Papság 9). „A papok úgy éljenek a hívők közt, mint testvérek között. A különböző véleményeket úgy hozzák összhangba, hogy a közösségben senki se érezze magát idegennek” (uo.).

A hívőknek joguk van hozzá, hogy pásztoraiktól megkapják az Isten igéjének bőségét és a szentségekből fakadó kegyelmi megerősítést. Joguk van ahhoz is, hogy szükségleteiket, óhajaikat szabadon és bizalommal feltárhassák, hiszen ők is Isten gyermekei és testvérek Krisztusban. Tudásukhoz, rátermettségükhöz és adottságukhoz mértén joguk és olykor kötelességük is, hogy véleményt nyilvánítsanak az Egyház lelki javát illető dolgokban. Járjanak el mindig igazlelkűen, bátran, okosan és szerető tisztelettel. Viszont fogadják is

keresztény engedelmisséggel mindazt, amit a fölszentelt pásztorok Krisztus képviselőiként tanítanak és elrendelnek.

„A világiak és a pásztorok e családi kapcsolatából igen sok jót várhatunk az Egyház számára. A világiakban erősödik a felelősség érzése, kinyílik cselekvőképességük és erejük könnyebben támogatja a pásztorok munkáját. A papság viszont a világiak tapasztalatának segítségével – mind lelki, mind anyagi ügyekben – élesebb szemmel és megfelelőbben tud dönteni” (Egyház 37).

Ha mindazt, amit elmondtunk, egy mondatban akarjuk összesűríteni, kiragadhatjuk a világi hívőkről szóló fejezet befejező mondatát: „Minden egyes hívőnek az Úr Jézus feltámadásáról és életéről kell tanúskodnia és az élő Isten jelének kell lennie a világ előtt” (Egyház 38). Nem csalódott Krisztus, amikor a maga istenemberi életének és szeretetének folytatását mindennapi emberekre bízta? S lehet-e reményünk, hogy feltámadásának ereje mindvégig benne lüktet a keresztény társadalomban? Ha Krisztus csak történelmi emlék volna, akkor minden ok meglenne a kétkedésre. De mivel ő benne él mindazokban, akik hisznek benne (Ef 3,17), s egész kegyelmi erejével élteti titokzatos testének tagjait, azért a gyarló embereken keresztül is megvalósítja tervét.

Irodalom:

Laici sulle vie del concilio, Ed. Cittadella, 1966.

H. Ostermann: Die Zukunft des Laien in der Kirche, Kevelaer, 1967.

Schmaus: Meditationen über Christus und der Laie nach dem Konzil, Regensburg 1967.

H. Heimerl: Laienbegriffe in der Kirchenkonstitution des Vat. II. Concilium 2(1966) 219.

J. Laubeach: Glieder der Kirche ohne Mitverantwortung, Diakonia 2(1967) 224.

A keresztény tökéletesség

Már a niceai-konstantinápolyi hitvallás felsorolta az Egyház négy ismertető jegyét: egységes, szent, egyetemes és apostoli. Nem nehéz észrevenni, hogy *a legproblematisabb jegy a szentség*. Hiszen az Egyház botladozó, bűnös emberekből áll és akárhányszor a hívó ember tettei egyáltalán nem különböznek az úgynevezett „nemhívóktól”. Azt sem tagadhatjuk, hogy a keresztény tökéletesség leírása, a hagyományos aszkétikus irodalomban túlságosan a szerzetesi életformát vette alapul. Kétségtelen, hogy az evangéliumi tanácsok önmagukban a tökéletesebb életformát jelzik, de csak akkor, ha azoknak motívuma a szeretet. Az evangéliumi tanácsok követésének lehet intézményes formát adni, lehet jogi előírásokkal körülhatárolni s akkor megvan a veszély, hogy a külső keret jobban érvényesül, mint a belső lelkiület. Az Egyház történetében nem egyszer kellett szerzetesrendeket is reformálni, azaz a külső életformát újra hozzáigazítani az evangéliumi tanácsok szelleméhez.

Az Egyháznak azonban kisebb számban tagjai olyanok, akik az evangéliumi tanácsok intézményes követésére vállalkozhatnak. Azonban ők is teljes jogú tagjai a misztikus testnek, s nem lehetnek kizárva a tökéletesség megvalósításából. A zsinat éppen ennek a követelménynek tett eleget, amikor a keresztény tökéletességet nem azonosította a szerzetesi étellel. Az Egyházzal szülő tanításban külön fejezetet szentelt az összes tagok krisztusi tökéletességének (5), és külön fejezetet a szerzetesi életformának (6).

Az Egyház szentsége kegyelmi adottság. „Krisztus feláldozta magát érte, hogy a keresztségben az élet igéje által tisztára mosva megszentelje (Ef 5,26). Elméletileg szentnek mondhatom az Egyházat azért, mert Krisztus a feje, a Szentlélek az életető ereje és lelke és mert megvan benne minden eszköz tagjainak megszentelésére. Ezek azonban csak isteni adományok. A gyakorlatban azt kell meglátnunk, hogyan érvényesülnek ezek a mindennapi keresztény ember életében. A Krisztus melletti tanúságtételt nem a keresztény tanítás és a szertartás lényege adja, hanem az emberek, akik a tanítást magukévá teszik és a szertartás kegyelmeit magukra alkalmazzák. Az Egyház szentségének alapja Krisztus szeretete és a Szentlélek kegyelmi ösztönzése, mindez azonban a tagokban válik Istennek tetsző emberi létté. A tagok élete adja meg a kegyelmi rend gazdagságát.

Az Egyház szentségéhez hasonlóan az egyes hívők megigazulása, megszentelődése is kegyelmi adottság. „Nem tetteik alapján hívta meg őket az Isten, hanem saját irgalmas akarata szerint, és megigazultakká tette őket Krisztusban” (Egyház 40). Azt a hitet is a kegyelem ébreszti fel bennünk, amivel az első lépést megtesszük Isten felé. A hívó a keresztségben Isten gyermekévé válik s életében ezt az ajándékba kapott megszentelődést kell megtartania és tökéletesítenie. Azért int az apostol: „Úgy éljétek, ahogy szentekhez illik” (Ef 5,3). Más helyen pedig ezt írja: „Mint Isten szent és kedves választottai, öltöztök magatokra a szívbeli irgalmat, jóságot, alázatosságot, szelídséget türelmet (Kol 3,12).

A keresztségben kapott megszentelés nem jelenti, hogy megszűnik emberi gyarlóságunk. Megmarad szabadságunk a kegyelem visszautasítására s az ösztönös kívánságok állandóan alkalmat szolgáltatnak a bűnre. A keresztény tökéletesség tehát nemcsak az erények gyakorlása, hanem állandó küzdelem a bűn ellen, sőt helyet kap benne az állandó bűnbánat, amivel elkövetett hibáinkért engesztelést nyújtunk.

* * *

„Az Egyház szentsége azokban a kegyelmi gyümölcsökben nyilvánul, amelyeket a Szentlélek érlel a hívekben. Sokféleképpen kifejeződik ez az egyes emberekben, akik élethivatásukban törekednek tökéletes szeretetre és válnak mások épülésére. Végül egészen

sajátos módon jelentkezik az úgynevezett evangéliumi tanácsok követésében” (Egyház 39). A zsinati tanítás tehát megkülönbözteti az *élet-hívásban* megvalósított tökéletességet és az *evangéliumi tanácsok* szerinti életmódot. Az utóbbit lehet egyéneként vállalni vagy szerzetesi közösségben. Hasonló elvi kijelentés az is, hogy „minden keresztény ember, akármilyen rendű-rangú is, a keresztény élet teljességére és a szeretet tökéletességére kapott hivatást” (Egyház 40). Ez azt jelenti, hogy minden igazi emberi foglalkozást és hivatást ki lehet tölteni kegyelmi tartalommal és mindegyik keretet adhat az Isten- és emberszeret gyakorlására. A zsinat tehát nem emlegeti a „világ veszélyeit”, ami szüntelenül ismétlődött a lelki könyvekben. A veszély nem a világban van, hanem gyarló természetünkben. Krisztus a világ megszentelését tűzte feladatul, nem a világtól való menekülést. Figyelemreméltó az is, hogy a vallásos élet teljességét a „szeretet tökéletességében” látja. Más kifejezést nem is igen használhatna, mert a Szentírás tanítása itt egészen világos. Azonban a szeretet gyakorlásának a módja és tere elágazó. A Szentírás ugyan az Isten iránti szeretet valódiságát az embertársak iránti jóságban méri fel (vö. 1Jn 4,20), de akárhány aszkétikus irányzat túlhangsúlyozta a vezeklést, a lemondást, az önmegtagadást, mint az Isten iránti szeretet jelét, s nem adott elég helyet a pozitív alkotásnak és a tette-kész lelkületnek.

Amikor a zsinati szöveg kijelenti, hogy a hívek éltszentsége a „földi társadalomban is előmozdítja az *emberibb életmódot*” (Egyház 40), kétségkívül a tevékeny szeretet gyakorlására gondol. Az eredeti szövegben a „humanior” szó áll, tehát olyan életmódot ért alatta, melyben több a humanizmus. Az Egyház nyomatókozni akarja, hogy a vallásos élet nem idegeníti el az embert sajátos feladatától, amivel tartozik a közösség szolgálatának, a szegénység, betegség, tudatlanság leküzdésének és a kultúra fejlesztésének. Akiben él a szeretet, az jobban át tudja magát adni minden nemes eszme szolgálatának, ha azzal embertársait szolgálja. Viszont ha valaki igazi lelkiismerettel végzi kötelességét és szolgálja embertársai javát, annak az életében feltételezhetjük vagy az őszinte hitet, vagy az igazságnak azt a komoly keresését, ami végeredményben Istenre irányul.

Az éltszentség eszményét nem szabad minden megszorítás nélkül azoknak az életéből kiolvasnunk, akiket az Egyház nyilvánosan is szentként tisztel. Hiszen minden ember saját korának és környezetének is gyermeke. Mindenkinek az életében lehetnek olyan feladatok és hatások, amelyek egyoldalúvá teszik őket. Az Egyház ugyan csak olyanokat avatott szentté, akikben valóban nagy volt a szeretet, azonban a szeretetet éppen saját koruk felfogása szerint gyakorolták. Ezért lehetnek az életükben jelenségek, amelyeket Szent Ágoston megfogalmazásában „inkább csodálni, mint utánózni kell”. Az éltszentség örök eszménye Jézus Krisztus marad, őbenne pedig a legtisztább humanizmus öltött testet. Az apostol úgy látja, hogy „a jóság és emberszeretet jelent meg benne” (Tit 3,4). Az Egyház ma is őt ajánlja a tökéletesség mértéke gyanánt. „A hívek kövessék nyomdokait, és az ő képéhez hasonulva tartsák meg mindenben az Atya akaratát, szívvel-lélekkel szenteljék magukat Isten dicsőségére és embertársaik szolgálatának” (Egyház 40). Az Isten dicsősége és az embertárs szolgálata nem két külön feladat. Már föntebb rámutattunk, hogy a felebaráti szeretetben benne van az Isten szeretete. A hívő ember azonban a magán és nyilvános kultusz keretében külön is kifejezi hódolatát Isten iránt, s ezzel nemcsak gyermeki engedelmségének adja jelét, hanem azt is tudja, hogy általa erősödik a kegyelemben s több segítséget kap emberi kötelességei teljesítésére is.

* * *

Akik a hit és a keresztség által az Egyház tagjai lettek, azoknak az Egyház keretében kell vallási életüket élni és ott kell a keresztény tökéletességet is megvalósítani. A feladat minden élet-hívásban *személyes ügy* marad. Az Egyházban vannak hivatalok, mint pl. a püspökség, papság, de a hivatal még nem azonos az éltszentséggel. Viszont a világi foglalkozási ágak

sem idegenkednek tőle. A tökéletesség megvalósítása a lelkületben kezdődik. „Mindenkinek saját kegyelmi adománya és tisztsége szerint vonakodás nélkül annak az élő hitnek az útján kell járnia, amely ébren tartja a reményt és a szeretet által munkálkodik” (Egyház 41). Természetesen akik vezető szerepet kaptak az Egyházban, azoknak az is kötelességük, hogy „példájukkal növeljék az Egyház szentségét”, s ha kell, félelem nélkül is adják oda életüket juhaikért, mint a nyáj mintaképei (vö. 1Pét 5,3). A papok is „hivataluk gyakorlása által növekedjenek az Isten iránti és embertársaik iránti szeretetben... s mindenki számára adjanak élő tanúbizonyságot Istenről”.

Azt hiszem, ma ez az „élő tanúbizonyság” némi magyarázatra szorul. Hiszen a keresztény nép előtt a papságról sajátos kép alakult ki. Mintha az egyenruha, a szertartásokhoz kötött élet és a hívőktől való megkülönböztetés szorosan hozzátartoznék küldetéséhez. A tanúságtétel nem ilyen külsőségekből áll, sőt ezek egy-egy kor szellemének megváltozásával egyenesen akadályt jelenthetnek. Az élő tanúbizonyság számukra is Krisztus követése, ahogy ő, mint jó pásztor bemutatta. A papságnak erényeivel kell kitűnni, nem pedig kiváltságokkal és külső díszekkel. A hivatásbeli kötelesség teljesítése magával hozza a szent cselekmények méltó végzését, a fáradhatatlan igehirdetést és a hívekkel való törődés minden gondját és fáradságát.

A világi hívők keresztény tökéletességét szintén az a helytállás alapozza meg, amit hivatásbeli kötelességeikben mutatnak. „A hitvestársak és szülők hűséges szeretettel viseljük el egymást egész életükön át, gyermekeiket avassák be a keresztény tanításba és az evangéliumi erényekbe. Ezzel mutatnak példát mindenkinek a fáradhatatlan és nagylelkű szeretetre”. Az erény gyakorlása feltételezi a tudatosságot és az áldozatkész szellemet. A „viseljétek el egymást hűséges szeretettel” kifejezés arra mutat, hogy a zsinat a ma szélteben elterjedt könnyelmű felfogással szemben képviseli az eszményt. Sokan úgy gondolkodnak a házasságról, mintha annak alapja és hordozója csupán a múltó érzelm lenne. Pedig itt két ember egész személyiségével elkötelezi magát egymásnak. Az önátadás annyira bensőséges, annyira szoros, hogy az a boldogító érzelmek megosztásán kívül természete szerint követeli a szerető támogatást a bajban, betegségben és öregségben is. Az ismert pszichológus, Lindworsky teljesen katolikus és teljesen modern nézetet vall, amikor az aszkézis lélektanáról írott könyvében már harminc évvel ezelőtt így nyilatkozott: „Ha egy feleség a házassága érdekében igyekszik magát vonzóvá tenni, az igazi erényt, sőt aszkézist gyakorol” (Psychologie der Askese 1935,4).

A gyermekek nevelésére való hivatkozás sem céltalan. Hiszen a mai szervezett, intézményesített és gépesített társadalomban lassan megszokjuk, hogy mindenre van valamilyen vállalat, amit igénybe lehet venni: a lakás takarítására, a betegek gondozására, és a gyermekek nevelésére. Vannak azonban olyan sajátos kötelességek, amelyeket nem lehet bérbe adni. Ilyen a gyermek nevelése is. A szülőknek itt személyes joga és egyben személyes felelőssége van. Kétségtelenül igénybe veheti, sőt igénybe is kell vennie másoknak és az intézményeknek a segítségét, de azért is ő a felelős, hogy kiét és mikor. Akárhányszor komoly vallásos emberek is panaszkodnak, hogy a gyermekkel való „vesződés” mennyi bosszúságnak, kellemetlen hangulatnak a forrása, s ez akadályozza őket vallási gyakorlataik teljesítésében is. A zsinati határozat a papok életszentségének tárgyalásánál kijelenti, hogy „az apostoli gondok, veszedelmek és szenvedések nem akadályozzák őket a tökéletesség elérésében, hanem még magasabbra emelik” (Egyház 41). Ugyanezt kell mondanunk a szülőkről. A gond, kitartás, türelem és munka, amit gyermekeikre áldoznak, elsősorban őket, magukat teszi tökéletessé erkölcsileg és kegyelmileg, s mindig érezhetik, hogy egészen szent célra áldozták életüket. A tökéletesség helytállást jelent, nem zavartalan érzelmeket.

Ha komolyan vesszük a megtestesülés hittételét, vagyis azt, hogy Isten Jézus Krisztusban magára vette emberi természetünket és az emberi élet megnyilvánulásaiban fejezte ki magát, akkor komolyan kell vennünk azt a gondolatsort is, hogy minden igazi emberi erőfeszítés,

fáradozás az egyéniségnek és az erkölcsi tökéletesedésnek a kibontakozása. A teremtett világnak olyan a folyamata, hogy életünket legnagyobb részben a tudatos munka tölti ki. Tehát ebben kell megélnünk az örök életre, ebben kell kialakulni jellemünknek. *A munka kapcsolatba hoz a teremtő Istennel, embertársainkkal és Jézus Krisztussal.* „Akik dolgoznak – s olykor fáradtságosan –, azok az emberi munkával tökéletesítsék magukat, segítsék embertársaikat, gyarapítsák az egész társadalom javát és bontakoztassák ki a teremtést. Kövessék Krisztust is a tevékeny szeretetben, hiszen ő is kézműves munkát végzett s az Atyával együtt állandóan munkálja üdvösségünket. Örvendező reményben hordozzák egymás terhét, és éppen mindennapi munkájukkal emelkedjenek magasabb, akár apostoli életszentségre” (Egyház 41).

Ezzel természetesen együtt jár az a követelmény, hogy a munka ne legyen megalázó, biztosítsa a tisztességes megélhetést, s a szellemi légkör is segítse az egyes embert a helyes lelkület és odaadás kialakításában. A keresztény erkölcstannak és aszkétikának ezeket az új szempontokat is figyelembe kell vennie. Ha a lelkiismeretes munkát és a felelősség vállalását is a tökéletesség kiváló eszközei közé soroljuk, észrevesszük, hogy többen járják az életszentség útját, mint gondoljuk. Hiszen a keresztény lelkülettel vállalt munkában benne van a vezeklés is elkövetett hibáinkért.

Az Egyháznak van bátorító szava a betegekhez, szűkölködőkhöz, üldözöttekhez és haldoklókhöz is. A megváltás ereje abban nyilvánul, hogy a szenvedés is eszköze lehet a tökéletességnek. A szeretet mindenkit kötelez, hogy a szenvedőknek segítséget nyújtson. De ott sem érezhetjük elhagyatottnak magunkat, ahol nincs emberi segítség, Az örök élet reménye vigasztalást nyújt és lelkierőt ad. Éppen a türelemmel viselt szenvedés tesz hasonlóvá a szenvedő Megváltóhoz, aki áldozatul adta magát a bűnök kiengesztelésére. Nem tartjuk szerencsésnek az olyan aszkétikus szövegeket, hogy a „szenvedést szeretni kell”. Bennünk van a boldogságvágy és természetünk irtózik minden szenvedéstől. Ezt a kegyelem sem változtatja meg. Arra ellenben törekednünk kell, hogy a lelki békét a szenvedés közepette is tápláljuk magunkban. A hit, az imádság, a remény és a gondviselésbe vetett bizalom ehhez is hozzásegít. Ha a hit fényében meglátjuk, hogy a szenvedést tekinthetjük úgy, mint belekapcsolódást Krisztus áldozatába, akkor ez a szellemi érték több vigasztalást adhat, mint amennyire a bajok elszomorítanak.

* * *

A mindennapi ígéhirdetés, akárhányszor akarata ellenére, túlságosan elkülönítette az élet profán és vallásos oldalát. Szűk teológiai látókör miatt elsősorban a „templomba járást”, a gyónást, áldozást, imádságot, böjtöt és alamizsnálkodást hangoztatták, mint kimondottan vallásos tetteket. Pedig egészen alapfokú vallási oktatásban is helyet kell kapni annak a józan megfogalmazásnak, amit a zsinat ad: „Az összes keresztény hívők saját *életük állapot feladatai és körülményei között*, sőt éppen mindezek által, napról-napra jobban megszentelődnek, ha a menyeyit Atya kezéből hittel fogadnak mindent, együttműködnek az isteni akarattal, s éppen ideigvaló szolgálattal mindenki előtt hirdetik azt a szeretetet, amellyel az Isten szerette a világot” (Egyház 41). Ne feledjük, hogy a keresztény tökéletesség célja nemcsak az egyéni üdvösség. Nem csupán azért kell hibáinktól megszabadulnunk, és erényekben gazdagodnunk, hogy méltókká váljunk az Istennel való találkozásra. A keresztény embernél a Krisztushoz való hasonlóság küldetést, feladatot is jelent. Azt a szeretetet kell belesugározni a világba, amellyel az Atya Krisztusban a világ felé fordult, de egyben felelnie is kell erre a szeretetre egész életével. Így lesz a szeretet az egész élet összefoglalása és minden jónak az ösztönzője.

Nem szabad elfelejteni, hogy ez a természetfölötti szeretet a Szentlélek ajándéka. Jó magként kapjuk a keresztségben, de nekünk kell gondoskodnunk a kibontakozásról.

Gyarázatának eszközei ezek: Isten igéjének hallgatása, akaratának valóraváltása, a szentségeknek, főleg az oltáriszentségnek a gyakori vétele, a szent cselekményekben való imádságos részvétel, továbbá az önmegtagadás, a tevékeny testvéri szolgálat és az erények tudatos gyakorlása (Egyház 42). A szentségek vétele és az önmegtagadás tehát nélkülözhetetlen eszköze a tökéletességre való törekvésnek, de ebben az összefüggésben jobban látjuk az eszközjellegét. A rendetlen vágyak megtagadása és a kegyelem gyarapítása arra szolgál, hogy alábbhagyjon bennünk az önzés, növekedjék a szeretet Isten és embertársaink iránt, s hogy ez a szeretet tettekben is nyilvánuljon.

Az Isten országának szüksége van *hősi példákra* is. A szeretetet lehet olyan fokban is gyakorolni, hogy valaki életét adja Istenért és embertársaiért. Krisztus maga mutatott példát ebben is. A vértanúság ugyan keveseknek jut osztályrészül, de arra mindenki kötelezve van, hogy a legnehezebb helyzetben is megvallja Krisztust az emberek előtt.

A zsinati tanításnak van még egy figyelemreméltó megjegyzése. Az evangéliumi tanácsokat, a szegénységet, engedelmességet, szerénységet, szüzességet nemcsak a szerzetesi életben lehet gyakorolni, hanem a világban is. De akik vállalják, tegyék „Isten fiainak szabadságával”, abban a tudatban, hogy Krisztust követik, az ő lelkületét utánozzák” (Egyház 42). A keresztény tökéletességnek kell, hogy ez legyen a jellemző vonása: ami áldozatot vállalunk, azt mind önként, szeretettől vezetve vállaljuk. A kegyelem is erre hangol, hiszen „nem a szolgaság lelkét kaptuk, hanem a gyermekké fogadás lelkét” (Róm 8,16). Az ilyen vallásosság soha nem lesz idejét múlt magatartás.

Irodalom:

J. Gitton: Jesus und wir Menschen des 20. Jahrhunderts, Styria 1966.

K. Rahner: Der Christ in seiner Umwelt, Stimmen d. Zeit, 90 (1964)481

Jörg Splett: Der Mensch in seiner Freiheit, Mainz 1967.

Larkin: Die Askese im modernen Leben, Concilium 2(1966)703 kk.

Galot: Les Religieux dans l'Église, Grembloux 1966.

Alois Müller: Die neue Kirche und die Erziehung, Benziger 1966.

Das Ordensleben im Bewegung, Concilium 3(1967)676 kk.

F. Wulf: Aszese, Sacramentum mundi 358 kk.

Mühbauer: Erziehung, Sacramentum mundi 1176 kk.

A keresztény közvélemény

„Ma a közvélemény minden társadalmi réteg emberének magán és nyilvános életére meghatározó és iránymutató hatást gyakorol. Ezért a társadalom minden tagjának kötelessége, hogy ezen a területen eleget tegyen az igazságosság és szeretet követelményeinek és hogy a hírközlő eszközök felhasználásával hozzájáruljon az igazi közvélemény kialakításához” (Hírközlő eszközök 8). Az embernek a környezetétől való függése annyira nyilvánvaló, hogy az előbbi kijelentést nem kell bizonyítani. Nyilvánvaló az is, amire a zsinat más helyen utal (Egyház és világ 3, Vil. apost. 18), hogy az eltechnizálódott társadalomban a közösségi hatás túlsúlyba jut és veszélyezteti az önálló személyiség kialakulását. Ezt a jelenséget figyelembe kell venni az egyéni felelősség és az egyéni tökéletesség tárgyalásánál, tehát az erkölcstanban és az aszkétikában is. A közvélemény alakításának elméleti és gyakorlati tételei azonban elsősorban a lelkipásztorkodásban tartoznak.

A zsinat határozataiban csak mellékesen hivatkozik a közvélemény hatására vagy kialakításának szükségességére, de nem ad részletes útmutatást. Sőt megállapítható, hogy XII. Pius többet foglalkozott vele beszédeiben és enciklikáiban. A zsinat az általános elveket a hírközlő eszközök helyes felhasználásával kapcsolatban szögezi le. Külön említi a helyes közvélemény kialakítását a házasság értékelésére és a békére vonatkozóan (Egyház és világ 49, 82).

A *hírközlő eszközök* elterjedése magával hozta a szellemi élet telítettségét és sokrétűségét. A vélemény nem személytől személyig terjed, hanem szó szerint „benne van a levegőben”. A sajtó, rádió, televízió, film módot ad arra, hogy bármilyen eszme napok alatt behatoljon egész földrészek emberének életébe. Az Egyház Krisztus művét folytatja, aki azért jött a világba, hogy „tanúságot tegyen az igazságról” (Jn 18,37). Ezt a kinyilatkoztatott igazságot az Egyháznak a haladás minden eszközével hirdetnie kell. Az örök Ige megtestesülése adja az alapvetet az Ige teológiájához. Az evangélium hirdetése mindig a konkrét embernek szól. Az örök igazságot olyan külsőbe kell öltöztetni és olyan módszerrel nyújtani, hogy minden kor és világrész gyermeke magáénak vallhassa, felismerhesse benne az Isten és az ember találkozását. Ehhez nem elég az apostoli buzgóság, hanem tárgyi ismeret és szakértelem is kell.

A hírközlő eszközök tették lehetővé, hogy az emberiség az egész Földön egy közösségnek érzi magát, s ezzel új helyzet adódott az egyetemes célzatú mozgalmak és eszmék számára. Az ember minden eszközt felhasználhat jóra és rosszra. Amikor az Egyház a hírközlő eszközök alkalmazásához hozzászól, egyrészt hangoztatja, hogy világnézeti különbség nélkül mindenki köteles a haladás eszközeit a természettörvény és a tárgyi értékrend szerint felhasználni, tehát az erkölcsi jót figyelembe venni, másrészt viszont követeli magának a jogot, hogy az isteni kinyilatkoztatást a modern technika eszközeinek felhasználásával továbbíthassa minden emberhez. Reméljük, hogy a Dekrétum 23. pontjában megígért lelkipásztori útmutatás átveszi azokat a tudományos eredményeket, amelyek fokozzák a hírközlő eszközök hatását. Hiszen tapasztaljuk, hogy egyes igazságok kiemelése, ismétlése, a hangulatok zenei színeztetése, megfelelő képek alkalmazása milyen élményszerűvé teheti a tanítást, az elbeszélést és mennyire meg tud kedveltetni egy-egy tárgyat. A modern liturgia kialakításában és a katekézisben ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni.

* * *

A világ népei között szétszórta élő hívők sokkal inkább egy Egyháznak érezhetik magukat, mint azelőtt, s mód van arra, hogy az Egyház, mint világegyház fejezze ki magát. Igehirdetése nem elvont igazságok rendszerének közlése, hanem híradás Isten üdvszerző közbelépéséről. Ezzel valljuk, hogy a történelem egyben üdvtörténet is és az örök élet várásával nézünk a jövőbe. Az Egyház és a világ között tehát állandó dialógus van s annak az élet egész síkján kell folytania. Erkölcsi vonatkozása van a munkának, a tudomány felhasználásának, a művészetnek és a szórakozásnak. Az ember mindenben, mint *felelős személy* fejezi ki magát, azért a kultúra egyetlen ága sem lehet öncélú, hanem végeredményben az egész ember tökéletesedését szolgálja.

Ezért felelősség terheli azokat, akik a hírközlő eszközök felhasználását irányítják és azokat is, akik élnek vele, mint olvasók, hallgatók és nézők. Az irányítókat nem vezetheti csupán az üzleti vagy a hatalmi szempont. Nem elég csak mások kihasználásától és félrevezetésétől óvakodni, hanem pozitív értéket kell nyújtani. A felelősség hangoztatására annál nagyobb szükség van, mivel az emberben a külső lehetőséggel együtt növekszik minden ösztönös vágy. Az egyensúlyt csak úgy lehet megtartani, hogy egyrészt a közhatalom megakadályozza a visszaéléseket, másrészt az olvasók, hallgatók és nézők kifejezésre juttatják igényüket az igazságra és az erkölcsi komolyságra. Magatartásukkal befolyásolhatják a hírközlés szellemét és színvonalát akár úgy, hogy a közhatalom közbelépését kéri, akár pedig azért, hogy csak a megfelelő intézményt hajlandók anyagilag támogatni.

A felelősség feltételezi a helyes ítélőképességet és a hit igazságaiban való jártasságot. A helyes közvélemény kialakítását a családban kell kezdeni. A szülők kötelesek a gyermekeket felkészíteni a pluralista társadalomban való életre. Meg kell tanítani arra, hogy a sokféle hatásban is kialakítsa személyes meggyőződését, meglássa a dolgok jó és rossz oldalát, s legyen erkölcsi ereje meggyőződésének kifejezésére. A papság ezen a téren csak az általános evangéliumi elveket adhatja meg. Megállapítja, hogy a technikai haladás, ami a hírközlő eszközöket létrehozta, a teremtő Isten akarata, tehát önmagában érték. Az ember azonban erkölcsi felfogása szerint dönthet a felhasználásáról. Ezt az erkölcsi felelősséget kell bevinni a köztudatba. A gyakorlati megvalósítás a világi hívőkre vár. Közülük kerülnek ki azok, akik részt vesznek a kultúra egyes ágainak irányításában, a tömeges oktatás, tájékoztatás vagy szórakoztatás szervezésében. Kell, hogy a társadalomban meglegyen egy egészséges benső párbeszéd, amit az igazság szeretete irányít. Akik a hírközlés eszközeit használják, becsülik meg olvasóikat, hallgatóikat, nézőiket, az igazságot terjesszék az igazság eszközeivel, a kultúra egyéb ágainak szolgálatában pedig tartsák szem előtt az egész ember szolgálatát, így jut kifejezésre, hogy a technika eme vívmányainak megvan önmagukban is az igazi értékük.

* * *

A zsinatot érthető módon elsősorban az a kérdés érdekli, hogyan állíthatja a modern hírközlő eszközöket az *evangélium terjesztésének szolgálatába*. A dekrétum nem megy túl az általános elveken, a gyakorlati megoldást a rendes egyházkormányzatra hagyja. Mint követelményt állítja fel, hogy papok és világiak sajátítsák el mindazt a szakismeretet, ami a sajtó, a rádió, televízió felhasználásához szükséges. A katolikus egyetemek és főiskolák gondoskodjanak az ezekkel foglalkozó tanszékek bővítéséről, egy-egy ország püspökei pedig állítsanak fel központokat, amelyek az ilyen irányú apostolkodást az egész országban tervszerűen irányítják. Gyakorlati kezdeményezések nem hiányoznak. A sajtó, film, rádió és televízió felhasználása mellett nagyobb városokban telefon-lelkipásztorkodással is kísérleteznek. Telefonon elérhető szervezet igyekszik mindenféle vallási dologban felvilágosítást adni és a kéréseket megfelelő egyházi helyhez vagy lelkipásztorokhoz közvetíteni.

Biztos, hogy olyan értelemben ezután nem beszélhetünk keresztény közvéleményről, mint az a középkorban Európában megvalósult. Ahhoz nem egy földrészt, hanem az egész emberiséget kellene kereszténnyé tenni, s az állami és társadalmi berendezkedéseket is átíratni a vallás elemeivel. Szóval számítani kell arra, hogy az eljövendő századokban az emberi társadalom sokrétű marad és nem lesz egyöntetű világnézete. Talán az egész történelem folyamán sem alakul ki ilyen helyzet. Krisztus maga előre bejelentette, hogy a hit és a szeretet mindig megoldandó probléma marad, tehát nem ringathatjuk magunkat illúziókban. A modern hírközlő eszközök azonban lehetővé tették, hogy az egyes ember, akár családjával együtt, állandó szellemi érintkezésben maradjon olyan központokkal, amelyek az ő szellemi igényeit kielégítik. Az Egyház is ezt akarja elérni. Azt a szerepet, amit eddig betöltöttek a falon függő szentképek, az útszéli kereszték és kápolnák, hogy ti. emlékeztessék az embert keresztény hitére, a jövőben a sajtónak, rádiónak, televízióban és hasonló találmányoknak kell vállalniuk.

A közvéleménnyel kapcsolatban az Egyházon belül is felvetődik *a szabadság és kötöttség problémája*. A tanítás a Krisztustól rendelt tanítóhivatal feladata. A hívők kötelesek a nem dogmatikus döntéseket is a hit készségével és őszinte engedelmisséggel fogadni. Milyen mértékben hangoztható akkor az ellenvélemény? Meddig terjed az öngazolás joga az engedelmisség kötelezettségével szemben? Mivel emlegetjük, hogy az Egyházon belül is keressük az igazságot, azért a keresés eszközeit tudomásul kell vennünk. Kétségtelenül ilyen eszköz a kutatás szabadsága és a megbeszélés lehetősége. A zsinat sokszorosan hangoztatja a dialógust a világgal. A világ azonban benne van az Egyházban is. A hívők hordozzák mindazokat a kérdéseket, amelyeket a világ felvet, ezért belső dialógusra is szükség van. Sőt ezzel kell kezdeni. Először saját berkeinkben kell a kérdéseket tisztáznunk, illetőleg a feleletet megtalálnunk, s csak akkor állhatunk ki velük mások elé.

A zsinat után a pápa újjászervezte a keresztény tanítás legfőbb ellenőrző szervét, a Szent Officiumot. Neve Hittani Kongregáció lett és első feladata a pozitív irányítás és segítségnyújtás, nem az ítékezés. Ehhez kell szabni a belső dialógust is. Fel kell tételezni, hogy aki az Egyházban szól, az katolikus módon akar nyilatkozni, hacsak az ellenkezője nem bizonyítható. Befelé is szükség van nyílt szemre, hogy meglássuk teendőinket, de szükség van türelemre is, hogy a különböző szempontokat összeegyeztethessük. Annak a tanításnak van sikere, amely szeretettel párosul. Legutóbb az amerikai katolikusok külön tudományos intézetet állítottak fel annak vizsgálatára, hogyan valósulhat meg a személyes szabadság az Egyház jogi struktúrájában. Régi teológiai elv az, hogy a szükséges dolgokban legyen egység, a kétesekben maradjon meg a szabadság és mindenben uralkodjék a szeretet.

Ha a világi hívők újra nagyobb szerephez jutnak, a vélemények sokfélesége újra előtérbe lép, s a papság nem marad a közvélemény olyan kizárólagos irányítója befelé sem, mint eddig. A meggyőzésre, felvilágosításra és a szűkkeblűség elkerülésére egyre jobban vigyáznunk kell. Főleg az átmeneti időben sokakat fenyeget a két véglet kísértése: a merev konzervativizmus, amely csak a régiben bíz, és a túlzott újítás, amely az igazságot összetéveszti a szokatlannal, újszerűvel. Az Egyházban minden kor szellemének a kinyilatkoztatásból kell kinőnie. De legyen olyan gazdag, hogy az igazságot kereső ember mindig az örök igazságot találja meg benne.

Irodalom:

Kutz: Zur Tugend der Wahrhaftigkeit, Concilium 3(1967)388 kk.

Greinacher: Die Kirche in der städtischen Gesellschaft, Mainz.

Chr. Duquoc: Kirche und Fortschritt, Wien 1967.

Alois Müller: Autorität und Gehorsam in der Kirche, Concilium 2(1966)354 kk.

Geffré: Entsakralisierung und Heligung, Concilium 2(1966)708 kk.

Fr. Houtart: Soziologie und Seelsorge. Freiburg 1965.

- G. Griesl*: Seelsorgliche Chancen durch Funk und Fernsehen, *Der Seelsorger* 1967, 414 kk.
- N. Wetzel*: Das Gespräch und seine Partner: Telephoneseelsorge, *Diakonia* 2(1967)349 kk.
- A. Guggenberger*: Die natürliche Offenbarung im Gespräch der Gegenwart, *Theol. der Gegenwart* 10(1967)127 kk.

A házasság és a család

A teológia ágai közül a dogmatika úgy tárgyal a házasságról, mint szentségről, amely kegyelmet közvetít; az egyházjog a két fél életszövetségét látja benne, amelynek a szerződéshez hasonló feltételei és következményei vannak. Az erkölcsstan a házastársak kötelességeiről szól s a lelkipásztorkodásban legfőljebb a jegyesek előkészítésére adott útmutatást. A zsinat határozataiból ismételtén kitűnik, hogy sem az igazi keresztény életet, sem az Egyház megújulását nem lehet elgondolni és megvalósítani a keresztény családi élet eszményének hangoztatása nélkül. A házasság itt mindig úgy szerepel, mint konkrét életközösség. Az ember testi-lelki valóságában válik élettárrá. Ezért *a házasság biológiai és szellemi, erkölcsi és kegyelmi közösség*. De az ember a házasságban is tagja marad a szélesebbkörű közösségnek, tehát a családot az egész társadalommal és az egész Egyházzal való összefüggésben is szemlélni kell.

A zsinat történetéből tudjuk, hogy a házasságról szóló első tárgyalási vázlat a régi teológiai módszert követte: elméleti volt, s amellelt felsorolta és elítélte a régi és új bűnöket a házasság szentsége, egysége és felbonthatatlansága ellen. Nem is kerülhetett tárgyalásra, hiszen a zsinat akkor már elkötelezte magát a pozitív lelkipásztori cél mellett. Ezen a téren is az evangéliumot akarta hirdetni, ezért azt igyekezett kimutatni, honnan meríthetnek erőt a házaspárok olyan családi közösség kialakításához, amely boldogságukat és megszentelődésüket szolgálja.

Ma a család élete, erkölcsisége éppen olyan erősen függ a társadalmi, gazdasági és kulturális körülményektől, mint az egyéné. Ezért olyan környezetet és közvéleményt kell kialakítani, amely kedvezően befolyásolja az egymáshoz való hűséget és a gyermekek nevelését. A család nem független gazdasági és szellemi egység, hanem sok-sok szállal kapcsolódik az egész társadalom életéhez. A kenyérkereset a külső munkahelyhez van kötve, a betegápolás, a gyermekek nevelése, sőt a szórakozás sem oldható meg külső intézmények közbejötté nélkül. A mai világban tehát az az első probléma, hogyan kell kialakítani az igazi családi légkört, amely a tagokat egybetartja, boldogítja és egymásért való áldozatra serkenti.

A jogi szemlélet az volt, hogy a szerelem nem kelléke az érvényességnek. A házasság lényege a kölcsönös szándék kinyilvánítása, ennek alapján jön létre az életszövetség, mint kétoldalú szerződés. Még ridegebb jogi elgondolást találunk a primitívebb népeknél, ahol csaknem kizárólag a szülők akarata érvényesül. A feleknek azt kell magukévá tenniük. A zsinat szemlélete az, hogy a jog és minden szokás a kölcsönös szerelemért van és nem megfordítva. A szülők akaratának és a jogi előírásoknak azt kell célozniuk, hogy a házasság valóban szeretet–közösség legyen. Krisztus ezt emelte szentségi rangra. Itt a nemiség személyes méltóságot kap, hiszen a fenntartás nélküli önátadásnak az eszköze lesz. A házassági szerelem belső természete szerint követeli a kizárólagosságot, az egységet, a felbonthatatlanságot és ez maga válik termékennyé. A személyes szerelem több, mint ösztön, hiszen benne van a teljes értékelés és felelősség, ezért a hűségnek és a felbonthatatlanságnak is hordozója. Arra kell törekedni, hogy a vallási tényezők is azt a házassági szerelmet szolgálják, amit Krisztus nem átallott szentségi rangra emelni. Ne felejtjük el, hogy csak az áldozatra képes eleven szeretet győzheti le a bűnt és adhat példát az időtálló hűségre.

* * *

A zsinat Az Egyház és a modern világ c. konstitúcióban tárgyal hivatalból a házasságról, mint emberi problémáról (47-52). De arra is van gondja, hogy a házasság szentségének liturgiáját kapcsolatba hozza az étellel. A szentséget úgy tekinti, mint személyek közösségét

az üdvrendben. A házasfelek jelképezik Krisztusnak és az Egyháznak a kegyelmi kapcsolatát, s mivel megkeresztelt emberekről van szó, akik tagjai Krisztus titokzatos testének, azért ez a jelkép eleven és hatékony, vagyis kegyelmet közvetít. Azt eredményezi, hogy a felek egymás számára a kegyelem forrásai. Számunkra a házasság a Teremtő és a Megváltó adománya, és Pál apostol hívta fel rá a figyelmet, hogy a megváltás fényében kell szemlélnünk (Ef 5,25-33). Illő, hogy a szentség felvétele a miseáldozat keretében történjék, mert így jobban kifejeződik a kegyelmi tartalma (Liturgia 77,78). Az ti. hogy Krisztusnak és az Egyháznak a kapcsolatát jelképezi. Ha a hívők imádsága közepette kötik meg, az is nyilvánvaló lesz, hogy az egész keresztény közvélemény felelős a házasság értékeléséért. A liturgikus cselekmény kifejezi azt is, hogy első helyen áll a kegyelem és utána jön a kötelesség. Isten nem csupán megengedte a házasságot, mint a testi ösztön orvoslását, hanem pozitív akarral rendelte. Ezzel gondoskodott az emberi nem elterjedéséről és egyben eszköznek szánta az üdvösségre, illetőleg a keresztény tökéletesség elnyerésére.

Az Egyházzal szóló dekrétum (11,34) a házasságot a hívek általános papságának keretében nézi. Minden fáradozásuk és áldozatuk, amit egymásért és gyermekeikért hoznak, „szellemi áldozattá válik”. Egyesíthetik azt az eucharisztikus áldozattal és így teljes lesz az értéke. Nem az a keresztény vigasztalás, hogy a hívők a házasság ellenére is szentek lehetnek, hanem az, hogy a házasság által is megszentelődhetnek. A szentség természetét nem fogja fel, aki úgy gondolja, hogy csak a házasságkötés szertartása istentiszteleti cselekmény. Nem, itt a szentségtől megszentelt állapotról van szó. Az életközösség állandóan a kegyelem forrása lehet a felek számára, és ebben az állapotukban járulnak hozzá a világ megszenteléséhez is. A család az Egyház kicsinyített mása. A szülők a hit első hirdetői gyermekeik számára, s a szeretetnek és békének kisugárzásával a Krisztusról szóló tanúságtétel is eredményesen megvalósul. A kölcsönös szeretetben és gyermekeik szeretetében tettel is hirdetik, hogy Isten a szeretet s hogy minden földi szeretet őbenne gyökerezik. „A keresztény család fennhangon hirdeti az Isten országának jelenlevő erőit és a boldog élet reményét” (Egyház 35).

A kölcsönös tökéletesítés nem szavak kérdése. Azt jelenti, hogy a bensőséges, hű és megbocsátó szeretetben fogékonnyá teszik egymást Isten szeretetére. Ez vonatkozik a gyermekekre is.

A régi jogi gyakorlattal szemben a zsinat nem emlegeti a házassági szerződést. Már csak azért sem, mert a szerződés fölött a szerződők általában szabadon döntenek később is. A házassági kötelék pedig egész életre szól. A zsinat inkább szent szövetségről szól, amelynek lényeges jegyei Istentől vannak. Egészen különleges személyi kapcsolat ez, amit Pál apostol „nagy titok”-nak nevez, mivel Krisztusnak és az Egyháznak a kapcsolatát jelképezi. Krisztus sem kötött szerződést az Egyházzal, hanem szeretetből kiválasztotta és keresztáldozatával megszentelte.

* * *

A teológusok azelőtt általában megkülönböztették a házasság elsődleges célját, a gyermeket, és a másodlagos célt, a kölcsönös segítséget és a nemi ösztön korlátok közé való szorítását. Néha az aszkétikában is a házastársak nemi életét igyekeztek a gyermek nemzésével menteni a büntől vagy legalábbis a kikerülhetetlen gyarlóság látszatától. A zsinat tanítása mentes minden manicheus ízű utalástól. *Nem tesz különbséget elsődleges és másodlagos cél között*, hanem ezt mondja: „Maga az Isten intézkedett úgy, hogy a házassághoz többféle cél és érték tartozik s ezek mindegyike nagyon jelentős az emberi nem fennmaradása érdekében, valamint az egyes családtagok fejlődése és örök sorsa miatt” (Egyház és világ 49). A házasság tehát bensőséges szeretetközösség, amely sajátos lényege szerint termékenységre törekszik. „A házassági szerelem kimagasló emberi jelenség. Akarati állásfoglalással irányul személyről személyre, kiterjed a teljes személyiség egész javára s így

sajátos méltósággal képes gazdagítani a testi-lelki megnyilatkozásokat s a hitvesi barátság fennkölt mozzanataivá és jeleivé magasztosítja őket” (uo.). Ilyenformán „istenit és emberit kapcsol egybe, s a házastársakat önmaguk szabad és kölcsönös átadására vezeti”... Tehát messze fölötte áll a merő érzéki vonzalomnak, amely csak az önzést váltja tettekre s gyorsan és szomorúan elenyészik”.

A jogi szemléletben a házasság felbonthatatlanságát a pozitív isteni akaraton kívül a gyermek javával támasztották alá. Ugyanez volt a házasságon kívüli nemi élet tilalmának a filozófiai megokolása is. Most azt látjuk, hogy a *házassági szerelem* ilyen értékelése új érveket ad mindkettőhöz. A személyes önátadás, amiről itt szó van, teljes és végleges lekötöttséget követel. Nemcsak lakás és együttlét kell hozzá, hanem bizonyos társadalmi állapotot is megkíván, hogy valóban személyes tett, ne csak testi folyamat legyen. Ez a személyes etosz igényli a kötöttséget, az együvé-tartozást, a hűséget. A kizárólagos egymáshoz-kötöttség nélkül nem jöhet létre a szabad és önkéntes kitárulás, ami a mély szerelemnek velejárója. Ami tehát az igazi szerelem lényeges jegye, azt Krisztus szentségi kegyelmével még megerősítette. Képesíti a feleket arra, hogy közösségüket természetes rendeltetésén túl az Isten országa hordozójának is tekintsék. Ez a magasabb szempont kötelezi az ifjakat arra, hogy a házasságra Isten előtti felelősséggel készüljenek és kötelezi a házastársakat is, hogy ésszerű keresztény aszkézissel tartsanak távol szerelmüktől mindent, ami bensőségét megronthatná, s kövessenek el mindent annak táplálására, különösen ápolják a nagylelkűséget és az áldozatkészség szellemét. S kérjék imádságukban is a szükséges segítséget.

„A házastársi szeretet helyes gyakorlása és a családi életnek belőle fakadó egész értelme – a házasság egyéb céljainak háttérbeszorítása nélkül – arra irányul, hogy a házastársak bátrak és készek legyenek együttműködni a Teremtő és Megváltó szeretetével, aki napról napra általuk gyarapítja és gazdagítja a maga családját” (Egyház és világ 50). A szeretet növekedése képesíti őket arra, hogy szülők legyenek. Azonban, ahogy Häring találóan megjegyzi, itt nem fogalmakból levont következtetésekről van szó, hanem élő emberek *tudatosan vállalt feladatáról*. A civilizáció és gazdasági élet bizonyos fokáig a gyermekáldás szinte teljesen az ösztönös szerelem gyümölcse. Úgy jelentkezik, mint a természet magától értetődő következménye. Ott még a család önálló gazdasági egység és a gyermek hamar megtalálja helyét, sőt hasznot hajt. Ő lesz a szülők számára az öregségi biztosíték (*Häring: Mit dem Konzil in eine neue Zeit, 99*)

Ma a társadalmi körülmények megváltoztak. A szülőknek rengeteg fáradságába és áldozatába kerül, hogy gyermekeiket taníttassák és az életre előkészítsék. Régen a gyermekhalandóság is nagy volt, ma a megszületett gyermek – kevés kivétellel – életben is marad, ezért a népesség szaporodása sokkal gyorsabb, mint bármikor volt. A gyermek vállalása tehát tudatos családi, társadalmi és lelkiismereti probléma. Önmagában véve ezt nem tarthatjuk csapásnak, hiszen az ember értelmes természetéhez tartozik, hogy életének folyását tudatosan alakítsa, ne pedig az ösztön spontán megnyilatkozásaival. Ma a gyermek vállalásában kétségtelenül megnyilatkozik a házastársak valódi szerelme, hiszen a gyermekben is egymást szeretik, de megnyilatkozik a jövő gondjának vállalása is. A zsinat ezt a tudatosítást ajánlja és feltételezi. „A házastársak keresztény felelősséggel töltsék be tisztüket. Isten iránt engedelmes tisztelettel, közös tervezéssel és igyekezettel alakítsák ki a maguk helyes álláspontját. Vegyék figyelembe saját javukat, a gyermekeik javát – azokét, akik már megszülettek és azokét, akik még születni fognak –, mérlegeljék továbbá mind a korviszonyok, mind a saját életkörülményeik-adta anyagi és szellemi létfeltételeket, végül pedig igazodjanak a közjó szempontjához a családjukban, a hazájukban és az Egyházban is” (Egyház és világ 50).

* * *

A születésszabályozás kérdése csak korunkban merült fel, éppen a fentebb említett okok miatt. Egyházi részről először a Casti connubii enciklika (1930) foglalkozott vele. Gondolatmenetét két szempont befolyásolta. Egyik az a teológiai nézet, hogy a házasság elsődleges célja a gyermek, s minden más csak alárendelt cél. A másik szempont pedig az a pasztorális felelősség volt, hogy a házasság nem eshet áldozatul az önző szerelemnek, illetőleg a vele járó élvezethajhászásnak.

De amint láttuk, azóta új megfontolások léptek előtérbe. Egyrészt az az antropológiai tény, hogy a férfi és a nő házasságában elsősorban egymást keresi, nem a gyermeket. A gyermekáldás természetes velejárója a férfi és nő szerelmének. Éppen azért nem ajánlatos elsődleges és másodlagos célokról beszélni. Másrészt kérlelhetetlen valóságként jelentkezik az eltolódás a család szaporodása és az igények ésszerű kielégítése között. A világ egyes területein a túlnépesedés miatt a legtöbb ember a legelemibb életszínvonalig sem tud felemelkedni, sőt az éhség és nyomor tizedeli őket.

Most azon van a hangsúly, hogy a szülők *hitben átélt felelősséggel* hozzák meg a döntést. Magatartásuk feltételezi a helyesen kialakított lelkiismeretet. „Ezért igen fontos, hogy mindenki számára lehetővé váljék annak a helyes és valóban emberi felelősségérzetnek ébredtartalása, amely a hely és kor követelményeit figyelembe véve igazodik az isteni törvényhez” (Egyház és világ 87). Az általános szellemi színvonal emelése mellett „gondoskodni kell a vallásos vagy legalábbis teljes értékű erkölcsi nevelésről és végül tájékoztatni kell a szülőket arról is, mennyire haladt a tudomány az olyan módszerek felderítésében, amelyek segíthetik őket a születésszabályozásban, feltéve, hogy e módszerek megbízhatóságát már igazolták és az erkölcsi renddel nem állnak ellentétben” (uo.).

A zsinat azt akarja, hogy a szülők hivatásbeli felelősségük teljes tudatában hozzák meg a döntést és elhatározásuk az adott helyzetben legyen Isten akaratának értelmezése. A sokgyermekes családoknál kétségtelenül dicsérendő az áldozatkészség, az Istenbe vetett bizalom, de figyelembe kell venni azoknak a motívumait is, akik csak kevesebb gyermeket vállalhatnak. Sőt a gyermektelen házasság sem céltalan, annak éppúgy megvan a maga benső önértéke. A szeretet itt is lehet termékeny egymás boldogításában és a társadalom javának munkálásában. Ha nincsenek lekötve a gyermekek nevelésében, többet vállalhatnak kifelé. De csak azok fogják megtenni, akiket nem az önzés vezet abban, hogy házasságuk gyermektelen maradt.

Ami a családtervezés módját illeti, a zsinat kimondja az alapelvet: „Nem lehet ellentmondás azok között az isteni törvények között, amelyek az élet továbbadását és az igazi hitvesi szeretet ápolását szolgálják. Isten az emberekre bízta az élet megőrzésének szolgálatát, s ezt emberhez méltó módon kell végezniük. Az életet már a fogamzástól kezdve gondosan óvnunk kell. A magzatelhajtás vagy a csecsemők megölése szégyenletes bűntett. Az emberi nemiség természete és az ember életadó képessége csodálatosan fölötte áll mindennek, amivel az élet alacsonyabb szintjein találkozunk” (Egyház és világ 51). Tehát a házaseslet sajátos tetteit sem szabad tisztán biológiai szempont szerint megítélni. Amikor a házastársi szerelemnek és az élet továbbadásának összehangolásáról van szó, az eljárás módja erkölcsi jósága vagy rosszasága nem csupán a tiszta szándékon és indítékok értékelésén múlik, hanem tárgyi kritériumokon, amelyek a személynek és tetteinek lényegéből következnek.

A Casti connubii annakidején a születésszabályozás módját illetően azt vette alapul, hogy az egyes jelenségek nincsenek ellentétben a természettel. A szabályozás miéértjéről egyáltalán nem tárgyalt. Ha a mai tények fényében tekintünk rá vissza, azt a benyomást kelti, mintha a születésszabályozást önmagában meg nem engedettnek vagy legalábbis egyáltalán nem tökéletes dolognak tekintené, amit legfőljebb kerülő utakon, a természet folytonossági hiányainak kihasználásával lehet elérni. Ma a moralisták inkább így fogalmazzák meg a feladatot: azt kell keresni, hogy itt és most mondhatjuk-e Isten akaratának az új élet

ébresztését? Azt is világosabban tanítják, hogy a házasság és a szerelem *a maga egészében irányul* az utódokra, nemcsak az egyes házassági aktus.

A zsinat nem tér ki a probléma elől és nem ajánlja a feleknek azt a sajnos nem ritkán hallott aszkétikus elvet, hogy ha nem akarnak több gyermeket, tartózkodjanak a házassélettől. Az ilyesmit könnyebb kimondani, mint megvalósítani. „A zsinat tudja, hogy a hitvesek házasságának zavartalan kialakítása a mai körülmények között gyakran ütközik akadályokba. Olyan helyzetbe juthatnak, hogy gyermekeik számát, legalább egy időre nem növelhetik, s a házassági szerelmi élet, meg a teljes életközösség sem tartható fenn nehézség nélkül. Ámde ahol a bensőséges házasság félbeszakad, ott nem ritkán válságba kerülhet a hűség és veszendőbe mehet az utódok java” (Egyház és világ 51). A Casti connubii a zabolátlan gyönyörkeresést ítélte el. A zsinat most arra utal, hogy a házassági aktusok által a szerelem tisztul és elmélyül. Ezért a lelki vezetésnek sem lehet az a feladata, hogy a házasság egyes biológiai célszerűségét kutassa, hanem az, hogy az egész lelkületet irányítsa. Ki merné állítani, hogy pontosan ismeri a nemi életet szabályozó természettörvények határait vagy akár a házassági szerelem természetét és követelményeit? Nyugodtan mondhatjuk, hogy nem tablettákról van szó, hanem a házasság igazi természetéről. Nem az a kérdés, hogy mivel játszhatjuk ki a természetet, hanem hogy felismerjük az igazi kötelességet és szabadságot. Ott pedig, ahol a problémák ennyire súlyosak és ahol sok kérdésben nem látunk tisztán, mert az egyházi hagyomány és a teológia ebből a szempontból még nem tárgyalta őket, ott a gyóntatóknak is óvakodniuk kell az elhamarkodott ítélettől.

* * *

Ismeretes, hogy az Egyház létrehozott egy bizottságot a születésszabályozás kérdésének tanulmányozására. Tagjai természetesen nemcsak teológusok voltak, hanem orvosok, természettudósok, és házas emberek, férfiak és nők. A bizottság előterjesztette javaslatát, de a pápa sokáig nem döntött a kérdésben. Nem mondott olyan kategorikus ítéletet, hogy ezt vagy azt szabad, amazt nem. Közben a bizottság jelentése nem hivatalosan, de mégis nyilvánosságra jutott, tehát ismerjük a tartalmát. Ugyanakkor teológiai és lelkipásztori hangok nem a döntést sürgették, hanem egyszerűen megkérdezték: szükség van-e döntésre? Ilyen vagy olyan döntés előbbre viszi-e magát az ügyet? Lehet-e várni, hogy a legfőbb egyházi tanítóhivatal valamilyen kinyilatkoztatott igazság mellett dönt, vagy pedig csak úgynevezett fegyelmi döntést hoz, amit jobb hiányában el kell fogadni?

VI. Pál pápa 1968. júl. 25-én a Humanae vitae c. enciklikában végre is nyilatkozott a kérdéstről. Nem akart „ex cathedra” döntést hozni, de mégis mint legfőbb tanító szólta bele a vitába. A fizikai fogamzásgátló módszerek alkalmazásáról megállapította, hogy azok az erkölcsi rendbe ütköznek, mivel a házassági nemi életnek természete szerint nyitva kell állnia az élet továbbadása számára. Ellenben nem kifogásolható a fogamzástól mentes időszakok megválasztása. A pápa ezzel nem akarja a házassági szerelmet megzavarni, csak azt hangsúlyozza, hogy a Teremtőtől megalkotott erkölcsi rend a házasságokra is érvényes. Megengedi továbbá azt is, hogy a tudományos kutatás még találhat olyan módokat, amelyek összhangban állnak az erkölcsi követelményekkel.

Annyit mindenesetre megállapíthatunk, hogy a fogamzásgátlás miért-je és hogyan-ja körül kételyek vannak. Ezen egyáltalán nem csodálkozhatunk, hiszen az egyházi tanítás az úgynevezett burkoltan kinyilatkoztatott igazságok esetében mindig csak lassan tisztult ki. A dogmafejlődésnek, vagy egyáltalán a tanítás fejlődésének a feltételei ma is azok, mint régen. Az Egyház, mint élő szervezet a Szentlélek vezetése alatt áll, de amellet emberi közösség is és át kell mennie az igazság keresésének minden fázisán.

Azonban elfogadott erkölcsi szabály az is, hogy kétes lelkiismerettel nem szabad cselekedni. Mind a hívőnek, mind a lelkivezetőknek szükségük van használható és

megnyugtató gyakorlati eligazításra. A zsinat feltételezi, hogy a kérdés még nincs lezárva, azért segítséget kér a tudomány művelőitől is: „A tudósok, főleg a biológiai, orvostudományi, társadalomtudományi és lélektani szakemberek nagyon jó szolgálatot tehetnek a házasság és a család intézményének s a lelkiismeret nyugalmának, ha kutatásaikat összehangolva iparkodnak egyre jobban megvilágítani azokat a különféle feltételeket, amelyek az erkölcsileg kifogástalan születésszabályozásra adnak módot” (Egyház és világ 52).

Häring (idézett könyve 104) ilyen elveket hangoztat. A házasságban *emberhez méltó szaporodásról* van szó, nem egyszerű biológiai folyamatról. Az egyszer megfogant életet védeni kell, annak elpusztítása bűn. Hasonlóképpen védeni kell a családot és a házassági szerelmet, hiszen az is magas rangú érték, s belőle sarjad ki a hűség és a gyermeket vállaló áldozat. A születésszabályozás esetében szükség van őszinte lélektani ítéletre, s azt a személy és a cselekvés lényegéből kell levezetni, figyelembe véve a család körülményeit. Ha pedig a természettörvényt emlegetjük, észre kell vennünk, hogy azt már a zsinat sem akarta a biológiai folyamatokból kiolvasni, hanem az egész személy figyelembe vételéből. Häring a házassági tisztaságot így fogalmazza meg: „Hűséges szeretet, amely tudja magát egészen odaadni és a másik fél önátadását hálával fogadni, s ugyanakkor a szeretet légkörében kész arra, hogy az okosság erényének követelményeit figyelembe véve életet fakasszon s azt szeretettel vegye körül”.

Reuss (Diakonia 2, 1967, 222) így nyilatkozik: „A házasságot figyelmeztetni kell arra, hogy elvileg a szülői tisztre vannak hivatva. A szülői hivatás jelenti a gyermek nemzését és nevelését. A születésszabályozás csak azért jogos – és gyakorlatilag ma minden házasságban megvan a helye – mivel a gyermekek nemzése és nevelése egy feladattá nőtt össze. Az igazi nevelés lehetősége nélkül nincs meg a feljogosítás a nemzésre... A házastársaknak az az elhatározása és gyakorlata, hogy megakadályozzák a nemzést, erkölcsileg kifogásolható, ha önzésből és az érzéki gyönyör kiélésének vágyából történik. Nem az akarat, hanem csak a szükség igazolhatja a fogamzást gátló módszereket”. Természetesen e mögött a vélemény mögött is az a meggyőződés van, hogy a házasság szeretetközösség, s hozzá tartozik a teljes önátadás, vagyis a házassági szerelem nem kizárólag csak a gyermekért van. A gyermekek szerelemből születnek, s a felek kölcsönös szeretete a gyermekeknek is javára válik, tehát azt ápolni kell.

* * *

Az Egyház lelkipásztori módszerét és a házastársak aszkétikájának hangnemét a zsinat szelleme kétségtelenül megváltoztatta, illetőleg *pozitív irányba terelte*. A lelkipásztorság nem merülhet ki a tilalom hangoztatásában. Arra kell törekedni, hogy a vallásos lelkiélet is segítse a házastársakat a szeretetnek, a hűségnek, a bensőséges családi hangulatnak kialakításában, és hogy örömmel vállalják a gyermeket. Ma, amikor a régen szentnek tartott dolgok olyan könnyen elvesztik szakrális jellegüket, arra kell törekedni, hogy a házasság ne váljék „csupán világi dologgá”. Egy, a mai embernek szánt svájci imakönyv, amikor az önneveléshez szükséges lelkiismeret vizsgálatát ajánlja, ilyen kérdések elé állítja az embereket: Tisztelem-e házastársam személyes méltóságát? Nem hanyagolom-e el őt? Nem keresem-e önzően magamat? Ápolom-e a kölcsönös szerelmet? Szakítok-e időt a család számára? Gyermekeimhez kedves és igazságos vagyok-e? Igyekszem-e megérteni és az élet kérdéseibe bevezetni őket? Vallásos életem vonzó-e a családom előtt? (Kirchengesangbuch, Einsiedeln, 1966, 492 kk).

Ha követni akarjuk az elvet, hogy a házasságot nem az ösztönök vezetése alatt, hanem emberhez méltó módon kell élni, akkor valóban szükséges, hogy a házasság ismerjék meg az emberi természetet, a nemiség természetét, a férfi és nő egymásra utaltságát, de igyekezzenek azt a hit fényében is látni és értékelni. Csak így válhat házasságuk teljes

életközösséggé és egyben kegyelmi közösséggé. Meg kell látni továbbá azokat a veszélyeket is, amelyeket a mai kor magával hozott. A férfi és a nő viszonyát erősen befolyásolja a nemiség ösztönének túlságos hangsúlyozása és táplálása a szórakoztató irodalomban és a szórakoztató iparban. A filmen, reklámon, szépségversenyen egyedül a nő testisége a látványosság tárgya, nem pedig tiszteletreméltó teljesítménye. Csak addig érdekes, amíg fiatal. Ha a férfi minduntalan ilyen képekkel találkozik, önkéntelenül összehasonlítást tesz közte és munkában őrlődő felesége között, aki előbb-utóbb elveszti múltó ragyogását, amit a fiatalság jelent. Ha a társadalom ezen a téren nem ad bizalmat a feleségnek és anyának, s helyes közvéleménnyel nem nyújt segítséget a férfinak, akkor a házasság igazi eszménye veszendőbe mehet. A gyermekéért aggódó és magát szolgálatban feláldozó anyát nem szokták reklámozni, mert az nem hat az érzésekre, nem lehet könnyű szórakozás tárgya. Pedig amikor a férfi és nő kölcsönös értékeléséből kikapcsolják a szellemi és erkölcsi értékeket, megvan a veszély, hogy a házasságot csupán a testi érzelmre építik. Ez pedig magában ingatag alap és nem bírja ki az élet-terheit, nem lehet maradandó.

Az Egyház sokszor kifejezte meggyőződését, hogy a családi élet melege, békéje, rendezettsége nem közömbös *előfeltétele a vallásosságnak*. Az apai és anyai szeretetnek és a testvérek összetartozásának megtapasztalása nagyon elősegíti, hogy a gyermek fogékony legyen minden igaz szeretetre, hűségre, őszinteségre és szolgálatra. Hirdetnünk kell azt is, hogy a családi élet az Isten előtti érdemszerzés legközvetlenebb alkalma. Ott a legkönnyebb úgy szeretni embertársunkat, mint magunkat. Ha valaki legalább ebben a kis körben eleget tesz az isteni parancsnak, már nem áll üres kézzel bírāja előtt.

Végül a társadalom szempontjából nem utolsó követelmény, hogy az embereknek szellemi értelemben is legyen igazi otthonuk, ahol az élet fáradalmait kipihenik, ahol a csalódások után megértést és vigaszt találnak. A házastárs bizalma, szeretete, ragaszkodása feledteti azt a ridegséget, amit akárhányszor tapasztalni kell a munkahelyen és mindenütt, ahol az érdekek összeütköznek. Ma már a nő is a családon kívül tölti munkaidejének nagy részét, ő is ki van téve a „világ” idegesítő hatásának. Annál inkább szükséges, hogy a két fél életségviselése tele legyen érzelmi és szellemi tartalommal.

Azoknál a népeknél, amelyeket a modern életforma még nem forgatott ki hagyományaikból, a család az élet folytonosságának eleven kifejezője és az őseket úgy tisztelik, mintha jelen lennének. S ez a gondolat nagy segítsége a családi erkölcsnek és összetartozásnak. Mi Krisztus kijelentése alapján még többet mondhatunk a családról: Ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, velük vagyok (Mt 18,20). A szentségi házasság ilyen közösség. Isten jelenléte nem nyomasztó, hanem felemelő. Arra segíti a feleket, hogy kitisztult emberségüket vigyék bele ebbe a közösségbe, s akkor az időtálló marad, sőt hatása átnyúlik az örökkévalóságba. Egy hívő asszony költeményében így látja saját ítéletét: Háromszor szólítanak majd: mint feleséget, mint anyát és mint gyermeket. Ha mint feleséget szólítják, tudja, hogy férje ott is mellette áll és tanúskodik szeretetéről. Ha mint anyát szólítják, gyermekei állnak melléje, akiknek egész szívet adott, ha pedig mint gyermeket szólítják, akkor bízik a mennyei Atya irgalmában, akihez mindig bizalommal volt (*Ruth Schauman: Am jüngsten Tage*).

Az Egyház lelkipásztori gondja rideg maradna, ha nem gondolna azokra is, akiknek házassága minden igyekezetük ellenére csak keresztet, megpróbáltatást hozott. Legyen vigasztalásuk, hogy áldozatuk nem hiábavaló. Ők is azok közé tartoznak, akik „kiegészítik Krisztus szenvedését” (Kol 1,23), tehát hozzájárulnak a világ megváltásához. A keresztény társadalomnak kötelessége, hogy imájával és a szeretet minden szolgálatával segítse azokat, akikre a szenvedés bármilyen formában ránehezedett. A legboldogabb házasság sem mentes attól az aggódástól és szomorúságtól, amit a betegség, halál vagy anyagi veszteség okoz, tehát erős lelkiületre mindig és mindenütt szükség van. A házasság szentségi mivoltáról éppen

azzal tehetnek tanúságot, hogy hívő lélekkel, Istenbe vetett bizalommal tudják az élet terhét is hordozni.

Irodalom:

E. Schillerbeeckx: Le mariage, Paris 1966.

J. M. Reuss: Verantwortete Elternschaft, Mainz 1967.

J. M. Reuss: Soll man die eine päpstliche Entscheidung über die Empfängnisregelung drängen? *Diakonia*, 2(1967) 193 kk.

E. Sievers-J. David: Vollendung ehelicher Liebe, Paulus Vlg. 1966.

Chauchard: La dignité sexuelle, Paris 1965.

L. Weber: Bildung zur christlicher Ehe, *Der Seelsorger*, 1967, 382 kk.

Molinski: Ehe, *Sacramentum mundi* 961 kk.

A nyilvános istentisztelet

Isten népének a Krisztusban egybegyűlt közösséget nevezzük, amelynek ő maga egyházi szervezetet adott. A történelem folyamán az Isten népe, mint szervezett közösség hordozza Krisztust, tanúságot tesz róla és belevetíti a világba kegyelmét és szeretetét. Az Isten népének élete tehát folytatása Krisztus földi életének. Ő maga ebben foglalta össze életét: Atyám, én megdicsőítettelek téged a földön... Ha Krisztus tovább él Egyházában, akkor a történelem végén is azt akarja mondani: Atyám, egyházam által megdicsőítettelek téged a történelem évezredeiben. Kinyilatkoztatlak téged az embereknek... s ők tanításodat megtartották (Jn 17,1–6).

Isten nem mondhat le arról, hogy a teremtmény el ne ismerje hatalmát és világföllettségét. Ennek elismerése az imádás. Mivel az ember közösségben éli életét, Isten megkívánhatja, hogy ne csak egyéneként hódoljon előtte, hanem közösségben. Valamilyen nyilvános istentisztelet mindenütt megtalálható. A primitív társadalomban éppúgy, mint a nagy történelmi vallásokban. Az ilyen megmozdulásokat nem csupán arról az oldalról kell nézni, hogy az ember szereti az ünnepélyességet és a változatosságot. Kétségkívül ez is benne van, hiszen látjuk, hogy a társadalmi élet sem nélkülözheti az ünnepélyes formákat. A közös istentiszteletben kifejeződik az eleven hit, sőt egymás példája nyomán erősödik. Amikor összegyűlünk, látjuk, hogy a kegyelem mások lelkében is dolgozik. Isten nem olyan valaki, akit féltve kell őrizni a lélek mélyén, mint könnyen ellobbanó mécsest; Ő az Úr, akinek nagyságát a zsoltáros így énekli meg:

*Örvendezzünk, jertek az Úr előtt,
ujjongjunk üdvünk sziklája előtt!
Lépjünk színe elé dicséretekkel
és ujjongjunk előtte énekekkel.
Mert nagy Isten az Úr,
nagy király minden istenek felett...
Boruljunk földre, jertek, úgy imádjuk őt,
térdre boruljunk mi Urunk és Alkotónk előtt.*

A nyilvános istentiszteletben kifejeződik, hogy *az Isten népe jelen van* az emberi történelemben. Tanúságot teszünk a mellett, hogy életünk Isten színe előtt játszódik le, tudjuk, hogy szeme rajtunk pihen, azért kiválasztunk bizonyos időt és helyet, amikor csak vele akarunk lenni. Igaz, egyedül is lehet imádkozni, ki lehet fejezni a hitet, reményt, szeretetet. De egész emberi egyéniségünket csak a közös istentiszteletben szólaltathatjuk meg. A nyilvános istentiszteletbe az ember mindig belevitte találékonyságát, szépérzékét, költői lendületét és művészi hajlamait.

Az alkotó ember kezdettől fogva hajlékot akart építeni az Istennek. Biztosítani akarta közelségét. A babiloni zikkurát, az inka és maya piramis, a kínai pagoda vagy az indiai templom a maga módján az ember kőbevéselt hite, mint az esztergomi bazilika, vagy a Szent Péter templom. A város és falu temploma, harangja nyilvánosan hirdeti a gondolatot, hogy az Isten velünk van, mi az ő népének érezzük magunkat. Ma is sokfelé láthatjuk, mennyi gonddal, próbálkozással igyekeznek az anyag és szellem, a modern ízlés és a hit harmóniáját megalkotni az új templomok építésénél. A nyilvános istentiszteletben helyet kap a festészet és szobrászat, az ének és a zene. Akik kifestenek egy templomot, vagy akik legalább a költségeihez hozzájárulnak, azokban nemcsak a művészet szeretete nyilvánul meg, hanem az

eleven hit is. Akik egész művészetüket beleviszik egy-egy miseszöveg megzenésítésébe, vagy akik hozzájárulnak egy énekkar teljesítményéhez, azok az Isten dicsőségét is keresik.

A nyilvános istentiszteletben alkalom nyílik a fegyelmezettségre, a rend és tisztesség szeretetére, egymás megbecsülésére, elviselésére, az igazi keresztény szociális érzés megmutatására, a jólneveltségre, udvariasságra, s mindez az Isten színe előtt játszódik le. Ezért mondtam, hogy az ember a nyilvános istentiszteletbe beleviheti egész emberségét.

* * *

A régi egyházi nyelvhasználat a nyilvános istentiszteletet *liturgiának* nevezte. A szó eredetileg a közösség számára végzett szolgálatot jelentette. Szent Pál az evangéliumnak a pogányok között való terjesztését mondja liturgiának, a Zsid 8,2 pedig Krisztusnak azt a szolgálatát nevezi így, amelyet a mennyei szentélyben teljesít, amikor közbenjár értünk. Az Egyház általában a nyilvános istentiszteletet, elsősorban az áldozat bemutatását és a szentségek kiszolgáltatását érti alatta. De úgy, ahogy a kinyilatkoztatott tanítás hirdetése is hozzákapcsolódik.

A nyilvános istentisztelet célja tehát nem az, hogy jámbor érzelmeket keltsen az egyéni imádsághoz. Hódolatunkat, imádásunkat a közösségi cselekményben való részvétellel fejezzük ki. Az ösztönzést a hit adja hozzá. Ha egyszer Isten kinyilatkoztatást adott és meghirdette az üdvösséget, nem csupán tőlem függ, hogy mit akarok tenni az üdvösség érdekében, hanem attól, hogy ő mit kíván tőlem. Ha tehát Krisztus a szentmisében megparancsolta keresztszolgálatának megújítását és rendelt szentségeket, intézkedésében benne van a kötelezettség, hogy az Egyház tagjai alkalmazzák azokat magukra.

A papságnak kétségtelenül feladata, hogy széppé, vonzóvá tegye a közös istentiszteletet. De nem tudunk és nem is akarunk versenyezni a világi jellegű bemutatókkal. Azzal nem érnénk el semmit, ha az embereket csak az érdekesség, a rendkívüliség vonzaná. A közös istentiszteletnek természetfölötti célja van és az élményt is a hit vonalán kell keresni. Nem az érzelmek elringatását, hanem azt a lelki élményt, hogy bekapcsolódtam Krisztus misztériumába.

Az Isten népének bármilyen közössége több, mint a jelenlevő tagok összege. Krisztus határozottan megígérte: ahol ketten-hárman összejönnek az én nevemben, én velük vagyok. Ő a közösség feje és összetartója. Itt van velünk és ugyanakkor a mennyei Atya előtt is képvisel bennünket. Ő az isteni személy, aki emberré lett, és mint ember minden kegyelem forrása. Ahol jelen van, ott erő árad ki belőle. Meg tudja gyújtani a hit és a szeretet tüzét és nem engedi, hogy a keresztény istentisztelet kiüresedjék. Egyes tagokban és egyes csoportokban lehet hanyagság és nemtörődés, de az egész Egyházban soha nem következhet be olyan elhidegülés, amit a próféta az Ószövetségben így bélyegzett meg: ez a nép szájával dicséri az Istent, de a szíve távol áll tőle.

Az Egyháznak igazában csak egy közös istentisztelete van: *a szentmise*, Krisztus keresztszolgálatának megújítása. Az áldozatbemutatás olyan régi, mint maga az emberiség. Az ember tettekkel is akarta imádni az Istent, nemcsak szavakkal. Tudta, hogy az ilyen imádságban benne van egész magatartása. Hódolatát adománnyal is kifejezte. Érezte, hogy minél kedvesebb az adomány, s minél nagyobb szeretettel, hódolattal nyújtja, áldozata annál értékesebb. Természetesen az ember ebbe is belevitte tévedését, mint minden vállalkozásba. Ha az istenségről ferde fogalmi voltak, ha a földi szenvedés láttán túl kegyetlennek vagy bosszúállónak fogta fel, akkor az áldozat egyetlen célja az engesztelés volt. Úgy gondolta, hogy egy-egy megrázó tettel mégis felébresztheti az istenségben a sajnálkozást, a részvétet. Ez vezetett az emberáldozatokhoz. A másik veszély az volt, hogy az ember az áldozati tárgy mögé rejtőzve fölmentve érezheti magát a lelkiület alakításától. Aki az Istent túlságosan emberinek képzei el, az úgy gondolja, hogy anyagi értékekkel lekenyerezheti. Az ilyen

istentiszteletbe belopódzott a megvesztegetés gondolata: a régi vallástörténet ismeri a hekatombákat, a száz állatból álló áldozatot, amit csak gazdag emberek engedhettek meg maguknak, s ami inkább közéleti feltűnés volt, mint istentisztelet.

* * *

Krisztus más úton jár. Az áldozat értékét nem az anyagiakban látja, hanem kizárólag *az erkölcsi magatartásban* és a mennyei Atya előtti engedelmisségben. Nála a kereszthalál előzménye a vértanúság. Mint ember ragaszkodik meggyőzéséhez, küldetéséhez, az általa hirdetett tanítás igazságához, abból semmit nem akar visszavonni, még akkor sem, ha életére törnek. Meg akarja mutatni, hogy a földi élet nem több, mint az eszmény szolgálata, s ha valaki Isten ügyéért, az igazságért odaadja életét, megtalálja azt az örök életben. Emberi életét tehát ráteszi istenfiúi öntudatára és a szenvedést felajánlja engesztelésül a világ bűneinek bocsánatára. Ezért mondjuk szentnek a halálát. – Az értékelés világos lesz egy hasonlatból. Senkinek sem jut eszébe, hogy az operáció alatt kifolyt vért jelképnek tekintse. De emberi értelemben szentnek mondjuk a hazáért kiontott vért, mert egy eszményre vonatkoztatjuk. A sportolók és kirándulók verítékét sem emlegetjük úgy, mint az áldozat kifejezőjét, mert nincs mögötte személyes cél. De tisztelettel emlegetjük azt a verítéket, amivel valaki családjának megszerzi a kenyeret vagy embertársainak életét teszi könnyebbé.

Krisztus emberségét már magában megszentelte az, hogy a megtestesült Istent hordozta s még szentebbé tette az, hogy áldozattá vált, vagyis kifejezője lett olyan benső magatartásnak, amely egyedül áll az emberiség történetében. Krisztusról azt kell mondanunk, hogy isteni módon volt ember. Tudott egészen hű lenni az elvekhez anélkül, hogy bárkit is sértett volna, vagy az nála átment volna érzelmi fanatizmusba. Tudta szemét egészen a mennyei Atyára emelni anélkül, hogy egy pillanatra is elfeledkezett volna embertársainak bajairól. Egészen át tudta érezni az emberi kapcsolatokat anélkül, hogy egyáltalán gondolt volna a sértődésből fakadó bosszúra. Az ilyen erkölcsi magatartáson kívül szenvedése és halála túlnő az emberi erkölcsi renden. Ő személy szerint a Szentháromság második személye, a Fiú, akit az Atya küldött, s akiben fel akarta emelni az emberiséget. Neki tehát joga volt szenvedését felajánlani engesztelésül a világ bűneiért. Az ő halála az ember és Isten kapcsolatának drámai mozzanata. Ő az egész emberiségnek szerzett bűnbocsánatot, kegyelmet, üdvösséget. Szünetése az emberiség természetfölötti szabadságharca a bűn szolgaságával szemben és egyben honfoglalás az örök hazában. Vére ezért az ügyért folyt, tehát valóban áldozati vér.

Az apostoli tanítás kifejti, hogy áldozatát nem lehet összehasonlítani semmiféle emberi áldozattal. Istenfiúi méltósága és lelkületének szentsége miatt áldozatának végtelen értéke volt. Sokkal több tiszteletet nyújtott az Atyának, mint amit a bűn valaha is megtagadhat tőle, ezért az emberiség helyzete Istennel szemben megváltozott. Azelőtt az adósság jellemezte, amit a maga erejéből nem törleszthetett, most a kegyelmi többlet, amit nem tékozolhat el többé. Krisztus, mint az emberiség feje mutatta be áldozatát, benne az egész emberiség hódolt az Atya előtt. Ezért lehetséges a bűnbocsánat és az ima meghallgatása. Ez az áldozat egyszer s mindenkorra szól. Végtelen értéke miatt nincs szükség a megismétlésre. Benne van az erő, hogy az egész emberiség üdvét biztosítsa.

Krisztus mégis úgy intézkedett, hogy *áldozata megújuljon az Egyházban*. Ő maga végezte el először a megelevenítést az utolsó vacsorán. A szentség jelképe alatt nekünk adta áldozati testét és véré, hogy a kezünk ne legyen üres. Amikor istentiszteletre jövünk, mi is áldozatot mutatunk be. Mindnyájunk kezében ugyanaz az adomány van: Krisztus teste és vére, s ezt ajánljuk fel a mennyei Atyának. – Krisztus tehát azt akarta, hogy az áldozat állandóan jelen legyen az Egyházban. Nem megismétlést akart, hiszen arra nincs szükség. Ő az Atyát egyszer s mindenkorra megdicsőítette és kiengesztelte. Kegyelmi gazdagsága is elegendő ahhoz, hogy minden embert megszenteljen.

Miért akarta mégis a megújítást? Azért, hogy mi benne élhessünk áldozatának hangulatában. Azért, hogy ez az áldozat a mi áldozatunk is legyen. Amikor körülálljuk az oltárt, nem misét hallgatunk, hanem az áldozat tevékeny résztvevői vagyunk. Bemutatjuk az Atyának Krisztus testét és véré, de nem mint idegen tárgyat, hiszen ő feje az Egyháznak, mi pedig tagjai vagyunk titokzatos testének. Vele együtt tehát magunkat is odaadjuk dicsőítésül és engesztelésül, s az a feladata, hogy hozzá hasonuljunk az ő lelkületéhez. Vegyük át a hűséget, az igazság szeretetét és azt a rendíthetetlen bizalmat, hogy jobb az élő Isten kezében lenni még a halál elviselésével is, mint alakoskodással csak egy napot is hozzáadni életünkhöz. Főleg pedig át kell vennünk valamit abból a főpapi magatartásból, amellyel ő az egész emberiségért közbenjárt. Amikor Krisztus oltára köré gyűlünk, az egész emberiséget képviseljük. Ne legyen lelkünkben harag, neheztelés, irigység, csak így tudjuk mindenkinek az ügyét Isten kezébe helyezni. A keresztyén istentisztelet azért nem üresedhet ki, mert célja a krisztusi lelkület kialakítása. Nálunk a hit nemcsak azt jelenti, hogy elfogadom Isten létét, hanem azt, hogy elfogadom Krisztus misztériumát és benne élek. Ettől a hittől vezetettve kell a vasárnapot a misén való részvétellel megszentelnem. Ide kell hoznom örömeimet, bánatomat, terveimet, minden szándékomat. Itt kell előadnom kéréseimet és itt kell megtanulnom megnyugodni Isten akaratában. A belekapcsolódás Krisztus áldozatába a hozzá való hasonlóságot váltja ki belőlünk. Ezért beszél a zsinat „tevékeny részvételről”.

* * *

Azt mondtam, Krisztus áldozata a szentmisében *nem ismétlődik*, hanem megelevenedik. Krisztust nem lehet még egyszer valóságosan feláldozni, hiszen feltámadt testén nem fog többé a szenvedés és a halál. A mise azt jelenti, hogy Krisztus maga belevetíti áldozatát az egyházi közösségbe. A szentségi színek alatt valóságosan jelen van teste és vére és minden kegyelme, amit a kereszten kiérdemelt. A jelenlevőkre kisugárzik lelkének ereje, az Atya iránti hódolata, szeretete, elégtétele. A hitben mindezt át kell élnünk és magunkévá tennünk. Krisztus misztériumai abban különböznek a történeti emlékektől, hogy megvan az időfeletti kegyelmi hatásuk. Számunkra a karácsony nemcsak emléke Krisztus születésének, hanem kiáradása annak a kegyelemnek, amely Jézus születésekor beragyogta a földet. A nagypéntek és a húsvét nemcsak megemlékezés Krisztus haláláról és feltámadásáról, hanem annak belevetítése a mi életünkbe. Krisztus itt van köztünk, ahogy szenvedett, meghalt és feltámadt. Az ő misztériuma számunkra örök jelen, egész életünknek tartalmat adhat.

A szentmise Isten népének látható kegyelmi közössége. Jelen van Krisztus, jelen van a szervezett Egyház, a papság és a hívők. Ma az a törekvés, hogy külsőleg is valóban a nép körében menjen végbe az áldozat. Erre való a nép nyelve és minden nemzet sajátos kulturális szelleme. A nagy liturgikus fejlődés küszöbén állunk. Meg kell teremteni azt a formát, amelyet a modern ember a magáénak érez. Krisztus csak a lényegét rendelte, a kenyér és bor átváltoztatását. A hozzá tartozó imákat és szertartásokat rábízta az Egyházra.

A zsinat így foglalja össze a *liturgia lényegét*: „A szent liturgiában, különösképpen az eucharisztikus áldozatban, megváltásunk műve jelenik meg. Ezért nagy mértékben elősegíti, hogy a hívek élete tanúsítsa és kinyilvánítsa Krisztus misztériumát, továbbá annak az Egyháznak az igazi mivoltát, amely lényege szerint egyszerre isteni és emberi, vannak látható és láthatatlan javai, tele van tettvággyal, de jut ideje a szemlélődésre, benne áll a világban, de egyszersmind útban van az égi haza felé. Mindez olyan formában, hogy az emberi mindig az istenire irányul s annak van alávetve: a látható a láthatatlannak, a tevékenykedés a szemlélődésnek, s a mostani pedig annak a ránk váró hazának, amely felé igyekszünk. Ezen kívül a liturgia naponta tökéletesíti azokat, akik részt vesznek benne, hogy fokozatosan az Úr szent templomává s a Lélek közreműködésével az Isten otthonává épüljenek (Ef 3,21), míg el nem érik a krisztusi nagykorúságot. Egyúttal kegyelmi erőt is közvetít nekik, hogy hirdessék

Krisztust. Ezért a liturgia úgy állítja a kívülállók szeme elé az Egyházat, mint a népeknek adott jelet (Iz 11,12), amelynek jegyében az Isten szétszéledt fiainak össze kell gyűlniök, hogy egy akol legyen és egy pásztor (Jn 10,16)” (Liturgia 2).

A liturgia tehát az Egyház életének kifejezője. Tévesen értelmezné a szellemét, aki csak ünnepi összejövetelt és imádságot látna benne. A liturgia különleges módon az Isten és az ember találkozása; helyes megértése az előfeltétele a keresztyén vallásosságnak és életmódnak. Ezért mondta VI. Pál pápa a dekrétum kihirdetésekor: „A liturgia megújításánál nem az előírások megváltoztatása a főcél, hanem az, hogy a liturgia gazdagságát kiaknázzuk a lelki életre és a lelkipásztorkodásra”. Ami változás történt és történik, annak egy célja van: egyszerűbbé, áttekinthetőbbé tenni a szent cselekményeket. Ezáltal a hívők könnyebben bekapcsolódnak és megértik, hogy ez az Isten megdicsőítésének és az ember megszentelésének hivatalos módja. Olyan értelemben hivatalos, hogy Jézus Krisztus akaratát fejezi ki, azt a dicsőítést folytatja, amit ő megkezdett és azokat a kegyelmeket közvetíti, amelyeket ő szerzett meg nekünk.

Valamilyen kultusz minden vallásban volt. Az embernél azonban fennáll a veszély, hogy a kultikus cselekmény és az erkölcs elszakad egymástól. Ha ez bekövetkezik, az ember a szertartásban nem az Isten megdicsőítését és saját megszentelését látja, hanem mágikus cselekményt, amivel lekötölelheti az istenséget és magát mentesítheti a fenyegető rossztól. Ezért már az ószövetségi zsoltáros figyelmeztetett, hogy az Úr templomába csak az menjen, „akinek a keze ártatlan és a szíve tiszta” (Zsolt 23,4). Krisztus pedig arra int, hogy az igazságosság, szeretet és megbocsátás előbbrevaló, mint az áldozat-bemutatás (Mt 5,24). Az Egyházban az áldozat és a szentségek a hitnek a jelei és kifejezői, ezért összhangnak kell lenni a liturgia és az élet között. A szent cselekményekben való részvétel természete szerint arra irányul, hogy az ember „megigazulva menjen haza” (Lk 18,14) és tettei is ebből táplálkozzanak.

Erre céloz a zsinat, amikor előírja: „A liturgikus évet úgy kell alakítani, hogy a hívők vallásosságát a megváltás misztériuma, különösképpen a húsvéti misztérium táplálja” (Liturgia 107). Krisztus feltámadása a megváltás bizonyítéka. Ő már beöltözött az örök élet dicsőségébe és a kegyelem onnan árad felénk. Azért a keresztyén élet nem merülhet ki csupán a bűn elleni küzdelemben, hanem vállalnia kell minden pozitív feladatot, amivel Istent megdicsőíti és embertársainak javát szolgálja. Krisztus a megváltással „jótettekre törekvő népet készített magának” (Tit 2,14). A nyilvános istentiszteletbe csak akkor kapcsolódunk bele szívesen, ha tudjuk, hogy az az új életnek forrása lehet. Krisztus halála és feltámadása, mint a megváltás titka állandóan megújul számunkra az oltár áldozatában, tehát érthető, hogy az egész figyelem erre összpontosul.

A zsinat liturgikus határozatához 1967. május 29-én megjelent egy *instrukció az eucharistiáról*, s ebben részletes lelkipásztori utasítást találunk a szentmisére és az oltáriszentség vételére vonatkozólag.

Amennyiben az oltáriszentségben Krisztus jelen van, mint áldozat és mint istenember, annyiban az eucharisztia misztériuma az Egyház liturgiájának és az egész keresztyén életnek középpontja. A misében elválaszthatatlanul együtt van az áldozat, az Úr halálának és feltámadásának emlékezete és a szent lakoma, ahol az Isten népe a húsvét misztériumában részesedik. Ezt az összefüggést szem előtt kell tartania a tanításnak és a liturgikus gyakorlatnak. A misében a két részt: az igehirdetést és az áldozati cselekményt szét kell választani. Az első jelképezze és fejtse ki a másodikat.

Az eucharisztikus áldozat Krisztusnak és az Egyháznak a cselekménye, ezért az nem lehet magánajtatosság. De az áldozat-jelleget soha nem szabad szem elől téveszteni. „Az eucharisztikus kultusz, ami a misében végbemegy, forrása minden más eucharisztikus kultusznak: az áldozásnak, szentségimádásnak is. Tehát pl. a misén kívül történő áldozásban sem feledhetjük, hogy áldozati lakomában részesedünk. Mivel Krisztus jelen van az

oltáriszentségben, az az egész Egyháznak és a helyi egyháznak a központja. A mise bemutatásában Krisztus fősége alatt jelen van Isten egész népe: a hívek a papsággal együtt. Egyben ez a hatékony jelképe a keresztények egységének is. Mindenki elismeri, hogy az ökumenikus mozgalom is csak akkor éri el a célját, ha egyek leszünk az Úr asztalánál is „Egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérben részesedünk” (1Kor 10,17). Mivel az áldozat Krisztusnak és az Egyháznak a közös cselekménye, azért a híveknek tevékenyen bele kell kapcsolódniuk. Ehhez szükséges, hogy a pappal együtt végezzék és magukat is áldozatul adják, mint Krisztus testének tagjait. Ezt a lelkületet kell kivinni a világba. A hívek általános papsága ezzel a tevékeny részvétellel fejeződik ki. Az oltárt úgy kell elhelyezni, hogy mindenki követni tudja a cselekményt. Az áldozat jellegének kiemelése végett megszünteti a szentséges miséket. Ha egész napos szentségimádás van, a mise tartamára be kell tenni.

Az eucharisztia ünneplésénél el kell kerülni a közösség szétdarabolását. Vasár- és ünnepnapokon a kisebb közösségek, még ha külön kápolnájuk is van, inkább vegyenek részt a plébániai misén. A misék számát a plébániai templomban sem szabad szükség nélkül szaporítani. Ha több pap van jelen, ne misézzenek külön, hanem koncelebráljanak.

Akik áldoznak, azok tökéletesebben vesznek részt a misén. Aki nem áldozik, legalább lelkileg kapcsolódjék bele a szent lakomába is. Az Egyház ugyan gyakorlati okok miatt elhagyta a két szín alatti áldoztatást, de egyes alkalmakkor az ünnepélyesség és a nagyobb lelki élmény kedvéért megengedi, pl. felnőttek megkeresztelésekor, nászmisén, az egyházi rend feladásakor, továbbá az újmisést így áldoztathatja meg szüleit, rokonait, jótevőit, sőt nagy betegek szobájában tartott misénél a szent útravalót is ki lehet így szolgáltatni.

Az Egyház felhívja a figyelmet arra is, hogy a misében az Isten bárányának áldozata újul meg, aki elveszi a világ bűneit. Azért töredelmes lélekkel kell részt venni rajta, hogy megigazolást nyerjünk. A súlyos bűnök eltörlésére Krisztus a bűnbánat szentségét rendelte, de a gyóntatást úgy kell eszközölni, hogy ne zavarja a misébe való bekapcsolódást. A kisebb bűnöket eltörli az a szeretet és ragaszkodás, amellyel Krisztushoz járulunk, tehát a gyakori áldozást az emberi gyarlóság ne akadályozza. Erősítő táplálékra éppen a gyenge embernek van szüksége. Amint az egyházi előírás mondja, még az ünnepélyes szentségimádásban sem szabad elveszni a célnak, hogy Krisztus az oltáriszentséget, mint ételt, orvosságot és felüdülést adta nekünk. Így válik a közös istentisztelet Krisztussal való találkozássá. Az Egyház részesedik az ő életében s egyben vele együtt és rajta keresztül megdicsőíti az Atyát.

* * *

A liturgia megújulása és szellemének átélése *az egész Egyház megújulásának* lényeges része. Erre már abból is lehetett következtetni, hogy a zsinat előtt a világ minden részéről befutott több mint kilencezer oldalt kitevő indítványoknak negyed része a liturgiára vonatkozott. Ezen nem lehet csodálkozni, hiszen az Egyház a természetfölötti rend hirdetőjének és képviselőjének tudta magát s a kegyelmi rend elsősorban a kultikus cselekményekben jut kifejezésre. A megújulást főleg azért sürgették, mert érezni lehetett egy jelenséget, amit „a ritualizmus veszélyének” nevezhetnénk. A teológia mindig tanította, hogy a Krisztustól rendelt jelek hatékonyak, kegyelmet jelentenek és közvetítenek, s bizonyos mértékig függetlenek az egyén lelkületétől. Ezért pl. a gyermekeknek kiszolgáltatott kereszttség is kifejti hatását, a bűntől való feloldozás érvényes akkor is, ha maga a pap nincs a kegyelem állapotában. Nem kell magyarázni, hogy az ilyen „tárgyi szemlélet” magában hordozta a mechanizmus veszélyét. Hozzájárul még az is, hogy a hívő nép rendszerint nem értette a liturgia nyelvét, tehát nem is kapcsolódhatott bele. A szentségek kiszolgáltatójának és felvevőjének túlságos szétválasztása is elhomályosította azt az igazságot, hogy az áldozat

és a szentségek az Isten népének közös javai, s a papság a hívők közepette valósítják meg azokat.

A zsinat liturgikus rendelkezéseiből kiérezhető, hogy a tárgyi rend hangsúlyozása mellett, erőteljesen kiemeli a tudatos bekapcsolódását, a hitet és általában a lelkületet. Krisztus azért rendelte a kultikus cselekményeket, hogy azok bennünket alakítsanak, nem pedig azért, hogy az Isten áthangolásának eszközei legyenek. Amint Schlette (Magie und Sakrament, Diakonia, 1966) írja: A hit és szeretet nem pótolható a szentségi jellel. Isten Krisztusra való tekintettel működik a szentségekben, de ez nem történik minden feltétel nélkül. A kegyelem tárgyi eszközei annál jobban kifejtik hatásukat, minél nagyobb az ember közreműködése. A liturgikus megújulás éppen ezt segíti elő.

Irodalom:

H. Bernhard: Lebendige Liturgie, Tyrolia 1966.

Klaus Gamber: Liturgie übermorgen, Herdet 1966.

N. Heinrichs: Kult und Brauchtum im Kirchenjahr, Patmos 1967.

A. van de Valle: Christusbegegnung und liturgische Gemeinschaft, Concilium 2(1966) 88 kk.

J. Lécuyer: Die liturgische Versammlung, Concilium 2(1966) 79 kk.

Vagaggini: Il canone della Messa e la riforma liturgica, Torino, 1966.

Liturgische Reform in Europa, Africa, America, Concilium 3(1967) 157 kk.

Isten szava népéhez

Beszélni lehet valakihez érdektelenül, unalommal, megvetéssel, vagy tisztelettel és szeretettel. Maradandó kapcsolatot csak a személyes érdeklődésből fakadó szó teremt. Ott a szívek tárulnak ki egymás felé, van mondanivalójuk és egymás gondolatait fontosnak érzik. Isten beszélhet teremtményeihez a természet törvényein, jelenségein, a történelem eseményein vagy a lelkiismeret szaván keresztül. Ez tulajdonképpen a teremtő szó folytatása. Itt a beszélő rejtve marad, az embernek töprengenie kell, hogy honnan jön a felvilágosítás vagy az intés. A kinyilatkoztatás szava sokkal világosabb. Itt már a beszélő természetfölötti jelekkel tudunkra adja, hogy a szó tőle jön s személyes állásfoglalást követel. A teremtésbe és a lelkiismeretbe beleírt szavával mindenkit elér, mindenkit megvilágosít (Jn 1,9) és az erkölcsi rend felé irányít. A kinyilatkoztatásban csak meghatározott személyeket szólít meg és azt akarja, hogy azok adják tovább tanítását az embereknek. Teljes értelemben azokat nevezzük Isten népének, akik ennek a kinyilatkoztatott szónak a hordozói.

Az isteni szó mindig hatékony. A teremtő szó létet ad a világnak. A kinyilatkoztatott szóval Isten népet készít magának, képessé teszi arra, hogy ügyének hordozója legyen, illetőleg, hogy vele párbeszédet folytasson. A mennyei Atya Jézus Krisztusban, a *megtestesült Igében mondta ki magát teljesen* az emberek számára. Őt nevezzük a kinyilatkoztatás teljességének. Az első ígért a Megváltótól Ábrahámnak szól: Mivel a te leszármazottad lesz a Megváltó, azért benned áldást nyer a föld minden népe (1Móz 12,3). Az ember magától csak azt érezhette, hogy a földdel együtt átok alatt van. A pogány vallások áldozatai, varázslatai azt mutatják, hogy a természet ridegsége és az emberek gonoszsága mögött hajlandók voltak valamilyen átkot látni.

Az ígért áldás a megváltás. Az a természetfölötti beavatkozás, amit Isten személyesen hoz a Megváltó alakjában és kiemeli az embert a bűnből, szenvedésből, halálból. Az áldás végső fokon az örök élet, a végleges boldogság. Az apostoli igehirdetés így fogalmazza meg a tételt: „Áldott legyen az Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, aki megáldott minket minden mennyei és lelki áldással. Szeretetből arra rendelt, hogy gyermekeinek fogadtassunk és magasztaljuk kegyelmének gazdagságát, amellyel szeretett Fiában felkarolt minket” (Ef 1,3-5). Sőt amikor a Szentírás visszatekint a teremtés művére, azt állítja, hogy Isten már kezdetben áldásával bocsátotta útjára az embert: Sokasodjatok és hajtsátok uralmatok alá a Földet. Azt akarja mondani, hogy az ember természetes élete, munkája, kultúrája, civilizációja mind az Isten áldásának jegyében alakult ki. Az ember nem azért él a földön, hogy vak erők martaléka legyen, vagy hogy lejátsza azt a fájdalmas tragédiát, amit félelem, sírás és halálhörgés tarkít. Ha áldó szó indította el a történelmi szót, akkor van biztos kikötője.

Az atyai szót azonban *csak a hitben fogjuk fel*. Nem lehet az anyag elemzéséből vagy törvényeinek matematikai képletéből kiszámítani. A vihar éppúgy tombol, a vadállatok és mérgek éppúgy ártnak, a betegség és halál továbbra szedi áldozatát, mégis állítjuk, hogy az életet áldás kíséri, nem átok. Amit átoknak nézünk, az a hívő ember számára a türelemnek, erős lelkiületnek, reménynek és bizalomnak a kiváltója. Sőt a kegyelem titokzatos hatására az egész emberiség megérezte valamit ebből az áldásból. Amikor gyermeket neveltek, amikor átadták neki szellemi és anyagi örökségünket, amikor felcsillant bennük a technikai és kulturális kezdeményezés, akkor belülről valami súgta nekik, hogy érdemes mindezt megtenni. A kinyilatkoztatás ezt a belső sejtelmet változtatta át meggyőződéssé.

A hívő ember ennek az áldásnak nemcsak hordozója, hanem továbbítója. Nem elégszünk meg a hálás tudattal, hogy életünk nem céltalan, hanem az a kötelességünk, hogy Isten atyai közeledését és irgalmát továbbadjuk minden rászorulóknak. Legtöbbször azért nehezedik ránk

a boldogtalanság, mert összehasonlítjuk korlátozott anyagi és szellemi javainkat másokéval. A látszólagos és valódi igazságtalanság elviselése nem könnyű. De a zúgolódás ne akadályozzon abban, hogy örüljünk a meglevő jónak és elvégezzük azt a szolgálatot, amit éppen nekünk kell elvégeznünk. Van olyan könny, amit nekünk kell felszárítanunk, van olyan mosoly, amit nekünk kell valakinek az arcára varázsolnunk, van olyan kegyelem, amit nekünk kell valaki számára kiesdenünk. Ebből a szempontból azok sem élnek reménytelenül, akiknek élete a mi nézetünk szerint teljes csőd és felsülés. Az örök élet reménye őket is felbátorítja, hogy jogaikat Istenbe vetett bizalommal érvényesítsék és szenvedésüket úgy tekintsék, mint az egész teremtés engesztelő áldozatát.

A megígért áldás Jézus Krisztusban testet öltött. Ő nem csupán hírnök és küldött, hanem emberré lett Isten. Ha isteni személy létére méltónak tartotta, hogy beálljon sorainkba, akkor életünk nem lehet többé az átok hordozója. Ami övele kapcsolatba kerül, megszentelődik. Krisztus emberi alakja úgy áll előttünk, mint akin nem fog a bűn és a halál átka. A bűn romboló erejével szembeállítja az Atya irgalmát és a kegyelem gyógyító hatását. A halál borzalmával szemben kijelenti, hogy ő a feltámadás és az élet. Aki benne hisz, ha meghalt is, élni fog (Jn 11,25). Az ártó hatalommal szembeállítja a szelídséget és szeretetet, s megteszi legnagyobb hatalomnak a földön. Annak az intézménynek van jövője, amely tud igazságos, türelmes és megbocsátó lenni. Krisztus nem szüntette meg az élet drámai jellegét, nem törölte ki belőle a sötét és érthetetlen vonásokat, de biztosított, hogy az egészet átfogja az Atya szerető gondviselése. Az élet bajai nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, amely majd megnyilvánul rajtunk (Róm 8,18).

* * *

A zsinat így írja le a *kinyilatkoztatást*: Isten jóságában és bölcsességében elhatározta, hogy kinyilvánítja magát és feltárja akarátának titkát (Ef 1,9), hogy az emberek számára Krisztus, a testté lett Ige által, a Szentlélekben út nyíljon az Atyához és az isteni természet részeseivé váljanak (Ef 2,18; 2Pét 1,4). Ebben a kinyilatkoztatásban a láthatatlan Isten az embert mint barátját szólítja meg, kapcsolatot tart vele, meghívja és felveszi a vele való közösségbe” (Kinyilatkoztatás 2).

Isten választ vár a szavára s ezt az ember a hitben, reményben, szeretetben adja meg. Nem saját erejéből, hanem a kegyelem hatása alatt. Ahol elhangzik a külső szó, ott a belső megvilágosító kegyelem is kiárad. Az emberhez Istennel szemben is a tudatos felelet illik, azért fel kell tennie ezeket a kérdéseket: mi a tárgyi bizonyítéka annak, hogy valóban az Isten szólt? Miért zárult le a kinyilatkoztatás Krisztussal, illetőleg apostolaival? Hogyan ismerheti fel a kinyilatkoztatást a mai ember, akihez már csak többszörös közvetítéssel jutott el? Hol található meg és hogyan kell értelmezni, és milyen hitelt érdemelnek a közvetítők?

Az Egyház minden korban igyekezett megválaszolni ezeket a kérdéseket, a mostani zsinat érthető módon csak azokra tér ki, amelyek különleges problémát jelentenek: Hol található meg a kinyilatkoztatás és hogyan kell értelmezni?

A zsinat ebben a dekrétumban valóságos dogmatikai tanítást ad, nemcsak lelkipásztori utasítást, tehát méltán követeli, hogy fejtegetéseit hittel fogadjuk. A kinyilatkoztatás meghatározása a múlthoz viszonyítva teljesebb és életszerűbb. Azelőtt inkább csak az Istentől adott tanítást látták benne, amit elfogadunk, mert ő nem tévedhet és nem is ejthet senkit tévedésbe. Ez a zsinat azt mondja, hogy Isten nemcsak beszél hozzánk, hanem magát nyilatkoztatja ki. Szóban és tettben ad hírt magáról, tanít és cselekszik. A tettek alatt nem csupán azokat a jelenségeket értjük, amelyek igazolják a természetfölöttiséget, mint a csodák és jövendölések, hanem általában az üdvtörténet eseményeit, amelyeken keresztül felajánlja kegyelmeit, illetőleg az embert bevonja üdvözítő tervébe. Legnagyobb tette volt az Ige megtestesülése és az általa végbevitt megváltás.

Isten a *kinyilatkoztatás hordozására* történelmi intézményt hozott létre: az Ószövetségben a választott népet, az Újszövetségben az Egyházat. Az apostolok korával lezárult a kinyilatkoztatás, az Egyház már csak hordozza, terjeszti, magyarázza és védelmezi az isteni örökséget. Nemcsak a tanítást, hanem az egész kegyelmi valóságot, amelyet Krisztus ráhagyott. A belső kegyelmi tartalom azonban láthatatlan, arról is csak a kinyilatkoztatott tanítás győz meg, azért a hit alapvető problémája az marad, hol találjuk a teljes kinyilatkoztatást. Isten azért tárult ki az ember előtt, hogy vele maradjon egész történelmi útján s a hit valóban erről a jelenlétről győz meg. A kinyilatkoztatás tehát egyszerre múlt és jelen. Eredete, bizonyítékai a múltban vannak, hatása azonban most is érvényes.

A Tridenti zsinat annak idején azt tanította, hogy az élő Egyház *két forrásból* meríti a kinyilatkoztatott tanítást: a Szentírásból és a szenthagyományból. Az előzmény az volt, hogy a vallásújítók nem fogadták el a hagyományt, hanem egyetlen forrásnak a Szentírást tekintették. Az Egyház joggal hivatkozhatott arra, hogy egy könyv nem igazolhatja önmagát, hanem valamilyen külső tényezőnek kell azt igazolni. Hagyomány nélkül azt sem tudnánk, miért éppen ezek az írások alkotják a Szentírást. Ma azonban azt is érezzük, hogy a forrás elnevezés nem volt egészen szerencsés. Hiszen a kinyilatkoztatás forrása Isten, illetőleg Jézus Krisztus. Legfőljebb arról lehet szó, hogy tanítása a Szentírás és a hagyományon keresztül jut el hozzánk. Ezért a zsinat sem a forrásokról beszél, hanem a kinyilatkoztatásról.

* * *

A zsinati határozat nem tér ki arra a kérdésre, hogyan őrizte meg az ószövetségi nép a kinyilatkoztatást. A keresztény hit szempontjából az a döntő, hogy az apostoli Egyház mit fogadott el sugalmazott könyvnek, akár az Ószövetségből, akár az Újszövetségből. Jézus Krisztus az evangéliumát az Egyházra bízta. Mint már említettük, itt az evangélium alatt nemcsak a természetfölötti igazságokat és az erkölcsi tanítást kell értenünk, hanem a kegyelmi adományokat is. Mindezt az apostolok vagy Jézus Krisztustól kapták, vagy „a Szentlélek sugallatából tanulták” (Kinyilatkoztatás 7). Ez az utóbbi kijelentés egyáltalán nem közömbös *az evangéliumok értelmezése szempontjából*. Krisztus ugyanis megígérte apostolainak a Szentlelket, „aki majd elvezeti őket a teljes igazságra” (Jn 16,13). Az apostolok igehirdetése tehát nem abban állt, hogy szó szerint visszaadták Krisztus szavait vagy elmondták tetteit, hanem mindezeket a történelmi hűség megőrzésével értelmezték, alkalmazták és következtetéseket vontak le belőlük. Mindebben a Szentlélek irányítása alatt állottak, tehát őket még a kinyilatkoztatás szócsöveinek mondjuk. Az apostolok az üdvösség üzenetét nemcsak szóval, példájukkal és alkotásaikkal adták tovább, hanem maguk vagy apostoli férfiak a Szentlélek sugalmazására le is írták.

Az apostolok a kinyilatkoztatásnak az Egyházban való megőrzésére püspököket rendeltek, s ezeknek átadták saját tanítóhivatalukat. „Ez a hagyomány és a két szövetség szent könyvei alkotják azt a tükröt, amelyben a vándorló Egyház az Istent szemléli” (uo. 7). A kinyilatkoztatás teljességét tehát a Szentírásban és az apostoli hagyományban találjuk meg, úgy ahogy azt a tanítóhivatal őrzi és értelmezi. A zsinat nem szól arról, hogy milyen kapcsolat van a hagyomány és a Szentírás között. A Szentírás elsőbbsége mégis kiolvasható ebből a megjegyzésből: „A sugalmazott könyvekben különleges módon összefoglalták az apostoli tanítást”. Azonban ezt a Szentírást kezdettől fogva mindig értelmezték és életté váltották, vagyis a hagyomány hozzá kapcsolódott. Már az apostolok úgy intették híveiket, hogy ragaszkodjanak a hagyományokhoz, amit akár szóban, akár írásban közöltek velük” (2Tessz 2,15).

A kinyilatkoztatás lezárult az apostoli időkkel. Tartalmilag nem gyarapszik, de mivel az Egyház élő szervezet, azért maga a tanítás a Szentlélek segítségével állandóan fejlődik. Részben azért, hogy a hívők szívükben forgatják és átélnek lelki hatását, részben pedig

azáltal, hogy a tanítóhivatal, amely megkapta az igazság karizmáját, tévedhetetlenül magyarázza. Az Egyház ugyanis a teljes igazság felé tart, amíg beteljesedik rajta Isten szava, vagyis amíg a másvilágon el nem éri a beteljesedését a színelátásban.

A *hagyományt* a Szentírás mellett nem lehet elhanyagolni. A tradícióból ismerjük meg a szent könyvek kánonját és belőle értjük meg igazán a Szentírás értelmét is. A zsinat azzal is hangsúlyozza összetartozásunkat, hogy mindkettő ugyanabból a forrásból ered és egy célra irányul: az Egyház életének táplálására. „A Szentírás Isten szava, amennyiben a sugalmazó Szentlélek írásba foglaltatta. A szenthagyomány is Isten szava, amit Krisztus és a Szentlélek az apostoloknak átadott, hogy az utókornak eljuttassák s az igazság Lelkének erejével a hirdetésben megőrizzék, kifejtsék és elterjesszék” (Kinyilatkoztatás 9). „A Szentírás és a hagyomány az isteni igazságnak egyetlen kincstárát alkotják, ami rá van bízva az Egyházra” (uo. 101). Mindkettőnek értelmezése a tanítóhivatal feladata, amely Krisztus nevében gyakorolja hatalmát.

A zsinat tehát csak az egybetartozásról szól, nem akarja eldönteni a kérdést, hogy a hagyomány tartalmaz-e valami *tartalmi többletet*, ami még burkoltan sincs benne a Szentírásban, vagy pedig csak azt értelmezi, ami ott megvan. Az értelmezés azonban szerves kifejtés, nem elméleti magyarázat. A dogmafejlődés hordozója az egyházi hagyomány. Nem könnyű eldönteni, hogy van-e olyan tradíció, amely tartalmilag is kiegészíti a Szentírást. Ilyen dogmákra szoktak hivatkozni: a gyermekek megkeresztelése, a hét szentség, a házasság szentségi jellege, Mária mennybevétele. Ezeket elfogadjuk kinyilatkoztatott tételeknek, mert a tanítóhivatal döntése szerint az Egyház hosszú időn át, mint kinyilatkoztatásból eredő igazságokat adta tovább. Ez a teológiai bizonyosság azonban nem ment fel a történeti kutatás kötelessége alól. Mindenesetre az első három század emlékeiben nem találunk semmi olyan tanítást, ami nem lenne meg a Szentírásban is. Továbbá a dogmafejlődés még megmutathatja, hogy burkoltan az is benne van a Szentírásban, amit ma még az összefüggésekből nem tudunk kiolvasni. Ezért a teológusok nagy része azon a véleményen van, hogy nem beszélhetünk tartalmilag két különböző hitforrásról. Az írott norma a Szentírás, a hagyomány az élet eleveenségével hordozza az egész Szentírást, igazolja és magyarázza. J. Geiselman (Die hl. Schrift und die Tradition) úgy látja, hogy a hit terén legalább burkoltan minden benne van a Szentírásban. Az erkölcsstanban és az Egyház berendezkedésében azonban a tradíció tartalmi többletet is hoz. De gyakorlatilag a hit terén sem elegendő maga a Szentírás, hiszen az, mint könyv állandó értelmezésre szorul.

A II. Vatikáni zsinat tanítása nem mond ellene a Tridenti zsinat megállapításainak. A Szentírás és a hagyomány belső összefüggéséről akkor sem állapítottak meg semmit, csak azt hangoztatták, hogy az apostoli hagyomány nélkül a Szentírás pusztán könyv maradna, s áldozatul esnék az egyéni értelmezésnek. Nem a Szentírás, mint könyv hozta létre az Egyházat, hanem a Szentírás készült az apostoli Egyházban, s az élő Egyház magában hordozza a tradíciót. Más részről a vallásújítók véleménye menthető azzal, hogy a középkor végén az Egyházban nagyon elszaporodtak a hagyományra hivatkozó jogi előírások, s ezek között akárhányszor veszélybe kerülhetett az Isten gyermekeinek szabadsága. Szükség volt tehát arra is, hogy az apostoli hagyományt megtisztítsák a merő egyházi szokásoktól.

A zsinat a tanítóhivatal tekintélyét Krisztus akaratának megfelelően írja körül: „A tanítóhivatal nem áll az Isten ígéje fölött, hanem annak szolgál. Csak azt tanítja, amit ráhagyományoztak. Az Isten ígését isteni megbízatásból és a Szentlélek segítségével hittel hallgatja, szentül őrzi és kifejti” (10). Más szóval ez azt jelenti, hogy a tanítóhivatal a keresztyén hívők számára a Szentírás értelmezésének a normája.

A század eleje óta a biblikus tudomány igazi problémája a Szentírás *sugalmazottsága és értelmezése* volt. A zsinati határozat nem állít nehézséget annak a modern kísérletnek az útjába, amely a műfaj kérdését előtérbe hozza. Az Egyház eddig is tanította, hogy a Szentírásnak két szerzője van: a sugalmazó Szentlélek és az ember. Most azonban nagyobb hangsúly van azon, hogy az emberi szerzőt a maga adottságaival együtt kell tekinteni. A sugalmazás nem emeli ki környezetéből, világképéből, írói képességeiből, népének sajátságaiból. Tehát a formatörténeti vizsgálódás mindenképpen jogosult. A műfaj figyelembevételével kell megállapítani, hogy mit akart a szent szerző tanítani, vagy ami ugyanazt jelenti: mit akart Isten kinyilatkoztatni. A régebbi egyházi szóhasználat az volt, hogy a Szentírás nem tartalmaz tévedést. Most a zsinat úgy fejezi ki magát, hogy „a Szentírás az igazságot tanítja”. Az igazság alatt pedig azt érti, „amit Isten üdvösségünk érdekében a szent iratokban le akart rögzíteni” (11). Ha tehát helyesen akarjuk értelmezni, amit a szent szerző írásában elmond, akkor figyelembe kell vennünk a gondolkodás, beszéd és kifejezés formáit, amelyeket a szerző idejében használtak és azokat a formákat is, amelyek az akkori mindennapi társalgásban használatosak voltak.

Miközben tehát a Szentírás az üdvösségre szükséges igazságot tanítja, előfordulhatnak benne olyan kijelentések, amelyeket, ha a szöveg és az adott műfaj összefüggése nélkül, mint önálló állításokat tekintenénk, valóban tévedéseknek számítanának. A kinyilatkoztatott igazsággal szemben azonban semmi összefüggésben nem állnak. Gondoljunk pl. ilyen részekre: A Szentírás a teremtés történetében azt akarja tanítani, hogy minden létező dolog az Isten mindenható akaratának eredménye. De a létező dolgokat saját korának felfogásában adja elő, azért mondja, hogy Isten a világosságot is teremti. Vagy amikor Isten erejét és gondviselését történeti eseményekkel illusztrálja, ezeket az eseményeket úgy mondja el, ahogy azok éppen a hagyományban éltek. Ezért esetleg feltalálható benne valamilyen népies kikerekítés. A régi szerző éppen saját korának műveltsége szerint gondolkodott és beszélt. Azért amikor a szöveg igazi értelmét ki akarjuk hámozni, a módszeres elemzés elkerülhetetlenül szükséges. Ugyanazt az igazságot másképpen fejezi ki a történeti, a prófétai vagy költői műfaj. Igaz az is, amit Zerwick megállapít: „A nyugati ember annyira hangsúlyozza a tényeket, hogy egészen elhanyagolhatja a jelentést. A keleti ember viszont a jelentésért rajong, és könnyen elhanyagolja a tényeket” (Der Seelsorger, 1967. 2,89). A nyugati ember szerint akkor felelünk meg az igazság követelményeinek, ha a történésről a film pontosságával beszélünk. A keleti embert jobban érdekli a történet értelme. Ezért esetleg kihagy olyan részeket, amelyek a történetíró nagyra is érdekelnék, s kiemeli azokat a mozzanatokot, amelyekben több a jelentés. Ezeket a részeket sűríti, esetleg felnagyítja, sőt alkalomadtán kitalált részletekkel teszi színesebbé. Mi a mai felfogásunkkal az ilyen előadást hajlandók vagyunk meghamisított történetnek nevezni, viszont a keleti ember éppen ezt nevezi igaz történetnek, mert a főcél, az események mögött rejlő jelentés ilyen elbeszélési móddal domborodik ki világosan.

A zsinat elismeri, hogy a Szentírásban többféle *irodalmi műfaj* van, költői műfaj is, azért pl. az úgynevezett történeti könyvek esetében sem könnyű megállapítani, hogy milyen értelemben nyújtanak történelmet. Annyi biztos, hogy üdvtörténetet akarnak adni, de hogy ebben a profán történeti események milyen feldolgozásban szerepelnek, azt ki kell hámozni a keleti ember előadásmódjából. Ahhoz tehát, hogy az Egyház ítéletet mondjon az egyes könyvekben szereplő kinyilatkoztatott tartalomról, szükség van tudományos előmunkálatokra. Természetesen figyelembe kell venni a Szentírás egységét, az Egyház hagyományát és a hit szabályát (12). A katolikus szentírás-magyarázat ma arra törekszik, hogy az Egyház egyetemes hitét a kinyilatkoztatásból tárgyilag megalapozza, illetőleg, hogy a Szentírás egyes kijelentéseit az egyetemes hittel kapcsolatba hozza.

Az ószövetségi Szentírás könyvei hosszú évszázadok alatt keletkeztek, s a Krisztus előtti üdvtörténetet mutatják be. Tehát az a tartalmuk, amit a választott nép Istenről, mint az üdvösség szerzőjéről megtapasztalt. A zsinat nem tér ki erre a tételre. Az Ószövetség értékét inkább csak abban jelöli meg, hogy megnyilvánult benne az isteni nevelő-erő Krisztus eljövételére (14). Az üdvösség története és vele együtt az Istenről szóló tapasztalás tetőfokát érte el az Újszövetségben. Ennek szent könyvei arról beszélnek, hogyan fordult Isten az ember felé Jézus Krisztusban. De ahogy az Ószövetség értelmét csak az Újszövetség világítja meg, úgy az Újszövetség megértéséhez is csak az Ószövetség vezet.

Az újszövetségi Szentírás igazi tárgya Jézus Krisztus, a megtestesült Ige, aki „az Isten országát a Földön megalapozta, az Atyát és saját magát szóban, tettben kinyilatkoztatta, s művét halála, feltámadása, dicsőséges mennybemenetele és a Szentlélek elküldése által befejezte (17). Mindezekről elsősorban a négy evangélium tanúskodik, ezért ezeknek a könyveknek az Egyház különös jelentőséget tulajdonít. „Az Egyház mindig kitartott és ma is kitart az evangéliumok apostoli eredete mellett. Mert amit az apostolok először élőszóval hirdettek, azt a Szentlélek sugallatára ők maguk és apostoli férfiak írásban hagyták hátra, mint a hit alapját” (18).

Az evangéliumok történetisége éppen úgy tárgya a formatörténeti vizsgálódásnak, mint akár az ószövetségi történeti könyvek. Amikor a zsinat általánosságban hangsúlyozza ezeknek a könyveknek a történetiségét, nem akarja elejét venni a tudományos vizsgálódásnak. Hiszen az Újszövetség szerzőire is áll az, amit előbb a keleti ember előadásmódjáról említettünk. A zsinati szöveg az előadás módjáról ennyit jegyez meg: „Az evangéliumok szerzői a szóban vagy írásban áthagyományozott sok esemény közül egyeseket kiválasztottak, másokat az áttekintés kedvéért összevontak vagy pedig az Egyház helyzetére való alkalmazás kedvéért kiemeltek, amellet megartották az igehirdetési formát is, de mindig úgy, hogy a Jézusról szóló híradásuk igaz és őszinte volt. Mert akár egyéni emlékezet alapján írtak, akár azoknak a tanúknak az előadásából, akik kezdettől fogva szemtanúi és hirdetői voltak az igének, mindig arra gondoljunk, hogy mi megismerjük annak a tanításnak az igazságát, amelyre oktattak bennünket” (Lk 1,2-4; Kinyilatkoztatás 19).

* * *

Milyen szerepet tölt be a Szentírás az Egyház életében? A zsinat a Szentírást az oltáriszentséghez hasonlítja. Mindkettő arra való, hogy a hívek kegyelmi életét táplálja. Az írás a hagyománnyal együtt a hit legfőbb szabálya, „hiszen Isten szavát változás nélkül közli, s a próféták és apostolok szavában a Szentlélek hangját halljuk” (21). „A Szentírásban a mennyei Atya szeretettel közeledik gyermekei felé és párbeszédet kezd velük” (uo.). Ezért azt jó fordításban a nép elé kell adni. Mivel a Szentírást minden keresztény egyház tiszteletben tartja, a zsinatnak gondja van arra, hogy ez a tisztelet is legyen segítőtje az ökumenikus mozgalomnak. Azóta már sokféle igyekeztek olyan szentírásfordításokat kiadni, amelyeken katolikus és nemkatolikus keresztények szakemberei együtt dolgoznak.

A Szentírás az igehirdetésnek elsőrangú forrása. Az Egyház Krisztust hirdeti, nem elméleti igazságokat. Szent Jeromos szava pedig a valóságra tapint, amikor megállapítja, hogy „aki az írást nem ismeri, az Krisztust sem ismeri” (Pl 24,17). Ezért a katekézisnek, a homíliának és mindenféle keresztény oktatásnak a Szentírás szellemét kell tükröznie.

A Szentírás és a teológia összefüggésével kapcsolatban ezt olvassuk a zsinati határozatban: „A teológia Isten írott szavára és vele együtt a szenthagyományra támaszkodik, mint szilárd alapra” (24). A hagyományra való hivatkozás nem akar visszatérés lenni a „két forrás” elvéhez, hanem inkább annak a hangsúlyozása, hogy az Egyház az Írást mindig a hagyománnyal együtt érti. A szent könyvek tanulmányozása a teológiának „mintegy a lelke”,

s az egyházi tudomány állandóan megifjodik, ha visszatér a Szentíráshoz. Maga a teológia különben a Szentírásból nőtt ki. Karl Rahner így jellemzi a folyamatot: A Szentírásnak, mint minden emberi igazságnak megvan a történeti jellemzője. Már meglevő emberi fogalmakat használ fel, s kifejezésmódjai legtöbbször népiesek, tehát nem okvetlenül a legjobbak. Az egyes igazságokat olyan szempontok szerint nézi, amelyek mellett még más szempontok is érvényesülhetnek. A tanítást úgy adja elő, hogy annak még lehet és lesz további története, vagyis lesz dogmatörténet. Az isteni igazság megismerésének tehát van istenemberi kiindulópontja, de nem olyan, hogy további emberi meglátások nem lennének helyénvalóak. A teológia feladata tehát az, hogy módszeres reflexióval kifejtse a Szentírást. Nem úgy, hogy kritikát gyakorol felette, hanem úgy, hogy hittel olvassa és tudományos elmélyüléssel elemzi. A megértést a kegyelmi segítségen kívül az is biztosítja, hogy a részleteket képes az egész hitrendszer fényében szemlélni és mindennek a megfelelő helyet biztosítani (Schriften zur Theologie VI, 117).

A teológiának és a Szentírásnak a szorosabb kapcsolatát az is biztosítja, hogy a zsinat meghagyja az exegéták *kutatási szabadságát* és elismeri tudományos módszerük jogosultságát. Az Egyház az igazságnak tartozik vele, hogy a Szentírásból azt olvassa ki, amit a sugalmazó Szentlélek a szerző által leíratott. Viszont a szerző emberi adottságainak megítélésében éppen úgy kell eljárni, mint minden más történeti és irodalmi kérdés megítélésében. Természetesen a végső szót a tanítóhivatal mondja ki, hiszen Krisztus arra bízta a kinyilatkoztatás felismerésének és helyes tanításának karizmáját.

A zsinati dekrétumnak végül az a jó oldala is megvan, hogy nem teszi lehetetlenné az ökumenikus párbeszédet a Szentírás és a szenthagyomány összefüggéséről. Az a meggyőződés vezeti, hogy a Szentírás odaadó tanulmányozása mindenkit segíteni fog abban, hogy belássa a hagyománynak és a tanítóhivatalnak a jelentőségét. Csak azt kell mindig szem előtt tartani, hogy hagyomány alatt nem csupán feljegyzéseket, tételeket értünk, hanem az egész Egyház folyamatos életét. Benne van a tanítás és a kegyelmi valóság egyaránt. Ami az Egyházban végbemegy, az tulajdonképpen anamnézis azaz kifejtése és tudatosítása a Krisztusban megjelent misztériumnak. Az Egyház csak úgy élheti át ezt a természetfölötti valóságot, ha hitének van egy végső megfogalmazása, amit közvetlenül Istenre vezet vissza. Viszont azt is hangsúlyozza, hogy az Egyház a Szentírást mindig mint sajátját kezelte, amit Istentől kapott, sőt azt is tudta, hogy Krisztus felhatalmazta a Szentírás hordozására és értelmezésére, azért állítja, hogy a Szentírás, a hagyomány és a tanítóhivatal együtt fejt ki hatását. Ezen az alapon a többi keresztény egyház is megértést tanúsíthat a hagyomány jelentősége iránt.

A Szentírás az isteni szónak a megtestesülése. Hasonló az örök Ige megtestesüléséhez. Jézus Krisztusban emberi természetben közeledett, magára öltötte a jóságot és emberiséget (Tit 3,5). A Szentírásban is egészen *emberi módon* közeledett, mert igazi párbeszédet akart velünk kezdeni. „A Szentírásban Isten igazságának és szentségének sérelme nélkül megnyilvánul az örök bölcsesség csodálatos leereszkedése”.

Aranyszájú Szent János szerint ebből megismerjük Isten kimondhatatlan jóságát és megtapasztaljuk, hogy az emberi nem iránti gondoskodásból mennyire hozzánk alkalmazta szavát (synkatabasis = alkalmazkodás; Kinyilatkoztatás, 13). A hívőnek meg kell éreznie, hogy aki saját emberi nyelvünkön szól hozzánk, az komolyan vesz bennünket. Amikor isteni szavát emberi hangba és írásba foglaltatta, eléje jött emberi méltóságunknak. Az igazság eszközeivel akart bennünket befolyásolni. Az ember természete és büszkesége a keresés és megtalálás. A történelem igazi mozgatója a valódi vagy vélt értékek megszerzése s a valódi vagy vélt igazság uralomra juttatása. Az üdvösség történetében is alkalmunk van erre a vállalkozásra. Isten egyszerre megmutatta és elrejtette magát. Ez következik világfelettségéből és felfoghatatlanságából. Amíg a földön járunk, – ha eltekintünk a bölcséleti megismerés valóságától –, ő mindig a hit tárgya marad. A hit azonban olyan

kinyilatkoztatásra támaszkodik, amely nem alázza meg emberi méltóságunkat, hanem a megbecsülés kézzelfogható jeleit tükrözi. Az isteni szó természetfölöttisége miatt mindig titok lesz, amivel birkózik az ember, de az egész emberiségben többé nem marad felelet nélkül. Egyesek felfogják benne a baráti megszólítást, mások csak a távoli otthon hívó szavát, ismét mások számára csak olyan lesz, mint a végtelen messzeségbe vesző harangszó, de mindig benne lesz az ígéret és ösztönzés, hogy ennek az életnek ki kell kötni a teljes megismerés és hazatalálás partjainál.

Irodalom:

- Y. Congar*: Die Tradition und die Traditionen, Mainz 1966.
E. Schillerbeeckx: Offenbarung und Theologie, Mainz 1966.
D. Arenhoevel: Das Konzil über die Offenbarung, Mainz 1967.
Concilium 3/1967/1. sz. Tanulmányok a kinyilatkoztatásról.
Moran: L'Écriture et la Tradition, Paris 1966.
M. Zerwick: „Neu” in der kath. Exegese, Der Seelsorger, 1967, 88 kk.
Semmelroth-Zerwick: Vatican II. über das Wort Gottes, Stuttgart, 1966.
Geiselman: Die hl. Schrift und die Tradition, Herder 1966.
K. Rahner: Heilige Schrift und Theologie, Schriften z. Theol. VI. III.

A papság küldetése

A középkortól kezdve egészen napjainkig sok embernek az lehetett a véleménye, hogy a katolikus Egyházban a papság túl nagy helyet foglal és túl nagy jelentőséget tulajdonít magának. Különösen a hagyományosan keresztény országokban volt így, hiszen évszázadok alatt kiépültek az intézmények s ezek megfelelő kiváltságokra is szert tettek. Előszeretettel használták ezt a kifejezést is: a papi tisztség, méltóság. A zsinat a papság „szolgálatáról és életéről” beszél s pontosan körvonalazza, honnan ered és meddig terjed a küldetése.

Jézus Krisztus emberi természete teljes felszentelést kapott, amikor fölvételt nyert az isteni személy egységébe. Ő ennek a fölkenésnek részesévé tette az egész misztikus testet, vagy az Egyházat. Minden tag a keresztségben és a bérálásban kapja meg a megszentelést. Ott részesedik Krisztus papi és prófétai küldetésében is. A tanúságtétel minden tagnak a kötelessége. Egyeseket mégis külön meghatalmazott, hogy a papi hatalmat hivatalból és nyilvánosan gyakorolják az evangélium hirdetése, az áldozat bemutatása, a bűnbocsánat és a szentségek kiszolgáltatása által. Krisztus közvetlenül az apostoloknak adta a hatalmat, az ő küldetésüket folytatják a püspökök. A papok ezt az apostoli lelki hatalmat alárendelt fokban kapják. Csak olyanok kaphatják, akik részesei Krisztus kegyelmi testének, tehát akiket a keresztség már Krisztushoz kapcsolt. Külön szentséget rendelt számukra, az egyházi rendet, s ebben kapják meg a hatalmat és a kegyelmi segítséget (Papság 2).

Az egyházi rend szentsége éppúgy *hivatást és állapotot* szentel meg, mint a házasság. A házasság a kölcsönös életszövetség megszentelése. Benne van a teljes lefoglaltság egymás számára, olyan formában, hogy a testi-lelki szeretet-kapcsolatban és természetfeletti szempontból egyik fél a másik életének tartalmává lesz. A lefoglaltság olyan mérvű, hogy az élet teljes megosztását követeli. Mivel az egyházi rend is állapotot vezet be, hasonló lefoglaltságot kell benne keresnünk. De nem úgy, hogy szembeállítjuk a házassággal. A nyugati egyházban a papi nőtlenség csak egyházi intézkedés, nem benső feltétele a papi küldetésnek. Hiszen az első századokban nem volt ilyen kötelező törvény, s a keleti egyházban ma sincs. De azt kell mondanunk, ha házasember veszi fel az egyházi rend szentségét, a lefoglaltság nála is éppúgy megvan. Azt vállalja ő is, hogy egész életével nyilvános tanúja lesz Krisztusnak, őt hivatalból is képviseli, amennyiben a megváltás művének folytatásában tevékeny szerepet tölt be.

Az üdvösség történetében az Isten és ember közötti közvetítésnek mindig két iránya volt: felülről lefelé, Istentől közvetíteni kellett a kinyilatkoztatott tanítást, illetve Isten intézkedéseit. Ezt a feladatot kapták a próféták. Alulról fölfelé pedig az emberek hódolatát kellett közvetíteni az áldozatbemutatásban. Erre kaptak megbízatást a papok. Az Ószövetségben a két szerep elkülönülve fut egymás mellett. A papság intézménye állandó, mivel az istentisztelet mindennapi feladat. A prófétákat ellenben Isten alkalmasszerűen választja ki s általuk közli akarátát a néppel. Mivel a papság csak az oltárnál szolgált és próféták csak ritkán léptek fel, a nép vallásos tanítására és nevelésére kialakult az írástudók rendje. Ők azonban nem isteni megbízatás alapján működtek, hanem hagyományos szokás alapján.

* * *

Jézus Krisztus *főpap és próféta* egy személyben. Mint próféta felülről hozza az egész üdvrendet. Az Atya őbenne nyilatkoztatja ki magát s Krisztus szóban és tettben adja át az emberiségnek ezt a természetfölötti tartalmat. Mondhatjuk, hogy benne túlteng a prófétai szerep. Kimondottan papi ténykedést csak élete befejezésekor végez, a kereszttáldozat

bemutatásával. Mivel engesztelő áldozatát, mint az emberiség feje és közvetítője mutatja be, abban benne van az alulról fölfelé irányuló emberi hódolat is. A próféta inkább Istent képviseli az emberek között, a pap inkább az embereket Isten előtt. Krisztus, mint istenember saját jogán töltötte be mindkét szerepet.

Érdekes, hogy az újszövetségi Szentírás csak Krisztust mondja főpapnak, sem az apostolokat, sem az általuk felszentelt vezetőket nem illeti ezzel a névvel. Az apostolok és az ősegyház gondolatvilágában a prófétai küldetés mindennél előbbre való: az evangéliumot hirdetni kell minden teremtménynek. Az oltár szolgálata, illetőleg az áldozatbemutatás és a szentségek kiszolgáltatása csak természetfölötti kísérelő jelensége a keresztény életnek. Még nincsenek külön templomok, a szertartások egyszerűek, s úgy érzik, hogy az áldozatban és a szentségekben is elsősorban a megváltás valóságát szemléltetik és alkalmazzák magukra. Elég gondolni a kereszttség kegyelmének értelmezésére a Róm 6,3-14-ben vagy az eucharisztia ünneplésére a korintusi levélben: „Valahányszor e kenyeret eszitek és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön” (1Kor 11,26).

Mivel Krisztusban lezárult a kinyilatkoztatás és megtörtént a megváltás, azért az újszövetségi papság *teljesen Krisztus függvénye*: Prófétai szerepében csak a meglevő kinyilatkoztatást terjeszti és magyarázza, de új kinyilatkoztatást nem kap. Azonban tekintéllyel tanúskodik Krisztus mellett, ő maga jogosította fel rá: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16). A felhatalmazás nem olyan, hogy a papság kénye-kedve szerint járhat el a kinyilatkoztatott tanítással. Nem másíthatja meg, nem tehet hozzá, nem vehet el belőle és nem is feledkezhet meg róla. A kinyilatkoztatásban Isten személyesen fordul az ember felé, azért az evangélium hirdetésének olyannak kell lenni, hogy megérezzék benne Isten közeledését. Régi írásokat fel szoktak dolgozni tudományosan: keresik keletkezésének módját, vizsgálják a szavak és kifejezések értelmét. Ezt meg lehet tenni a Szentírás szövegeivel is, de ez még nem igehirdetés. A papság feladata az, hogy az evangélium nyomán hitet fakasszon az emberekben. Az Isten közeledését úgy kell feltárni, érzékelhetővé tenni, hogy az emberek Isten felé forduljanak. Még egy megszorítást kell tennünk. A papság nem érezheti, hogy kegyet gyakorol az emberekkel, amikor feltárja előttük a kinyilatkoztatás vigasztalását. Krisztus az evangéliumot az Egyháznak és az egész emberiségnek adta, minket csak eszközként állított ide, hogy akaratát végrehajtsuk. Az apostoloknak ezt mondta: „Nem ti választottatok engem, hanem én titeket, s arra rendelvelek, hogy munkátokkal gyümölcsöt hozzatok” (Jn 15,16). Itt tehát megvan a kötelezettség. Azt közöljük az emberekkel, ami Krisztus akaratából úgyis az övék. Az ószövetségi próféta ezzel a képpel fejezi ki a lelkében átélt kötelezettséget: Ordít az oroslán, ki ne remegne, szól az Úr, ki merné nem közvetíteni szavát? (Am 3,8).

A papság a kultikus hatalom terén ugyancsak Krisztustól függ. Ő úgy rendelkezett, hogy Egyháza a megváltás misztériumát jelképekben elevenítse meg a világ végéig. Isteni erejével megtette, hogy ezek a jelképek hatékonyak, vagyis véghezviszik, megvalósítják, amit jelképeznek. Pl. az oltáriszentségben, illetőleg a szentmiseáldozatban a kenyér és a bor jelképezi Krisztus testének és vérének szétválasztását a kereszthalálban, s az átváltoztatás szavaira a jelkép valóság lesz, a kereszthalálat megújul minden kegyelmével. A kereszttségben a vízben való lemerítés jelképezi Krisztus sírba szállását és feltámadását, illetőleg a lélek megtisztulását. Az Egyház kezében a szertartás is kegyelmi valósággá válik: az ember újjászületik, mint Isten gyermeke és tagja lesz Krisztusnak, a főnek. Már ebből látszik, hogy amikor a papság az istentiszteleti szertartásokat végzi, szintén nem a magából ad, hanem azt nyújtja, amit Krisztus egész Egyházának adott, illetőleg azt a hódolatot gyűjti össze, amit Isten minden embertől elvár.

Ha így látjuk az összefüggést Krisztus és az újszövetségi papság között, megértjük, hogy a Szentírás miért csak Krisztust nevezi főpapnak, s a tanítványokat pedig legföljebb

apostoloknak, azaz küldötteknek, megbízottaknak. Krisztus küldöttei vagyunk, hogy munkáljuk az üdvösséget Isten népében.

A papság feladatának értékelése tehát igazában attól függ, hogy kinek *milyen képe van az Egyházzal*. Ha az Egyházat csak jogi oldaláról tekintem és úgy gondolom, hogy Isten az Egyház által valami erkölcsi igába akarta hajtani a hívőket, akkor a papság is csak afféle erkölcsi hajcsárok kasztja lesz, akik minduntalan kötelességet és törvényszegést vagdálnak az emberek fejébe. De ha az Egyházban meglátom Isten népét, amely Krisztusban egyesült, és amely hivatva van belevetíteni a világba Isten irgalmát és szeretetét, akkor észreveszem, hogy a papság feladata ennek az irgalomnak és szeretetnek a hirdetése és megvalósítása. Még egy félreértés adódhat a papság feladata körül. Az Egyház történelme folyamán kétségtelenül a civilizációt és kultúrát is szolgálta. Mindenfelé található több-kevesebb ilyen intézmény s megvannak a díszes templomok, ahol a múltból itt maradt színes szertartásokat végzik. Valahogy úgy, mint ahogy egy operaháznak is megvan a személyzete és programja. A papság feladata nem valamilyen meglévő intézményes „állag” fenntartása, amihez mély kegyelettel ragaszkodunk. Amikor arról volt szó, hogy Krisztus mennybemenetele után az apostolok Júdás helyére új tagot válasszanak, Péter ebben jelölte meg a célt: „Olyanra van szükségünk, aki majd velünk együtt tanúskodik Jézus föltámadásáról” (ApCsel 1,22). A papság feladata mindig az élő hit fenntartása marad s annak a kegyelmi életnek a közvetítése, ami a feltámadt Krisztusból kiárad.

* * *

Krisztus megtehetette volna, hogy csak jogi felhatalmazást ad a papságnak az evangélium hirdetésére és az istentisztelet végzésére. Az érvényességhez ez is elegendő lett volna. Miért rendelt mégis *külön szentséget*, amely kegyelmet is közvetít a hivatás betöltésére? Ugyanezt a kérdést feltehetjük pl. a házassággal kapcsolatban is: miért nem elégedett meg azzal, hogy a házasság csupán természetes evilági ügy legyen, mint ahogy volt őelőtte? A feleletet az Isten országának gondolata adja meg. Krisztusban közénk jött az Isten és Egyházában fel akarta állítani a kegyelmi rend intézményét. Az embernek alkalmat adott arra, hogy életének egyes fordulóin vele találkozzék és belőle merítsen erőt feladataihoz. A házasságot szentségi rangra emelte, mert azt akarta, hogy a férfi és a nő ne csak természetes élettárs legyen egymás számára, hanem a kegyelem és megszentelődés forrása is. A papság létét is azért alapozta meg külön szentséggel, mert jelezni akarta, hogy az Isten országának lesznek munkatársai. Ő az embert úgy vette, ahogy van: testi és lelki gyengeséggel, állhatatlan akarattal, ösztönökkel és földhöz tapadt vágyakkal. Isten országának nem válnék hasznára, ha meglenne az írásba foglalt evangélium, de nem volna, aki hirdesse és példát adjon a megvalósítására. Hasonlóképpen a szentségek sem érnének sokat, ha nem lennének olyanok, akik élesztik a hitet és buzgólkodnak a szentségek kiszolgáltatásában. Krisztus minden szentségben jelenlétét és kegyelmi segítségét ígérte meg. Az egyházirend szentségében mint főpap érezteti hatását és követésre ösztönöz. Jelenléte azonban mindig felajánlott kegyelem marad, amit el kell fogadni és fel kell használni. Az emberben megmarad a szabad választás és vissza is utasíthatja a kegyelmet. Az egyházirend szentségének hordozója saját üdvösségének szempontjából nem élvez kiváltságokat. Isten minket azok szerint a talentumok szerint fog megítélni, amiket kaptunk és kamatoztattunk, vagy esetleg felhasználatlanul veszni engedtünk.

A zsinat a papi küldetést három határozatban érinti. Egyikben a püspökök lelkipásztori feladatairól szól, a másikban a papság szolgálatáról és életéről, a harmadikban a papnevelésről. Egyiknek sem célja az, hogy az egyházi rend szentségének hordozóit, mint felsőbbrendű embereket mutassa be, vagy számukra különleges tiszteletet követeljen. Az egész témának a mottója kb. Pál apostolnak ez a mondata lehet: „Mi nem önmagunkat

hirdetjük, hanem Krisztus Jézust, az Urat, magunkat pedig úgy, mint Krisztus kedvéért a szolgákat” (2Kor 4,5).

Az Isten Fia azért lett az emberiség főpapja, hogy magára vette az emberi természetet és mindenben hasonló lett hozzánk, a bűnt kivéve. Átélté szenvedéseinket, életünk kérdéseit és azért tud együtt érezni velünk. Ő is az emberek közül hívja Egyháza papjait, s akarja, hogy mindenkinek testvérei maradjanak, mint ahogy ő is az volt. Bár az Isten népében külön megbízatást kapnak, de nem szakadhatnak el tőle. „Nem lehetnének Krisztus szolgálói, ha nem volnának a természetfölötti élet hordozói. De nem maradhatnának az emberek szolgálói, ha nem élnének az ő körülményeik között” (Papság 3). Szolgálatuk megköveteli, hogy ne hasonuljanak a világhoz, de egyben azt is, hogy jó pásztor módjára együtt érezzenek és küzdjenek a nyájjal.

Az Egyház egész történelme hirdeti, hogy a papok is *az emberek közül valók*, s őket is megkönyékezi minden gyengeség és bűn. Sokan akadtak olyanok is, akik méltatlanok voltak hivatásukhoz, sőt életük tele volt botránnyal. Ez következik abból, hogy az élet tartama alatt minden kegyelmet vissza lehet utasítani. Az is igaz, hogy a bűn hangosabb, látványosabb, mint az erény, tehát nem marad rejtve. De meg kell látnunk, hogy az Egyház papsága kétezer év után sem áll csalódottan és letörten feladatai előtt, hanem megkérdézi, mit kell tennünk, hogy a mai világban megfelelően kövessük Krisztust, eredményesen hirdessük evangéliumát és belevetítsük az emberi közösségbe Isten irgalmát és szeretetét? Ez éppen úgy a Krisztustól rendelt szentség hatása, mint az, hogy a mai világban is vannak keresztény családok, akik megkérdézik maguktól, hogyan lehet eleget tennem annak a kötelességnek, amit Isten színe előtt magamra vállaltam?

* * *

Nem kétséges, hogy az egyházi megújulásban a papság magatartásának oroszlánrésze van. Krisztus azért rendelt vezetőket, hogy hirdessék az evangéliumot és másoknak utat mutassanak a megvalósításban. Az egész egyházi megújulás abból indul ki, hogy a mai kor új követelményeket támaszt s azokat ki kell elégíteni. A papságnak fel kell fognia ezeket a követelményeket és választ kell rájuk adnia. A papság kiképzését az újkor kezdetén a trentói zsinat szabályozta. Az eszmény még a középkori keresztény Európa és a szerzetesi vallásosság volt. Azóta az Egyház valóban világegyház lett és a keresztényeket körülvevő társadalom világnézetileg sokrétű. A papságnak csak akkor lesz mondanivalója, ha felfogja és megvalósítja azokat az értékeket, amelyek igazán emberiek és mindenkit összekapcsolnak. A természetfölöttit csak a szilárd természetre lehet építeni. Ezért a zsinati dekrétum is elsősorban *a természetes erényeket* ajánlja a papoknak: a szívjóságot, az őszinteséget, a jellembeli szilárdságot, a kitartást, a megvesztegethetetlen igazságosságot, a jó modort és hasonlókat, ahogy az apostol is ajánlja: „Arra irányuljanak gondolataitok, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami ártatlan, ami kedves, ami dicséretre méltó, ami erényes és magasztos” (Fil 4,8, Papság 3). Szent Pál Krisztusban is a jóságot és az emberszeretetet látja megtestesülve (Tit 3,4). Ma már elmúlt az a kor, amikor egy papot a különleges ruházata és egyházi állása miatt tekintélynek tartottak. Az emberi elismertetést mindenkinek ki kell magának harcolnia, mert az általa hirdetett eszmét is egyéniségén keresztül bírálják el.

A papoknál a keresztény tökéletességre való törekvés nem lehet öncél, még csak nem is az egyéni üdvösség: „Az Egyház belső megújulásával együtt járó lelkipásztori feladat, az evangéliumnak világtávlatban való hirdetése és a mai világgal megvalósítandó párbeszéd megköveteli, hogy egyre nagyobb életszentségre törekedjenek, az Egyház ajánlott eszközök felhasználásával” (Papság 12). A megszentelődés eszközei és szempontjai adva vannak az Egyház lelki kincstárában: Mivel az Ige szolgálói, azért állandó lelki táplálékuk legyen az Isten igéje, ahogy a Szentírásban előttünk áll. Itt találkoznak Isten gondolataival, szeretetének

jeleivel és főleg Jézus Krisztus jellemvonásaival. Ha naponként bemutatják a szentmise áldozatot, ajánlják magukat Istennek engesztelésül és a szolgálatkész szeretet érzelmével. A Jó Pásztor példáját követve álljanak rendelkezésére mindazoknak, akik szolgálatukat kérik vagy akiken segíteni tudnak. Az örök élet reményében mondjanak le a világi javakról. Őrizzék meg a külső tevékenység és a belső összeszedettség egyensúlyát, mert szétszóródott lelkülettel nem tudnak céltudatos munkát végezni. Életük középpontja legyen az Eucharistia, Krisztus jelenlétéből merítsenek erőt minden csalódás ellen és az állandó kitartásra (Papság 13-14).

A sokrétű társadalomban az egyházi vezetőknek elsőrendű kötelessége *a hívek összefogása és összetartása*. „A lelkipásztori feladat nem korlátozódhat csupán az egyes hívőkkel való törődésre, hanem követeli az igazi keresztény közösség létrehozását” (Papság 6). A papságon fordul, hogy a híveknek sejtelmük támad-e arról, hogy Krisztusban alkotnak egységet, s a közösséghez való tartozás lehetővé teszi számukra az örök cél elérését és állandóan megadja a földi vigasztalást. A zsinat nem arra ösztönzi a papokat, hogy statisztikákat állítsanak össze a látható eredményekről. Kétségtelenül az is kifejez valamit az Egyház életéből, ha minél többen jelen vannak a szentmisén és minél többen áldoznak. De az igazi keresztény élet megítéléséhez ez kevés. A zsinat kimondja, hogy „az eucharisztikus áldozat ünneplése csak akkor őszinte és teljes, ha az a szeretet gyakorlati megvalósításához, a kölcsönös segítséghez, a missziós szellemhez és a keresztény tanúságtétel különféle formáihoz vezet”. Az egyházi közösségben a szeretet, az ima, a példaadás és a bűnbánat által kialakul valamilyen szellemi anyaság, amely az embereket Krisztushoz tudja vezetni” (Papság 6). Mindenki érzi, hogy ehhez lelkület kell, nem hivatalos ténykedés.

A szövegből láthatjuk, hogy a papság munkájának elsődleges célja nem az egyházi szervezet kiépítése, nem az úgynevezett keresztény kultúra elemeinek megvalósítása, nem a díszes templomok építése, hanem a hitnek és a krisztusi lelkületnek a beoltása az emberekbe. Minden egyéb csak eszköz ennek a célnak az elérésére. Az Isten országa azért terjed, hogy az emberek Isten gyermekeivé váljanak a kegyelmi megigazulásban és erkölcsi felfogásban.

A mai hívő vallásossága szempontjából sem közömbös, hogy az Egyház milyen vallási életet, milyen erények gyakorlását követeli meg papjaitól. Az igazi vallásosság mindig Krisztus követése lesz, de abból az egyetemes eszményből minden kor kiemeli azt, ami szellemének jobban megfelel, és ami abban a korban az emberi üdvösség lehetőségeit jobban realizálja.

Mivel a papság „küldetéséről” van szó, alapvető magatartásuk csak az lehet, hogy ne a saját akaratukat keressék, hanem azét, aki küldte őket. A híveket nem maguknak nyerik meg, hanem Krisztusnak.

Krisztus úgy rendelkezett, hogy a szolgálatot *hierarchikus közösségben* kell betölteni. Az Egyház közös tanúságtétele csak úgy érhető el, ha a papok a püspökök vezetésével és a körük csoportosult hívekkel együtt fejezik ki hitüket, reményüket és gyakorolják a szeretetet. Az egység és a rend megköveteli az engedelmességet, de ez nem azt jelenti, hogy mindenben utasításra kell várniuk. Üdvös kezdeményezéssel is előre kell vinni a lelkipásztorkodás ügyét, s erre a ma gyorsan változó világban különösen szükség van.

A nyugati egyházban már a negyedik századtól kezdve kötelezővé tették a nőtleniséget, keleten megmaradt a szabad választás lehetősége: a felszentelés előtt bárki megnősülhetett. A papi celibátus a Krisztustól kapott evangéliumi tanácsra megy vissza. Ő ajánlotta apostolainak, hogy Isten országának hirdetéséért hagyjanak el mindent. A celibátusnak tehát annyiban van értelme, amennyiben értelme van a lemondó életnek. S csak az érti meg, aki tudja, hogy az emberi életnek mindenütt megvannak az erkölcsi korlátjai, még a házasságban is. Mivel a szüzességet és a lemondó életet Krisztus ajánlotta, biztos, hogy annak követése mindig megmarad az Egyházban. Senkire nem erőszakolják rá, de ha valaki vállalta, köteles megtartani. Az sem menti az embert, hogy elhatározásának minden következményét nem

látta. Az egyszer megkötött házasság is kötelezi a feleket a teljes hűségre akkor is, ha fiatalon nem látták előre az életközösség minden terhét.

Krisztus ugyancsak a vezeklő élet formájaként ajánlotta a szegénységet. A zsinat ezt is hangsúlyozza. Kívánja ugyan, hogy a papok legyenek modernek az életfelfogásban, becsüljék meg az emberi értékeket és az evilági javakat, ne lássanak a tudományos és technikai haladásban Isten elleni lázadást, hanem a teremtés tökéletesedését, de azt is megkívánja, hogy úgy éljenek a föld javaival, mintha nem élnének vele. A hit világánál használjanak fel mindent egyéni tökéletességükre és Isten országának javára. Mindig gondoljanak arra, hogy Krisztus a szegényeknek meghirdette a megváltás örömhírét. Külön hangsúly van azon, hogy fényűző életmóddal senkit meg ne botránkoztassanak. Kerüljenek minden olyan látszatot, ami a szegényeket elfordíthatná az Egyháztól. A lakásuk is olyan legyen, hogy oda akár a legszegényebbek se féljenek belépni (Papság 15-17).

* * *

A papság szolgálatáról és a papnevelésről szóló zsinati határozat mögött is észre lehet venni azt a ki nem mondott kérdést, amit azonban a zsinat utáni teológiai irodalom nyíltan felvet, hogy maga a papság a tanulmányi rendjével, a liturgia végzésének módjával, hagyományokhoz kötött életével nem jelent-e múzeumi régiséget az Egyházban és *meg tudja-e oldani feladatát* a mai világban? Kétségtelen, hogy körülvesz bennünket egy szellemileg sokrétű társadalom, a közszellem nem mondható olyan értelemben kereszténynek, mint a középkorban, sőt a hittel szemben mutatkozó közömbösség világjelenség lett. Képes-e a papság arra a párbeszédre, amit az Egyháznak az Isten nevében az egész emberiséggel folytatnia kell? A magunk egyenruhájával, szertartásos életével, a jogi formákban megkövesedett lelkipásztori módszereinkkel nyújthatjuk-e a világnak a tanúságtételt az Isten gyermekeinek szabadságáról, a mennyei Atya irgalmáról és leereszkedéséről?

Ha valaki a papság munkájának hatékonyságát a társadalmi tekintélyben, a kulturális vezető szerepben látná, mint amilyen volt a régi korokban, akkor valóban lehetnének kétségei. De láttuk, hogy a zsinat nem is emlegeti a papság kiváltságait, hanem a Szentírás szellemét követve kijelenti, hogy feladatunk a szolgálat. Ehhez pedig csak kellő hit, teológiai tudás, a társadalom nivójához mért műveltség, alázat és szeretet kell, nem pedig hagyományos dísz, egyenruha és szertartásos életberendezés. Azt hiszem, hogy amikor maga a papság az egész Egyház véleménye előtt így kitarja saját problémáit, már elindult a megújulás útján. Az első lépés az, hogy az Isten népében ne érezze magán külön kasztnak. Együtt kell hordania az élet terhét minden hívővel, sőt többet vállalni Krisztus keresztyéből, hogy az életnek meglegyen az áldozati jellege. Ez pedig mindig az egyéni lelkület kérdése is.

Irodalom:

De Bovis: Le presbyterat, sa nature et sa mission d'après le concile du Vat. II, Nouvelle Revue Théol. 1967, 1009 kk.

G. Griesl: Berufung und Lebensform des Priesters, Tyrolia 1967.

K. Rahner: Knechte Christi, Herder 1967.

Picara-Emrich: Priesterbildung in der Discussion, Mainz, 1966.

Latreille: Cronique des prêtres ouvriers, Paris 1963.

A papság és a hit közvetítése

Elméletben aránylag könnyű körvonalazni a papság feladatát a hit terjesztésével kapcsolatban. Ha azonban azt keressük, *mit kell tenni a mai körülmények között*, hogyan kell a krisztusi parancsot teljesíteni, akkor már jelentkeznek a nehézségek. Elméletileg megállapíthatjuk, hogy az Egyház szervezett közösség. Megvan az Istentől kapott tanítása, használnia kell a kegyelem eszközeit és a tagok erkölcsi viselkedésével meg kell dicsőítenie Istent. A papságnak tehát hirdetnie kell a kinyilatkoztatott tanítást, ki kell árasztania az Isten kegyelmét az áldozat bemutatásával és a szentségek kiszolgáltatásával, példájával és megfelelő törvények alkalmazásával irányítania kell a hívek erkölcsi életét. „A papok életének és szolgálatának célja az Atya megdicsőítése Krisztusban. A megdicsőítés abban áll, hogy az emberek a Jézus Krisztus által megvalósított művet tudatosan, szabadon és hálával elfogadják s egész életükkel megvallják” (Papság 2). Mindezt azonban az élő emberek világában kell megvalósítani. Az emberek azonban a technikai és kulturális fejlődésnek, a különféle szellemi áramlatoknak a hatása alatt állnak. Mielőtt a kinyilatkoztatott tanítással közelednénk feléjük, már eleve megvan bennük valamilyen értékelés és életmód, amin nem szívesen változtatnak, sőt annak az igazságát védelmezik.

A kereszténység történelmi alakulat, s érvényes rá a történelem dialektikája. Egyik vagy másik kérdés tolu előtérbe, rányomja bélyegét az egész Egyházra, viszont egy másik kor megint újabb kérdéseket vet fel, amelyek esetleg szöges ellentétben állnak az előbbivel és megosztják a lelkeket. Találó a megjegyzés (*William Hamilton: Bemerkungen zur Radical Theology, Concilium, 3/1967/732*), hogy a keresztény ókor és középkor központi kérdése ez volt: ki az Isten? Mi az ő neve? Ebben az értelemben magyarázták a Szentírást, alakították ki a vallási hódolatot, építették a nagyszerű templomokat, s a szentek maguk is Isten jóságának tükörképei akartak lenni. Az újkorban azonban a hitbeli örökség meghagyása mellett az európai szellem egyre inkább az ember felé fordul. A humanista író és bölcselő még csak azt kérdezi, ki az ember, a későbbi művész és természettudós már így teszi fel a kérdést: Ki vagyok én? Hol forrásoznak erőim, mi a célom, hogyan találom meg a boldogságom. A tekintélyi kijelentések helyett az egyéni tapasztalásnak hisznek, ami kétségtelenül üdvös befolyással volt a tudomány fejlődésére. A befelé nézés a filozófiának is új lendületet adott, létrehozta a lélektant, a lélekelemzést, a lét kérdéseinek bogozását és a személyiség jogainak hangoztatását.

Végül századunk első évtizedeiben jelentkezik a harmadik fordulat: az érdeklődés a világra és az embertársra irányul. Körülbelül ez a hangulat: Isten és az Istenre hivatkozó kereszténység nem oldotta meg a problémákat, a tudatlanságot, betegséget, szegénységet, társadalmi egyenlőséget. A család, nemzet, egyház mind csak kötöttséget jelentett, azért új formák után kell nézni. Természetesen ezen a téren is a megoldások egész skálája jelentkezik. A szélsőséges individualizmus (Sartre fogalmazásában) elvet minden kötelező személyes kapcsolatot: az embertársak jelentik a kárhozatot, amennyiben korlátozzák az egyén szabadságát. A többség eszménye a kötetlenség, a „formabontás” marad. Látjuk megjelenési formáit az irodalomban, zenében, művészetben, a divatban. Egyelőre még nem is tudjuk felmérni, milyen hatása lesz a természetes közösségekre, a családra és az államra.

A furcsaságok sorozatához tartozik, hogy a kereszténységen belül elindulhatott egy mozgalom, amely megkérdezi: hogyan lehet Isten nélkül keresztény életet élni (Radical Theology). Ennek a háttérben is az a gondolat áll, hogy a történelmi intézmények nem tudták az embert boldoggá tenni. Az úgynevezett radikális teológia az Isten haláláról beszél: halott, mert nem tud hatással lenni az emberre. A legtöbben úgy gondolják, hogy az ártatlanul szenvedők tömegei miatt kell az Isten-eszmét törölni szótárunkból. Mások szerint nem fér

bele tudományos világképünkbe vagy a filozófiai szókincsünkbe. Ismét mások magában az istenség fogalmában látnak ellentmondásokat. Pl. hogyan ismerhet meg minden jelenséget és minden emberi gondolatot, hogy függhet tőle a létező világ minden rezdülése, s ha valóban ismer és fenntart mindent, miért nem gondoskodik nagyobb harmóniáról, miért nem akadályozza meg az emberi túlkapaszkodásokat? Vannak, akik Jézus Krisztus keresztségében végleges szimbólumot látnak: az Isten engedte, hogy az ember kiteszítse őt a világból, mert a gonoszsággal maga sem tudott megbirkózni.

Közben az ember nagysága, ereje egyre jobban megnyilvánul. A technika eredményei áthatják érzelmeinket, nyelvünket. Az ember magától vár minden megoldást. Egy felsőbbrendű hatalomban való bizakodást vagy éppen a hozzá való imát, a tőle való félelmet saját nagysága megcsorbításának érezné.

* * *

Ha sokan valóban úgy érzik, hogy nem tudnak mit kezdeni az Isten fogalmával, mit kezdhetnek akkor a papsággal? Nem vagyunk valóban egy halott Isten követői, vagy régmúlt idők emlékei? Hiszen úgy tűnik, mintha nem volna egyéb feladatunk, mint állandósítani a templom körüli szertartásokat s emlegetni olyan tanokat, amelyek régen ugyan még megzavarták egyes emberek nyugalmát, ma azonban a felvilágosult ember nem sokat törődik velük. Még kevesebb rokonszenvet táplálnak irántuk azok, akik egy letűnt társadalom erkölcsi hajcsárjait látják bennük. Ezekhez járul még a papság külső megjelenése: idejétmúlt ruházat, szertartásos viselkedés, a mindennapi élettől elszakadt életmód. Mindezek a kérdések összefüggnek a vallás benső erejével vagy erőtlenségével. Nem kell bizonyítani azt az igazságot, hogy egy eszmét semmiféle hadsereg nem tudja megállítani, ha egyszer eljött az ideje. De fordítottja is áll: semmiféle hadsereg nem tud egy eszmét tartósan terjeszteni, ha egyszer az idejét múlta és elvesztette benső vonzóerejét.

A kereszténységben nem állja meg a helyét ez a kijelentés: én elfogadom az Istent, de a papságot és egyházi szervezetet nem. A papság nemcsak hirdetője, hanem *kifejezője a kinyilatkoztatott vallásnak*. Krisztus a maga evangéliumát az apostolokra bízta, s küldetésükért így vállalt felelősséget: Aki titeket hallgat, engem hallgat, s aki titeket megvet, engem vet meg... Azonban mi Krisztus kijelentéseiből nem akarunk a magunk számára tókékat kovácsolni. Az ő szava elsősorban a papságot kötelezi, nem a hallgatókat. Figyelmeztetni akar bennünket, úgy beszéljünk és úgy viselkedjünk, hogy az emberek valóban az ő követőit lássák meg bennünk.

Minden emberi intézmény, amely együtt akar haladni a korrallal, érzi, hogy állandó reformra szorul. A megmerevedés halált jelent. Az Egyházban a hagyományosságnak megvannak az előnyei és a hátrányai. A hagyományokhoz való ragaszkodás az Egyház lényegéhez tartozik, hiszen a kinyilatkoztatás lezárult az apostolok korával. Azóta csak a meglévő tanítást és kegyelmi értékeket őrizzük és védelmezzük. A veszély akkor kezdődik, amikor a pusztán emberi hagyományt is az isteni hagyomány mellé állítjuk, és magunkkal hordozzuk mint terhet. Csak egy-két példát említek. A középkori keresztény Európában az Egyház nemcsak a vallásnak, hanem a műveltségnek, civilizációnak is eleven tényezője volt. A papság tehát társadalmi tekintélyhez, hatalomhoz, kiváltságokhoz jutott. Az újkorban az élet megváltozott; ha fenn akarjuk tartani a középkori formákat, nem illünk bele a mai időkbe. A régi kiváltságok kifejezője volt a papság egyenruhája, ma az már semmit sem jelképez, legföljebb akadályoz a mozgásban és a kívülállókra emlékezteti, hogy vannak a múltból itt felejtett foglalkozási ágak.

Amikor mindenki keresztény volt és a közvélemény is diktálta a vallási feladatokat, a papság érezhette magát hivatalosnak, akihez az emberek lelki ügyben közelednek. Ma más lett a helyzet. Újra az evangélium hangulatában érezzük magunkat, ahol Isten lakomát,

szellemi találkozót rendez s elküldi szolgálait, hogy hívják az embereket. Isten a kinyilatkoztatásban úgy mutatkozik meg, mint aki öröme, életközösségre hívja teremtményeit, kiválaszt magának szolgálkat s ezeken keresztül sürgeti a meghívottakat. Az evangéliumi példabeszédben még csak így válaszolnak: földet vettem, megyek megnézni, igás ökröt vettem, azt akarom kipróbálni, most nősültem, nincs időm másokkal törődni. – Ma más a helyzet. Az emberek először megkérdezik: milyen jögon zavarnak bennünket ezek a szolgálak? Van-e egyáltalán olyan Isten, akiről ezek beszélnek s ha van, törődjön azokkal, akik keresik őt. Az ember tehát elsősorban kényelmére és függetlenségére gondol. Aki ezt megzavarja, az ellen méltatlankodik.

* * *

Az *igehirdetés* tehát nem egyszerű feladat. A papságnak először is éreznie kell, hogy nem egy vallási berendezkedés hivatalnoka, hanem az Isten szolgálja, akit Isten barátainak, sokszor szeszélyes barátainak a meghívására, kiszolgálására választott ki. Ehhez kell alázat, türelem és szeretet. Sokkal könnyebb volna azt mondani, hogy mi Isten helyettesei vagyunk, az ő tekintélyét és hatalmát képviseljük, s azért nekünk is jár valami abból a hódolatból és tiszteletből, amivel az emberek Istennek tartoznak. Emberileg mindnyájunknak jólesik, ha van rendes otthonunk, meghatározott munkaidőnk és szabadidőnk, de azért készen kell lennünk annak a Krisztusnak a követésére is, aki így jellemezte magát: A rókának megvan a maga vacca, a madárnak a fészke, de az Emberfiának nincs helye, ahová fejét lehajtsa (Mt 8,20). Az első világháború után keletkeztek a nagyvárosok körül a híres nyomortelepek s ezek lelkipásztori szempontból is új problémát jelentettek. De feltűntek olyan papok is, akik – mint ahogy a regényíró Franz Harwig egyik alakját jellemzi – minden reggel azért imádkoznak, hogy Isten ne engedje őket nyárspolgári pappá válni. Ez a gondolat fejlesztette ki a munkáspapok mozgalmát és mindazokét, akik egy fokkal sem akarnak több kényelmet megengedni maguknak, mint más verítékező embertársuknak. A zsinat úgy intézkedik, hogy a papság képviselje mindenütt a társadalom kulturális nívóját. Azonban külön figyelmezteti a püspököket és papokat: „Kerüljenek mindent, ami a szegényeket bármilyen okból is botránkoztatná és elfordítaná az Egyháztól. A többi kereszténynél sokkal jobban zárják ki életükből a fényűzést és a hiúságot. Lakásuk is olyan legyen, hogy oda a legegyszerűbb ember se féljen belépni” (Papság 17). Azonban a papok is emberek, éppúgy alá vannak vetve a hiúság és kényelem kísértésének, mint más emberek, azért számunkra is segítség a híveknek öntudatos keresztény élete és mindaz a követelmény, amivel a hittől vezetettve élénk állnak.

Amikor azonban a papság az Isten követségében jár, a közömbös ember előtt nem is magát kell igazolnia, hanem Istent, aki őt állítólag küldi. Ma ez olyan feladat, ami a papságtól nemcsak jámborságot, nemcsak az evangélium ismeretét kívánja meg, hanem azt, hogy filozófus is legyen. Tudjon embertársaihoz azon a nyelven beszélni, ami *visszhangra talál a lelkében*. Tulajdonképpen mindenki csak azt a tanítást fogadja érdeklődéssel, amit lelke mélyén vár, vagy amire éhes. A közömbös ember semmit nem vár Istentől, azért nem is akar hallani róla. Itt a papságnak az igehirdetéshez nem elég kifejteni az Isten létét vagy parancsait, hanem előzetesen az embert kell ráébreszteni emberi igényeire. Az embert magát meg kell győzni, hogy nem csak kenyérrel él, hogy léte nem fér bele a földi keretekbe. Csak az keresi Istent, aki átéli saját létének hiányait, vagy aki észreveszi magában a szellemi lélek szellemi vágyait.

A kereszténységet nem lehet azonosítani csupán valamilyen tisztességes emberi erkölccsel vagy humanizmussal. Mi a személyes Istenbe vetett hitről beszélünk és állítjuk, hogy a személyes Isten a végső biztosítéka az erkölcsnek és humanizmusnak. Igaz, hogy az erkölcs és az általános emberi érdek mindenkit egybeköt és ez nagyon jó alapot szolgáltat a

ma sokat emlegetett dialógushoz hívők és nemhívők között, de a kereszténység a természetes renden kívül *hirdeti a természetfölötti rendet*, amit csak hittel érünk el s a papság feladata abban áll, hogy ezt a természetfölötti rendet hihetővé tegye.

Felhozok egy-két példát arra, hol kell keresni az érintkezési pontokat a természet és kegyelem között. A magára hagyott emberiségnek leküzdhetetlen nehézségei vannak a természetes rend kialakítása terén és saját magát, igazi énjét is csak a kinyilatkoztatás tükrében látja meg.

Az emberi jogokat ma már csaknem minden állam beiktatta alkotmányába. Az egyenlőséget, szabadságot, a közügyekbe való részvételt úgy kezeljük, mint természetes igazságokat, amiket a józan emberi észnek tulajdonítunk. Pedig ezeket a jogokat először Jefferson és társai, azok a bibliás emberek fogalmazták meg, akik az amerikai szabadságharc idején az Egyesült Államok alkotmányát elkészítették. Náluk még a szabadság, testvériség és egyenlőség annak a következménye, hogy az Isten az embert saját képére és hasonlatosságára teremtette, tehát szabadnak és egyenlőnek. A francia forradalom már vallási megalapozás nélkül tűzte zászlajára ezeket a jelszavakat, s ezt teszi minden állam. De a böleselő azért nyugodtan felteszi a kérdést, hogy vajon az emberiség egyáltalán eljutott volna-e az emberi méltóságnak ilyen felismeréséhez akkor is, ha a biblia fénye nem világítja előtte az utat?

A másik példa azt mutatja, hogy az ember létét körül fogja valami titokzatosság, s ennek magyarázatát sem magából, sem a történelemből nem kapja meg. Senki sem állíthatja, hogy a létét csupán magának köszöni, sőt teljes értelemben még szüleinek sem. Hiszen azok is csak továbbadták azt az életet, amit ők is kaptak. A kezdet és a vég egyszerűen adva van mindenkire számára a tárgyi rendben. A kezdet magával hozza az öntudat kibontakozását, vágyaival, logikai és erkölcsi törvényeivel; a vég viszont mindezt könyörtelenül visszakéri tőlünk. A létnek ilyen végzettségére ellen állandóan ágaskodik bennünk valami. A kérdést lehet dacosan agyonhallgatni, lehet kitérni előle, de minden nemzedék újra meg újra felveti. S mindig lesznek, akik ki merik mondani, hogy a személyes tudat, a logikus gondolkodás és az erkölcsi felelősség nem lehet vak és véletlen erők terméke bennünk. Személyes igényünk túllépi testünk korlátjait, keres az örök változatlan megnyugtató igazság után és bele akar kapaszkodni egy szilárd létezőbe, aki biztatólag és szeretettel néz rá vissza, s akinél léte maradandóan biztosítva van.

A harmadik példát az emberi tevékenységből veszem. Tetteinkkel értéket valósítunk. Nem elégszünk meg az önfenntartás kellékeivel, tetteink túlnőnek egyéni érdekeinken, túl a családon s úgy ágyazódnak be a közösségbe, hogy azzal együtt újabb anyagi és szellemi javakat termelünk. Az állandó kezdeményezés, újítás a szélesebbkörű érvényesülés az egész emberiséget előre hajtja. Mi a rugója és mi a célja ennek a nyugtalanságnak? Miért nem maradunk meg abban a kis életkörben, amelyet testi horizontnak nevezünk?

Ezek a tendenciák mutatják, hogy az ember léte mögött *egy magasabb elgondolás és magasabb hívó szó* rejlik, ami az isteni kinyilatkoztatásban vált előttünk ismertté. Amikor tehát Isten üzen az embernek, csak azt váltja valóra, amit az ember lelke mélyén maga is vár. Tehát a papság küldetése, hogy ennek az isteni hívásnak közvetítője legyen, nem idegen felépítmény az emberi életben. Valahogy beletartozik az élet és történelem kibontakozásába. Mi tudjuk, hogy az ember Isten képe, tehát személy, tudatos hordozója örömeinek és bánatának, azért fogékony a baráti szóra, amely mögött felismerte a jóakaratot. „Voltaképpen minden ember megoldatlan kérdés önmaga számára, még ha nincs is világos tudatában. Vannak pillanatok, főleg az élet nagy fordulóin, amikor e kérdés elől senki nem térhet ki. Egészen és teljes bizonyossággal csupán Isten adja meg rá a feleletet. Ő szólítja fel az embert mélyebb gondolkodásra és kutatásra” (Egyház és világ 21).

* * *

Eleve megfogalmazott kételyek is leállíthatják az embert az Isten keresésében. Ezek olyanokban támadnak fel, akik szeretnék elfogadni a meghívást, de kicsinyek ahhoz, hogy az Istent végtelennek gondolják el. Adhat-e választ Isten a sok millió ember igényére, ismerheti-e problémáikat, gondolataikat s elég gazdag-e, hogy betöltse azt a szellemi éhséget, ami az emberekben az élet folyamán nem csillapul, hanem csak erősödik? Más szóval, a papságnak tudnia kell *az Istent úgy érzékeltetni*, hogy a mai töprengő és kétkedő ember is elfogadhassa Istennek. „A nemhívók életében ugyanis nem egyszer ismétlődik, hogy olyan istenfogalmat utasítanak el, amit ők tévesen Istennek tartanak, de ami nem azonos a kinyilatkoztatás Istenével” (Egyház és világ 19). Hosszabb kifejtés helyett csak a módszerre akarok rámutatni, amellyel a teológia Isten mindentudását és végtelenségét megközelíti. A kinyilatkoztatásban Isten igazolja, hogy előre ismeri az emberi jövő elhatározásait s a természet eseményeit előre be tudja állítani az emberi történelem menetébe, s azokkal figyelmeztet vagy büntet.

De a kinyilatkoztatást csak a hívő fogadja el. A kételkedő éppen azt szeretné igazolva látni, hogy lehetséges a mindentudás és olyan gazdag személyiség, hogy az mindenkinek adhatja magát. A megoldást keressük a szellem kibontakozásában. Ha az ember magára van hagyva egy helyen, környezetéből csak annyit fog fel, amit érzékszervein keresztül észrevesz. Ha a magasba emelkedik, a horizontja kitágul. Ha távcsövet használ, vagy radarkészüléket, még messzebbre ellát. Rádióval a legtávolabbi elektromágneses hullámokat is felfogja, mikroszkóppal, elektromikroszkóppal az anyag benső szerkezetét vizsgálja, ultrahangokkal mélyen behatol a tenger mélyére, a kőzetek belsejébe. Vagyis a nagy természet mindinkább nyitott könyv lesz előttünk. A lélektani kutatás és a parapszichológia egyre jobban bepillantást enged mások lelki világába. Nem nehéz elgondolni, hogy az a végtelen szellem, akit teremtőnek nevezünk, tökéletesen átfogja az anyagi és szellemi világot s annak minden rezdülését. S hogy ő mindenkié lehet, érthető abból, hogy az igazság nem fogy el, akárhányan ismerik meg, a jóság nem halványul el, akárhányan érzik melegét. Ha az igazság és jóság létezik mint szellem, akkor maga a végtelen igazság és végtelen jóság, ami soha ki nem merülhet.

A papságnak *Krisztus evangéliumával kapcsolatban* is megvan az emberi feladata. Egyáltalán nem mindegy, hogy mit ragadunk ki belőle. A mellékes tételeket nem szabad a központba helyezni és megfordítva, s az evangéliumnak, mint az üdvösség örömhírének nem adhatunk melankolikus színezetet. Isten azért nyilatkoztatta ki magát, s főleg azért jött el Jézus Krisztus alakjában, hogy már itt megismerjük őt s ezáltal életünknek új tartalma legyen. Az ember itt akarja megtudni, hogy mi a kereszténység, nem pedig a halála után. Joga is van hozzá. Ezért meghamisítja az evangéliumot, aki szenvedő és kétkedő embertársát csak azzal vigasztalja, hogy majd odaát kárpótlást kap. Biztos, hogy a földön mindig marad tudatlanság, homály, szenvedés, igazságtalanság, tehát lesz mit elviselni és lesz miért a másvilági boldogságban reménykedni. De az evangélium arra is kötelez bennünket, hogy már itt érezzünk meg valamit Isten jóságából, igazságosságából, szeretetéből és irgalmából. Sőt ne csak valamit, hanem amennyit lehetséges.

Itt akarok rámutatni arra, hogy a kereszténység főpapja, Jézus Krisztus egészen különleges helyet foglal el az üdvösség történetében. Helyzetét így jellemezhetem: mi mindnyájan egy vagyunk az emberek közül, s velük együtt hordozzuk a közös emberi sorsot. Jézus Krisztus az Atya rendelkezéséből nem ember az emberekkel együtt, hanem *ember az emberekért*. Ezért úgy megy végig az életem, hogy mindenét odaadja Isten népének. Tanítása, munkája, irgalma, szeretete azoké, akik kapcsolatba jutnak vele, illetőleg az egész emberiségé, amelynek megszerzi a bűnök bocsánatát és az örök életet. Nem akar hatalomban, hírnévben, kényelemben díszelgni. A kereszten el kell szenvednie a teljes elhagyatottságot, hogy egészen áldozattá válhasson, azaz hogy mindenkié lehessen. Elhagyja népe, megtagadják azok, akikkel jót tett, elhagyják tanítványai, sőt át kell élnie azt a lelkiállapotot is, aminek így ad kifejezést: Istenem, miért hagytál el engem (Mt 27,46).

Úgy látszik, Isten nagyságát, szeretetét, irgalmát és hatalmát csak a maga teljes kiüresítésében (Fil 2,5) nyilatkoztathatta ki. Emberi érdekét háttérbe kellett szorítania, hogy az Isten érdeke előtérbe lépjen. A magáról való lemondás azt jelentette, hogy egészen átadta magát küldetésének. Egészen áldozattá vált abban az értelemben is, hogy kiszolgáltatta magát annak, aki küldte és azoknak, akikhez küldték. Úgy is mondhatnám, hogy egészen azonosította magát az eszmével, amit képviselt. Azzal pedig, hogy így átadta magát a szellemi világnak, biztosította a szellem teljes kibontakozását és győzelmét. Alakja körül legvilágosabban ütközik össze az a két érdekszféra, amit Pál apostol a test cselekedeteinek és a lélek gyümölcseinek nevez (Gal 5,19-22). Ellenségeinek gyűlöletébe is bele tudja vetíteni a türelmet, szelídséget, kedvességet, örömet, békességet és jóságot.

Ezzel megadta a hit terjesztésének egyedül hatásos módszerét. Megköveteli tanítványaitól, hogy hagyjanak el minden önző földi érdeket, ne gyűjtsenek kincset a földön, legyenek készek az önmegtágadásra és a szegénységre. Másrészt azonosítsák magukat az evangéliummal, életük tükrözze az Atya gondviselésébe vetett bizalmat és azt a jóakaratot, amivel Isten a Megváltót küldte.

Az igehirdetés tehát nem mindennapi értelemben vett párbeszéd az emberekkel, hanem annak *a sajátóságos párbeszédnek a vetülete*, amit Isten a kinyilatkoztatásban megkezdett. A nyelvben és kifejezőmódban hozzáméri magát az emberi formákhoz, csak az igazság meggyőző eszközeit használja, de érezteti azt is, hogy ebben a párbeszédben az emberi élet értelme és végső célja forog kockán. Ezért érthető, ha Krisztus nyilvános működésében túlteng a próféta szerep és az újszövetségi Szentírásban az apostolok és utódaik is elsősorban mint az evangélium terjesztői szerepelnek, nem pedig, mint az oltár szolgái. A zsinat is ebben a szellemben ad utasítást a püspököknek és papoknak. Az oltár szolgálatát egybe kell kapcsolni az evangélium hirdetésével, illetőleg az igehirdetésben azt a természetfeletti misztériumot kell kifejteni, ami az eucharishtiában megvalósul.

Az igehirdetésben és annak hallgatásában nem szavak cserélődnek ki, nem is csupán gondolatok, hanem a hit terjed. A feladatot csak az vállalhatja el, aki maga is hisz. Érdekesen jegyzi meg Hans Urs Balthasar (Concilium 3/1967/713), hogy Isten küldöttei mindig valahogyan a pusztából jönnek. Krisztus harminc évig a názáreti magányban él, utána negyven napig böjtöl a pusztában. Keresztelő János is ott tölti ifjúságát, Szent Pál is oda megy megtérése után. Ez jelkép marad minden idők számára. Csak az tudja a hitet továbbadni, aki előbb időt szakított arra, hogy meghallja az Isten szavát. A hit Isten ajándéka, de egyben az ember kitárlása is. Az evangélium hirdetésében és hallgatásában benne kell lenni az imádságnak. Két ember észreveheti egymásban a személyes méltóságot annyira, hogy valódi emberi párbeszédet folytasson, sőt elindulhatnak a természetes igazságok keresésének útján is. A hit felébresztéséhez annak tudata szükséges, hogy a párbeszédben jelen van egy harmadik személy: a kinyilatkoztató Isten, s ő kötelez az igazság keresésére. A lemondás, az áldozatos élet és az istenbe vetett bizalom a papságban éppen azt igazolja, hogy a Szentnek és a Végtelennek a küldetésében jár. A modern lélektani kutatás eléggé igazolja, hogy milyen jelentősége van a tudatalatti megsejtéseknek a későbbi elhatározások létrejöttében. Amennyiben a kegyelem a természetre épít, annyiban a hit világában is szerepe van az ilyen tudatalatti mozzanatoknak. Az evangélium hirdetése csak akkor gyümölcsöző, ha megelőzi és követi az egész élet tanúsága. Ebből érthető, hogy a modern világ berendezkedésével ellentétben miért nem építi az Egyház a maga jövőjét a reklámra, a feltűnő propagandára. A hit csak személytől személyig terjed, azért az igehirdetés a gépek világában is személyes feladat marad.

Irodalom:

R. Coste: L'homme prêtre, Paris-Tournai 1966.

A. Hut: La pastorale du tourisme, Bruges 1966.

F. Kreuzer: Die Kirche und die Fernstehenden, Limburg 1966.

F. U. Gass: Werburg im dienste der Kirche, Limburg 1966.

Kl. Tillmann: Das Glaubensgespräch mit anderen, Würzburg 1967.

A vallásszabadság

Minden emberi személyben és minden közösségben megvan a törekvés, hogy igazolja és védelmezze saját létét, saját jogosultságát. Különösen akkor, ha léte vagy küldetése az eszmék ütköző pontjává lesz. A kereszténység az apostolok idejétől kezdve isteni kinyilatkoztatásra hivatkozott, a vallás tanítását és kegyelmi tartalmát Jézus Krisztustól kapta, azért igényt tartott az igaz vallás elnevezésre. A meggyőződés természetesen magába foglalta azt a tudatot is, hogy a vallás és egyházi szervezet az isteni jótállás következtében nem lehet bűn vagy tévedés martaléka. Az Egyházból azonban idők folyamán több csoport kivált, ezek, mint önálló vallások éltek tovább, ugyanakkor megvoltak a nemkeresztény vallások is, tehát a régi időktől kezdve jelentkezett a kölcsönös értékelésnek és egymás elviselésének problémája.

Akik az igazság birtokában vannak, azok könnyen azonosítják magukat az igazsággal, a többieket pedig hajlandók azonosítani a tévedéssel. Ahhoz már fejlett érzék és tapintat kell, hogy az eszmét és az emberi személyt megkülönböztessük egymástól. Nem csodálkozhatunk, ha ez nem mindig sikerült, sem a vallások történetében, sem az állami és társadalmi berendezkedésben. Az Egyházban is van fejlődés: az általános szellemi kibontakozás hatása alatt egyre jobban megértjük a kinyilatkoztatott igazságokat és egyre jobban alkalmazni tudjuk az élet valóságára. A történelmi helyzet most érett meg arra, hogy az Egyház hivatalosan elkötelezze magát a vallásszabadság tételével.

A téma megvitatása a zsinaton sem ment *zökkenő nélkül*. Először az ökumenizmusról szóló tervezet egyik fejezeteként gondolták el a kidolgozását a Keresztény Egység Titkársága vállalta. Később önálló deklaráció lett belőle és többször átdolgozták. Kitűnt ugyanis, hogy a tételnek nagy ellenzéke van a zsinati atyák között, különösen a túlnyomóan katolikus országok püspökei közül. Ezeknek a felfogása ugyanaz volt, ami az Egyházzal szemben tanítás első tervezetében is helyet kapott, hogy ti. csak az igazságnak lehet joga, a tévedésnek nincs. A középkori jogászoktól a múlt századig megmaradt az a felfogás, hogy ahol a lakosság nagyobb része katolikus, ott az állam hivatalosan is legyen katolikus. A többi vallás tagjai számára, amennyiben a vallási igazságot tekintve tévedésben vannak, nem lehet jogot biztosítani a vallás nyilvános gyakorlására. Az állam legföljebb eltűrheti őket a közjó nyugalma érdekében. Ahol azonban a lakosság nagyobb része nem katolikus, ott az állam kövesse a természetjogot s ennek alapján biztosítson az egyes katolikusoknak és az egész egyházi szervezetnek szabadságot. Érthető, hogy a valóságban ez az elgondolás csak elmélet maradt.

A zsinaton el kell oszlatni azoknak a félelmét, akik az igazságnak és a tévedésnek egy sorba állításától féltek. A megoldásban nagy része volt a Keresztény Egység Titkárságának. A hozzászólók kifejtették, hogy az igazság és a tévedés csak két fogalom, a jogalany mindig az ember. Rámutattak arra is, hogy az Egyháznak a vallásszabadság tételét nem gyakorlati előnyök vagy hátrányok miatt kell kimondania, hanem mert ezzel tartozik az igazságnak és a modern idők ésszerű követelményeinek. Annak ellenére, hogy IX. Pius Syllabusa még az államvallás tételét hirdeti és a semleges állam fogalmát tagadja, a katolikus tanítás nem rekedt meg. A következő pápák egyre jobban alkalmazkodtak a modern idők meglátásaihoz, s a zsinat ezt a kibontakozást fejleszti tovább.

* * *

A nyilatkozat témájának pontos körülhatárolása is hozzájárult a nehézségek megoldásához. Nem akarták érinteni a vallás igazságainak hitvédelmi kérdését, sem az egyes

ember viszonyát Istenhez. Arról sincs szó közvetlenül, hogy mi a hívőnek a szabadsága az Egyházban. A nyilatkozat igazi témája a fizikai és erkölcsi személyek *kölcsönös kapcsolata a társadalmi és politikai közösségben*, továbbá a politikai hatalomhoz való viszonyuk tisztázása a vallás kérdésében. Figyelemre méltó még az is, hogy a zsinat vallásszabadságról beszél, nem lelkiismereti szabadságról. A lelkiismereti szabadság fogalma ugyanis szűkebb körű. Inkább csak az egyes embert tekinti, a maga benső meggyőződésében. A vallásszabadság ellenben magába foglalja a benső meggyőződés külső és közösségi kifejezését, illetőleg megvallását.

A vallásszabadság az emberi személy joga. Az ember egyre inkább felismeri saját személyes méltóságát, önállóságát s kívánja a szabadságot. Nem szabadosságot, nem a benső és külső törvényektől való mentességet értünk alatta, hanem saját kibontakozásunk lehetőségét és a felelősség felismerését. A kultúra, a technika és a civilizáció hozzásegíti az embert, hogy kinőjön a természet közvetlen hatása alól s egyre inkább alkotó emberré váljék. Ehhez pedig kell szabad döntés, kezdeményezés és felelősség. Korunkban tanúi vagyunk a szabadság utáni általános váagnak, erőfeszítésnek s ebbe a jelenségbe beletartozik a vallásszabadság is, tehát a zsinat nem hallgathatott róla, amikor az Egyház mai feladatait tárgyalta.

A vallásszabadság tétele *nem áll ellentétben* a kinyilatkoztatáson alapuló *egy igaz vallással*. A zsinat kifejezi meggyőződését, hogy a kinyilatkoztatás teljességének hordozóját a Katolikus Egyházban látja. Ha Isten szólt és a vallási igazságot kihirdette, akkor minden ember számára fennáll a lelkiismereti kötelesség annak elfogadására és követésére. Az igazságot azonban csak az igazság eszközeivel szabad terjeszteni: hirdetéssel, kifejtéssel, meggyőzéssel. A vallásszabadság tétele csak azt mondja, hogy az embernek joga van mentesnek lenni a belső és külső kényszertől, de soha nem kisebbedik az az erkölcsi kötelesség, hogy az igazságot keresse és ha felismerte, kövesse. Az igazság megtalálása azonban nem ok arra, hogy általa a társadalomban vagy az államban valaki kiváltságos helyzetbe jusson a többi ember rovására. Mivel a szabadság az emberi személy lényegéből folyik, a zsinat kijelenti: „A vallásszabadság joga megmarad azoknál is, akik nem tesznek eleget annak a kötelességüknek, hogy az igazságot keressék vagy megőrizzék. Jogaikban nem szabad őket korlátozni, természetesen az igazságos közjó figyelembevételével” (2). A kijelentésnek az az értelme, hogy azokat sem lehet kényszeríteni a vallás elfogadására és megtartására, akik vallás nélkül akarnak élni. A közjóra való hivatkozás érthető abból, hogy mindig lehetnek emberek, akik a szabadság örve alatt túlkapásokat engednek meg maguknak. Kétségtelen, hogy a közhatalomnak ilyen esetben közbe kell lépnie.

A szabadságot *két irányban* értelmezzük: senki ne erőszakoljon az emberre olyan tételt, ami meggyőződésével ellenkezik, viszont legyen meg a lehetősége arra, hogy vallási meggyőződését kifelé is megvallhassa egyénileg és közösségben. Tehát mind az erőszakos térítés, mind a korlátozás sérti az ember személyes méltóságát. A zsinat nem beszél az igaz vagy téves lelkiismeretről, hanem egyszerűen meggyőződésről. Az embernek éppen ahhoz van joga, hogy meggyőződését kövesse, még ha tárgyilag tévedésben is van. A szabadság nem azt jelenti, hogy mindenki független a másiktól. „Az igazságot oly módon kell keresni, amely megfelel az emberi személy méltóságának és közösségi természetének, vagyis szabad kutatással, a tanítóhivatal igénybevételével, a tételek megvitatásával és párbeszéddel. Ezáltal az emberek a megtalált vagy megtalálni vélt igazságot közlik egymással s egymásnak segítségére válnak. Az egyszer megtalált igazság mellett azonban személyes odaadással ki kell tartani” (3).

Amikor a zsinat a szabadságot *az emberi személy méltóságára* vezeti vissza, megjegyzi, hogy a személynek ezt a kiváltságát „a kinyilatkoztatásból és értelmünkkel ismerjük meg”. A sorrend tudatos. Bár megvolna a lehetőség arra, hogy pusztán eszünkkel is felismerjük, de a bűn és a szenvedély akadályozza az embert a természetjog követelményeinek helyes

értékelésében. A teljes világosságot a kinyilatkoztatás hozta meg, azonban ennek mélyebb megértése is függ az általános szellemi haladástól.

A vallási közösségek szabadsága abban áll, hogy saját normáik szerint tisztelik Istent, tagjaikat tanítják és segítik, alkalmas intézményeket állítanak fel céljuk elérésére, gondoskodnak tagjaik együttműködéséről és eljáróikat maguk választják. Szabadságukhoz tartozik az is, hogy vallásuknak a föld más részein levő tagjaival kapcsolatban álljanak, megfelelő épületeket és szükséges anyagi eszközöket biztosítsanak maguknak. A hitnek szóban és írásban való terjesztése szintén hozzátartozik a szabadsághoz, de egy vallási közösségnek sem áll jogában kényszert alkalmazni vagy másokat tisztességtelen eszközökkel megnyerni, különösen ha kevésbé műveltekről vagy szegényekről van szó. Az ilyen eljárás azt jelenti, hogy az illetők visszaélnék saját jogukkal és sértik mások jogait (4). Viszont nem szabad akadályozni a vallásokat abban, hogy kimutathassák, mennyire alkalmas tanításuk a társadalom rendjének emelésére, és az emberi viselkedés nemesebbé tételére. Az ember közösségi természetéből és a vallás lényegéből fakad az a jog is, hogy az emberek vallásos érzületük vezetése alatt egyesületeket hozzanak létre a nevelés, a kultúra, a jótékonyág és a szociális gondoskodás előmozdítására.

A családok jogához tartozik az is, hogy gyermekeiket vallásosan neveljék, olyan iskolába adják, amely megfelel világnézetüknek (5). A közjó nemcsak az anyagi javak mennyiségében keresendő, hanem abban az egész szellemi légkörben is, amelyben az egyes személyek képességüket kibontakoztathatják és emberi méltóságukat biztosítva érzik. Az igazságosság és a belső béke elősegíti, hogy a társadalom tagjai nagyobb odaadással dolgoznak a köz javán is.

* * *

A vallásszabadságot *az emberi élet közös javaihoz* kell számítani. A zsinat a közjót XXIII. János enciklikái (Mater et Magistra, Pacem in terris) alapján határozta meg: „A társadalom általános java a szociális élet feltételeinek összességében áll, amelyek között az emberek saját kibontakozásukat nagyobb teljességben és szabadságban megvalósíthatják. Különleges helyet kap benne az emberi személy jogainak és köteleltségeinek a megvédése”. Amennyiben a vallásszabadság is a személy alapvető joga, azt is biztosítani és védeni kell mindenkinek, akik a közjóért felelős. Ez az állam számára azt jelenti, hogy igazságos és hatékony törvényekkel biztosítsa a polgárok eme jogát. Különösen ott van erre szükség, ahol az állam jogrendjében valamelyik vallási közösséget különlegesen elismer. Az igazságosság azt kívánja, hogy a többi vallás is megkapja a teljes szabadságot és hogy a polgárok egyenjogúságát a vallás örve alatt sem nyilvánosan, sem rejtve ne kezdjék ki (6).

Lehetnek mégis esetek, amikor a vallásszabadság korlátozása kívánatos. A szabályt az emberi együttélésből, illetőleg a természettörvényből kell levezetni. A vallásszabadság gyakorlatának összhangban kell állni a belső renddel. Ezért az államhatalomnak meg kell védenie a közjót olyanoktól, akik a vallás leple alatt veszélyeztetik az igazi erkölcsiséget és a polgárok nyugalma (7). Erre azonban a gyakorlatban ritkán kerül sor. Inkább az fordul elő, hogy a közhatalom birtokosai élnek vissza helyzetükkel. A zsinat megállapítja, hogy amikor a polgárokat megfélemlítéssel akadályozzák vallásuk gyakorlásában, vagy arra készítetik, hogy egy vallási közösségből kilépjen, minden ilyen eljárás jogtalanság. Ha pedig a vallást bármilyen módon ki akarják irtani, az vétség az Isten akarata, az ember megszentelt jogai és az egész emberi közösség ellen (6). Arról azonban nem tesz a zsinat említést, hogy a vallási közösség hogyan védje meg jogait ilyen esetben. Nincs is rá szükség, hiszen az általános keresztény tanításban ez is benne van. Krisztus ajánlotta a türelmet, felbátorított a vértanúságra is, de az erőszak alkalmazását helytelenítette. Az Egyház Isten nevében védi jogait s meg van győződve, hogy túlél minden történelmi fordulót. Viszont ugyanakkor a

zsinat a vallásos embereket is figyelmezteti, hogy a szabadságot használják fel a közjó előmozdítására és az igazságos állami törvényeket tartásuk kötelezőnek lelkiismeretben (8).

* * *

Már említettük, hogy a vallásszabadság kérdése nem emberi számításból került a zsinat elé, hanem úgy, mint *korunk egyik jelentős vallási igazsága*. A zsinati atyák tudták, hogy pl. egyes hagyományosan katolikus országokban ez a tétel új helyzetet teremt és esetleg ideiglenesen az eddig nem teljes jogú keresztény egyházak előretörését vonja maga után. Az igazság érdekében ezt is vállalni kellett, nem is beszélve arról, hogy addig a kisebbségben levő katolikusok sem követelhetnek teljes szabadságot, amíg az Egyház a maga részéről nem adja meg ott, ahol megteheti.

A vallásszabadság kérdése levezethető az isteni kinyilatkoztatásból. „Bár nem tanítja kifejezetten a külső kényszertől való mentességet, de teljes fényben tükrözi az emberi személy méltóságát” (9). Ez a bizonyítási mód a bibliai antropológia alkalmazása. A Szentírást nem szabad csupán úgy kezelni, mint tanító mondatok gyűjteményét. Isten tetteiben is kinyilvánította magát, tehát számunkra az is tanítási mód, ahogy Krisztus az embert kezelte. Ő pedig a hit elfogadásában és az erkölcsi cselekedetekben mindig feltételezte a szabad állásfoglalást, és senkit sem kényszerített tanításának elfogadására. Módszerét folytatták apostolai, az egyházatyák pedig már megfogalmazták elméletileg is a szabályt, hogy senkit sem szabad akarata ellenére a hit elfogadására kényszeríteni. A teológia pedig állandóan vallotta, hogy a hit aktusának szabadnak, minden kényszertől mentesnek kell lennie.

Krisztus maga tanított, buzdított, csodákkal igazolta küldetését és tanítását, de a hitet az ember szabad döntésére bízta: Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözl, aki nem hisz, elkárhozik” (Mk 16,16). Kényszer alkalmazása helyett a szolgálatot választotta, a megrokkant nádat nem akarta letörni és a füstölgő mécsbelet nem akarta kioltani. Apostola is azt tanítja, hogy Isten mindenkit üdvözíteni akar és az igazságra elvezetni (1Tim 2,4), de egyben arra is figyelmeztet, hogy mindenki számot ad majd magáról Isten előtt (Róm 14,12). A Szentírásból tehát kiolvasható, hogy az igazságot csak az igazság meggyőző eszközeivel akarták terjeszteni. Nem lehet azonban letagadni, hogy voltak idők, amikor az Isten népében az evangéliummal kevésbé megegyező, sőt ellentétes felfogás tűnt elő. A középkorban nem egyszer megtörtént, hogy a katolikus államhatalom fegyverrel is kényszerítette az alattvalóit a hit elfogadására vagy hadjáratokat vezetett olyanok ellen, akik más vallási meggyőződést vallottak. Igaz, hogy ebben nem egyszer a belső rendért való aggodás és a hatalom féltése is vezette őket, tehát nem okvetlenül a hitet akarták terjeszteni. Azonban az ilyen jelenségeket túlélte az a meggyőződés, hogy a hit természete szerint önkéntes meghódolás Isten előtt, tehát mentesnek kell lennie a kényszertől. Azon nem csodálkozhatunk, ha az emberi személy jogainak teljes felismerése is lassan bontakozik ki az Egyház történelmében. Inkább az a kérdés, hogy a kinyilatkoztatás világossága nélkül egyáltalán felismerték volna-e. Az evangélium tanítása valóban kovásznak bizonyult és hozzásegítette az emberiséget olyan meglátáshoz, amit ma a személy természetes adottságának tekintünk.

A zsinati atyáknak díszére vált, hogy a vallásszabadság tételét az előzetes megfontolások után mégis nagy többséggel megszavazták és valóban elvi kérdést csináltak belőle. De az is természetes, hogy miután az Egyház ünnepélyesen elkötelezte magát e tétel mellett, befelé és kifelé sürgeti annak megvalósítását. Befelé azzal, hogy idejétmúltnak tekinti az olyan konkordátumokat, amelyek még a régi államvallás jellegét biztosítják a katolikusoknak. Kifelé pedig azzal, hogy követeli a maga számára azt a szabadságot, amely szükséges küldetésének megvalósításához. Isteni alapítója arra kötelezte, hogy az egész világon hirdesse az evangéliumot és munkálja minden ember üdvét.

A jogos szabadság elismerésére annál nagyobb szükség van, mivel az emberiség a modern technika és gazdasági élet következtében egyre inkább *egységessé válik*. A kapcsolatok sokszorozódása csak úgy viselhető el, ha tudomásul vesszük a különbözőségeket és tiszteljük egymás véleményét. A zsinat figyelmezteti a keresztényeket, hogy a kinyilatkoztatott igazságot egyre jobban meg kell ismernünk, s a birtokolt igazságot kötelesek másokkal is megismertetni, „de ha olyanokkal kerülnek össze, akik a hit dolgában másként gondolkoznak, mutassanak irántuk szeretetet, okosságot és türelmet. Legyenek tekintettel Krisztusra, az éltető Igére, akit hirdetnünk kell, továbbá az emberi személy jogaira és végül a kegyelem mértékére, amelyet Isten Krisztuson keresztül az embernek juttat és akit arra hív, hogy a hitet szabadon elfogadja és megvallja” (14).

A zsinat nyilatkozata fohással fejeződik be: „Adja Isten, mindnyájunk Atyja, hogy amikor Krisztus kegyelmével és a Szentlélek erejével a társadalomban biztosítjuk a vallásszabadság elvét, eljussunk az Isten gyermekeinek végleges és dicsőséges szabadságára” (Róm 8,21). A végleges szabadság, az istengyermeki méltóság teljes átélése csak odaát valósul meg. Itt egyelőre ez is feladat marad, mint minden személyes érték. Feladat marad annyiban, hogy magunknak megszerezzük és másoknak biztosítsuk, illetve másokban tiszteljük. Az önzés, a hatalomvágy, az irigység és a féltékenység mind eléggé reális tényező ahhoz, hogy ne legyen könnyű megvalósítani az egyensúlyt a jog és a kötelesség, a szabadság és a kötöttség között. Az Egyház ezzel a nyilatkozattal kétségtelenül tanúságot tett arról, hogy nem akar szűkkeblű lenni és nincsenek hatalmi céljai a földön. Példát adott arra, hogy a pluralista társadalomban való élet a helyzetnek tudatos felmérését és az elvek tisztázását követeli. Bizalom csak őszinte magatartásból születhet.

Irodalom:

I. C. Murray: Die Erklärung über die Religionsfreiheit, Concilium 2(1966)319 kk.

J. Leclerc: Die Religionsfreiheit im Lauf der Geschichte, Concilium 2(1966)567 kk.

L. Weber: Gewissensfreiheit, Mainz 1966.

Österreicher: Jüdische Stimmen zur Judenerklärung, Concilium 3(1967)649 kk.

Molinski: Autorität, Sacramentum mundi I. 445 kk.

Albornoz: Le catholicisme et la liberté religieuse, Paris 1961.

A keresztények egysége

Az ökumenizmus, a keresztények egységének hangoztatása a zsinat óta állandó program lett az Egyházban. Az ide vonatkozó elveket az Egyházzól, az Ökumenizmusról és a Keleti egyházakról szóló dekrétumokból kell kiolvasnunk. Az egység-mozgalomnak megvan a maga története. Katolikus részről ugyan a legújabb időkig inkább csak az elszakadt vagy eltávolodott keresztény közösségek visszahívásáról beszéltek. De XIII. Leó idejétől egyre inkább növekszik a megértés a többi keresztény egyház sajátos hagyománya iránt. Kifelé azonban nagyrészt megmarad az ellenreformáció gondolatvilága. Az Egyház a keresztények egységében elsősorban a hit egységét látta, s annak megvalósítására nem látott más módot, mint a többiek visszatérését abba az anyaegyházba, ahonnan kiváltak.

A protestáns egyházak egymás közt is jobban érezték a szétdaraboltságot, hiszen őket sem a közös fő, sem a tanítóhivatal nem tartotta össze. Viszont a szétdaraboltság ellenére nem is látták a hitbeli egység megvalósításának gyakorlati módját. Ezért a század elejétől kezdve csak a gyakorlati segítség és megértés vonalán kezdték kapcsolataikat erősíteni egymással. Ennek a mozgalomnak az eredménye lett 1948-ban az Egyházak Világtanácsának megalakulása Amszterdamban. A szervezetnek több keleti ortodox patriarchátus is tagja lett. A katolikus Egyház éppen az előbb vázolt hitbeli okok miatt egy ideig továbbra is távol maradt tőle, de 1961-ben az Új Delhiben tartott kongresszusra elküldte hivatalos megfigyelőit. Itt egyébként már 198 keresztény egyházi közösség képviselteti magát, köztük a moszkvai patriarchátus is. Az amszterdami megállapításon túlmenően tisztázták az Egyházak Világtanácsának jellegét s kimondták, hogy szentháromsági értelemben vett istenfogalmat vallanak: „Az Egyházak Világtanácsa azoknak az egyházaknak a testvéri társulása (associatio), amelyek az Írás szerint Urunkat, Jézus Krisztust elismerik Istennek és Megváltónak s arra törekszenek, hogy közösen megfeleljenek a közös hivatásnak az Atya, Fiú, Szentlélek egy Istennek dicsőségére”.

A világ felé való kitárulás, ami az Egyházban XXIII. János pápával megkezdődött, a keresztény egység területén is éreztette a hatását. Egyre többen kijelentették, hogy a szeretet vonalán akkor is együttműködhetünk, ha a hit egységének gyakorlati megvalósítását egyelőre nem látjuk, vagy ha meg is vagyunk győződve, hogy az csak nemzedékek kitartó munkája és imája révén valósul meg. A zsinat az egységre való törekvést, ami a szétszórt keresztény közösségekben keletkezett, a történelem Urának kegyelmével hozza kapcsolatba, „aki az üdvösség tervét bölcsességgel és türelemmel valósítja meg a bűnös emberek között. Ő hozta létre a bánkódást a szakadások miatt és az őszinte vágyat az egység megteremtésére. A pontos teológiai fogalmazáshoz és a tanítóhivatal döntéseihez szokott hívőnek a protestáns egyházak kezdeményezése úgy tűnhetett, mint az a híd, amit az őserdő bennszülöttei a folyók felett indákból tákolnak össze. A fehér ember istenkísértésnek veheti a rajta való közlekedést, de ezek mégis életfontosságú területeket kapcsolnak össze. Ha a hit egységéről még nem is lehet szó, a szeretetben való találkozás felébreszti az egymás iránti jóakaratot és az igazság őszinte keresésének vágyát.

XXIII. János pápa előre kijelentette, hogy a zsinat nem akar a keresztények egységéről tárgyalni, hiszen ez olyan ügy, amit nem lehet tárgyalásokkal elintézni. Ellenben a zsinat az Egyház belső reformjával *eléje akar dolgozni* az egységnek. Ha mi valljuk, hogy megőriztük a teljes kinyilatkoztatást és az Egyház krisztusi alkotmányát, akkor arra kell törekednünk, hogy a kívülállók fel is ismerjék benne Krisztus igaz Egyházát. A pápa tudatában volt annak, hogy az emberi gyarlóság az Egyház emberi arcát is elhomályosítja, és hogy a Katolikus Egyház sem mondhatja magát mentesnek a felelősségtől a többiek elszakadása miatt. Azért sürgette a belső reformot és a kölcsönös megértés fontosságát. Lényegében az

ökumenizmusról szóló zsinati dekrétumnak is ez a témája. Nem akar külön katolikus ökumenizmust hirdetni, hanem csak a katolikus elveket szögezi le a közös mozgalomhoz.

* * *

„Krisztus Egyházat alapított, de ma több keresztény közösség vallja magáról, hogy Krisztus igazi örökségét hordozza, mindnyájan az ő tanítványainak vallják magukat, de hitbeli gondolkodásban eltérnek egymástól, és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus megosztott lenne” (Ökum, 1).

A határozat tehát egy Egyházzal beszél és a keresztények megosztottságáról. Nem akarja eldönteni azt a dogmatikai kérdést, hogy maga az Egyház oszlott-e részekre, vagy csak részek váltak le az egyetlen Egyházzal. Mindenesetre a múlthoz viszonyítva az őszinte testvéri megértés csendül ki abból, hogy a zsinat a többi keresztény közösséget is mint egyházakat említi (19). Ezek sok olyan dolgot megőriztek, amelyeknek a segítségével Krisztus és az Egyház misztériumát mélyebben megértjük (4,9).

Ha felelni akarunk arra a kérdésre, hogy maga az egyetlen Egyház bomlott részekre, vagy csak a keresztények váltak ki az Egyházból, akkor először azt kell néznünk, milyen egységről beszélt Krisztus. Ő kétségtelenül egy Egyházat alapított, de ez minden jegyével együtt alakulóban, fejlődőben van s csak a másvilágon éri el tökéletességét: ott lesz igazán egyetemes, szent és egységes. Ahogy a küzdő Egyház szentségében vannak hiányok a tagok bűnei miatt, ugyanúgy az egységben is lehetnek. Akiket a hit és a keresztség Krisztushoz, a főhöz kapcsol, azok különböző formában ugyan, de az Egyházhoz is hozzátartoznak. Vagyis azt mondhatjuk, hogy az egy Egyház testén lehetségesek a repedések s ezek bizonyos mértékig elhomályosítják az egységet. Ezért található a misekönyvben ilyen formula is: az Egyház egységéért, nem pedig a „keresztények egységéért”.

Ha egyszer a zsinat megállapította, hogy a többi keresztény közösségben is *igazi értékek találhatók*, amelyek kiegészítik az egyetlen Egyház kegyelmi gazdagságát, akkor már biztos, hogy az ökumenikus mozgalmat nem azonosítja egyszerűen a visszahívással vagy visszatéréssel. Az egység megteremtéséről van szó, nem a tékozló fiúk visszatéréséről. Hiszen a határozat azt is megállapítja, hogy a szakadások okát legtöbb esetben mindkét félben kell keresni (3). A cél természetesen a hit egysége, s itt nem lehet félmegoldásokkal megelégedni.

Az Egyház történelme folyamán sokszor elhangzott az „eretnek” és „szakadár” megbélyegzés azok felé, akik a hit igazságait másképpen értelmezték vagy akik az Egyház egységét megzavarták. Azonban mindig csak a tudatos eretnekeket és szakadókat értették alatta. Kétségtelen, hogy nem lehet így kezelni azokat, akik beleszületnek egy évszázadok óta fennálló vallási közösségbe, s arról úgy vélekednek, mint az üdvösséghez vezető intézményről. Minden komoly ember látja, hogy a hit egységének megteremtése nem könnyű feladat. A Római Egyház vallja, hogy a Krisztus által alapított apostoli kollégium és egyben a tanítóhivatal nála van lényegileg, ezért magát a hit tévedhetetlen őrzőjének és tanítójának tekinti. A többi keresztény egyházban nincs ilyen tanítóhivatal, azért közöttük az első kérdés az, ki döntse el, hogy mi a kinyilatkoztatás helyes értelmezése. Maga a zsinat sem látta egy közeli egység lehetőségét. Éppen azért a dekrétumban csak a katolikus ökumenikus mozgalom alapelveit fektette le. Abban a hitben tette, hogy nekünk embereknek mindent meg kell tennünk, ami hatalmunkban áll, az eredmény mégis Istentől függ.

Egyáltalán mit jelent az Egyház egysége? A dekrétum így írja le az emberi üdvrendet: Az Isten szeretete azáltal lett nyilvánvalóvá számunkra, hogy az Atya e világba küldte egyszülött Fiát, hogy emberré lévén, a megváltás által az egész emberi nemet elvezesse az újjászületésre és egybegyűjtse. Miután tehát Krisztus a kereszten áldozatával végbevitte a megváltást és megdicsőült, a Szentlélek kiárasztásával az Újszövetség népét, az Egyházat összegyűjtötte

egy test egységébe. Ezért a Szentlélek forrása és éltető ereje az Egyház egységének. Krisztus öbenne ruházta apostolaira a tanítás, kormányzás és megszentelés hatalmát, hogy a földön mindenütt és minden időben megalapozzák Egyházát. Krisztus azáltal növeli népét, hogy Péter és az apostolok utódainak vagyis a pápának és a püspököknek szolgálata által kormányozza, tanítja és a szentségekkel megszenteli. Az Egyház egységét maga Krisztus nyilvánítja ki és valósítja meg a hit megvallásán és a közös istentiszteleten, valamint az egybetartozás tudatán keresztül (Ökum. 3).

A *teljes egységben* tehát benne van a közös hit, a közös istentisztelet, Péternek és az apostoli testület hatalmának elismerése és a testvéri közösség. Most vannak keresztény közösségek, amelyeknél ezek a jegyek fogyatékosak. De nem állíthatjuk, hogy ők maguk is hibásak az Egyházban a múltban keletkezett hasadásokért. Ezért az Egyház testvéri tiszteletben és szeretetben öleli át őket (3). Hasonló kijelentéssel találkozunk az Egyházzal szóló konstitúció 15. pontjában. Ezzel a zsinat megszüntette azt a félelmet, amely éppen a legbuzgóbb hívőkből olyan sokszor kiváltotta a kérdést, vajon kerülhet-e közeli kapcsolatba „másvallású keresztényekkel”.

A különböző egyházakba tartozó keresztényeket *sokféle kötelék* kapcsolja össze. Itt a zsinat nem tesz különbséget a keleti egyházak és a protestánsok között, bár a keletiek a pápaságon kívül a teljes apostoli utódlást megőrizték és a hit alapvető tételeiben is megegyeznek velünk. Ezek az egyházak mindnyájan hisznek Istenben, Krisztusban, a Megváltóban. A hagyományos hit vezeti őket a keresztségre és a megigazulásra, s megvan a kegyelmi kapcsolatuk Krisztussal. Ezért igazi keresztények és testvéreink. Velünk együtt birtokolják a Szentírást, a kegyelmi életet, a hitet, reményt, szeretetet, a karizmákat és a Szentlélek egyéb adományait. Megvannak náluk az egység külső jelei is: a keresztségen kívül más szentségek, mint pl. a házasság és főleg a kenyértörés, amelyben ők is Krisztus halálának és föltámadásának emlékezetét ülik meg. Ezek a liturgikus cselekmények náluk is a kegyelem forrásai lehetnek, és úgy kell tekinteni őket, mint a kegyelmi közösséghez vezető eszközöket. Az Egyház velük együtt közösen birtokolja az Úr imáját, a Miatyánkot és közös az igehirdetésnek is legtöbb pontja, sőt náluk sem hiányzik a Krisztus melletti tanúságtétel, egészen vérük ontásáig. Ezért ezeknek a tőlünk elszakadt egyházaknak is megvan a jelentőségük és súlyuk az üdvösség titkában. Hiszen tagjaik ott kapják az üdvözítő hitet, ott oltódnak be Isten népébe és ott munkálják üdvösségüket. Ezeknek az egyházaknak megvan a jelentőségük a Katolikus Egyház számára is. „Amit a Szentlélek az elszakadt testvérek között művel, az nekünk is épülésünkre válhat és segít bennünket abban, hogy Krisztusnak és az Egyháznak a titkát mélyebben megértsük” (4). Nyugodtan állíthatjuk, hogy a kinyilatkoztatásnak egyik-másik tétele náluk jobban kikristályosodott, mint nálunk, pl. a keleti egyházban a Szentlélekről szóló tanítás, a reformátusoknál a hívek részesedése Krisztus hármasságában, vagy akár az ige jelentősége az Egyház számára.

A közös örökséget úgy tekintjük, mint az egység szálait, s erre a tudatra épül az ökumenikus magatartásunk. Amit a zsinat itt elmond a keresztény egyházakról, az vallásos életünknek a pozitív értékelése. Valóban arra tekint először, ami összeköt bennünket, nem arra, ami szétválaszt. Kétségtelen, hogy a vallási hagyománynak ez a felmérése a legjobb alap ahhoz, hogy a hit teljességéről is párbeszédet kezdhessünk. A zsinat azt is kimondja, hogy az ökumenikus munka nem azonos az egyes megtérések szorgalmazásával (4).

* * *

Mit kíván a katolikus hívőtől az ökumenikus szellem? Mindenekelőtt tisztában vagyunk Krisztus akarásával, aki feladatként tárta elénk az Egyház egységét. Azt is tudjuk, hogy az egység megvalósítása nehéz, latba kell vetnünk azért minden emberi találékonyt. A különbözőség megtalálható a tanításban, az egyház struktúrájában és a vallásos élet

módjában. Ezeket a különbségeket nem szabad tudatlanra venni vagy elhallgatni. A remény abból táplálkozik, hogy Isten arra is képes, ami előttünk lehetetlennek tűnik. Mindkét oldalon kifogásolható volt az az évszázadokig tartó kétségbeesés, hogy ezen a téren semmit sem tehetünk, illetőleg elegendő, ha saját nyájunkat védjük.

Tisztában kell lennünk azzal is, hogy az Egyház jelenlegi alakja mulandó. Az Egyház még nem tökéletes, most még megpróbáltatásának és növekedésének idejét tölti. Az ökumenikus magatartást az alakíthatja ki, aki meg van győződve, hogy az Egyház nem kész intézmény, hanem állandó reformra szorul. Nem a meglévőt kell félteni, hanem a jövő feladatát szem előtt tartani. Krisztus maga tette feladattá e folytonos megújulást (6).

Nekünk magunknak is állandóan készen kell lennünk a megtérésre. „Belső megtérés nélkül nincs igazi ökumenizmus. A szellem újdonságából, az önmegtagadásból és a szeretet szabad folyásából ered az egység utáni vágy” (7). Félre kell tehát tennünk annak hangoztatását, hogy ki miért felelős és le kell vetkőznünk az igazság bírásának önelégült nyugalomát. A benső megtéréshez tartozik az is, hogy revízió alá vesszük kifejezőmódunkat, szokásainkat, gyakorlatainkat, jogi normáinkat és keressük, nincs-e ebben valami idejétmúlt vagy valami botránkoztató. Arra kell itt gondolnunk, hogy jóhiszemű embereket szabad-e „eretneknek” vagy „szakadárnak” neveznünk és távol kell-e őket tartani olyan cselekményektől, amelyekben nem kimondottan a katolikus hit megvallása a döntő cél.

Tehát előbb a benső egyházi közösségben kell megmutatnunk, hogy nálunk a hivatalt és a küldetést a szolgálat szelleme hatja át, megvan bennünk a testvéri felelősség és istentiszteletünk megfelel a kinyilatkoztatás követelményeinek. Tudnunk kell továbbá türelmesnek lennünk és tisztelnünk kell azok szabadságát, akik saját hagyományait követik. Biztató jel, hogy a másik oldalon is tudnak így gondolkodni. A Taizé-i protestáns szerzetesi közösség priorja így ír könyvében: „Ha átéljük a szolidaritást a felekezeti közösségek sikján, lehetővé válik majd az is, hogy szolidárisak legyünk mindazokkal, akik megkapták a keresztséget. Ez jóakaratot és emelkedettséget tételez fel. Szolidárisnak lenni minden megkeresztelttel azt jelenti, hogy minden nap fegyelmezzük magunkat. Nem jár tévúton az, aki nemeslelkűségről tesz tanúságot más felekezetű megkeresztelt iránt. Ez a nyíltság nem tételezi fel, hogy elhagyunk valamit a hitünkéből. Nem áll ellentétben azzal, hogy éberen őrködünk azok fölött, akiket Isten ránk bízott” (Roger Schütz: Az egység sodrában, 41).

Az ökumenikus szellemnek tettekben is meg kell nyilvánulnia. Első kötelesség az ima az Egyház egységéért. Valamiképpen mindig gyakoroltuk ezt, de talán nem volt igazi élmény, nem végeztük odaadással. Inkább csak ünnepi aktusnak számított. Nem kívánhatjuk a nemkeresztényektől, hogy komolyan vegyenek bennünket, ha nem látják, hogy bennünk megvan az egymás megbecsülése és az áldozatos szeretet.

Az egységért való ima szülessék a szükség igazi átérzéséből s végezhetjük közösen is. Legyen az a kötelék igazi jele és kinyilvánítója. Az 1967. május 14-én kiadott utasítás szerint az ilyen közös ájtatosságot lehet ünnepélyes formában is végezni: olvasmányok, énekek, imák segítségével. Alkalom lehet a világ békéjének gondja, a közös szeretet kifejezése, a csapások elhárítása, nemzeti ünnep, hálaadás, stb.

Az egységért végzett imáktól meg kell különböztetni az istentiszteleten való részvételt. Ezt általában nem tekinthetjük úgy, mint alkalmas eszközt, hiszen pl. az eucharisztia közös ünneplése már a teljes egység kifejezése kell, hogy legyen. Ilyen értelemben mondta Athenagoras konstantinápolyi pátriárka római látogatásakor a pápával együtt tartott ökumenikus ájtatosság után: Reméljük, közel az idő, amikor az eucharisztia ünneplésében is egyek leszünk. Egyelőre egy nemkatolikus csak halálveszélyben, üldöztetésben, börtönben járulhat nálunk a szentségekhez, ha saját lelkészét nem érheti el. Más elbírálás alá esnek a még nem egyesült keleti egyházak tagjai, hiszen náluk megvan az apostoli utódlás és velünk együtt közös az eucharisztia hite. A zsinat mentesíteni akarja magát a fölösleges

„keménység” látszatától, azért úgy intézkedett, hogy a keleti hívek nálunk is kérhetik a bűnbánat szentségét, járulhatnak a szentáldozáshoz és felvehetik a betegek kenetét, ha a szükség úgy hozza magával. Hasonlóképpen a katolikus hívő is a szentségekhez járulhat a keleti templomokban, amikor nincs alkalma saját templomában eleget tenni vallási kötelességeinek (Keleti egyházak 27).

Az egységhez vezető másik út a párbeszéd. Ebben kell egymást megismernünk. A párbeszéd célja nem az, hogy a másikat a magunk nézetének megnyerjük. Előbb azt akarjuk, hogy mindkét fél vallja meg a hitét. Nekünk tudnunk kell saját hitünket megfelelő formában kinyilvánítani és kifejtetni. Ezen a téren a teológiára és az igehirdetésre is feladatok várnak. Az olasz püspöknek, Pangrazionak az indítványára a zsinat a dekrétumba beillesztette azt a jelentős mondatot: „Amikor a párbeszédben a tanítást összehasonlítjuk, nem szabad elfelejtenünk, hogy a katolikus tanításon belül is megvan az igazságoknak bizonyos rangsora, aszerint, ahogyan összefüggnek a keresztény hit alapjával” (Ökum. 11). Nem arról van szó, hogy az Egyház talán alapvető igazságokat akar felállítani s ezek alapján reméli az egységet addig is, amíg a többiekről megegyeznek. A kijelentés mögött inkább az a figyelmeztetés húzódik meg, hogy sem az igehirdetésben, sem a gyakorlati keresztény életben nem szabad a kevésbé jelentős tételeket úgy előtérbe tolni, mintha azokon nyugodnék a keresztény hit. Az ellenreformáció évszázadaiban nem egyszer előfordult, hogy sok helyen a szentek tiszteletét, a búcsúkról szóló tanítást és egyes ájtatossági gyakorlatokat annyira hangsúlyozták, hogy azok mellett szinte elhalványult a Szentháromság, a megtestesülés és a megváltás misztériuma. A hitrendszer tárgyi bemutatása szolgáltatja a legjobb közös alapot a hitegység megvalósításához.

* * *

A párbeszéd feltételezi azt is, hogy a katolikus papok és hívők legalább nagy vonalakban ismerjék a másik keresztény fél hitét, szokásait, liturgiáját. Csak így tudjuk egymás helyzetét tárgyilagosan felmérni. A papnevelésről szóló dekrétum elő is írja, hogy a növendékek tanulmányaik folyamán ismerjék meg azokat a keresztény felekezeteket, amelyekkel országukban találkozni fognak. Az egyháztörténelem előadásánál is megkívánja az ökumenikus szellem alkalmazását. A teológiai irodalomban örvendetes haladást tapasztalunk ezen a téren, mind a keleti szakadás, mind a protestantizmus okainak vizsgálatánál. A megfelelő szellemet megadta hozzá VI. Pál pápa, amikor a zsinat plénuma előtt kijelentette, hogy az Egyház hajlandó elismerni azokat a mulasztásokat, amelyek őt terhelik a keresztény közösségek elszakadásáért és bocsánatot is kér értük.

Az együttműködésnek meg kell nyilvánulnia a *gyakorlati emberi feladatok* terén is: a szegénység, nyomor, betegség, tudatlanság leküzdésében, az emberi jogok védelme terén és a béke előmozdításában. Az ilyen szociális együttműködésben a keresztények megtanulják egymást jobban megbecsülni és kivívják a kívülállók elismerését is. A katolikusok legyenek készségesek abban, hogy előmozdítsák a többi keresztények istentiszteletét. Ha azoknak nincs külön templomuk, engedjenek át nekik alkalmas helyiséget vagy akár saját templomukat is. A kórházak vezetői gondoskodjanak arról, hogy a más vallású betegek jelenlétéről lelkipásztoraik értesülést szerezzenek, a katolikus iskolákba járó növendékek pedig megkapják az oktatást saját vallásukban. Mindezt abban a meggyőződésben kell tenni, hogy a szeretet helyes gyakorlása nem áll ellentétben az igazság szolgálatával és megtalálásával.

A zsinat tanítása és intézkedése kétségtelenül határozott lépést jelent előre. Mutatja, hogy az Egyház bekapcsolódott az ökumenikus mozgalomba s nem riad vissza a további lépésektől sem. A protestánsok hiányolták, hogy a legvitatottabb kérdésre, a vegyesházasságra nem tért ki. A hallgatás azonban nem annak a jele, hogy az Egyházon belül nem érezzük a probléma súlyosságát. Számunkra azonban a házasság nemcsak jogi szerződés, hanem szentség és

felbonthatatlan életközösség. Az is biztos, hogy jobb, ha a házasfeleket a közös hit is összeköti, tehát a vegyesházasság nem eszményi megoldás. Az élet azonban magával hozza, tehát keresni kell olyan megoldást, amely eleget tesz az ökumenikus szellemnek, mentes minden lelkiismereti kényszertől s amellet tükrözi a házasság evangéliumi felfogását.

Számolni kell azzal is, hogy sokaknál az ökumenikus szellem egyelőre csak a sérelmek felsorolását jelenti. Ezt is türelemmel meg kell hallgatni, mert csak így lehet a jövő feladataival szembenézni.

Irodalom:

Villian: Vatican II et le dialogue oecumenic, Paris 1966.

A. Bea: Le chemin d'unité, Desclée 1967.

Max Thurian: Gemeinsam glauben – gemeinsam handeln, Mainz 1967.

Th. Sartory: Eine Neuinterpretation des Glaubens, Benzinger 1966.

Thils: L'eclésiologie du Vat. II. et sa portée oecumenique, Nouvelle Revue Théol. 89/1967/332.

Y. Congar: Chrétiens desunis, Paris, 1964.

O. Müller: Pflicht zur ökumenischen Arbeit, Der Seelsorger 1967, 307.

Concilium 3/1967, 4. sz. ökumenikus tanulmányok a szentségekről.

K. Rahner: Dialóg zwischen den Kirchen, Sacramentum mundi I. 874 kk.

R. Schutz: Az egység sodrában, München 1967.

A katolikus misszió

A zsinat külön határozatban beszél „az Egyház missziós tevékenységéről”. Maga a cím jelzi, hogy *az egész Egyház ügyéről és feladatáról* van szó, nem pedig egyes benne levő személyek vagy szervek vállalkozásáról. Az Egyház az üdvösség egyetemes eszköze, tehát küldetése az egész emberiséget érinti. Az Egyház „lényegében missziós intézmény” (Missziók 2) s hozzátehetjük, az is marad mindvégig A zsinati dekrétum nem különbözteti meg élesen a belső és külső missziót, de mégis inkább arról a hithirdetésről beszél, amely a nemkeresztény népekhez viszi el az evangéliumot. A misszióknak ezt a meghatározást adja: „Az a vállalkozás, amellyel az evangéliumnak az Egyháztól küldött követői az egész világra szétmennek és célul tűzik ki, hogy olyan népek vagy csoportok között hirdessék az evangéliumot és hozzák létre az egyházi szervezetet, amelyek még nem hisznek Krisztusban” (6). Ebből a tevékenységből kell mindenütt a földön „jól megalapozott rész-egyházaknak” keletkezniük, amelyek aztán megérnek arra, hogy teljesen „bennszülött egyházzá” váljanak. A bennszülött papsággal rendelkező nép sajátos hagyományait magukba olvasztó új egyházmegyék aztán hozzájárulnak az egyetemes Egyház lelki javához.

Az Egyház missziós küldetésének alapja a Szentháromság örök tervén nyugvó üdvrend. Az Atya elküldte a Fiút és a Fiúval együtt kiárasztotta a Szentlelket, hogy az embereket bevonja saját isteni életközösségébe. Ezt a kegyelmi átalakítást nemcsak mint belső lelki folyamatot akarta megvalósítani, hanem érzékelhető módon belépett az emberiség történelmébe. A megtestesült Fiú szóval és tettel kinyilvánította jövetelének célját: „Az Úr lelke rajtam: ő kent föl engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Ő küldött engem, hogy gyógyítsam a megtört szívűeket, szabadulást hirdessek a foglyoknak és megvilágosodást a vakoknak” (Lk 4,18). „Az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse, ami elveszett” (Lk 19,10). Mivel mindig lesznek, akik az élet terhét hordozzák, akik vigasztalásra szorulnak, akiket a kárhozat veszélye fenyeget, azért Krisztus saját küldetését ráruházta Egyházára. Apostolokat választott ki, átadta nekik hatalmát és megbízta őket, hogy hirdessék az evangéliumot az egész világon.

A zsinati dekrétum hangsúlyozza, hogy Krisztus az Egyházat, mint az üdvösség egyetemes szentségét, feltámadása és mennybemenetele között alapította. Így világosabban kitűnik, hogy az Egyház az ő küldetésének folytatója, és hogy a missziós feladat az Egyház lényegéből folyik, nem csupán Krisztus eme szavaiból: „Menjetek az egész világra és hirdessétek az evangéliumot”. A Szentlélek a hatékonyságot adta meg a küldetéshez. „Kétségtelen, hogy a Szentlélek Krisztus megdicsőülése előtt is működött a világban. Pünkösöd ünnepén azonban leszállt az apostolokra, hogy mindig velük maradjon (vö. Jn 14, 16). A nyilvánosság előtt ekkor vált ismertté az Egyház, egyben megkezdődött az evangélium hirdetése a pogányok között is. Végül a Szentlélek előre jelezte a népeknek az egyetemes hitben való egyesülését, aminek az Újszövetségben az Egyház által kell megvalósulnia. Az Egyház az, amely minden nyelven beszél, a szeretetben minden nyelvet megért és befogad, s így legyőzi a bábeli nyelvzavart” (4).

A missziós küldetés először az apostoli kollégium előtt hangzott el, tehát elsősorban ennek a testületnek az utódát, *a pápát és a püspökök kollégiumát* terheli, de úgy, ahogy ők az egész Egyház vezetői, tehát a papság és a hívek támogatásával. Annak is tudatában vagyunk, hogy Krisztus nem szűnik meg ezt a feladatot ébrentartani az Egyházban: „Ő kapcsolja egybe és tartja össze az egész testet a különböző ízek segítségével és minden tag arányos együttműködésével. Így növekszik a test és építi föl magát a szeretetben” (Ef 4,16). A küldetés belső tartalma és külső formája szerint kell, hogy Krisztusra emlékeztessen. Az Egyház köteles Krisztus útján járni, vagyis a szegénység, engedelmesség, szolgálat és a

halálig menő önfeláldozás útján, amely nála a feltámadás győzelmével végződött. Hasonló remény éltette az apostolokat is, akik sok küzdelemben és szenvedésben kiegészítették, ami híja volt Krisztus szenvedésének az ő teste, az Egyház javára; vö. Kol 1,24” (5).

A missziós feladatot azért sem lehet az egész Egyház életétől külön választani, mert a hit terjesztése nemcsak egy eszmének vagy tanításnak továbbadása. Isten országának terjesztéséről van szó, vagyis annak a kegyelmi valóságnak a kiépítéséről, ami Jézus Krisztussal megjelent a földön. Benne van az evangéliumi tanítás és a megváltás kegyelmi misztériuma. Főntebb láttuk, hogy a dekrétum a missziót így határozza meg: az evangélium hirdetése azok között, akik még nem hisznek és az egyházi szervezet kialakítása. Hiszen Isten országa teljes valóságban ott van jelen, ahol az emberek elfogadják Krisztus evangéliumát, megvalósítják az Isten- és emberszeretet parancsát és az Egyház hierarchikus rendezettségében végzik az istentiszteletet.

* * *

Manapság számolni kell azzal, hogy a hit terjesztői a nemkeresztény népeknél esetleg már szervezett vallással, társadalommal és állami berendezkedéssel találkoznak. Lehet náluk hagyományos nemzeti öntudat, sajátos kultúra s eltöltheti őket valamilyen előítélet a „fehér ember vallása iránt”. Ha arra gondolunk, hogy a nagy újkori felfedezések után a színes népek egyszerre ismerték meg a gyarmatosító európai embert és nyomában a keresztény hithirdetőt, akkor nem is csodálkozhatunk *az előítéleten*. Másoknál, mint pl. afrikai és kisázsiai mohamedán népeknél az évszázadokig tartó háborúskodás élezte ki a vallási ellentétet is. Ilyenekre gondol a zsinati határozat, amikor megjegyzi, hogy egyes helyeken nem lehet az evangélium közvetlen hirdetését megkezdeni. Ilyen esetekben a misszionáriusok türelemmel, okossággal és bizalommal arra törekedjenek, hogy „legalább Jézus Krisztus jóságáról és szeretetéről tanúskodjanak s őt bizonyos értelemben megjelenítsék” (6). A megértő és szolgálatkész viselkedés egyedül alkalmas arra, hogy az előítéleteket megszüntesse és a kereszténység felsőbbrendűségét, isteni eredetét szemléltesse.

Hasonló körülményt kell tanúsítani az egészen kezdetleges kultúrfokon álló néptörzsekkel szemben. Szomorú tapasztalat igazolja, hogy amikor a keresztény vallások követői a vallással együtt hagyományos életmódjukból is kiemelték, az rendszerint helyrehozhatatlan törést okozott náluk. Nem tudtak alkalmazkodni a kultúra és civilizáció követelményeihez s a kihalás veszélye lépett fel náluk. A türelem és okosság követelményei ezen a téren is helyénvalók.

Egyes európai és amerikai protestáns egyházakban a háború után alakult missziós szervezetek az Egyházak Világtanácsának mintájára (1948) létrehozták a Nemzetközi Missziótanácsot, amely az afrikai és délázsiai „Ifjú Egyházak” problémáit igyekezett összhangba hozni. Már itt felmerült a kívánság, hogy a missziós területeken kerüljenek el mindenféle rivalitást, hiszen az a bennszülötteket csak megzavarja a hitben. Most a zsinati dekrétum is megkívánja, hogy a hit hirdetői az ökumenizmus szellemében járjanak el. A keresztények ellentétei csak akadályozzák az evangélium hirdetését. A tanúságtételnek egyöntetűnek kell lennie. Amíg ez teljesen meg nem valósulhat, legalább egymás értékeit ismerjék el, emeljék ki és mutassák meg az egységet a szeretetben.

A missziós feladattal foglalkozó zsinat nem térhetett ki egy másik elvi kérdés elől sem, hogyan függ össze egymással Isten egyetemes üdvözítő akarata és az Egyháznak, mint az „üdvösség szentségének” a léte? Hogyan állnak az üdvösség szempontjából azok, *akikhez még nem jutott el az evangélium*? Egy gyakorlati határozat nem adhat bővebb teológiai magyarázatot, csak utal arra, hogy Isten az üdvösséget a hit, a keresztség és az Egyház szükségességébe foglalta bele, azonban gondoskodik azokról is, akik mindezt saját hibájukon kívül nem ismerik: „Jóllehet Isten azokat az embereket is, akik saját hibájukon kívül nem

jutottak el az evangélium világosságára, el tudja vezetni a hitre olyan módon, amit csak ő ismer, hiszen hit nélkül lehetetlen Istennek tetszeni (Zsid 11,6), az Egyházat mégis terheli az evangélium hirdetésének feladata (1Kor 9,16), és meg is van hozzá a joga”. Isten egyetemes üdvözítő terve alapján tehát minden okunk megvan arra, hogy optimista módon gondolkozzunk azoknak az üdvösségéről is, akik soha nem hallottak a kinyilatkoztatásról, hiszen Isten a kegyelmével bensőleg éri el őket és lelkiismeretüket vezetni tudja. Ő azonban különleges üdvrendet is alapított az Egyházban, s ennek a feladata, hogy mint kovász átítassa az egész emberiséget. A benső lelkiismereti tapogatózást föl kell váltania a teljes világosságnak és a kegyelem eszközeit szét kell vinni az egész emberiségbe, hogy mindenki bizonyosságot szerezhessen a bűnök bocsánatának és a lelki megszentelődésnek lehetőségéről.

Ezenkívül az Egyház missziós tevékenysége a természetes emberi élet kibontakozását is elősegíti, amennyiben megmagyarázza az élet értelmét, az ember hivatását, s a fajok és nemzetek korlátjain túl is táplálja a testvéri összetartozást és az egymás közti békét. Ezért az Egyház sehol sem érezheti magát idegennek. Az ember és a világ azonban nemcsak Isten áldásának, hanem a bűnnek a jegyét is hordozza s állandóan rászorul arra, hogy megtérjen. Ezért a missziós munka ellentmondásba ütközik. A Krisztus melletti tanúságtétel áldozatot és bátorságot követel. Az Egyház a Krisztus mennybemenetelét és második eljövételét kitöltő történeti időben köteles kinyilvánítani Isten üdvözítő tervét és abba bevonni az embereket. Ahol a vallásokban és a kultúrában Isten jelenlétének elrejtett jeleivel találkozunk, azokat igyekszik megszabadítani a tévedéstől és büntől, s ami jót az emberek érzületében, szokásaiban vagy szertartásaiban talál, azt kiemeli és tökéletesíti. Így vezeti az Isten népét arra a végső tökéletességre, ami „mint Krisztus teljességének mértéke” (Ef 4,13), a másvilág beteljesedésében vár reá (9).

* * *

A külső missziós tevékenység XV. Gergely pápa óta (1622) a Hitterjesztés Kongregációjának irányítása alatt állott. Az gyakorolta a felügyeletet és adott utasításokat. Ez az első eset, hogy egyetemes zsinat szabályozza a gyakorlati munkát. Azért megállapításai különös jelentőséggel bírnak.

Mire vállalkozik tulajdonképpen az Egyház? Az emberiségnek még ma is nagyobbik részét azok teszik ki, akikhez az evangélium vagy egyáltalán nem, vagy csak töredékesen jutott el. A zsinat nem azt mondja, hogy ezeket is az Egyház tagjaivá kell tenni, hanem csak azt, hogy „az Egyháznak minden nép között gyökeret kell vernie, mert csak így tudja az üdvösséget és az Istentől eredő életet minden embernek felajánlani. A beilleszkedésnek úgy kell történnie, mint ahogy Krisztus az emberré levésben a magáénak vallotta azt a konkrét társadalmi és szociális környezetet, amelyben élt” (10).

Az Egyház az egyes népek között azon tagjai által van jelen, akiket oda küld vagy akik ahhoz a néphez tartoznak. Az ő kötelességük, hogy Krisztusról tanúságot tegyenek. A keresztségben és a bérmálásban megkapják hozzá a kegyelmi megerősítést. Tanúságtételük akkor hatékony, ha népük tagjait figyelemmel és szeretettel veszik körül, ha kivesszük részüket népük társadalmi és kulturális problémáiból. Az idegenből jött hithirdetőkre is vonatkozik a kijelentés, hogy „úgy tekintsék magukat, mint akik tagjai lettek ennek a népcsoportnak”. Ismerjék annak történelmét, szokásait, hagyományait. Vegyék észre azokat a mélyreható változásokat is, amelyek ezeknél a népeknél kibontakoznak. Vigyázzanak arra, hogy a mai ember a tudományos és technikai változások közepette se idegenedjék el a vallási dolgoktól, hanem annál inkább tanulja meg keresni az igazságot és szeretetet, amit Isten kinyilatkoztatott. Krisztus belelátott az emberek szívébe és igazi párbeszéddel vezette őket az isteni világosságra. Az ő tanítványainak is ilyen szellemtől áthatva kell az emberek között forgolódniuk, őszinte és türelmes párbeszédben ismerjék meg mindazt a szellemi

gazdagságot, amit Isten az egyes népek között szétosztott, s igyekezzenek azt az evangélium fényével megvilágítani és Isten országának hordozójává tenni (11).

A *keresztények jelenlétét* a többi ember között ugyanaz a szeretet jellemezze, amivel Isten szeretett minket. A keresztény szeretet mindenkit átölel faji, társadalmi, kulturális és vallási különbség nélkül, s nem is várhat érte semmi hálát vagy köszönetet. Ingyenes és előzetes jóakarattal kell mindenki felé fordulnia. Részt akar venni embertársai örömeiben és bánatában s együtt akarja velük az élet küzdelmeit átszenvedni. Akik viszont a békét keresik, azoknak igyekszik az evangélium békéjét nyújtani. A zsinat külön kívánja, hogy a keresztények az elmaradott és fejlődésben levő népek társadalmi és gazdasági felemeléséből is kivegyék részüket. Az Egyház az embereknek akar szolgálni, különösen azzal, hogy részt vesz az ifjúság nevelésében, szakképzésében, a tudatlanság, betegség, nyomor leküzdésében és a béke megerősítésében. A missziós területek keresztényei működjenek együtt minden olyan üdvös kezdeményezésben, amelyek magán vagy nyilvános intézményektől, kormányoktól, vagy nemzetközi szervektől indulnak ki. „Az Egyház azonban semmiképpen sem akar az államvezetés evilági ügyeibe beleszólni. Nem kíván magának más jogot, mint Isten segítségével szeretetben és őszinte szolgálatkészségben az embereknek szolgálni” (12). Az Egyház meg van győződve, hogy ahol tagjai nem is tudják közvetlenül Krisztust hirdetni, az igazságnak, szeretetnek és az erkölcsi elveknek a képviselőjével már előkészítik az utat a hit számára.

Ahol azonban a misszionáriusok az evangéliumot hirdetik, ne csak a múlttal való szakítást hangsúlyozzák, hanem a megtérésnek, az *Isten felismerésének örömeit* is. Egyébként kötelesek a vallásszabadság elvét követni. Senkit ne kényszerítsenek és csalogassanak tisztességtelen eszközökkel. A megtérőktől pedig kérjék számon elhatározásuk motívumait és ha szükséges, tisztítsák meg azokat minden önző vagy téves vonástól. A hitújoncoknak, a katekumeneknek az oktatására hosszabb időt kell szentelni s fel kell újítani számukra az ősegyház nagybőjti és húsvéti liturgiáját. Sőt amennyiben ők már elhatározásuk révén az Egyházhoz tartoznak, a jogi helyzetüket is tisztázni kell. Kétségtelen, hogy a hitújoncok bevonása a liturgikus közösségbe sok élményt adhat, és egyben elmélyítik bennük a hitet.

A legközelebbi cél az, hogy a fiatal egyházak minél előbb teljes érettségre és önállóságra jussanak. Ezért azonnal meg kell kezdeni a bennszülött papság és a világi apostolok nevelését. Ők tudják igazán népük kulturális és társadalmi hagyományait is beépíteni a vallási életbe s ezáltal az Egyházat otthonossá tenni. A világegyház életébe legjobban azáltal lehet őket bekapcsolni, ha a bennszülött papok közül egyesek külföldön kapnak kiképzést vagy legalább továbbtanulási lehetőséget. Hiszen az ifjú egyházak vezetőinek is szükségük van arra, hogy világnézeti párbeszédet folytassanak mindazokkal az irányzatokkal, amelyek népükben megtalálhatók. A diakonátus intézményének állandósítása és a színes népek életmódjának megfelelő új szerzetesrendek alapítása is alkalmas eszköz lehet a vallási élet megszilárdításához. Mindezek fölött természetesen állandóan ápolni kell a kapcsolatot az egyetemes Egyházzal. A zsinat ehhez meg is teremtette az alapot a püspöki kollegialitás kimondásával. A missziós területek püspökei is teljes jogon részt vesznek az egyetemes Egyház kormányzásában.

A népek sajátos hagyományai és társadalmi berendezkedése miatt előfordulnak esetek, hogy az emberek egy-egy csoportja nem vehet részt az Egyház életében. Ezekről addig is külön gondoskodni kell, amíg az összes hívők egy közösségbe tömörülhetnek (20). A dekrétum itt valószínűleg olyasmire gondol, mint a kasztok rideg elzárkózása egymástól. Mint kényszermegoldást eddig is alkalmazták, hogy pl. a páriákból lett keresztényeket külön papok gondozták.

Nemcsak a missziós területekre, hanem minden vidékre vonatkozik a következő megjegyzés: „Az Egyház addig igazában nincs megalapozva, nem éli teljes életét és szerepel

Krisztus jeleként az emberek között, amíg ki nem alakul a tudatos világi hívők rendje, amely együtt él és dolgozik a hierarchiával” (21).

Hasonló hordereje van annak a megjegyzésnek is, hogy minden nagy társadalmi és kulturális egység szellemét, hagyományait, filozófiáját és vallási örökségét alapos teológiai megfontolással át kell gondolni és megvizsgálni, hogyan lehet azon a területen a kinyilatkoztatott igazságot gyümölcsözően hirdetni és mit lehet az ottani életfelfogásból, szellemből és társadalmi formákból a keresztény szellemisséggel összeegyeztetni. Ez adja meg a mélyebb alkalmazkodás lehetőségét, amely mentes mind a szinkretizmustól, mind a partikularizmustól (22). Ez a fáradozás kétségtelenül elejét veszi az olyan melléfogásoknak, mint amilyeneket a 17. és 18. században Indiában és Kínában az úgynevezett rítus-vitákban elkövettek.

* * *

Magától értetődő, hogy az előírások megvalósítása a misszionáriusok *nevelésétől és megfelelő irányításától* függ. A dekrétum itt is megadja a főbb utasításokat. A múlthoz viszonyítva a legnagyobb lépés a Hitterjesztés Kongregációjának újjászervezése. A zsinat kívánja, hogy az évenként összeülő püspöki szinódus különleges figyelmet szenteljen a hitterjesztés ügyének, s ezzel is juttassa kifejezésre a püspöki kollegialitást. A római kongregációba a világ különböző részeiről kell püspököket delegálni, s azoknak ott valódi szavazati joga legyen. Így kétségtelenül dinamikusabbá válik a vezetés, új meglátások kaphatnak helyet s megszűnik az a veszély, hogy egy hivatal a régi ügymenet fenntartásával saját fontosságát nyomatékozza. A missziókban az ökumenikus szellemet azáltal is éleszteni kell, hogy a Hitterjesztés Kongregációja együtt működik a Keresztények Egységének Titkárságával, ezen keresztül pedig érintkezést tarthat fenn az Egyházak Világtanácsával.

Biztos, hogy az Egyház missziós tevékenysége a világ végéig tartó erőfeszítés marad. A földön ezt a művet nem lehet befejezni. Mivel a hit elfogadásának feltétele bizonyára minden embernél más, azért az ilyen rendelkezés csak általános elveket szögezhet le és a gyakorlatban is csak az alapvető intézkedéseket teheti meg. Kétségtelenül szükség van olyan papok kiképzésére, akik szívesen mennek a töretlen ugar felszántására. Annak is megvan a jelentősége, amit már XII. Pius hangoztatott, hogy a püspökök hosszabb-rövidebb időre egyházmegyei szolgálatban levő papokat is küldjenek kísérettel a missziókba. Ez a tapasztalatok kicserélését jelenti és egyben ébrentartja mindenütt a felelősséget az evangélium terjesztéséért.

Sokaknak feltűnt, hogy a dekrétum nem beszél azokhoz, akik már beálltak a missziós munkába és hordozzák feladatuk terhét. Ha közvetlenül nem is teszi meg, de amikor érezteti, hogy munkájukat az egész Egyház imájával, szeretetével és anyagi támogatásával akarja előbbre vinni, ezzel mégis reményt önt beléjük és kitartásra ösztönzi őket.

Irodalom:

J. Schütte: Mission nach dem Konzil, Mainz 1967.

A. Rétif: Un nouvel avenir pour les missions, Paris 1966.

Richardson: Revolution in missionary Thinking, New York 1966.

E. Hillmann: Die Hauptaufgabe der Mission, Concilium 2(1966) 159 kk.

Guillou: Die Mission als ekklesiologische Thematik, Concilium 2(1966)194 kk.

Schlette: Akkomodation, Sakramentum mundi I. 55–60.

A teológia a zsinat után

Már a zsinat bejelentése és a napirenden lévő témák megvitatása fellendítette a teológiai irodalmat. A teológia szükségszerű kísérője az egyházi életnek. Hiszen minden vallási kérdést, minden állásfoglalást a kinyilatkoztatás világánál kell tisztázni. Az Egyház nem indulhat filozófiai áramlatok vagy korszerű emberi nézetek után. Viszont ezek sok olyan kérdést vehetnek fel, amelyek eddig nem szerepeltek a vallási életben. Ahogy bővül az élet általános szellemi tartalma, úgy gazdagszik a teológia problémaköre is. Legalább is elméletileg ez a helyzet. A gyakorlati megvalósításhoz természetesen szakszerű teológusok kellenek, akik meglátják az összefüggéseket és megkísérik a megoldásokat.

A zsinat *különleges utasításokat* is adott a teológusoknak. Megkívánta, hogy a többi keresztény felekezet teológusaival együttműködve keressék a megoldást azokban a tételekben, amelyek elválasztanak bennünket (Ökumenizmus 11). A papok kötelesek olyan jártasságot szerezni a teológiában, hogy a mai kor emberével is állandó párbeszédben lehessenek a lét nagy kérdéséről, illetőleg, hogy a kinyilatkoztatott tanítást megfelelően közvetíthessék mindenkinek (Papság 19). Evégből újjá kell szervezni a teológiai oktatást a szemináriumokban és az egyetemi karokon. Jobban össze kell hangolni a filozófiai és teológiai oktatást, ami magával hozza a „mindig érvényes filozófiai örökség megtartását” és mindannak átvételét, ami a modern bölcséletben pozitív érték. Tehát nincs szó az arisztoteleszi-szenttamási filozófia kizárólagos érvényéről. Követeli azt is, hogy a skolasztikus oktatás analitikus módszere helyett – ami főleg az egyházi döntések elemzéséből állt, – összefüggő képet kell adni az üdvösség történetének misztériumairól. Ezért a teológiai oktatás „lelke” a Szentírás tanulmányozása. Természetesen a hagyomány és a dogmatörténet bevonásával. Arra kell törekedni, hogy akik teológiát tanulnak, azok a kinyilatkoztatott misztériumokat meglássák az Egyház életében és liturgiájában, mint hatékony tényezőket, továbbá, hogy a kinyilatkoztatásban a mai ember kérdéseire keressenek feleletet, s az igehirdetésben is ezt a módszert alkalmazzák (Papnevelés 16).

A missziós területeken a teológiai oktatást be kell állítani az illető földrész kultúrkörébe, mert csak így segítheti a papságot az igehirdetésben és az embereket a hitben (Missziók 22). A modern haladásnak és az ökumenikus szellemnek megfelelően nagyobb szabadságot kell biztosítani a kutatásban (Ökumenizmus 4), sőt buzdítani kell a teológusokat, hogy ne ijedjenek meg az új kérdések felvetésétől vagy az új megoldások keresésétől sem. A végső döntést ugyan a tanítóhivatal adja meg, de az sem nélkülözheti a teológusok előzetes munkáját. Evégből természetesen szükséges, hogy a teológusok figyelembe vegyék a világi tudományok eredményeit, módszereit, s megfelelő módon hangolják össze kutatásaikat (Egyház és világ 62). Példának elég felhozni a családtervezés vagy a szociális igazságosság kérdését, s látjuk, hogy ezeket tisztán a hagyományos teológiai módszerrel nem oldhatjuk meg. Szükségünk van a világi tudományok segítségére. A zsinat külön nyomatékkal követelte még az ateizmusnak, mint társadalmi jelenségnek a tanulmányozását, hiszen ez sem választható el az antropológia, a lélektan, a bölcsélet és a szociológia kérdéseitől (Egyház és világ 19).

* * *

A teológia szó szerint Istenről szóló tudományt jelent. A bölcséletben is beszélünk Istenről, de csak úgy, ahogy a teremtett világból kiolvassuk létét és sajátosságait. A teológiában ellenben úgy tárgyalunk Istenről, ahogy őt a kinyilatkoztatásból megismerjük: beszélt magáról és közléseit természetfölötti bizonyítékokkal hihetővé tette. A teológia nem csupán

hit, hanem a hitnek tudományos értelmezése. A hitben tárgyilag megtalálható az Isten szava, annak hallgatása, elfogadása és külső megváltása. A teológiában ezekhez járul a reflexió, mégpedig a kritikai módszerrel dolgozó reflexió. A kritikát ne úgy értsük, mintha tárgyról, a természetfölötti misztériumról kimerítő magyarázatot akarna adni. Az ilyen racionalizmus eltüntetné a hitet, és az emberi gondolkodást tenné meg a kinyilatkoztatás mértékének. A teológiában a kritikai reflexió a hitből indul ki s azt továbbra is megtartja. A misztériumot kizárólag a kinyilatkoztató Isten tekintélye miatt fogadja el, de igyekszik közelebről vizsgálni. Keresi, mi érthető benne, mi múlja felül az ész képességeit, milyen összefüggésben van más hittitokkal, mit nyújt nekem és mit kíván tőlem. A teológiában tehát megismerjük a háromszemélyű egy Isten üdvöt hozó kinyilatkoztatását, amely végbement Jézus Krisztusban és folytatódik az Egyházban, Krisztus misztikus testében.

Az emberek üdvössége az Isten országának keretében valósul meg, ez pedig a történelemben bontakozik ki, bár végleges alakját a történelem keretein kívül, a másvilágon éri el. Az apostoli igehirdetés így fogalmazza meg Istennek a világ felé való fordulását: „Azelőtt az Isten a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban Fián keresztül beszélt hozzánk: őt rendelte a mindenség örökösévé, hiszen a világot is általa teremtette” (Zsid 1,1-2). Tehát a teremtés és a prófétai kinyilatkoztatás mind csak előkészítése volt annak, hogy létrejöjjön a természetfölötti kapcsolat az Isten és ember között. A földi lét értelme végső fokon az, hogy történelmi, erkölcsi és kegyelmi fejlődésben kibontakozzék Isten országa Krisztus fősége alatt. Krisztus megjelenése azért végső idő és az idő teljessége, mert általa és benne a világ megkapta a teljes ráirányulást a természetfölötti célra. Az Atya „akarátának titka” az az elhatározás, hogy Krisztusban, mint főben összefoglaljon mindent, ami az égben és a földön van (Ef 1,10).

A teológia feladata tehát az, hogy végiggondolja Isten szavát a prófétai üzenettől az emberré lett Igéig. Úgy, ahogy az isteni szó elérte teljességét és ahogy a történelemben az Isten országának kovásza lett. Hiszen nem tagadható, hogy a kinyilatkoztatás, Jézus Krisztus, az Egyház, a hit és a kegyelem minden természetfölöttisége mellett is, történelmi tényezővé vált. Az Istenről szóló tanításnak elsősorban azt kell hangoztatnia, hogyan nyilatkozott meg Isten az emberi történelemben. Vagyis a teológia csak úgy juthat teljességre, csak úgy nyújthat hitrendszerrel, ha *az üdvösség történetét elemzi*.

Isten a kinyilatkoztatásban nemcsak tanít, hanem cselekszik: jeleket ad, célokat valósít, az embert mint szabad akaratú lényt maga felé irányítja. A kinyilatkoztatás tehát szó és tett egyszerre. Isten mint élő valóság mutatkozik meg, ezért a Szentírásban és a hagyományban nem elég az egyes teológiai tételek bizonyítására vonatkozó mondatok sorozatát látni, hanem azt az Istent kell keresni, aki üdvösséget készített népének. Vagyis minden részletet az egésznek a fényében kell tárgyalni.

* * *

Az üdvtörténetre alapozott teológia jellemző sajátysága az, hogy *Krisztus áll a középpontjában*. Nem a teocentrikus felfogás háttérbeszorítása ez, hanem pontosabb, a Szentírásnak jobban megfelelő megfogalmazása. Hiszen mi abban az Istenben hiszünk, aki Krisztusban kinyilatkoztatta magát. Aki őt látta, az Atyát látta (Jn 14,9), hatalma, szentsége, irgalma, bölcsessége mind az Isten sajátosságait tükrözték. De egyben ő a központja az emberről és a világról szóló közléseknek is, hiszen az Atya mindent általa, érte és benne teremtett (Kol 1,16). A teremtés és az üdvrend hozzá van mérve Krisztushoz. A teremtés-tanban nem elégedhetünk meg a szavak metafizikai jelentésének körülírásával. A teremtés célja nem egyszerűen a Teremtő dicsősége, hanem az a dicsőség, amit az Atya megkap az idők végén, amikor Krisztus fősége alatt kialakul a létezők természetfeletti hierarchiája (Ef 1,10). Teilhard de Chardin nyelvén szólva a Teremtő dicsősége az, hogy a világban kialakul a

misztikus Krisztus. Ilyen összefüggésben kell beszélnünk az anyagról és szellemről, a fejlődés értelméről, az ember egyéni és közösségi természetéről, szabad akaratáról, alkotó tevékenységéről, az angyalok szerepéről, az eredeti bűnről s a természet és kegyelem viszonyáról.

Krisztus misztériumát csak felületesen érintjük azzal a megállapítással, hogy Isten őbenne nyilatkoztatta ki magát. A hangsúly azon van, hogy emberi alakjában és életében nyilatkoztatta ki magát. Nála minden emberi problémát az isteni én hordozott, vagyis az isteni személy élte az emberi életet. Ezért a Krisztusról szóló tanításnak és vele együtt az egész teológiának megvannak az antropológiai jegyei. Krisztus emberi természete a mi megváltásunknak, megdicsőülésünknek és az egész világ kegyelmi fölemelésének ősmintája. Őbenne az emberi természet hazatalált az Istennél, a lét teljességénél, ezért belőle olvashatjuk ki a kegyelmi kibontakozás lehetőségeit. A külső természet és a kegyelmi üdvrend az emberért van: „Minden a tiétek... a jelenvalók és az eljövendők. Ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené (az Atyáé)” (1Kor 3,22). A teológiának arra is legyen gondja, hogy az evangéliumnak, az örömhírnek a kifejtése szárnyakat adjon az emberi szellemnek. Az Ige megtestesülése arra vall, hogy embernek lenni nagy dolog: sorsunkat, személyes kibontakozásunkat csak az örökkévalóság távlataiban lehet felmérni. Ez a gondolat elszíntelenedik ott, ahol a megtestesülést úgy állítják be, mintha Isten csak végső kényszer hatása alatt vállalta volna az emberrélevést és megváltást, hogy megmentse azt, ami menthető. Pedig a krisztológia alaptétele az, hogy a Logos örök elhatározással a gyarló ember oldalára állt, ezért lett hasonló hozzánk mindenben, a bűnt kivéve (Zsid 4,15). Ezzel emelt fel bennünket a fogadott fiúság magaslatára.

Krisztus központiségének gondolata a hiten kívül áthatja a keresztény *erkölcsi felelősséget is*. A morálteológia az erkölcsi felelősség kérdésében végeredményben abból indul ki, hogy Isten Krisztusban egyszer s mindenkorra felkarolta az embert. A megtestesülés és a megváltás új fényt vetett az emberi természetre és új erőket, lehetőségeket biztosított számára. A keresztény erkölcs az istengyermekség életformája, amit Pál apostol így fejez ki: meghaltunk a bűnnek, élünk Istennek (vö. Róm 6,11). A követelmény az üdvösség ígéretere, illetőleg az istengyermeki meghívásra támaszkodik. Az emberi problémákat Jézus Krisztus szellemében és abból a hitből kell megoldani, hogy az ő feltámadásának ereje mint kegyelem bennünk működik. Ugyanakkor a teremtés hittétele alapján elismerjük a földi valóságok önálló értékét is. Az erkölcsi tanítás közvetlen célja az, hogy a hívő ember saját természetes kegyelmi állapotából kiindulva teljes felelősséggel lássa a kérdéseket és keresse a helyes utat.

A világ felé való tekintés következik abból, hogy a teológia az élő embernek közvetíti a kinyilatkoztatást. Nem maradhat elszavalt monológ, hanem párbeszéddé kell válnia a mai emberrel. Tudnia kell kérdezni, tanítani, utat mutatni, szolgálni. A teológiát a mai Egyházban kell művelnünk. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy az elvont emberi természet sajátosságaira hivatkozunk, vagy régi tévtanokkal vitázunk. Az Isten országa konkrét történelmi helyzetekben valósul, azért figyelembe kell vennünk mindazokat a problémákat, amelyeket az élet felvet. Az ősminta itt is Krisztus alakja, akiben az Isten emberré lett, hogy emberi módon nyilatkoztassa ki magát. A megváltást belülről és alulról akarta megoldani, nem az égi dicsőségből. Nem felülről nyilatkozott, hanem magára vette az élet minden terhét. Az Egyház teológiája így marad mindvégig *theologia crucis*, a kereszt teológiája. A földi élet tartozéka és vezetője kell, hogy legyen, mert csak így segíti az üdvtörténet kibontakozását. Azt kell hirdetni, hogy Isten beavatkozásaival ezt a világot mindörökké fölemelte a természetfölötti rendbe és maga felé irányította, mint cél felé. Az ilyen teológia nem fecséreli el erejét meddő iskolai vitákban.

* * *

Az igazi hittudósok sohasem értelmezték a teológiát úgy, mint a tanítóhivatal döntéseinek magyarázóját, hanem mindig igazi kutatóknak érezték magukat, akik vívódnak az élet és a kinyilatkoztatás kérdéseivel. Most a zsinat szelleméből ez a feladat még jobban kiviláglik. A teológiának is hordoznia kell a *történelem terhét*, hiszen követi az Egyház bontakozó életét. Fejlődése nem képzelhető el zökkenéstől mentes, mechanikus emelkedés módjára. Minden korban párbeszédbe kell ereszkednie a történelmi helyzettel. Az emberről pedig a hitben sem lehet végleges teoretikus tanítást adni, mert mint történelmi lény, állandó bontakozásban van. Mennyi új kérdést vet fel pl. a csoda lehetősége vagy megismerhetősége a modern természettudomány alapján. Mennyi új szempontra kell kitérni a hittel kapcsolatban, ha figyelembe vesszük az ateizmus sokféle okát és megnyilvánulását. A zsinat kiszélesítette a teológia problémakörét az üdvösség lehetőségével kapcsolatban olyanoknál is, akik nem jutottak el Isten megismeréséig. Ez azt jelenti, hogy még sok mindent el lehet mondani a természetes és természetfölötti rend kapcsolatáról vagy az általános és egyházi üdvrend viszonyáról.

A zsinat levonta a következtetést abból, hogy az Egyház tévedhetetlensége csak a kinyilatkoztatáson alapuló egyetemes hitre és erkölcsre vonatkozik. Az egyes fegyelmi és kormányzati intézkedéseket azonban körülveszi az emberi gyarlóság. Ha pedig a tévedés az egész emberi élet kísérője, akkor a teológiáé is. Művelőinek korlátoltsága, egyoldalúsága, hiúsága, unalmassága tükröződhet az egész irányzaton. Megelégedhet formai megoldással s nem merül bele a probléma boncolgatásába. Könnyen kijelentheti, hogy ellentmondás van ott, ahol nagyobb megértéssel és utánjárással szintézist alkothatna. Vagy az ellenfél téves nézete mögött nem látja meg az igazi keresést és kínlódást. Elfelejtetheti, hogy az igazságról való beszéd nem okvetlenül a szeretet megnyilvánulása is, pedig annak kell lennie. Másrészt előfordulhat, hogy az emberi véleményt hozzákapcsolják a Szentírásnak vagy egy-egy dogmának az értelmezéséhez. A kinyilatkoztatás körülhatárolása nem is olyan egyszerű feladat. Gondoljunk csak arra, mennyire nem könnyű kifejtetni pl. a Szentírás sugalmazottságának és tévedhetetlenségének pontos értelmét. A teológiának tehát szerénységre és óvatosságra is szüksége van. A zsinat felhívta a figyelmet arra, hogy az ún. hivatalos tanítás értékelésében is különbséget kell tennünk. Tévedhetetlen tanításnak csak azt kell mondani, amit a pápa és a földkerekség püspökei „A hit és erkölcs dolgában végérvényesen kötelezőnek tekintenek” (Egyház 25). Kétségtelen, hogy a többi útmutatást is hittel és engedelmességgel kell fogadni, de a teológia nem hagyhatja abba a további kutatást. Így elejét veszi annak, hogy illetékesnek mondja magát esetleg olyan dolgokban, amelyek a tudományhoz és nem a hithez tartoznak.

Mindez az óvatosság következik abból, hogy a teológia művelői is emberek. Az Egyház tanításának forrása azonban nem a teológia, hanem a kinyilatkoztatás, azért az Egyház úgy tekinti magát, mint a vallási igazság történelmi hordozója, s Isten ígérete és kegyelmi segítsége miatt ebből a szerepéből nem eshet ki. Amit „világnak” nevezünk, az nem kapott ilyen ígéretet és biztosítékot, tehát az isteni igazságot csak az Egyházon keresztül kaphatja meg.

Mivel a zsinat kifejezetten hangoztatta, hogy az Egyház az egész emberiség problémáival foglalkozni akar, s természetfölötti szempontból magát az üdvösség egyetemes eszközének tekinti, azért szükség van arra, hogy az egyházi tudományosság sem tárgyban, sem módszerben ne maradjon el a modern követelményektől. A témakör gazdagsága és az irodalom bősége lehetetlenné teszi, hogy egy ember a teológiának akár egy ágát is áttekintse. Egyre inkább szükséges, hogy tárgyilag és szociológiailag alkalmas intézmények vegyék át a kutatást, s hogy nemzetközileg megszervezett és összehangolt központokat hozzanak létre. Ma már látjuk, hogy a latin nem marad a teológia nyelve. Viszont az élő nyelvek lehetővé teszik, hogy olyan terminológiát teremtsünk, amely hajlékonyabb, gazdagabb és főleg közelebb áll a modern gondolkodáshoz.

Az Egyház soha nem fogja megtagadni a múltját, nem is teheti meg. De *a régi forrásokat újra meg lehet és meg kell kérdezni*, hogy mai látásunk alapján mit találunk bennük, s ki kell aknázni tartalmukat. Ebből főleg az ökumenikus mozgalomnak lesz haszna. A természettudományok, az antropológia, a szociológia és a filozófia alapján pedig meg kell kérdeznünk újra, hogy mit látunk a világban, az emberben, az ember közösségi kapcsolataiban, s ennek alapján kell értékelnünk a teremtést, a megváltást és a kegyelmi felemelést. Tartalmi szempontból a mai időkben „legérdekesebb” teológiai tárgykörnek számít a kinyilatkoztatás, az Isten megjelenése Jézus Krisztusban és a másvilág, illetőleg az ember örök célja. Egészen újra át kell gondolni a pasztorálist, a lelkipásztorkodást, amelynek tárgya nem merülhet ki a hagyományos formák, illetőleg szertartások ismeretében, hanem azt kell kutatni, hogyan lehet az embert egyáltalán fogékonnyá tenni a vallás problematikája iránt.

A zsinat tehát feladatokat tűzött ki: az igazság mélyebb keresését, közlésének módját, továbbá a természet és kegyelem szintézisének azon a széles alapon való munkálását, amit a természet eddigi megismerése magával hozott. Biztos, hogy a vállalkozás a teológia újabb virágkorához fog vezetni, de ez a virágzás más lesz, mint a trentói zsinat után. Akkor a vita leszűkítette a problémákat, most az összefogás hihetetlenül kiszélesíti.

Irodalom:

- P. Burke:* Künftige Aufgaben der Theologie, Hueber Vlg. 1967.
Weymann–Weyhe: Revolution im christlichen Denken, Freiburg 1967.
J. Fuchs: Moral und Moraltheologie nach dem Konzil, Herder, 1967.
H. Fries: Wort und Sakrament, München 1966.
B. Welte: Auf der Spur des Ewigen, Herder 1966.
B. Häring: Die gegenwärtige Heilstunde, München 1966.
Feiner–Löhrer: Mysterium salutis, Benziger, 1965.
Söhngen: Philosophisches Einübung in die Theologie, Freiburg, 1964
K. Rahner: Zur Geschichtlichkeit der Theologie, Neues Forum, 1966, 231-235.
 Theologie als ökumenischer Dialog, Schöningh, 1965.
Vögtle: Biblische Theologie, Sacramentum mundi 583 kk.
E. Neuhausler–E. Gössmann: Was ist Theologie? München 1966.
Alszeghy–Flick: Antropologia Theologica, Roma, 1967.
H. W. Gensichen: Das Problem einer einheimischen Theologie, München 1967.
Heinrichs: Katholische Theologie und asiatisches Denken, Mainz, 1963.
 Theologie im Wandel, Wewel Vlg. München, 1967.